DIRECŢIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

RELAŢIILE ŢĂRILOR ROMÂNE CU POARTA OTOMANĂ ÎN DOCUMENTE TURCEŞTI

1601—1712

BUCUREŞTI — 1984

Prezentul volum cuprinde 236 de documente turcești inedite, culese din arhivele de la Istanbul, Budapesta, Varșovia, Sofia și București. Aceste documente sînt piese originale sau copii oficiale și reprezintă tipuri foarte diferite din punct de vedere paleografic și diplomatic. Ele au fost selecționate avîndu-se în vedere atît problematica complexă a raporturilor româno-turce, cît și carențele documentare resimțite pînă acum în cercetarea acestei teme majore a istoriografiei noastre.

Documentele care alcătuiesc volumul de față conțin multiple știri noi și numeroase date precise, de natură să ducă, în particular, la adîncirea cunoașterii diverselor aspecte ale raporturilor țărilor române cu Poarta Otomană și cu Hanatul Crimeei, iar, în ansamblu, să ofere o imagine veridică a evoluției acestor relații în perioada cuprinsă între moartea lui Mihai Viteazul și instaurarea regimului fanariot în Moldova și Țara Românească. De asemenea, sînt puse aici în evidență multe informații inedite referitoare la situația social-economică și juridico-administrativă a ținuturilor istorice românești aflate în acea vreme sub stăpînire turcească (Dobrogea, Banat, Bugeac etc.), precum și elemente privind cursul raporturilor dintre marile puteri, vecine țărilor române.

Documentele sînt publicate integral (inclusiv însemnările marginale), atît în transliterare turcă, cît și în traducere românească.

Volumul este destinat cercetătorilor români, specialiștilor străini și publicului interesat de istorie.

DIRECŢIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

TAHSIN GEMIL

RELAŢIILE ŢĂRILOR ROMÂNE CU POARTA OTOMANĂ ÎN DOCUMENTE TURCEŞTI

(1601—1712)

BUCUREŞTI — 1984

CUPRINS

INTRODUCERE

Istoricii noștri din toate timpurile au fost conștienți de valoarea deosebită a vechilor izvoare documentare turcești pentru cunoașterea temeinică a trecutului romînesc, în primul rînd în raport cu fenomenul otoman*. Dar în afara unor contribuții sporadice [1], istoriografia noastră a fost, practic, lipsită multă vreme de mijloacele de utilizare a bogatelor și prețioaselor fonduri de documente și manuscrise păstrate atît în arhive și biblioteci din țară, cît și în cele de peste hotare, mai cu seamă în Turcia.

Această carență însemnată s-a datorat, pe de o parte, dificultăților specifice paleografiei și limbii izvoarelor vechi turcești, iar pe de alta, lipsei preocupărilor constante îndreptate către cunoașterea aprofundată a istoriei și instituțiilor otomane [2].

Abia în urmă cu două-trei decenii au început strădaniile metodice pentru deschiderea căilor de acces la fondurile de izvoare turcești, mai întîi

---

* Vezi pledoaria lui Mihail Kogălniceanu pentru copierea cît mai grabnică a documentelor turcești, de la Istanbul, privitoare la istoria României (*Desbaterile Adunării Deputaților*, nr. 97/ 19 iunie 1889, p. 1747)

[1] N. Bănescu, *Opt scrisori turcești de la Mihnea „Turcitul"*, în „Analele Acad. Rom. Mem. Secț. Ist." seria a III-a, t. VI, București, 1927; Andrei Antalffy, *Münşa'at al-Salatin al lui Rukhsanzade Ahmed Feridun, et — Tevkii ... ca izvor pentru istoria romînilor*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României", vol. XIII, București 1934; idem, *Două documente din biblioteca egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei și Cetății Albe la 1484*, în „Revista istorică", XX, nr. 1—2 (1934); Mihail Regleanu, *Zece documente turcești din vremea lui Alexandru Ghica Vodă*, în „Balcania", II—III (1939—1940); H. Dj. Siruni, *O corespondență necunoscută în limba turcească a lui Scarlat Calimachi, domnul Moldovei*, în „Revista istorică", XVII (1931), 7—9; idem, *Documente turcești referitoare la evenimentele din 1821—1822*, în „Arhiva românească", IV(1940); idem, *O năvălire necunoscută a bandelor turcești în țările române la 1769. Două documente turcești din Arhivele Statului*, în „Revista Arhivelor", IV (1940), nr. 1; idem, *Două beizadele la Cenghel-Chioi în lumina documentelor turcești din Arhivele Statului*, în „Arhiva românească", V(1940); idem *Acte turcești privitoare la hotarele dunărene ale Țării Românești*, în „Revista Arhivelor" V(1942), nr. 1; idem, *Domnii români la Poarta Otomană. După un manuscris turcesc conținînd note și însemnări despre ceremoniile și recepțiunile din Istanbul între anii 1698—1782*, București, 1941; Aurel Decei, *Tratatul de pace — sulhname — încheiat între sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare la 1479*, în „Revista istorică română", XV(1945).

[2] În anul 1940 a fost înființat un *Institut de turcologie* în cadrul Universității din Iași. Dar, din cauza războiului, acest institut, condus de renumitul savant german Franz Babinger, a avut o existență efemeră. Totuși, pe lîngă cele cîteva lucrări pe care le-a publicat, *Institutul de turcologie* din Iași a creat o bază morală și materială (și-a constituit o bibliotecă de specialitate deosebit de valoroasă) importantă pentru activitățile ulterioare în domeniu.

la cele din țară, apoi și la cele din străinătate. Astfel, au fost întocmite instrumentele de lucru absolut necesare în acest sens [3], iar în anul 1966 a început — sub egida forurilor noastre științifice, în primul rînd a Direcției Generale a Arhivelor Statului — investigarea sistematică a arhivelor și bibliotecilor din Turcia, precum și a fondurilor de surse vechi turcești din alte țări. Aceste ample acțiuni s-au soldat cu aducerea în țară, sub formă de microfilme și xerografii, a unui bogat și variat material documentar de factură turco-osmană și cu obținerea unor progrese remarcabile în cercetările românești de specialitate. Notăm faptul că, pînă în prezent, au apărut trei volume din colecția de extrase traduse din cronicile otomane [4] și două tomuri din seria de documente turcești [5], la care se adaugă culegerile de texte turco-osmane cu menire didactică [6] și volumele de documente tematice în care sînt inserate și surse turco-osmane [7], precum și izvoarele vechi turcești valorificate în paginile diverselor publicații de specialitate. Nu este întîmplător faptul că tocmai în ultimii 15—20 de ani, istoriografia noastră a înregistrat — pe această bază documentară — cele mai importante reușite de pînă acum în studierea problemei complexe a evoluției relațiilor romano-otomane. Izvoarele turcești introduse în circuitul științific sau depistate în diverse fonduri din străinătate au deschis direcții noi de cercetare și au permis studierea fundamentată a unor probleme mai puțin sau eronat cunoscute în trecut, cum ar fi, de pildă, aspectul economic și limitele juridico-politice ale suzeranității și dominației otomane în țările române sau problematica situației acelor teritorii istorice românești care au fost administrate de Poarta Otomană. Totodată, extinderea bazei documentare și într-un asemenea sens a dus la lărgirea perspectivelor universale ale istoriei naționale, înlesnind dezvăluirea și deslușirea unei multitudini de conexiuni, de natură să așeze trecutul românesc în dimensiunile sale firești.

Sursele documentare turcești care ne interesează direct sînt însă mult mai bogate decît ceea ce a fost valorificat sau depistat. Materialul documentar de origine turcă pe care îl avem acum la îndemînă reprezintă — fără exagerare — doar o infimă parte din imensul tezaur de documente și cronici turcești

---

[3] Mihail Guboglu, *Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre cu o introducere în cronologia musulmană*, Direcțiunea Arhivelor Statului, București, 1955; idem, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Editura Academiei, ⟨București,⟩ 1958; idem, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I—II, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București 1960—1965.

[4] Mihail Guboglu și Mustafa A. Mehmed, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. I—III, Editura Academiei, București, 1966—1980 (vol. II — ed. M. Guboglu; vol. III — ed. M. A. Mehmed). Vezi și fragmentele traduse (de M. A. Mehmed)din „Cartea de călătorii" *(Seyahatname)* a lui Evliya Celebi, în *Călători străini despre țările române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976 (partea a II-a).

[5] Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României, 1455—1791*, vol. I—II, Editura Academiei, București, 1976—1983.

[6] Mihai Maxim, *Culegere de texte otomane. Izvoare documentare și juridice (sec. XV—XX)*, fasc. I Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974; Mihail Guboglu, *Crestomație turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263—1683)*, București, 1978.

[7] *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476*. Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1977; *Documente străine despre români*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1979; *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, Editura Academiei, București, 1980; *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, I, Editura Academiei, București, 1982.

păstrate atît în Turcia, cît şi în multe alte ţări. Potrivit aprecierii unuia din cei mai buni cunoscători ai arhivelor din Turcia, Atilla Çetin, numai în Arhiva Preşedinţiei Consiliului de Miniştri *(Başbakanlık Arşivi)* din Istanbul sînt conservate peste o sută milioane de documente [8]. La acestea se adaugă fondurile şi colecţiile de documente şi manuscrise turceşti din numeroase alte arhive şi biblioteci din Istanbul şi alte oraşe ale Turciei, precum şi cele aflate în România, Bulgaria, Grecia, Polonia, Iugoslavia, Austria, ţările arabe, Italia, Franţa, U.R.S.S., Spania, Suedia, Ungaria ş.a. Este locul să arătăm că o mare parte din acest extrem de bogat material documentar nu se află încă la dispoziţia cercetătorilor, îndeosebi din cauza lipsei instrumentelor de lucru necesare [9].

Date fiind valoarea şi bogăţia deosebită a acestor fonduri, precum şi repercusiunile importante pe care apariţia şi evoluţia fenomenului otoman le-a generat în istoria universală, în prezent, pe plan mondial, se constată o creştere substanţială a interesului faţă de sursele vechi turceşti şi pentru deslușirea, pe baza acestora, a problematicii istoriei turce şi otomane. Ca elemente probante în acest sens, ne mulţumim să notăm doar faptul semnificativ că în ultimii 10—15 ani au apărut noi publicaţii ştiinţifice periodice de specialitate [10] şi s-au înmulţit şi diversificat manifestările ştiinţifice internaţionale [11] dedicate, total sau în bună parte, cunoaşterii istoriei turce şi otomane, în primul rînd pe baza propriilor ei izvoare. De asemenea, în aceeaşi perioadă au crescut, calitativ şi cantitativ, lucrările care, în temeiul surselor de arhivă, deschid perspective noi asupra istoriei turco-osmane [12]. Totodată, s-au intensificat preocupările legate de editarea izvoarelor turceşti potrivit exigenţelor ştiinţifice actuale [13].

---

[8] Atillâ Çetin, *Başbakanlık Arşivi Kılavuzu* (Călăuza Arhivei Preşedinţiei Consiliului de Miniştri), Istanbul, 1979, p. XI; vezi şi Midhat Sertoğlu, *Muhteva bakımından Başvekâlet Arşivi* (Fondurile Arhivei Preşedinţiei Consiliului de Miniştri), Türk Tarih Kurumu-Basımevi, Ankara, 1955.

[9] Vezi „Revista Arhivelor", anul LIX (1982), vol. XLIV, nr. 3, p. 309—311.

[10] Vezi, printre altele: *Turcica. Revue d'Études Turques*, ed. de Universitatea din Strasbourg (tome I a apărut în 1969); *Archiwum Ottomanicum*, ed. Halil Inalçık şi T. Halasi-Kun, Haga (primul volum a apărut în 1969); *Güney -Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* (Revista de cercetări privind sud-estul Europei), editată de Universitatea din Istanbul (primul volum a apărut în 1973); *Studia Turco-Hungarica*, ed. Gy. Káldy-Nagy, Universitatea din Budapesta (Tom. I—1974); *International Journal of Turkish Studies*, ed. K. Karpat, Universitatea din Wisconsin (vol. I—1979—1980); *Ottoman Studies Directory*, ed. Alan W. Fisher, Universitatea Michigan (nr. 1—1980); *Osmanlı Araştırmaları* (Cercetări otomane), ed. Nejat Göyünç, Istanbul (vol. I-1980).

[11] Pe lîngă Congresele internaţionale deja tradiţionale de *Studii Sud-Est Europene* (ediţia a V-a — 1984, Belgrad), *Istorie Turcă* (ed. a IX-a — 1981, Ankara), *Turcologie* (ed. a IV-a — 1982, Istanbul), în diferite centre din numeroase ţări au fost organizate seminarii, colocvii, simpozioane pe diverse teme privind izvoarele, civilizaţia şi istoria turco-osmană; unele din aceste manifestări ştiinţifice internaţionale (ca, de pildă cea privind istoria social-economică turco-osmană) au dobîndit deja consacrarea de reuniuni periodice.

[12] Vezi excelenta sinteză a lui Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I—II, Cambridge University Press, 1976—1977 (cu o bibliografie deosebit de bogată).

[13] Menţionăm numai cîteva din ultimele ediţii de documente: Josef Matuz, *Krimtatarische Urkunden im Reichsarchiv zu Kopenhagen*, Freiburg, 1976; Alexandre Bennigsen, Pertev Naili Boratav, Dilek Desaive, Chantal Lemercier — Quelquejay, *Le Khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapi*, Paris, 1978; M. A. Usmanov, *Jalovannîe aktî Djučieva Ulusa XIV—XVI vv*, Izdatelstvo Kazanskogo Universiteta, 1979; *Turski dokumenti*

Fără îndoială, cercetarea și valorificarea vechilor surse documentare turcești constituie astăzi una din cerințele majore ale istoriografiei mondiale de specialitate, căci este limpede faptul că acest demers este obligatoriu pentru înțelegerea temeinică a fenomenului otoman în sine și a implicațiilor lui în istoria atîtor popoare din Europa, Asia și Africa.

*

Prezentul volum de documente este menit, pe de o parte, să pună la îndemîna cercetătorilor noștri și străini o sumă de informații culese din diverse fonduri și colecții de documente turcești, iar pe de alta, să ilustreze cu piese grăitoare tabloul complex al evoluției raporturilor româno-turce dintr-o perioadă distinctă din istoria României. În acest sens, au fost selecționate, cu precădere, documente de natură să releve elementele definitorii ale acestor raporturi, subsumate, în ansamblu, punerii în evidență a valabilității neîntrerupte a principiului autonomiei de stat a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei.

Limitele cronologice ale volumului au fost fixate avîndu-se în vedere faptul că, după marea luptă condusă de Mihai Viteazul, raporturile țărilor române cu Poarta au intrat într-o nouă fază, care s-a încheiat o dată cu instaurarea regimului fanariot. Cercetările întreprinse pînă acum au relevat unele din trăsăturile de bază ale acestei faze, în care o multitudine de factori interni și externi au concurat la dezvoltarea unui proces îndelungat și complex, soldat cu modificarea de conținut de la începutul veacului al XVIII-lea[14]. Instalarea domniilor fanariote a avut consecințe grave nu numai asupra cursului relațiilor Țării Românești și Moldovei cu Poarta, ci și asupra evoluției istoriei românești însăși, ceea ce justifică preocuparea de a desluși resorturile și mobilurile care au generat-o. Fără a avea pretenția de a oferi toate elementele necesare pentru soluționarea definitivă a acestei probleme — deziderat care, din păcate, nici nu va fi atins atît de curînd, date fiind vastitatea și stadiul incipient de prelucrare a marilor fonduri de documente turcești—volumul de față a fost întocmit ca un instrument în măsură să contureze mai clar cadrul general și să nuanțeze mai bine trăsăturile particulare ale procesului care, treptat, a dus la instalarea domniilor fanariote. Cu alte cuvinte, volumul a fost conceput să contribuie cu elemente diverse — inegale ca valoare și întindere, dar necesare și precise — la reconstituirea unei laturi fundamentale a istoriei românești din veacul al XVII-lea.

S-a arătat, pe bună dreptate, că „secolul al XVII-lea românesc începe de fapt în 1601 — moartea lui Mihai Viteazul — și se sfîrșește în 1711 — instaurarea regimului fanariot"[15]. În istoria României, acest veac a fost plin de convulsii, generate de căutările — de multe ori reușite — ale căilor către

za istorijata na Makedonskiot narod, Skoplje, 1982 (tome V-3); Fuat Bayramoğlu, *Haci Bayram-i Veli. Yaşamı-Soyu-Vakfı. Belgeler* (Documente privind viața, neamul și vakîful lui Hadji Bayram Veli), cild II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

[14] Vezi Florin Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la Fanarioți: observații asupra politicii externe românești*, în „Studii și materiale de istorie medie", vol. VIII (1975), p. 101—135; Tahsin Gemil, *Considérations sur les rapports politiques roumano-ottomans au XVII-e siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XV (1976), nr. 4, p. 653—667; idem, *Date noi privind haraciul țărilor române în secolul al XVII-lea*, în „Revista de istorie", tom. 30 (1977), nr. 8, p. 1433—1446.

[15] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 101.

afirmarea propriilor interese majore și a năzuințelor constante către progres și redobîndirea neatîrnării. Evoluția istoriei românești din această epocă, inclusiv sub aspectul imprimat de raportul cu fenomenul otoman, s-a încadrat, în esență, în desfășurările specifice secolului al XVII-lea pe plan mondial.

Un timp, posteritatea a receptat acest veac din istoria generală în aura sa literară și în măreția pe care el o conferise clasicismului, definindu-l ca un „secol de splendoare", drept „Marele veac" *(Le Grand siècle)*. Dar istoricii de azi, trecînd dincolo de poleiala sa, au ajuns la arderile și legăturile sale lăuntrice, în care au văzut simptomele unei mari crize, insinuată în toate domeniile, cvasipermanentă și întinsă pe întreaga suprafață a Europei, Asiei și chiar a Americii. Avîndu-se însă în vedere cotele istorice atinse (îndeosebi, pe plan occidental) în veacul următor, cel „al luminilor", ca și condițiile de pat germinativ al fenomenului pe care l-a îndeplinit secolul anterior, se vorbește despre acest veac al XVII-lea atît ca de o epocă de „paroxism al crizei", cît și ca de un timp în care a fost sfărîmat sau slăbit „carcanul feudal al capitalismului novator". Mulți istorici văd în acest secol o perioadă necesară de tranziție, de pivotare a evoluției de la o epocă mare la alta și mai mare în realizări, ceea ce i-a făcut pe unii să se întrebe dacă nu cumva este mai nimerită pentru caracterizarea secolului al XVII-lea expresia *felix culpa* [16].

Această definiție plastică trebuie restrînsă însă la aria lumii occidentale unde, într-adevăr, criza generală din veacul al XVII-lea a avut consecințe fundamental pozitive. Criza generală din Imperiul Otoman, manifestată în aceeași perioadă, a avut urmări grave pentru acesta. Criza generală otomană a fost lentă, subversivă; a măcinat încet, dar sigur, întreaga structură de stat, ducînd în cele din urmă la apariția unui „om bolnav", „muribund", condamnat iremediabil la pieire.

S-a discutat și se discută încă mult în legătură cu geneza și formele de manifestare ale crizei generale otomane.

Criza otomană a fost un fenomen extrem de complex, atît prin cauze, cît și prin efectele sale. Nu este locul, desigur, să ne ocupăm aici de această problemă. Considerăm însă necesar să punctăm unele din aspectele ei, dat fiind faptul că, fără a ține seama de această trăsătură esențială a istoriei otomane, nu poate fi înțeleasă evoluția raporturilor româno-turce din perioada cuprinsă în prezentul volum de documente.

Toți cercetătorii problemei plasează primele simptome ale crizei generale otomane către sfîrșitul domniei lui Süleyman Magnificul (1520—1566), adică tocmai în epoca ce părea a întruchipa perfecțiunea mecanismului de stat otoman. Criza otomană a fost parte a fenomenului ce a cuprins în acea vreme întreaga lume. Dar, în același timp, criza generală otomană a avut propriile sale trăsături, imprimate de specificul formei de stat reprezentată de Imperiul Otoman. În esență, cauza și sensul crizei generale otomane rezidă în apariția și dezvoltarea noilor relații capitaliste în Occident și în incompatibilitatea regimului otoman de a le adopta. Mercantilismul occidental a lovit puternic în instituțiile de bază ale Imperiului Otoman clasic; Poarta a continuat însă

[16] Vezi Pierre Léon, *Histoire économique et sociale du monde*, tom. 2 *(Les Hésitations de la croissance 1580—1740*, vol. dirigé par Pierre Dayou et Jean Jacquart), Armand Colin, Paris, 1978, p. 63 și urm.; David Ogg, *l'Europe du XVII-e siècle*, Paris, 1932; D. N. Pennington, *Seventeenth-Century Europe*, London, 1970.

să rămînă agățată de politica liberului schimb [17]. Rezultatele s-au concretizat și în evoluția raportului de forțe cu Europa, care a înclinat tot mai mult în favoarea acesteia din urmă. Otomanii au început să sufere primele înfrîngeri importante, care au marcat, de fapt, și eșecul politicii lor de dominație mondială [18]. Pierderea de către Poartă a supremației pe Marea Mediterană, a controlului exclusiv asupra Mării Roșii și a siguranței traficului ei pe Marea Neagră, precum și creșterea ponderii noilor drumuri comerciale din Atlantic au avut repercusiuni deosebit de grave asupra potențialului economic al Imperiului Otoman. Mai mult, argintul ieftin din Lumea Nouă invadînd piețele levantine a produs o mare inflație care, în corelație cu factorii interni, de bază (sclerozarea mecanismului economic, creșterea excesivă a cheltuielilor militare, închistarea impusă de dogmele religioase ș.a.), a cauzat tulburări economico-sociale grave și de durată. Veniturile centrale s-au restrîns substanțial. Astfel, dacă în 1534 vistieria otomană înregistrase un venit anual de 5 milioane ducați aur, în 1597 valoarea lui a scăzut la jumătate, iar în 1648 a fost de trei milioane [19]. În același timp, războaiele cu Iranul și Imperiul Habsburgic, apoi și cel cu Veneția, pe lîngă expedițiile aproape curente de scurtă durată, au necesitat permanente cheltuieli, fără a aduce în schimb noi surse de venituri [20]. Pentru a procura banii necesari, alături de unele speculații financiare (cu efecte tot negative), statul a recurs la stoarcerea izvoarelor de venituri existente, cu alte cuvinte la vlăguirea contribuabilului [21]. Gospodăria țărănească era deja incapabilă să țină ritmul cu devalorizarea monedei, astfel că noile impozite au îndreptat-o către ruină. Aici se găsesc și cauzele principale ale puternicelor răscoale, numite *Celali*, din Anatolia, care au fost o expresie semnificativă și totodată un factor agravant al crizei generale otomane [22].

Stagnarea cuceririlor și sporul demografic, inflația financiară și decăderea gospodăriei țărănești au provocat transformarea sistemului timariot, care reprezenta, de fapt, stîlpul de bază al sistemului otoman clasic [23]. Din susținători ai edificiului de stat, *sipahiii* (deținătorii feudelor condiționate de serviciul militar) au devenit adversarii puterii centrale. Pentru a-i contracara

---

[17] Halil Inalçık, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300—1600*, London, 1973, p. 51—52.

[18] Pentru repercusiunile crizei pe planul politicii externe otomane, vezi Tahsin Gemil, *Țările române în contextul politic internațional 1621—1672*, Editura Academiei, București, 1979.

[19] Halil Inalçık, *l'Empire Ottoman*, în „Actes du Premier Congrès International des Études Balkanique et Sud-Est Européennes", III, Sofia, 1969, p. 97.

[20] În anul financiar 1564—1563, veniturile centrale însumaseră 1830 poveri akçe, iar cheltuielile fuseseră de 1896 poveri akçe, în 1597—1598 la venituri de 3 000 poveri akçe erau înregistrate 9 000 poveri akçe cheltuieli; după o oarecare stabilizare s-a ajuns din nou la un deficit accentuat, de peste 1600 poveri akçe, la jumătatea veacului al XVII-lea (Katib Celebi, *Düstürü'l-amel li-islahi'l-halel* (Aplicarea întocmai a legislației pentru îndreptarea stricăciunii), Istanbul, 1280/1864, p. 134—135.

[21] Vezi Yaşar Yücel, *Osmanlı Imparatorluğunda desantralizasyona dair genel gözlemler* (Observații generale privind descentralizarea din Imperiul Otoman), în „Belleten", XXXVIII (1974), nr. 152, p. 657—708; Stanford J. Shaw, *op. cit.*, I, p. 169 și urm.

[22] Vezi Muammer Sencer, *Osmanlılarda din ve devlet* (Religia și statul la otomani), Istanbul, 1974, p. 100 și urm.

[23] Vezi V. P. Mutafchieva — Str. A. Dimitrov, *Sur l'Etat du système des Timar des XVII — XVIII siècle*, Sofia, 1968; Halil Cin, *Osmanlı toprak düzeni ve bu düzenin bozulması* (Sistemul funciar otoman și deteriorarea acestui sistem), Ankara, 1978; Taner Timur, *Osmanlı toplumsal düzeni* (Sistemul social otoman), II-nci baskı, Ankara, 1979.

și pentru a putea continua războaiele, Poarta a sporit numărul oștenilor cu soldă [24]. Pe de altă parte, sipahiii, ca oștire tipic feudală, nu mai corespundeau nevoilor războiului „modern" impuse de noua tehnică și concepția militară a Europei apusene, bazată pe armele de foc și sistemul mercenarilor. Pierderea de către sipahii a valorii lor de forță armată principală otomană a dus la zdruncinarea din temelii a întregului regim clasic otoman. Veniturile sipahiilor au început să fie acaparate de Vistieria centrală, care trebuia să facă față cheltuielilor tot mai mari reprezentate de plata soldelor „robilor Porții" *(Kapıkulu)* [25].

De asemenea, dereglarea statutului corpului militar al „robilor Porții" a avut drept efect transformarea lui dintr-un instrument al puterii centrale, într-un adevărat stăpîn al acestuia. Ieniceri și alți oșteni aparținînd acestui corp militar privilegiat au pătruns în structura administrativ-financiară a statului și în viața comercială, devenind în curînd posesori de mari avuții și de puternică influență [26]. Așa cum rezultă și din documentele inserate în acest volum, ei au fost principalele elemente generatoare de dezordine și fărădelegi în capitală și în provincii.

Necesitățile mărite de bani, în condițiile în care tezaurul imperial înregistra scăderea veniturilor, a impus generalizarea sistemului vînzării funcțiilor oficiale și al arendării veniturilor statului. Pentru că doar o mică parte din sumele astfel obținute au intrat în vistieria statului [27], acest sistem, departe de a rezolva criza financiară, a adîncit și mai mult decăderea în ansamblu a Imperiului Otoman. Cum funcțiile oficiale rămăseseră singurele surse sigure și rapide de mari cîștiguri, a început o adevărată goană după ele. Calea obișnuită și cea mai eficientă pentru obținerea și deținerea acestora a fost mita *(rüşvet)*; drept urmare, intriga și corupția au devenit cronice, iar instabilitatea în funcții și promovarea incompetenței s-au generalizat [28].

S-a ajuns astfel la un cerc vicios, în care contribuabilul *(raia)* era cel care suporta totul. În condițiile slăbirii autorității centrale, vechiul principiu asiatico-otoman de protejare a raialei nu numai că a rămas doar în domeniul formalului, dar s-a transformat într-un instrument al intrigii și corupției; reclamația de „oprimator al raialei" fiind utilizată acum, deseori, ca un mijloc de șantaj sau de ascensiune socială.

Conștiința decăderii — prezentă la toți oamenii de stat și cărturarii otomani ai perioadei, dar acceptată de ei ca un fenomen trecător — a produs

---

[24] In 1562—1563, numărul total al oștenilor stipendiați de stat *(Kapıkulu)* era de 41 479 oameni, pentru care erau plătite 1 223 poveri akçe; în 1595—1596, acest raport a devenit 81 870 oșteni — 2 512 poveri, iar în 1609—1610 raportul a fost 91 202 oșteni — 3 800 poveri akçe (Katib Celebi, *op. cit.*, p. 131—132).

[25] Omer Lütfi Barkan, *XVI Asrın ikinci yarısında Türkiye'de fiyat hareketleri* (Fluctuațiile de preț din Turcia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea), în „Belleten", nr. 136, 1970, p. 597.

[26] Yaşar Yücel, *op. cit.*, p. 690—691; Stanford J. Shaw, *op. cit.*, I, p. 170—171.

[27] Cronicarul oficial al perioadei, Mustafa Naima (ed. Zuhurı Danışman, 5, Istanbul, 1969, p. 2061), arată că doar 1/10 din acești bani erau trecuți în registre.

[28] Paul Coles, *The Ottoman Impact on Europe*, London, 1968, p. 74. Vezi, de asemenea, considerațiile și tabelele statistice, susținute de material de arhivă, privind originea, starea materială, durata în funcții etc. ale guvernatorilor de provincie otomani, făcute de I. Metin Kunt, *Sancaktan eyalete. 1550—1650 arasında osmanlı ümerası ve il idaresi* (De la sangeac la eialet. Aristocrația militară și conducerea provincială otomană între 1550 și 1650), Boğaziçi Universitesi Yayınları, Istanbul, 1978.

reacția de închistare în vechile norme, de repudiere a noului, de dispreț față de Europa în dezvoltare. Concepția otomană — în trecut deosebit de flexibilă — a devenit acum rigidă, neprielnică inițiativei și ideii de progres; în schimb, drept căi de remediere au fost promovate introspecția și retrospecția. Cu toate acestea, desfășurarea crizei otomane a fost marcată și de unele perioade de revenire (cum au fost anii treizeci și deceniile VI—VIII), cînd ordinea internă restabilită și forța de luptă revitalizată păreau a indica depășirea situației. Criza generală otomană fiind însă un efect al dezvoltării istorice obiective, deci un fenomen visceral, de profunzime, nu putea, desigur, să fie înlăturată prin măsuri de suprafață, oricît de dure ar fi fost ele. Erau necesare prefaceri structurale, pe care Imperiul Otoman nu putea însă să le suporte.

Manifestat printr-o înlănțuire vicioasă de cauze și efecte, fenomenul de criză otomană din secolul al XVII-ea a devenit în veacul următor proces vădit de decădere ireversibilă. Dar acest imens imperiu avea să mai existe încă multă vreme. Deși necontenit măcinată, structura sa s-a dovedit a fi deosebit de solidă, iar adîncile mutații din Europa acelor vremuri, în mod paradoxal, au devenit factori de garanție pentru supraviețuirea Imperiului Otoman; existența acestuia a dobîndit valoarea de condiție esențială pentru menținerea echilibrului sistemului politic internațional.

*

Documentele publicate în acest volum reflectînd, într-o formă sau alta, elementele crizei otomane schițate mai sus, invederează în același timp modul în care acest fenomen s-a repercutat asupra evoluției raporturilor țărilor române cu Poarta Otomană. Pentru a discerne însă noile elemente intervenite în cursul acestor relații, considerăm necesar să reliefăm cadrul politico-juridic și mecanismul de funcționare ale legăturilor româno-otomane în acea perioadă.

Datorită existenței permanente a ființei politice a țărilor române, suzeranitatea și, apoi, dominația pe care Poarta Otomană le-a exercitat asupra lor, au reprezentat, înainte de toate, modalități specifice de manifestare a unor relații bilaterale. Deși aflată sub incidența unei multitudini de factori, stabilirea și evoluția acestor raporturi au fost determinate, în esență, pe de o parte, de mobilurile și forța presiunii otomane, iar pe de alta, de liniile politice directoare și de eficiența rezistenței românești. O apreciere realistă a fenomenului otoman în istoria României presupune, așadar, nu numai relevarea efectelor și reacțiilor pe care el le-a generat — cum s-a procedat pînă nu demult în istoriografia noastră —, ci și dezvăluirea resorturilor sale intime, prin luarea în considerație a specificului istoriei otomane dintr-o etapă sau alta. Or, documentele din prezentul volum aduc precizări și nuanțări în privința ambelor aspecte ale problemei, înlesnind, în ansamblu, pătrunderea în profunzimea schimbărilor petrecute pe diverse planuri în desfășurarea raporturilor românootomane din perioada avută în vedere.

Țările române au acceptat suzeranitatea străină — fie ungară, polonă, otomană ș.a. — doar ca o modalitate extremă de apărare, îndreptată nu numai împotriva unei alte tendințe expansioniste, ci și contra înseși puterii căreia i se presta omagiul de vasalitate, iar cultivarea concomitentă a două suzeranități (inclusiv în secolul al XVII-lea) a avut menirea de a atenua și chiar de a anihila conținutul lor, una prin cealaltă. Condiția geopolitică a Mol-

dovei, Țării Românești și Transilvaniei de state mici, permanent înconjurate de mari puteri expansioniste, le-a impus, ca o necesitate vitală, să strîngă legăturile dintre ele și să vegheze la menținerea echilibrului de forțe dintre puterile aflate în zona lor de contact.

Îmbinînd cu clarviziune acest principiu fundamental al politicii lor externe cu utilizarea celor mai adecvate forme de rezistență (prin acest concept nu înțelegem neapărat lupta armată), țările române au reușit să-și conserve neîntrerupt ființa lor de stat, ceea ce poate fi socotit cu adevărat un fapt remarcabil în întreaga istorie a Europei centrale și de răsărit.

Instaurarea efectivă a dominației otomane în țările române la jumătatea veacului al XVI-lea a reprezentat o componentă de bază a politicii mondiale desfășurată atunci de Poartă și, totodată, a constituit o consecință a deteriorării temporare a balanței raportului de forțe dintre Europa creștină și Imperiul Otoman, în favoarea acestuia din urmă.

Principiul păstrării statutului de autonomie a țărilor române — ca trăsătură definitorie a regimului dominației otomane asupra lor — a reprezentat elementul de convergență al întregii evoluții a raporturilor româno-turce de după jumătatea secolului al XVI-lea, constituind, în același timp, și o bază pentru afirmarea năzuințelor permanente ale țărilor române către redobîndirea independenței [29].

Poarta a recunoscut și a respectat permanent autonomia internă a statelor românești — fapt probat și de un mare număr de documente din acest volum [30] —, în primul rînd datorită capacității rezistenței românești de a crea complicații grave politicii și pozițiilor otomane din Europa. În același timp, se cuvine să arătăm că însemnătatea economică primordială căpătată pentru otomani de Țara Românească și Moldova, la jumătatea veacului al XVI-lea, și valoarea politico-militară deosebită a Transilvaniei pentru interesele otomane din Europa au determinat Poarta să fie și mai interesată în existența autonomiei interne a țărilor române. Populația țărilor române fiind considerată de către otomani drept *haradj-i güzâr ra'iyyet* (supuse plătitoare de haraci) ale sultanului, acesta avea, la rîndul său, obligația de a le ocroti împotriva atacurilor externe și a opresiunii interne. Funcția externă era asumată, în cea mai mare parte, de către Poartă și forțele otomane-tătare din vecinătate, dar — așa cum relevă documentele prezentate aici [31] — și de forțele proprii ale țărilor române, luate atît separat, cît mai ales împreună. În schimb, funcția internă revenea în exclusivitate domnului sau principelui și organelor de stat ale acestuia, ca o îndatorire primordială a autorității sale. Neîndeplinirea ei constituia capul de acuzare cel mai important pentru deposedarea și chiar pentru pedepsirea domnului respectiv. O asemenea atitudine izvora din vechiul principiu referitor la obligația fundamentală a statului musulman de a ocroti contribuabilul, ca bază a întregului edificiu al puterii lui [32]. Cu alte cuvinte, în concepția islamico-otomană, care pretindea că pă-

---

[29] Vezi Tahsin Gemil, *Țările române în contextul politic* ..., p. 11 și urm.

[30] Vezi documentele: 1, 4, 14, 24, 31, 44, 46, 48, 50, 54, 61, 68, 78, 79, 81, 87, 89, 92, 99, 101, 126, 134, 138, 142, 144, 146, 158, 160, 164, 165, 175, 174, 178, 190, 194, 196, 197, 202, 205, 216, 233.

[31] Vezi documentele: 11, 17, 18, 19, 20, 26, 72, 76, 77, 91, 134 etc.

[32] Halil Inalçık, *Adaletnameler* (Coduri de legi), în „Belgeler. Türk Tarih Belgeleri Dergisi", II (1965), nr. 3—4, p. 49—50.

mînturile și locuitorii țărilor „cucerite" sau „închinate" se aflau sub stăpînirea formală a sultanului, domnii își exercitau funcția în numele și pe baza autorității supreme a acestuia.

Deși — așa cum am arătat mai sus — o dată cu declanșarea crizei generale otomane principiul „protejării contribuabilului" a devenit aproape inoperant chiar în teritoriile administrate de Poartă, el a fost totuși invocat cu obstinație drept o sarcină esențială în toate cărțile de legămînt (tratate, capitulații — *ahd-name*), scrisorile imperiale *(name-i hümâyûn)*, diplomele de investire sau de confirmare *(berat)*, ca și în firmane acordate sau adresate domnilor, principilor sau feudalilor locali din cele trei țări române.

Pe baza aceluiași principiu, Poarta a creat un adevărat sistem de control și presiune asupra țărilor române, chiar din interiorul lor, prin încurajarea practicii reclamațiilor [33]. Cointeresarea marii boierimi în slăbirea autorității centrale a domnului a conferit o mare eficiență acestei metode în accentuarea dominației otomane. Pe de altă parte, „principiul" protejării contribuabilului a servit și ca un mijloc deosebit de eficient de apărare a autonomiei interne efective și de îngrădire a tendințelor de înăsprire a dominației otomane. Domnii și boierii erijîndu-se în reprezentanți ai „supușilor" (raia) au reușit deseori să impună Porții dorințele lor [34]. Temerile Porții față de tulburări în țările române, în măsură să-i afecteze serios interesele economice și politice legate de ele, au constituit mobilul principal al instituirii controlului otoman prin sistemul reclamațiilor.

În secolul al XVII-lea, actele de investire ale domnilor și principilor din țările române erau concepute — ca, de altfel, și cele din perioada anterioară — drept rezultate ale bunăvoinței sultanului și aveau menirea de a constitui suportul juridic al autorității lor. Dar, de obicei, noul numit era precedat sau însoțit și de o scrisoare imperială *(name-i hümâyun)*, adresată feudalilor locali, în care erau repetate condițiile din actul de investire și se cerea dovedirea credinței față de sultan „în unire" cu proaspătul înscăunat[35]. Emiterea unui asemenea document era impusă Porții de luarea în considerare a rolului feudalilor autohtoni în conducerea țărilor române și a faptului real că în exercitarea autorității noului investit nu era suficientă doar „bunăvoința" sultanului, ci și asentimentul acelora care stăruiau să nu renunțe la vechiul lor drept de a-și alege singuri domnul sau principele. În același timp, prin aceste „scrisori imperiale" atribuind marilor feudali din țările române corespunsabilitate oficială pentru conduita domnului sau principelui Poarta le conferea ponderea unui factor de contrabalansare a puterii acestuia.

Într-adevăr, *ahd-name*-lele, *name-i hümâyûn*-urile, *berat*-urile și unele *firmane* au fost actele fundamentale care au reglementat cadrul juridic de

---

[33] Idem, *Boghdan* (Moldova), în „The Encyclopaedia of Islam", I, Leiden, 1960, p. 1253.

[34] Vezi documentele: 1, 13, 30, 4[4], 49, 84, 87, 97, 99, 102, 137, 144, 158, 164, 175, 181, 188, 189, 19[4], 197, 202, 205, 206, 213, 229, 231, 235.

[35] Vezi Ahmed Feridun, *Münșe'atü's-selattin* (Scrisori de sultani), vol. II, Istanbul, 1265/1849, p. 351—462. Vezi și doc. 209—211, referitoare la mazilirea lui Constantin Duca și numirea lui Antioh Cantemir, în 1695, în Moldova.

desfășurare a raporturilor dintre țările române și Poarta Otomană [36]. Dacă avem în vedere faptul că, pînă acum, erau cunoscute extrem de puține documente de acest gen referitoare la Țara Românească și Moldova — ele fiind nedescoperite sau, cum s-a arătat recent, distruse (ascunse) de cei interesați în anexarea teritoriului românesc de puterile creștine vecine [37] — piesele de asemenea natură publicate în acest volum constituie un număr relativ important, cu atît mai mult cu cît ele aparțin unei perioade limitate. Documentele de acest tip reunite aici atestă limpede ființa politică și individualitatea teritorială și administrativă a țărilor române; ele au avut valoarea de acte de garanție împotriva oricăror tendințe de încălcare a autonomiei și hotarelor țărilor române [38].

O clauză generală în aceste documente era obligația conducătorilor țărilor române de a fi „prieten prietenilor și dușman dușmanilor" sultanului. „Din vremuri vechi — arăta marele vizir Yemișci Hasan pașa, în 1603 — voievozii Moldovei și Țării Românești sînt prieteni prietenilor și dușmani dușmanilor măreţului Stat" otoman (doc. 11). Această formulă, specifică tratatelor de pace și alianță ale statelor feudale, stabilea caracterul special al raporturilor romăno-otomane. Sensul ei era însă acum diferit — în accepțiunea Porții — în cazul țărilor române, față de cel pe care ea îl avea în relațiile Porții cu alte state și, totodată, era nuanțat în ceea ce privește Transilvania. Astfel, în *ahd-name*lele cu Polonia și Imperiul Habsburgic o asemenea expresie avea menirea neutralizării acestor state, iar în privința hanatului Crimeei consfințea alianța politică și militară. Referitor la Țara Românească și Moldova această condiție — pe lîngă faptul că a reprezentat conservarea unui element esențial, specific perioadei inițiale a relațiilor romăno-otomane — a sintetizat suma obligațiilor politice și militare ale țărilor române, subordonate politicii otomane în Europa. În actele privitoare la Transilvania, adăugîndu-se și un articol special care interzicea acordarea de azil răsculaților din Țara Românească și Moldova, se recunoștea, implicit, și existența unui raport favorabil ei, față de celelalte țări române, în cadrul regimului dominației otomane. În actul solemn acordat, de sultanul Mehmed al IV-lea, principelui Transilvaniei, Mihail Apafi, în anul 1684, erau rezumate astfel principalele obligații ale principatului față de Poartă: „să fiți cu cinste prieten prietenilor și dușman dușmanilor noștri, și, în fiecare an să vă trimiteți haraciul; și dacă, în timpul tău sau al fiului tău, vor veni în ținuturile Transilvaniei, ca răsculați-fugari, ⟨unii⟩ dintre voievozii sau boierii sau dintre ceilalți fruntași din Moldova și Țara Românească, atunci, pe cei de o asemenea teapă să-i prinzi și să-i trimiți la Poarta noastră a fericirii; și, să-i trimiți înapoi pe acele dintre raialele Moldovei și Țării Românești și ale altor Ținuturi ale mele bine protejate care vor veni în acea parte" (doc. 175).

Această prevedere „prieten prietenilor și dușman dușmanilor" a reprezentat suportul formal al menținerii, fie și limitate, a funcției externe a sta-

---

[36] Ion Matei, *Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les Pays Roumains*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", X (1972), nr. 1, p. 73; Tahsin Gemil, *Considerations ...*, p. 656—657; Mihai Maxim, *Din istoria relațiilor romăno-otomane — Capitulațiile*, în „Anale de istorie", anul XXVII (1982), nr. 6, p. 34—68.

[37] Mihai Maxim, *op. cit.*, p. 65—68.

[38] Vezi documentele 1, 20, 25, 42, 49, 61, 67, 68, 78, 84, 86, 87, 88, 92, 95, 147, 148, 164, 165, 175, 178, 180, 191, 194, 197, 202, 205, 206, 209, 210, 211, 213, 216, 217, 220, 230 ș.a.

telor românești. Deși această latură a statutului lor de autonomie a fost acceptată de către Poartă îndeosebi cu menirea de a servi interesele politicii otomane în Europa, țările române au utilizat-o ca un mijloc de mare însemnătate pentru urmărirea propriilor interese majore. În secolul al XVII-lea, cînd — datorită evoluției crizei generale otomane și a liniilor directoare ale politicii otomane — rolul țărilor române pe plan internațional a dobîndit o însemnătate mai mare pentru Poartă, ele au reușit să-și dezvolte adevărate sisteme proprii de relații externe [39].

Principiul autonomiei interne a țărilor române era însă garantat, în esență, de interdicția — formulată în acte oficiale și confirmată de porunci speciale — privind ingerințele de orice natură a tuturor supușilor otomani în țările române; ea era și întărită, în sensul că acțiunile contrare acestei dispoziții a sultanului trebuiau să fie aduse la cunoștința Porții, cei vinovați urmînd să-și primească pedeapsa cuvenită; dregătorii otomani din apropierea țărilor române aveau obligația de a veghea la respectarea strictă a acestei condiții de bază pentru valabilitatea principiului autonomiei de stat a țărilor române. „Într-adevăr, opreliștea de a îngădui cuiva să intre fără firman în țările Moldova și Țara Românească face parte din rînduiala țări", declara cadiul de Tîrnovo, în raportul său oficial către Poartă, din 5 aprilie 1691 (doc. 190).

De fapt, acest legămînt al sultanului reprezenta reciproca obligației domnilor și principilor de a asigura securitatea vieții și bunurilor negustorilor și ale altor supuși otomani aflați temporar în țările române; de asemenea, domnii și principii garantau personal integritatea bunurilor acelor supuși otomani care mureau în țările române [40]. Cu alte cuvinte, sultanii otomani au recunoscut și au confirmat mereu autoritatea internă de stat a principilor din cele trei țări române, implicit și inviolabilitatea hotarelor acestora. În diploma de investire a lui Mihnea al II-lea pe tronul Țării Românești, din august 1577, erau stabilite, printre altele, următoarele condiții. „Și, cei care vin cu treburi în țara mai sus-menționată (Țara Românească — n. ns) să nu fie supărați, prin atingerea bunurilor și a vieții lor ...; ei să fie în deplină siguranță și pace; și, nimeni dintre vizirii cei măreți și beilerbeii și robii mei de la Poarta fericirii și dintre alții să nu intervină și să nu se atingă, niciodată și prin nimic *(asla ve katiyyen)*, de Țara Românească și nici de beii și logofeții și boierii și cnezii și locuitorii și feciorii și fetele ei, și nici de turmele și de celelalte bunuri și mijloace; și, dacă unii dintre negustorii sau locuitorii Țărilor mele bine ocrotite, mergînd în Țara Românească, mor acolo, atunci bunurile rămase de la ei vor fi predate moștenitorilor, în cazul cînd aceștia se află acolo; bunurile rămase de la cei care nu au moștenitorii prezenți acolo vor fi inventariate, prin grija personală a voievodului sus-numit, și, printr-un

---

[39] Vezi Tahsin Gemil, *op. cit.*, idem, *Les Pays Roumains dans la politique européenne de la Porte Ottomane au XVII-e siècle*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", XIII (1975), nr. 3, p. 425—428.

[40] Despre regimul supușilor otomani în țările române, vezi M. M. Alexandrescu-Dersca, *Despre regimul supușilor otomani în Țara Românească în veacul al XVIII-lea*, în „Studii", XIV (1961), nr. 1, p. 87—113; Ion-Radu Mircea, *Sur les circonstances dans lesquelles les Turcs sont restés en Valachie jusqu'au début du XVII-e siècle*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", tom. V (1967), nr. 1—2, p. 77—86; Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Editura Academiei, București, 1970, p. 117—124. Mustafa A. Mehmed, *Despre dreptul de proprietate al supușilor otomani în Moldova și Țara Românească în secolele XV—XVIII*, în „Cercetări istorice", seria nouă, Iași, 1972, p. 65—81.

om destoinic, vor fi trimise, fără lipsuri, la Poarta mea a fericirii" [40 bis]. În firmanul din 1697, sultanul atrăgea atenția domnului Țării Românești, Constantin Brîncoveanu, asupra faptului că „este în seama și obligația ta asumată să păzești malurile Dunării aflate la hotarul Țării Românești, astfel încît să nu apară nici un individ dintre haiduci și nelegiuiți, iar corăbiile miriei și ale negustorilor, precum și alți trecători să circule în siguranță pînă la Porțile de Fier și Orșova". (doc. 216).

Ca și formula mai sus-menționată, „prieten prietenilor și dușman dușmanilor", stipulația aceasta din urmă, privind obligația domnilor și principilor din țările române de a asigura viața și bunurile supușilor otomani aflați în hotarele lor, era aproape identică cu cele existente, încă din secolul al XVI-lea, în tratatele de pace otomano-poloneze [41].

Aceste condiții cu caracter bilateral dezvăluie, în fond, natura contractuală a raporturilor româno-otomane. Documentele care le oglindesc sînt numeroase; ele sporesc o dată cu accentuarea crizei generale otomane, cînd încălcările, într-o formă sau alta, ale dreptului autonom al țărilor române devin tot mai frecvente.

Așa cum dovedesc și documentele de acest gen din prezentul volum, factorii responsabili din țările române au reacționat ferm, prin toate mijloacele, împotriva unor asemenea violări, obținînd aproape totdeauna cîștig de cauză.

În secolul al XVII-lea, baza juridică a regimului dominației otomane în țările române nu a suferit modificări esențiale, ea rămînînd în cadrul formal stabilit la jumătatea veacului al XVI-lea. Nici principiul reciprocității, în temeiul căruia țările române acceptaseră închinarea față de Poarta Otomană nu și-a pierdut valabilitatea. Acesta a constituit suportul formal al reacțiilor hotărîte, din această perioadă, ale țărilor române pentru înlăturarea unor fenomene de încălcare a limitelor statornicite, la jumătatea secolului al XVI-lea, ale statutului lor extern [42].

Realitatea istorică din veacul al XVII-lea a imprimat însă evoluției regimului dominației otomane în țările române trăsături de multe ori chiar vădit contrare bazei sale teoretice.

Trăsăturile marcante ale cursului relațiilor româno-otomane în perioada pe care o avem în vedere au fost imprimate, pe de o parte, de desfășurarea crizei generale otomane și de liniile directoare ale politicii Porții, iar pe de alta, de puternica capacitate de rezistență a țărilor române, demonstrată în timpul lui Mihai Viteazul.

Lupta pentru independență și unitate a țărilor române sub conducerea lui Mihai Viteazul și manifestarea presantă a tendințelor expansioniste către Dunăre și Carpați ale Poloniei și Imperiului Habsburgic, în condițiile agravării

---

[40 bis] Tahsin Gemil, *Documente turcești inedite (sfîrșitul sec. XVIșiXVII)*, în „Revista Arhivelor", nr. 3, 1981, p. 353—356.

[41] Vezi Tahsin Gemil, *La Moldavie dans les traités de paix ottomano-polonais du XVII-e siècle (1621—1672)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XII (1973), nr. 4, p. 687—714.

[42] Semnificativ este faptul că toate reclamațiile făcute la Poartă, împotriva acestor încălcări, conțin avertismentul că nelichidarea lor va atrage după sine neîndeplinirea obligațiilor asumate, în primul rînd a plății haraciului, care era expresia materială a subordonării politice.

crizei otomane şi ale dificultăţilor impuse Porţii de războiul ei cu Iranul, au obligat pe conducătorii otomani să reconsidere substanţial atitudinea lor faţă de ţările române. Transilvania, Ţara Românească şi Moldova au recăpătat acum pentru Poartă valoarea primordială de „state tampon", reclamată de securitatea hotarelor ei dunărene. De fapt, la începutul secolului al XVII-lea, Poarta a fost, practic, incapabilă să menţină controlul său total asupra instituţiei domniei din ţările române, ca element politic esenţial al exercitării autorităţii ei asupra lor; ea a fost nevoită acum să tolereze sau să recunoască domnii şi principii impuşi de forţele interne sau de cele externe, prin ignorarea voinţei otomane. În acest mod ne explicăm firmanul de *domnie ereditară* acordat lui Mihai Viteazul [43] şi stipulaţia expresă din tratatul de pace otomano-polon, de la 4 august 1598, care atribuia lui Ieremia Movilă *drept de ereditate* pe tronul Moldovei[44]. Împrejurările continuînd să fie grave pentru Imperiul Otoman, la moartea lui Ieremia Movilă, fiul său a primit, într-adevăr, domnia Moldovei, iar Simion Movilă a fost numit şi el, puţin mai tîrziu, pe acelaşi tron, în virtutea clauzei sus-menţionate şi la cererea boierilor [45]. În acelaşi context s-a făcut şi demersul marelui vizir pe lîngă sultan pentru numirea pe tronul Transilvaniei a lui Homonnay Bálint, care fusese desemnat ca succesor de către defunctul principe, Ştefan Bocskai [46].

În primele două decenii ale secolului al XVII-lea, dependenţa ţărilor române faţă de Poartă a fost mai mult formală. Domnii şi principii din acea perioadă au dispus efectiv de largi libertăţi de acţiune pe plan extern, în direcţia afirmării unei politici proprii, care nu o dată a fost potrivnică intereselor otomane.

Politica Porţii din acea vreme, de evitare a unui nou conflict în Europa şi deficienţele manifestate în îndeplinirea promptă a obligaţiei sale asumate de a proteja ţările române pe plan extern, au impus conducătorilor de atunci ale acestora să realizeze singuri apărarea hotarelor şi scaunelor lor, atît prin pregătiri armate, cît şi prin dezvoltarea sistemelor proprii de relaţii externe. Eficienţa acestor acţiuni fiind generată îndeosebi de intensificarea relaţiilor de asistenţă mutuală (politică şi militară) dintre cele trei ţări române, Poarta a încurajat şi chiar le-a cerut acestora să desfăşoare în comun — desigur, sub egida ei — rezistenţa împotriva intervenţiilor din afară.

Dintre documentele cu astfel de conţinut, pe care le publicăm aici, ne limităm să relevăm valoarea sugestivă a două firmane. Prin cel de la 1 iunie 1618, sultanul Osman al II-lea i-aîncredinţat principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen, responsabilitatea securităţii Ţării Româneşti, în perioada cînd domnul şi oastea acesteia aveau să participe la expediţia otomană din părţile Voziei. „Să fii, zi şi noapte, ochi şi urechi — cerea sultanul lui Gabriel Bethlen — în aşa fel încît să nu existe posibilitatea ca nici măcar vreun loc şi bunurile vreunei persoane din Ţara Românească să aibă de suferit pagube şi stricăciuni" [47]. Iar prin firmanul din decembrie 1629, sultanul Murad al IV-lea a atribuit domnului Ţării Româneşti, Leon Tomşa, şi domnului Moldovei, Alexandru Coconul, sarcina (şi împuternicirea) de garanţi ai hotarelor Transilvaniei, în

---

[43] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană ...*, I, doc. 58.
[44] Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti ...*, I, p. 143.
[45] Doc. 23.
[46] Doc. 24.
[47] Doc. 72.

împrejurările create de moartea principelui Gabriel Bethlen: „dacă, ivindu-se vreun duşman din afară şi ţara Transilvaniei fiind cotropită <de acesta>, din partea stăpînitorului căruia i s-a încredinţat acum guvernarea Transilvaniei sau din partea locţiitorului său ar veni la tine om şi scrisoare, pentru a-ţi cere sprijinul şi ajutorul, atunci, fără a pierde timpul cu raportul la Poartă ... şi ţinînd legătura cu ... voievodul în exerciţiu al Moldovei, Alexandru voievod, şi mergînd împreună cu acesta, să ajungeţi, în bună înţelegere şi unire, în ajutorul Transilvaniei" [48].

Este adevărat, Poarta ceruse şi în trecut celor trei ţări române să colaboreze între ele împotriva duşmanilor din afară. Dar în concepţia otomană din secolul al XVII-lea această practică a dobîndit valoarea unui sistem politico-militar menit să respingă tentativele habsburgice şi poloneze de întindere către regiunile carpato-dunărene[49]. Unitatea de acţiune dintre Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, demonstrată cu eficienţă în vremea războiului dintre Imperiul Otoman şi Liga creştină [50] şi, mai cu seamă, concretizarea ei pe plan superior de Mihai Viteazul au constituit pentru Poartă o experienţă şi un model de care trebuia neapărat să ţină seama. Politica otomană din veacul al XVII-lea a facilitat, într-adevăr, apropierea dintre cele trei ţări române. Strîngerea legăturilor dintre ele — inclusiv sub forma alianţelor şi a coaliţiei antiotomane — se baza însă, înainte de toate, pe tradiţia unităţii îndelung cultivate [51], fiind totodată şi o consecinţă firească a măreţei realizări istorice a lui Mihai Viteazul. În veacul al XVII-lea s-a dezvoltat cu pregnanţă ideea unităţii celor trei ţări române [52]. Moştenirea lui Mihai Viteazul a mobilizat tendinţe — manifestate acum insistent şi din ambele părţi ale Carpaţilor — către retranspunerea ei în viaţă, inclusiv sub forma „regatului Daciei", conceput de Gabriel Bethlen [53] sau a monarhiei ereditare de tip bizantin, promovată de Vasile Lupu [54].

În acelaşi timp, autoritatea statală a domnilor a dobîndit valenţe sporite, fie în mod tacit, fie chiar ca urmare a dorinţei exprese a Porţii. În această vreme sînt frecvente firmanele prin care domnii primesc împuterniciri pentru a lua măsurile necesare împotriva supuşilor otomani şi a tătarilor din împrejurimi, care nu înţelegeau să respecte hotarele şi statutul de autonomie al ţărilor române [55]. Conferind domnilor asemenea atribuţii, Poarta a trebuit, în mod necesar, să admită şi să garanteze, formal şi practic, menţinerea oştilor

---

48 Doc. 91.

49 Vezi Tahsin Gemil, *Ţările române în contextul politic...*, p. 187—188.

50 Vezi Radu Constantinescu, *Lupta pentru unitate naţională a ţărilor române (1590—1630). Documente externe*, Bucureşti, 1981.

51 Vezi Ştefan Andreescu, *Restitutio Daciae (Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în răstimpul 1526—1593)*, Bucureşti, 1980.

52 Despre concretizarea acestei idei pe plan politic şi militar, vezi Tahsin Gemil, *op. cit.*; Constantin Rezachevici, *Inceputul epocii lui Matei Basarab şi Vasile Lupu în lumina relaţiilor cu Imperiul Otoman şi cu Transilvania*, în „Revista de istorie", nr. 9, 1982, p. 1003—1012; iar în privinţa materializării ei pe plan economic şi cultural, vezi Alexandru Ligor, *Din legăturile Moldovei cu celelalte ţări române în vremea domniei lui Vasile Lupu*, în „Revista de istorie", nr. 3, 1978, p. 433—444.

53 *Istoria României*, III, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 154.

54 N. Iorga, *Byzance après Byzance*, Bucarest, 1971, p. 176—183.

55 Vezi documentele: 69, 71, 79, 81, 87, 95, 96, 97, 143, 144, 168, 194, 196, 197, 202, 205, 208, 217 ş.a.

lor proprii [56], care, pînă în ultimul sfert al veacului, au reprezentat forțe cu adevărat redutabile. Nu numai principii Transilvaniei, ci și domnii Țării Românești și ai Moldovei au căpătat astfel posibilități mai largi de acțiune pe plan extern; în chip firesc, s-a ajuns curînd la expresia afirmării năzuințelor către neatîrnare. Pe această linie s-au înscris domnia lui Radu Șerban (1602—1611), „episodul Grațiani" (1620), susținerea de către Miron Barnovschi (1626—1629) a luptei antiotomane a fraților Mehmed și Șahin Ghiray din Crimeea, întreaga epocă marcată de personalități proeminente ca Matei Basarab (1632—1654), Vasile Lupu (1634 — 1653) și cei doi Gh. Rákoczy (1630 — 1658), apoi lupta coalizată a celor trei țări române împotriva Porții, precum și acțiunile antiotomane, mai mult sau mai puțin fățișe, promovate de Grigore Ghica (1660—1664; 1672—1674), Ștefan Petriceicu (1672—1673), Șerban Cantacuzino (1678—1688), Constantin Brîncoveanu (1688—1714) sau de Cantemirești. Chiar și domni mai puțin însemnați nu au rămas străini de intensa activitate diplomatică, cvasisecretă, desfășurată în acea perioadă în jurul țărilor române. Numai că trebuie să precizăm din capul locului că factorii responsabili de politica românească au dat dovada unui deosebit simț al realității și nu au acceptat niciodată să sacrifice interesele fundamentale ale țării în numele „solidarității creștine". Țările române au înțeles la vreme scopurile adevărate, anexioniste ale puterilor creștine din jurul lor. Teama de a nu ajunge în situația de a schimba dominația limitată otomană cu stăpînirea efectivă a unei alte puteri vecine a apăsat mai puternic decît înainte asupra conștiinței politice românești, mai ales din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și de la începutul veacului următor. Deși neîncetată, lupta pentru independență s-a desfășurat acum cu mai multă prudență și mai mult în domeniul diplomației decît în cel militar.

În această ordine de idei, se cuvine să subliniem și faptul că iscusința diplomatică și realismul politic, de care au dat dovadă factorii conducători din țările române, sînt reflectați chiar și de stilul pe care l-au utilizat ei în scrisorile și petițiile adresate Porții. Dincolo de faptul că formulele și expresiile de obediență folosite în aceste documente erau conforme mentalității vremii și rigorilor diplomaticii otomane, ele reprezentau, în fond, elemente necesare pentru atingerea obiectivelor urmărite. În acest sens, semnificative sînt *arz*-urile lui Vasile Lupu, care abundă în declarații pompoase de credință și supunere, deși, se știe că, în aceeași vreme, el ducea o politică de independență aproape efectivă și era implicat în diverse planuri și acțiuni secrete antiotomane [56 bis].

Slăbirea sensibilă a forței combative antiotomane a țărilor române nu s-a datorat însă numai rezervelor întemeiate pe care le-au manifestat ele față de intențiile afișate ale puterilor creștine vecine, ci și unui proces îndelungat de subminare structurală a capacității lor de rezistență.

Deși evoluția crizei otomane s-a agravat în continuare, totuși în deceniul trei al secolului al XVII-lea se constată o înăsprire a regimului dominației otomane în țările române. Este suficient să menționăm faptul că acum Poarta a deținut un control efectiv asupra instituției domniei, iar extracțiile din

[56] Vezi documentele: 11—12, 17—21, 26, 65, 71, 72, 76, 79, 91, 95, 100, 103, 105, 134, 135—137, 168, 173, 216.
[56 bis] Vezi Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 87—149.

potențialul economic al Țării Românești și Moldovei au sporit mult în comparație cu primele două decenii ale aceluiași secol [57].

Explicația acestui fenomen, în aparență paradoxal, credem că rezidă atît în modificările survenite în desfășurarea raporturilor internaționale, ca urmare a declanșării Războiului de treizeci de ani, cît mai ales în cursul aceluiași proces de accentuare a crizei otomane. Acest proces a generat și a dezvoltat atunci un nou fenomen, cu rol de factor agravant, în funcționarea mecanismului exercitării dominației otomane în țările române: pătrunderea masivă a elementelo greco-levantine în structura internă a Țării Românești și a Moldovei.

Caracterul cronic al crizei otomane în domeniul financiar și, ca rezultate directe ale ei, manifestarea pregnantă a legii tezaurizării particulare a devizelor și înflorirea corupției în întregul aparat de stat otoman au produs goana după surse de cîștiguri sigure și rapide — funcțiile oficiale. Elementele nemusulmane (mai cu seamă grecii), dispunînd de acumulări bănești substanțiale, s-au îndreptat cu precădere către Țara Românească și Moldova, servindu-se în acest sens de fenomenul instabilității pe tronurile acestora. Astfel, boierimea autohtonă și-a simțit realmente amenințate pozițiile sale social-economice și politice. Așa cum, pe bună dreptate, s-a remarcat, boierimea românească a fost nevoită să-și consume energia politică pentru a stăvili concurența primejdioasă a elementelor intruse; „politica externă care stătuse în legătură cu atitudinea boierimii față de schimbările petrecute în regimul dominației otomane, ceda acum locul politicii interne. Dușmanul cel mai de temut nu mai era în afara hotarelor țării, ci înlăuntrul lor" [58]. Forța penetrantă a elementelor greco-levantine, imprimată de criza otomană și garantată de regimul de subordonare a țărilor române, a contribuit la adîncirea, deopotrivă, a ambelor fenomene. Aceste elemente greco-levantine au îndeplinit rolul unei adevărate curele de transmisie a efectelor negative ale crizei otomane în țările române.

În 1632, boierimea pămînteană din Țara Românească și Moldova a reacționat însă violent, reușind să înlăture, pentru un timp, pe acești intruși și pe domnii promovați de ei. Dar, dincolo de caracterul unei lupte interne, această acțiune a boierimii muntene și moldovene — susținută de nobilimea ardeleană și avînd adeziunea unor largi pături sociale — a semnificat opoziția coalizată a celor trei țări române față de fenomenul de depășire a cadrului admis al regimului dominației otomane. Mai întîi în Transilvania și, apoi, în Țara Românească și Moldova, forțele interne au contestat fățiș și cu succes elementul esențial al dependenței politice a celor trei țări române față de Poartă — exercitarea autorității sultanului otoman în privința succesiunii pe tronurile lor. Domnia lui Gheorghe Rákoczy I (1630—1648) în Transilvania și cea a lui Matei Basarab (1632—1654) în Țara Românească s-au impus și s-au menținut împotriva voinței Porții, prin realizarea unității de acțiune a celor două țări, iar Poarta, subminată de criză și temîndu-se de complicații grave, nu a putut să-i înlăture cu forța. În cele din urmă, ea a găsit oportun să se concilieze cu feudalii autohtoni din cele două țări [59], de vreme ce reacția

[57] *Ibidem*, p.35 și urm.
[58] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p.122.
[59] Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 78 și urm.; vezi și doc. 101, 102, 105, 106.

acestora nu vizase principiul în sine al dominației otomane, ci doar asigurarea propriilor lor poziții preponderente pe plan intern.

Deși alesul inițial al boierimii pămîntene din Moldova, Miron Barnovschi, a avut un sfîrșit tragic [60], totuși acțiunea ei hotărîtă de a impune Porții recunoașterea drepturilor sale politice vechi, a avut rezultatul urmărit[61]. Într-adevăr, Vasile Lupu (1634—1653) s-a ridicat în scaun prin dorința boierimii autohtone, dar și cu asentimentul formal al Porții.

Atît prin durată, cît și prin conținut, domnia lui Matei Basarab și cea a lui Vasile Lupu au fost potrivnice înseși elementelor esențiale ale acestui regim. Cei doi domni și principii Transilvaniei, Gh. Rákoczy I și Gh. Rákoczy II, au profitat, aproape în egală măsură, de desfășurarea crizei otomane pentru reducerea, pînă aproape de anulare efectivă, a exercitării controlului otoman în țările române. Totuși, spre deosebire de Matei Basarab și Gh. Rákoczy I, Vasile Lupu a fost interesat — pînă la un punct — să menajeze elementele formale ale dominației otomane [62]. Avînd în vedere diferența dintre natura puterii sale (susținută de autoritatea otomană) și cea a lui Gh. Rákoczy I și a lui Matei Basarab (impuse prin contestarea autorității otomane), Vasile Lupu a căutat să utilizeze statutul politic al Moldovei ca un instrument pentru atingerea propriilor sale obiective pe plan extern, care au vizat instituirea domniei sale monarhice asupra celor trei țări române și, apoi, declanșarea luptei pentru recucerirea independenței cu sprijinul unei largi coaliții europene [63].

Indiferent însă de mobilurile care au provocat conflictul îndelungat dintre Moldova și celelalte două țări române, în vremea lui Vasile Lupu, cert este faptul că o asemenea situație contravenea flagrant intereselor Porții, substanței dominației sale cu caracter special la nord de Dunăre. În ultimă instanță, starea de ostilitate dintre cele trei țări române a reprezentat manifestarea pe un plan particular a crizei generale otomane, a constituit o expresie a agravării crizei în care intrase însuși fenomenul dominației otomane în țările române, o dată cu marea luptă pentru independență și unitate, condusă de Mihai Viteazul.

Rezultat al strîngerii legăturilor organice dintre Transilvania, Țara Românească și Moldova și, în același timp, un mod de materializare a idealului lăsat moștenire de Mihai Viteazul, coaliția celor trei țări române de la jumătatea secolului al XVII-ea a depășit, hotărît, cadrul în care concepea Poarta relațiile dintre ele. Ignorînd autoritatea suzerană și dispozițiile exprese ale Porții, principele Gh. Ráckoczy al II-lea a orientat forța unită a celor trei țări române către atingerea unor obiective particulare pe plan extern (coroana poloneză), care erau însă vădit opuse liniilor directoare de atunci ale politicii otomane. Apoi, încurajată și de interesele expansioniste ale Aus-

---

[60] Vezi explicația acestui act la Tahsin Gemil, *Considerations* ..., p. 662—663.

[61] Delegației de boieri moldoveni sosită la Poartă pentru a obține confirmarea în domnie a alesului lor, marele vizir i-ar fi declarat: „iată că împăratul vă iartă capetele și sînteți de acum slobozi și să mergeți să vă alegeți domnii, pre cine veți pofti" (Miron Costin, *Letopisețul țării Moldovei de la Aaron vodă încoace*, în „Opere", ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 104).

[62] Vezi rapoartele sale către Poartă, publicate de Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești*..., I, p. 165—168, 174—183, 186—187, precum și în prezentul volum, doc. 107—108, 113, 117—118, 127—128.

[63] Tahsin Gemil, *Țările române în contextul politic* ..., p. 90 și urm.

triei — rivala principală a Porții —, coaliția celor trei țări române s-a orientat deschis către lupta antiotomană. Pentru Poartă s-a conturat astfel perspectiva alarmantă nu numai a subminării politicii sale europene, ci și a periclitării pozițiilor sale nord-dunărene și, implicit, a securității hotarului său de la Dunăre. Readucerea țărilor române în dependența efectivă otomană a căpătat în aceste împrejurări însemnătate de prim ordin pentru Poartă și, totodată, a avut valoarea unei demonstrații pe plan continental a viabilității puterii otomane, aflată atunci într-un rapid proces de revigorare.

Prin forța armelor, Poarta a reușit să-și reimpună autoritatea efectivă în țările române. Cu semnificația revenirii la statutul dinainte de epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, voința arbitrară a sultanului a adus creaturi otomane pe tronul Moldovei și pe cel al Țării Românești. Transilvania a fost constrînsă să accepte o serie de condiții grele, care, practic, puneau capăt privilegiilor ei, în comparație cu celelalte două țări române, în cadrul regimului dominației otomane. Poarta și-a reasumat funcția externă a statelor românești; capacitatea lor combativă proprie a început să fie sistematic redusă, iar centura de siguranță din jurul lor s-a întărit progresiv, prin ruperea unor noi ținuturi din teritoriul lor (Oradea, Ineu, Hotin) [64].

Schimbările intervenite în politica europeană a Porții, ca urmare a regenerării temporare a forței otomane (în timpul conducerii drastice a marilor viziri Köprülü), au adus însă curînd și unele modificări de conținut în exercitarea dominației sale în țările române. În condițiile în care Poarta dorea să redobîndească rolul pe care îl avusese cu un secol în urmă în Europa și se pregătea pentru reluarea liniei sale directoare de conflict declarat cu Habsburgii, țările române au căpătat acum un loc mai important în sistemul politic otoman. Avînd în vedere și capacitatea combativă manifestată de țările române în timpul funcționării unității lor de acțiune, Poarta a căutat să-și exercite controlul asupra lor îmbinînd elementele de presiune cu cele de concesii. În 1661 boierimea Moldovei și în 1664 cea din Țara Românească au redobîndit, practic, dreptul de a-și desemna singure domnul, Poarta nepăstrîndu-și decît prerogativele investirii. Renunțarea — de altfel temporară — de către Poartă la controlul său total asupra scaunelor domnești nu a însemnat nicidecum o slăbire a autorității politice otomane asupra țărilor române. Concesiile acordate marii boierimi au reprezentat un act de recunoaștere de către Poartă a rolului pe care îl avea aceasta în Moldova și Țara Românească, o măsură ce avea în vedere transformările petrecute în structura internă a celor două țări; aceste concesii au avut menirea de a atribui corespondabilitate colectivă feudalilor locali pentru conduita externă a țării. Fără îndoială, experiența avută în cazul lui Mihnea al III-lea nu a fost lipsită de însemnătate pentru Poartă, atunci cînd a adoptat o asemenea atitudine [65].

Către sfîrșitul secolului al XVII-lea, o dată cu eșecul total al politicii ofensive mondiale a Porții (1683) și pe măsură ce a devenit tot mai evident reculul ireversibil al puterii otomane, iar lupta țărilor române pentru libertate a intrat într-o nouă fază de desfășurare, sforțările Porții de a-și menține con-

[64] Vezi doc. 131—137, 147, 156—161, 173, 175—176 ș.a.

[65] Mihnea al III-lea (1658—1659) fusese numit în Țara Românească împotriva voinței boierilor; trecerea sa în tabăra antiotomană a constituit o veritabilă surpriză pentru Poartă, căci el era socotit mai degrabă musulman decît creștin (vezi Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 180—181)

trolul în țările române au fost subordonate obiectivului ei principal vizînd apărarea hotarului otoman de la Dunăre, tot mai puternic amenințat de tendințele expansioniste ale Austriei, apoi și ale Rusiei.

Pe de altă parte, eforturile Porții de a-și menține pozițiile nord-dunărene au fost și favorizate — dar, pînă la un punct — chiar de către factorii realiști din țările române, care se convinseseră pe deplin — mai ales după modul în care fusese „eliberată" Transilvania — de intențiile adevărate ale celor care fluturau drapelul creștin „eliberator"[66]. Astfel că, în „uriașul efort de supraviețuire politică" desfășurat neîncetat de țările române, și-a făcut loc o nouă orientare: „Imperiul Otoman slăbit putea fi mai puțin primejdios decît statele creștine puternice. Apetitul de anexiuni al partenerilor din coaliția Ligii Sfinte a arătat românilor că turcii puteau fi, în anumite condiții, folositori. Convingerea de peste un secol și jumătate a revoluționarilor pașoptiști că dependența țărilor române de Imperiul Otoman poate fi o pavăză împotriva politicii anexioniste a Rusiei țariste și Austriei își are originile la sfîrșitul secolului al XVII-lea" [67].

De fapt, această opțiune din politica externă românească nu reprezenta altceva decît adaptarea la noile condiții a vechiului și constantului principiu al țărilor române de a veghea la respectarea echilibrului de forțe dintre puterile expansioniste din jur, pentru a garanta astfel propria lor existență statală [68].

Încorporarea Transilvaniei de către habsburgi și alterarea conținutului statutului internațional al Moldovei și Țării Românești prin instaurarea regimului fanariot, au constituit efecte ale deteriorării iremediabile a balanței raportului de forțe dintre Imperiul Otoman și puterile europene în ascensiune. În ultimă instanță, aceste acte, cu repercusiuni atît de grave în perspectiva istoriei românești, au avut rostul unor soluții brutale, impuse de marile puteri problemei crizei dominației otomane în țările române.

Parte integrantă a fenomenului otoman în ansamblu, dominația Porții în țările române a fost antrenată, în mod logic, în procesul crizei generale otomane, care s-a declanșat către sfîrșitul secolului al XVI-lea. După această dată s-au acumulat și s-au dezvoltat o serie de elemente și fenomene noi — unele din ele au fost reliefate aici — care, în ansamblu, au afectat atît forma, cît mai ales conținutul regimului dominației otomane în țările române. Sînt evidente căutările, de o parte și de alta, pentru a așeza raporturile româno-otomane pe alte coordonate decît cele existente pînă atunci. Este vorba, după părerea noastră, de manifestarea unei crize de profunzime și de durată, care nu se putea rezolva firesc, temeinic decît prin redobîndirea independenței românești.

Aflat de multă vreme în pregătire, acest fenomen a izbucnit o dată cu marea luptă pentru eliberare și unire condusă de Mihai Viteazul. Pornită ca

---

[66] Doc. 190, datat la 5 aprilie 1691, pune în evidență faptul semnificativ că Moldova și Țara Românească au cooperat cu Poarta Otomană, împotriva acțiunilor anexioniste ale Austriei și Rusiei asupra lor, numai pe baza inițiativei lor în acest sens și a respectării stricte a autonomiei pe care o aveau.

[67] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 132

[68] Vezi argumentarea acestui principiu la Victor Papacostea, *Istoria românilor de la 1677 înainte,* în vol. de autor „Civilizație românească și civilizație balcanică. Studii istorice", ed. Cornelia Papacostea — Danielopolu, Editura Eminescu, București, 1983, p. 50—52.

o reacție împotriva efectelor crizei otomane care se repercutau grav asupra țărilor române, această luptă s-a transformat într-o acțiune de negare fățișă a însuși principiului dominației otomane. Poarta a eșuat definitiv în tentativa sa de a rezolva „problema românească" prin desființarea entității politice a Țării Romînești și a Moldovei, așa cum prevedea doctrina juridico-politică otomană în asemenea împrejurări.

Poarta a adoptat, inițial, formula „domniilor fanariote" pentru a face față unor imperative politice imediate; apoi, aceasta a devenit un sistem de durată, datorită caracterului său de produs al unui proces pregătitor, îndelungat și complex, a cărui evoluție, mereu accentuată, s-a prelungit în timp. Poarta nu a conceput însă de la bun început domniile fanariote ca un nou sistem de exercitare a controlului său în Moldova și Țara Românească.

Se știe că începînd cu jumătatea secolului al XVI-lea, cînd țările române au intrat efectiv sub controlul otoman, au fost numeroase cazurile în care pe tronul Țării Românești sau al Moldovei Poarta a impus în mod arbitrar, ignorînd voința boierimii autohtone, elemente cu totul străine, prin formație, de cele două țări. Dar, opoziția eficientă a boierimii, prin utilizarea corelată a tuturor factorilor de rezistență (inclusiv interesele otomane legate de țările române), a făcut ca aceste acțiuni să rămînă doar cazuri izolate. Individualitatea boierimii pămîntene nu fusese încă alterată în urma atragerii țărilor române în orbita politicii otomane și, astfel, ea avea putința să respingă coalizat orice tentativă de îngrădire din afară a privilegiilor sale moștenite.

Această situație a clasei conducătoare din Țara Românească și Moldova a fost însă afectată în cursul secolului al XVII-lea, mai cu seamă în a doua lui jumătate, atît de evoluția proceselor interne, cît și de desfășurarea crizei generale otomane.

Intensificarea creșterii marelui domeniu boieresc și atragerea acestuia din ce în ce mai mult în sfera economiei de schimb a accentuat stratificarea feudală și a agravat contradicțiile sociale. În același timp — așa cum am arătat — criza otomană a generat fenomenul de insinuare a elementelor străine în întreaga structură a Țării Românești și Moldovei, fenomen ce a luat amploare după lichidarea luptei coalizate a celor trei țări române. Conjugarea acestor procese și fenomene, interne și externe, a produs nu numai deteriorarea individualității clasei conducătoare românești, ci și diminuarea substanțială a capacității de rezistență a celor două țări. Lupta pentru putere dintre facțiunile boierești s-a desfășurat și s-a amplificat în contextul adîncirii contradicțiilor dintre Poartă și puterile europene, doritoare să acapareze teritorii aflate sub control otoman. Defecțiunile repetate ale domniilor pămîntene (Ștefan Petriceicu, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu) și neîncetatele demersuri secrete ale celorlalți domni și ale boierilor la Viena și Moscova au arătat limpede Porții că lupta românească pentru emancipare dobîndise alte dimensiuni. Ea era acum, la începutul veacului al XVIII-lea, mult mai periculoasă decît înainte, nu numai pentru controlul Porții asupra Țării Românești și Moldovei, ci și pentru pozițiile otomane din întreaga zonă balcanică. Ascensiunea Rusiei în tabăra creștină și rolul ei de putere protectoare și eliberatoare a popoarelor ortodoxe din Balcani se vădeau a fi mult mai eficiente

decît cele pe care și le asumaseră în trecut, cu același țel expansionist, puterile catolice (Ungaria, Polonia, Austria)[69].

Domniile fanariote din Moldova și Țara Românească au apărut în cadrul dezvoltării unor contradicții acute pe toate planurile, ca o soluție menită să contracareze asalturile împotriva pozițiilor otomane de la nord și de la sud de Dunăre.

Așadar, instaurarea domniilor fanariote a reprezentat un efect al procesului îndelungat și complex, din perioada care constituie limitele cronologice ale acestui volum, de maturizare convergentă a unei multitudini de factori, interni și externi, pe fondul desfășurării crizei generale otomane.

A început astfel o nouă epocă în istoria României, în care destinul istoric al țărilor române s-a aflat, mult mai pronunțat decît înainte, sub incidența conflictului de interese expansioniste ale marilor puteri din jurul lor. Ele au reușit însă să supraviețuiască ca state și în noile condiții, mult mai grele decît în trecut, tot datorită luptei lor perseverente și abile, prin adoptarea celor mai realiste căi, atît pentru apărarea drepturilor lor naturale existente, cît și pentru redobîndirea celor pierdute.

*

Ajungînd la capătul acestor considerații privind evoluția relațiilor țărilor române cu Poarta Otomană în răstimpul ce îl avem în vedere aici, conchidem că documentele inserate în prezentul volum oglindesc, în particular și în ansamblu, următoarele aspecte esențiale:

— Autonomia administrativă și legislativă, precum și individualitatea teritorială a țărilor române a fost o realitate istorică permanentă, consfințită și mereu confirmată prin acte oficiale ale Porții Otomane. Indiferent de forma pe care au îmbrăcat-o aceste documente, ele atestă limpede faptul că Poarta a recunoscut și a garantat valabilitatea exclusivă a legilor și cutumelor proprii țărilor române în conducerea lor internă, precum și inviolabilitatea granițelor lor stabilite. În perioada care face obiectul acestui volum, datorită crizei generale otomane, s-au amplificat tendințele de depășire a vechilor limite ale raporturilor țărilor române cu Poarta Otomană; pe de o parte, către lărgirea autonomiei și redobîndirea neatîrnării, iar pe de alta, către restrîngerea cadrului de acțiune a dreptului de autonomie și întărirea regimului de subordonare. Principiul autonomiei a continuat să reprezinte elementul de convergență al desfășurării relațiilor româno-turce și în această perioadă.

— Tradiția unității de acțiune dintre Țara Românească, Transilvania și Moldova s-a impus conștiinței politice a Porții ca un factor de seamă pentru sistemul politic otoman din Europa. Mai ales după măreața înfăptuire a lui Mihai Viteazul, cînd țările române au demonstrat elocvent marele potențial de luptă pe care îl puteau dezvolta împreună, Poarta a trebuit să acorde o

---

[69] Rezervele justificate ale popoarelor ortodoxe din sud-estul Europei, inclusiv ale Moldovei și Țării Românești, față de politica așa-zisă de eliberare dusă de puterile catolice, au constituit un factor important pentru înlesnirea extinderii și menținerii influenței și stăpînirii otomane în această regiune. De asemenea, nu este lipsit de interes să reamintim faptul că în Transilvania protestantismul cîștigase teren atunci cînd aceasta a intrat sub suzeranitate otomană (vezi Tahsin Gemil, *Romen-osmanlı münasebetlerine dair bazı mülahazalar* (Considerații privind evoluția raporturilor româno-otomane), în „VIII-nci Türk Tarih Kongresi", cild II, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara, 1981, p. 1503—1510).

însemnătate mai mare decît înainte legăturilor organice existente între cele trei țări române. Poarta a încurajat sau, cel puțin, nu a împiedicat apropierea și conlucrarea dintre ele; numai că ea a căutat să subsumeze unitatea de acțiune dintre țările române liniilor directoare ale politicii sale europene, marcată de desfășurarea crizei generale otomane.

— Lupta pentru independență a țărilor române a rămas și în această perioadă țelul suprem, niciodată abandonat. Condițiile generate de criza otomană au imprimat însă acțiunilor vizînd acest ideal forme specifice de manifestare. Țările române au ținut permanent seama de raportul de forțe din zona lor de contact, ceea ce a conferit realism și eficiență căilor și mijloacelor pe care ele le-au utilizat în acest sens. Astfel, pînă la jumătatea veacului al XVII-lea, frontul comun de luptă armată, cu sprijinul unei largi coaliții eurpene, a fost socotit calea principală către independență; după această dată însă — în condițiile slăbirii ireversibile a puterii otomane și ale ascensiunii unor noi puteri expansioniste care și-au disputat tot mai brutal „moștenirea" Porții — țările române au trebuit să adopte o linie mult mai prudentă, apelînd, în consecință, mai mult la abilitate diplomatică (inclusiv arma corupției) decît la procedeele, să le zicem clasice, de luptă armată, fățișă, antiotomană; apărarea ființei de stat și a integrității teritoriale constituind acum obiectivele principale imediate, fără ca aceasta să însemne însă părăsirea idealului independenței.

— Volumul fiind conceput să oglindească desfășurarea unitară, în timp și spațiu, a întregii istorii românești, în el au fost cuprinse și documente referitoare la acele teritorii istorice românești care, pentru o vreme mai lungă sau mai scurtă, au fost administrate de Poarta Otomană. Dincolo de elementele informative noi pe care le aduc, aceste documente atestă cultivarea neîntreruptă a legăturilor acestor ținuturi, temporar înstrăinate, cu statele românești cărora le aparțineau de drept. Aceste legături se bazau, înainte de toate, pe existența permanentă în ținuturile respective a populației românești, fapt probat în mod indubitabil și de unele din documentele turcești publicate aici [70].

*

Prezentul volum de documente are caracter inedit. Din cele 12 documente edite incluse în volum, șapte au rămas pînă acum inaccesibile cercetătorului nefamiliarizat cu limba și paleografia turco-osmană, căci sînt inserate în colecții vechi, apărute numai în caractere arabe [71] sau numai în transliterația alfabetului turc actual [72]; aceste volume nefiind scutite nici de unele

[70] Perenitatea românească din teritoriile care s-au aflat sub stăpînirea otomană este atestată clar și precis de actele cancelariei fiscale a Porții, în primul rînd de condicile de conscripții (vezi Tahsin Gemil, *Considerații privind aspectul demografic al zonei centrale a Dobrogei la sfîrșitul secolului al XVII-lea (Pe baza unui registru financiar otoman)*, în vol. „Comunicări de istorie a Dobrogei", Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța, 1980, p. 67—73).

[71] Ahmed Feridun, *Münșe'atü's-selattin* (Scrisori de sultani), vol. II, Istanbul, 1265 (1849); *Kırım'ga dair yazılar Kırım yurtuna ve ol taraflarga dair bolgan yarliglar ve hattlar* (Materiiali dlia istorii Krîmskogo Hanstvo), adunate de Moulla Hussein Feiz-Khanof și publ. de V. Veliaminof-Zernof, Sanktpeterbourg, 1864.

[72] Cengiz Orhonlu, *Osmanli tarihine aid belgeler. Telhîsler (1597—1607)* (Documente privind istoria otomană. Telhisuri (1597—1607), Edebiyat Fakültesi Basımevı, Istanbul, 1970; Ismail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi* (Istoria otomană), cild III, kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, p. 82, nota 1 (publicat parțial).

erori de ediție. Din restul de cinci documente edite, unul a fost publicat numai în traducere polonă [73]; celelalte patru au fost publicate doar (și) în traducere românească [74], numai că două din ele trebuiau să fie republicate, deoarece fuseseră editate fie incomplet, fie cu greșeli însemnate; celelalte două documente au fost inserate atît pentru faptul că rămăseseră îngropate în paginile unor reviste cu circuit restrîns, cît mai ales pentru semnificația lor de *motto*, și, respectiv, de *epilog* la prezentul volum (data acestui ultim document explică de ce limita lui cronologică a fost prelungită pînă în 1712). Trebuie să precizăm că republicăm aceste documente pe baza textelor originale, cu excepția a două cazuri pentru care nu am găsit piesele respective de arhivă (doc. 61 și 129). Se înțelege că aceste documente au o valoare istorică deosebită [74 bis].

Volumul este alcătuit din piese originale, copii oficiale și concepte (rezumate) cu valoare de arhetipuri. Ele au fost emise în primul rînd de cancelariile Divanului imperial de la Istanbul *(Divan-i hümâyûn kalemleri)*, care, alături de sultan, avea putere de decizie în toate problemele importante ale Imperiului Otoman, atît pe plan intern, cît și pe cel extern, fiind totodată și instanța judecătorească supremă.

De asemenea, numeroase acte aparțin cancelariilor fiscale și autorităților provinciale otomane. În această ordine de idei notăm și faptul că o serie de documente au fost emise din „tabăra (ordia) împărătească" *(Ordu-i hümâyun)*, în timpul campaniilor militare desfășurate în apropierea țărilor române, dar tot în numele autorității supreme a sultanului; comandantul unei expediții militare otomane, mai cu seamă cînd deținea sigiliul de mare vizir, avea împuternicirea și obligația de a rezolva, în numele puterii centrale, problemele reclamate din ținuturile învecinate traseului pe care îl urma.

Aceste documente emise de autoritățile centrale și provinciale otomane sînt adresate dregătorilor otomani locali, mai ales din apropierea țărilor române, domnilor și principilor, boierilor și nobililor din Țara Românească, Moldova și Transilvania, precum și hanilor și dregătorilor tătari.

Un număr mare de documente este constituit din originalele și traducerile (copiile) oficiale ale scrisorilor, memoriilor adresate sultanului, marelui vizir sau unor înalți dregători otomani, din capitală sau din provincie, de către domnii și principii sau de către boierii și nobilii din cele trei țări românești. De asemenea, unele documente sînt emise de cancelariile hanatului Crimeei *(yarlık)*, fiind adresate Porții, Poloniei, Rusiei și țărilor române. Totodată, în volum au fost incluse și piese ce reprezintă elemente de corespondență dintre țările române și agenții lor de la Poartă *(capuchehaia)* și dintre aceștia din urmă și autoritățile otomane.

Volumul cuprinde o gamă foarte diversă de tipuri de documente: *ahd-name* („carte de legămînt" cu valoare de tratat, „capitulație"), *berat*

---

[73] Abdullah Zihni Soysal, *Jarlyki Krymskie z czasow Jana Kazimierza* (Iarlîcuri crimeene din epoca lui Jan Kazimir), Warszawa, 1939, p. 26—27.

[74] Tahsin Gemil, *Știri din arhivele turcești privitoare la Dimitrie Cantemir*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" — Iași, tom. X (1973), p. 435—444; Mihai Maxim, *Culegere de texte otomane*, fasc. I, *Izvoare documentare și juridice (sec. XV—XX)*, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974, p. 96—99; Valeriu Veliman ⟨*Cercetări în arhivele din*⟩ *Turcia*, în „Revista Arhivelor", vol. XXXVIII (1976), nr. 4, p. 449; *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, Editura Academiei București, 1982, p. 664—666 (publicat de Tahsin Gemil).

[74 bis] Între timp am publicat (fără traducere) și doc. 116 și 203; vezi și nota 89.

(diplomă, brevet), *name-i hümâyûn* (scrisoare împărătească), *telhis* (raport scurt al marelui vizir), *ferman, hükm, emir, buyuruldu* (poruncă, ordin, dispoziție), *hüccet* sau *hoget* (hotărîre judecătorească), *tezkere* (cu accepțiunea de act de învoială, permis, „adeverință"), *temessük* (dovadă, act de garanție, zapis), *mektup* (scrisoare, misivă), *arz, arzuhal* (raport, petiție, jalbă, memoriu), *ilam* (înștiințare), *defter* (condică, registru) ș.a.

Important de relevat este faptul că unele din aceste documente au rezoluția autografă a sultanului *(hatt-i hümâyûn)*, iar multe altele pe cea a marelui vizir sau a altor înalți demnitari otomani. Documentele originale sînt prevăzute cu însemnele autenticității: *tugra* (monograma sultanului sau a hanului Crimeei), *pençe* (monogramă de vizir), *mühür* sau *tamga* (sigiliu, pecete), semnătură, adresă; iar copiile sînt, adeseori, legalizate *(ibare-i tasdik)*. De asemenea, multe documente, îndeosebi petițiile și copiile *(suret)*, au însemnări marginale *(der-kenar)*, în care deseori este reprodus, integral sau parțial, conținutul unui alt (altor) document (anterior) referitor la aceeași chestiune. Respectînd principiul redării integrale a documentului, în volumul de față sînt publicate, în anexa documentului de bază, și aceste însemnări marginale, ceea ce face ca, în realitate, numărul documentelor publicate aici să fie mult mai mare decît cel indicat de cifra ultimei piese (236).

Cele mai multe din documentele publicate în acest volum sînt luate din condici, în primul rînd din așa-numitele *Mühimme Defterleri* (Condici de probleme importante). Ele reprezintă, de fapt, colecția de decizii ale Divanului imperial, adică — în accepțiunea modernă — ale Consiliului de Stat sau ale Consiliului de Miniștri al Imperiului Otoman. Aceste condici au fost întocmite în cancelaria cea mai importantă a Divanului otoman, în cea denumită *Divan kalemi* sau *Beylikçi kalemi* [75]. Funcționarii acestei cancelarii erau numiți și *Mühimmenüvis*, adică „cei ce scriu *mühimme* (important)", în sensul că ei puneau această mențiune specială pe memoriile, reclamațiile, rapoartele etc. ce urmau să fie analizate în Divanul imperial. De multe ori erau cerute investigații pentru a prezenta cazul cu probe în fața Divanului, rezultatele acestor cercetări fiind consemnate pe marginea petiției respective. În volumul de față sînt multe documente cu astfel de însemnări.

Hotărîrile Divanului în privința problemelor deliberate erau înregistrate în aceste condici, apoi erau elaborate — potrivit normelor diplomaticii otomane — documentele ce urmau să fie trimise adresantului; deseori deasupra acestor concepte (rezumate) înregistrate este menționat numele persoanei care le-a scris sau al celei căreia i-a fost înmînat documentul respectiv, pentru a fi dus la destinație.

În general, documentele din aceste condici sînt lesne de datat, deoarece ele au fost înregistrate în funcție de ședințele Divanului. Dacă în secolul al XV-lea Divanul otoman se întrunea zilnic, începînd cu veacul al XVI-lea ședințele sale aveau loc în fiecare sîmbătă, duminică, luni și marți. Totuși,

---

[75] Celelalte cancelarii ale Divanului imperial erau: *Amedî kalemi* — se ocupa de problemele externe; *Tahvil kalemi* — avea în grijă chestiunile privind organizarea administrativă teritorială; *Ruûs* sau *Nișan kalemi* — ținea evidența slujbelor, *Teșrifatçılık kalemi* — avea în obligație problemele legate de ceremonii și, începînd cu secolul al XVIII-lea, *Vak'anüvislik kalemi* — a avut sarcina de a elabora istoria oficială a imperiului, pe baza documentelor de stat care i se puneau la dispoziție.

pentru că există unele inadvertențe în ordinea cronologică a documentelor sau filelor dintr-un registru sau altul, am datat cu rezerve (între paranteze unghiuare) documentele din această colecție care nu aveau consemnate data emiterii sau a înregistrării.

În prezent sînt cunoscute și inventariate 263 de „Condici de probleme importante", cuprinzînd perioada dintre 1553 și 1905. Începînd însă cu anul 1649, hotărîrile privind relațiile statului otoman cu supușii au început să fie înregistrate în condici separate, numite *Şikâyet defterleri* (Condici de reclamații), din care, de asemenea, am inclus cîteva documente.

Dar „Condicile de probleme importante" nu acoperă în întregime perioada arătată mai sus. Există numeroase goluri cronologice, ce ajung uneori pînă la 10 ani. Așa, de pildă, condica nr. 82 cuprinde anii 1617—1618, iar condica nr. 83 anii 1626—1627. Este clar că între aceste condici au mai existat altele care s-au pierdut sau au intrat, sub formă de foi volante, în cadrul altor fonduri arhivistice (legarea în volume și numerotarea s-au făcut mai tîrziu). Tocmai aceste lipsuri explică, în parte, și golurile cronologice din prezentul volum. De altminteri, din aceste foi rătăcite a fost întocmită ulterior o altă colecție de 17 condici, denumite *Zeyl-i mühimme defterleri* (Supliment la condicile de probleme importante)[76], din care, de asemenea, publicăm aici cîteva documente.

În aceeași ordine de idei notăm și faptul că o altă condică a Divanului imperial [77], din care am luat numeroase documente, pare a fi în realitate tot o *Mühimme Defteri*.

De asemenea, în volumul acesta au fost inserate documente și din colecția *Name-i hümâyûn defterleri* (Condici de scrisori imperiale), aparținînd aceleași cancelarii a Divanului imperial. Colecția numără 17 condici (din perioada 1687—1917), cuprinzînd copiile oficiale ale unor documente de importanță deosebită privind relațiile Porții cu alte state, inclusiv cu cele aflate în regim de autonomie față de ea, deci și cu țările române.

Un număr considerabil de documente este luat din colecția *Maliyeden Müdevver Defterler* (Condici transferate de la fisc), care are nu mai puțin de 26 000 registre (sec. XV—XIX). Așa cum arată și denumirea, aici sînt înregistrate sau îndosariate acte privind diverse probleme financiare, între care, nu de puține ori, se găsesc și documente de mare interes pentru cercetările de istorie politico-militară, administrativ-juridică, demografică ș.a.

Tot cancelariilor fiscului otoman le-au aparținut și multe alte colecții de registre contabile și de recensămînt, între filele cărora deseori a fost transcris, în rezumat sau integral, conținutul unor firmane, reglementări, berate ș.a. privitoare la obligațiile economice ale țărilor române față de Poartă sau la diverse probleme administrativ-financiare ale ținuturilor istorice românești stăpînite atunci de otomani. Aceste copii aveau valoare de dovezi sau de acte explicative pentru respectivele înregistrări financiare.

Este în afară de orice îndoială autenticitatea documentelor păstrate în toate aceste condici oficiale. Drept probă concludentă în acest sens am redat

---

[76] Vezi Tevfik Temelkuran, *Divân-i Hümayun Mühimme Kalemi* (Cancelaria problemelor importante a Divanului imperial), în „Tarih Enstitüsü Dergisi", Ekim 1975, Istanbul, p. 129—175 (vezi și recenzia noastră din „Revista Arhivelor", nr. 4, 1979, p. 488—490).

[77] Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Divan-i Hümayun Defterleri nr. 71/11.

în prezentul volum atît textul integral al *temessük*-ului original, din 7 decembrie 1687, dat de Poartă Transilvaniei [78], cît și copia oficială a aceluiași document [79]. Se poate constata lesne că între cele două texte nu există deosebiri de conținut, ci doar cîteva diferențieri de formă, fapt pentru care am dat doar traducerea documentului original, indicînd însă în note deosebirile respective [80].

În aceste condici sînt păstrate în primul rînd documente emanate din cancelariile centrale otomane, pe cînd documentele foi volante reprezintă îndeosebi scrisori, memorii, petiții, rapoarte, hotărîri judecătorești etc. trimise din străinătate sau din provincii la Istanbul. Documentele foi volante incluse în volumul de față sînt originale sau copii legalizate. În aceeași categorie intră și acele documente — publicate aici — care se păstrează în alte arhive decît cele din fosta capitală otomană.

Așa cum am arătat și mai înainte, documentele au fost selecționate din foarte multe fonduri și colecții, mai bine zis din materialul arhivistic depistat în aceste fonduri și colecții și adus în țară sub formă de microfilme și xerografii. În ciuda aparențelor, materialul privind limitele cronologice și tematice anunțate aici nu este prea bogat, comparativ mai ales cu perioada ulterioară, cînd el devine de-a dreptul covîrșitor. Cum am practicat și o selecție riguroasă (inițial reținusem circa 400 de documente), incluzînd doar acele piese care aduc informații noi sau precizări într-o problematică cît mai variată (în general, am evitat documentele care se refereau la aceeași problemă fără schimbări semnificative de date), se poate înțelege de ce volumul de față este relativ restrîns din punct de vedere cantitativ.

Desigur, cel îndreptățit să aprecieze conținutul științific al documentelor inserate în prezentul volum este cercetătorul avizat și interesat. De altfel, se știe că adevărata valoare a unui volum de documente reiese pe parcursul cercetărilor tematice, fiind dată de măsura în care el servește ca instrument de lucru pentru progresul studiilor de specialitate.

Totuși, considerăm util să atragem atenția asupra unora din piesele importante ale volumului de față. Astfel, aici este publicată referința oficială cea mai tîrzie, cunoscută pînă acum, la așa-numitele „capitulații" (*ahd-name*), anume într-un firman din octombrie 1679, prin care se cere respectarea vechilor reglementări referitoare la regimul portului Galați (doc. 164). Interes aparte prezintă și firmanul, probabil din 1617, care întărește vechiul statut de autonomie al bisericii din Moldova, interzicînd ingerințele din afară, inclusiv pe cele ale patriarhiei grecești, „pentru că nici aceasta nu are din vechime drept de amestec" (doc. 68). În aceeași categorie de acte de consfințire a individualității de stat și teritoriale a țărilor române se încadrează și firmanele privind reglementarea neînțelegerilor și chiar a conflictelor armate de hotare dintre autoritățile din Transilvania, Țara Românească sau Moldova, pe de o parte, și oficialitățile sau supușii particulari otomani din imediata lor vecinătate, pe de alta (doc. 30, 31, 44, 46, 48, 50, 78, 84, 87, 100, 138, 142, 160, 164, 165, 191, 194, 202, 205, 213, 217, 218). Alte documente aduc noi elemente sigure în privința perenității românești în acele ținuturi istorice româ-

[78] Arh. St. București, Documente turcești XXX/2362.
[79] Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Nâme-i Hümâyûn nr. 5, p. 14—17.
[80] Doc. 178.

nești administrate de Poartă, probînd totodată, direct sau indirect, și menținerea neîntreruptă a legăturilor acestor regiuni, temporar înstrăinate, cu statele românești autonome. În acest sens știri semnificative noi aduce actul din 25 iulie 1645, privind fundația pioasă islamică *(vakıf)* de la Isaccea, care fusese creată de sultanul Osman al II-lea, în 1621 (doc. 116).[81]

Dată fiind însemnătatea cunoașterii aspectului economic al relațiilor româno-turce din acea perioadă, în volum au fost incluse multe documente care aduc date noi sau precizări privind evoluția cuantumului haraciului, nivelul și natura obligațiilor economice (implicit și cele ale producției) ale țărilor române față de Poartă, intensitatea traficului comercial, mai cu seamă în zona Dunării de jos, abuzurile și încălcările săvîrșite de dregătorii ,militarii, feudalii sau de negustorii otomani în țările române și, îndeosebi, în Dobrogea, mecanismul financiar-administrativ aplicat în teritoriile românești stăpînite de Poartă etc. Aceste date, multe și variate, sînt de natură să ofere, în ansamblu, o imagine cuprinzătoare asupra configurației socio-economice a spațiului românesc în acea perioadă, constituind, credem, elemente prețioase de referință pentru studiile care, acum, tind să coboare obiectul interesului de la înălțimea palatelor princiare sau regale la nivelul caselor și cocioabelor tîrgoveților și țăranilor. În ultimă instanță, toate aceste sarcini economice impuse de Poartă, ca și fărădelegile care, deseori, au însoțit îndeplinirea lor se repercutau asupra omului de rînd. Deși, la prima vedere, nu au nimic spectaculos, unele din documentele acestui volum au fost incluse tocmai în ideea de a servi — în coroborare, desigur, cu multe alte surse — la elaborarea acelor lucrări care să redea viața obișnuită, cotidiană dintr-o regiune sau alta a spațiului românesc în acea epocă.

Nu este lipsit de interes să notăm faptul că documentele din acest volum stabilesc cu exactitate evoluția valorică a haraciului țărilor române din întreaga perioadă avută în vedere. Pînă acum, nu se știa cu precizie cuantumul tributului Moldovei și Țării Românești din primele două decenii ale secolului al XVII-lea și nu erau cunoscute bine nici motivele pentru care, la sfîrșitul aceluiași veac, haraciul Moldovei a cunoscut o scădere substanțială [82] (doc. 37, 38, 41, 51, 56, 181, 206, 208, 220, 229).

În același timp, am acordat importanța cuvenită și actelor cu caracter politic, între care se găsesc numeroase documente (unele din ele dezvăluind fapte necunoscute pînă acum) referitoare la străduințele Porții de a-și menține controlul în țările române, îndeosebi în Transilvania, în fața tendințelor expansioniste ale puterilor creștine vecine. În general, am practicat regula de a publica toate documentele originale (sau păstrate în traduceri oficiale) emise din cele trei țări române. În acest sens, suscită interes scrisorile lui Ieremia și Simion Movilă, Radu Mihnea, Vasile Lupu. Gheorghe Rákoczy I ș.a., prcum și cele ale nobililor transilvăneni și ale boierilor români privind situația internă și externă a celor trei țări române. Este de reținut faptul că, în mod obișnuit, actele emise de Poartă în legătură cu o problemă reclamată din partea țărilor române redau rezumativ conținutul acestor memorii sau petiții;

---

[81] Vezi Tahsin Gemil, *Cercetări privind situația socio-economică și demografică a zonei moldovo-dobrogene în secolul al XVII-lea*, în „Muzeul National", vol. VII, București, 1984.

[82] Vezi Mihai Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, în „Studii și materiale de istorie medie" II, 1957, p. 16—20; 36—37; Tahsin Gemil, *Date noi privind haraciul țărilor române în sec. XVII*, în „Revista de istorie", nr. 8, 1977, p. 1437—1438.

astăzi, originalele multor documente de asemenea natură sînt necunoscute, fiind ori pierdute, ori încă nedescoperite.

O serie de documente oglindesc aspecte și elemente ale relațiilor româno-tătare, problemă încă prea puțin cercetată în istoriografia noastră. Hanatul Crimeei, ca vasal al Porții Otomane, dar și ca stat cu o linie politică proprie, pe de o parte, iar pe de alta, tătarii nogai din Buceag, ca focar de neîncetate tulburări, au reprezentat factori de bază în sistemul politic al țărilor române, cu deosebire al Moldovei. Prezentul volum pune în circuit date și știri noi, de natură să ducă la limpezirea unor chestiuni eronat cunoscute sau rămase nerezolvate pînă acum [83]. Așa ,de pildă, doc. 142, 144, 145, 147, lămuresc, în sfîrșit, cu precizie nu numai data la care a fost constituit, în Buceag, așa-numitul „Hotar (vatră) al lui Halil pașa"[84], ci și cine a fost, de fapt, enigmaticul „Halil pașa", și care a fost configurația teritorială și structura administrativă și economică a acestei regiuni, ruptă din teritoriul istoric al Moldovei.[85].

În ansamblu, volumul reflectă multilateral, prin date și știri mai cu seamă noi, nu numai evoluția raporturilor țărilor române cu turcii, ci și diverse aspecte ale istoriei românești și ale celei turce, luate în particular.

---

[83] Cf. Vasile Mihordea, *Raporturile Moldovei și Țării Românești cu tătarii în secolele XVII–XVI*, în „Revista de istorie", tom 32 (1979), nr. 6, p. 1069–1095.

[84] Vezi Gh. I. Năstase, *Hotarul lui Halil pașa și cele două ceasuri*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie", tom L (1931), București, 1932, p. 174–215.

[85] Vezi Tahsin Gemil, *Yeni belgelere göre "Halil Paşa yurdu" ve „Iki saatlik arazi"* (Noi documente privind „Hotarul lui Halil pașa" și „Cele două ceasuri"), în Actele celui de-al IX-lea Congres internațional de istorie turcă *(IX Türk Tarih Kongresi)*, septembrie 1981, Ankara (sub tipar).

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Majoritatea covîrșitoare a documentelor cuprinse în acest volum provine de la cele mai mari arhive din Turcia: *Başbakanlık Arşivi* (Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri) și *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi* (Arhiva Muzeului Palatul Topkapî), ambele de la Istanbul. Prima deține documentele marelui-vizirat, mai bine zis ale guvernului otoman, fiind cea mai importantă și bogată arhivă din lume pentru cercetările privind istoria otomană în sine și a implicațiilor acesteia în trecutul atîtor popoare. Cea de-a doua are mai puține piese decît prima, dar de mare valoare, fiind constituită din actele (în cea mai mare parte originale) emise de sultani sau adresate acestora. Este locul să menționăm că nu toate fondurile din aceste arhive sînt însă deschise cercetării; doar o mică parte din cantitatea, realmente imensă (în special din prima arhivă), a fost inventariată sau catalogată. Dar aceste instrumente de lucru au fost întocmite demult, fără un criteriu riguros științific, ceea ce crează dificultăți serioase în desfășurarea cercetărilor.

În ultima perioadă au fost intensificate străduințele pentru a clasifica întregul material din aceste arhive, în funcție de emitent, și de a-l pune în totalitate la dispoziția cercetătorilor. Din păcate, finalizarea acestei lucrări se arată însă a fi de durată, astfel încît cercetătorul este nevoit să apeleze în continuare la vechile și greoaiele instrumente de lucru existente. Nu este lipsit de interes să menționăm și faptul că multe din aceste inventare și cataloage sînt redactate de mînă, în grafie arabă, fiind uneori mai greu de lecturat decît înseși documentele pe care le-au înregistrat. În ciuda acestor dificultăți, la care se adaugă și cele legate de unele restricții de cercetare și de microfilmare, impuse de reglementări interne, delegații Direcției Generale a Arhivelor Statului din București au reușit să depisteze și să aducă în țară un material relativ bogat. În acest sens se cuvine să evidențiem la loc de cinste contribuția prof. Mihail Guboglu, căruia îi datorăm cea mai mare parte din *Colecția Turcia* a fondului de microfilme și xerografii al D.G.A.S. Prin strădaniile aceluiași, au fost aduse în țară și unele din microfilmele care conțin documente turcești păstrate în Bulgaria și Polonia.

În aceeași ordine de idei menționăm și faptul că o serie de role de microfilme și pachete de xerografii cu documente turcești privind perioada 1601—1712 sînt rezultatul depistărilor făcute de Mustafa A. Mehmed (în Bulgaria și Turcia), Valeriu Veliman (în Turcia) și Tahsin Gemil (în Turcia și Polonia).

De asemenea, în volumul de față figurează și documente conservate în Arhivele Naționale Ungare *(Magyar Orzágos Levéltar)* din Budapesta; microfilmul acestor documente a fost adus de Ludovic Demény, iar inventarul lor a fost întocmit de M. A. Mehmed [86].

Totodată, în volum am inclus și cîteva documente păstrate în Arhiva Centrală a Actelor Vechi *(Archiwum Glowne Akt Dawnich)* din Varșovia [87] și în Secția orientală a Bibliotecii Naționale „Chiril și Metodiu" *(Narodna Biblioteka „Kiril i Metodii", Orient. Ot.)* din Sofia.

Cum era și firesc, în volum au fost incluse și piese reprezentative din fondul propriu de *Documente turcești* originale al Direcției Generale a Arhivelor Statului din București. După cum bine se știe, acest fond în întregime și o parte din documentele turcești păstrate în alte instituții depozitare din țară au fost catalogate de M. Guboglu [88]. Am inclus doar un document din cele care au fost editate în volumul mai înainte citat [89] și nici unul din publicații de specialitate [90], cu excepția, desigur, a celor la care ne-am referit mai înainte [91].

Metoda urmată în alcătuirea acestui volum a fost cea potrivită cerințelor științifice actuale pe plan mondial. Volumul este menit și uzului cercetătorilor străini care sînt familiarizați cu limba surselor istorice turco-osmane. Am adoptat principiul redării integrale a documentului, inclusiv a însemnărilor marginale *(der-kenar)* și de pe *verso*, bineînțeles dacă acestea din urmă figurau în microfilmul sau xerografia intrată în fondul D.G.A.S. sau au fost văzute de noi. Pentru a marca poziția însemnărilor respective, am făcut mențiunile corespunzătoare între paranteze unghiulare. Dar nu am reținut semnele de cancelarie: *sahh (sahih) — verificat, autentic; yazıldı — s-a scris; mühimme — important* ș.a. pentru că ele sînt curente, mai cu seamă în documentele din condici.

Spațiile albe din textul documentului au fost specificate între paranteze unghiulare, procedîndu-se la fel și în cazul locurilor rupte sau distruse, ca și atunci cînd un cuvînt sau mai multe nu erau lizibile în copia fotografică utilizată sau pe care, pur și simplu, nu le-am putut lectura; aceste ultime cazuri sînt însă foarte rare și sînt specificate cu un semn de întrebare pus între paranteze unghiulare. Lectura nesigură a unor cuvinte a fost indicată prin punerea semnului întrebării între paranteze rotunde, imediat după cuvîntul respectiv. În general, am căutat să redăm și fotocopia documentului în care sînt mai multe cuvinte lecturate cu rezervă sau nelecturate.

---

[86] Mustafa A. Mehmed, Ludovic Demény. *Noi documente turcești privitoare la istoria Transilvaniei din secolul al XVII-lea,* în „Revista Arhivelor" nr. 1, 1970, p. 209—237.

[87]. Vezi Zygmunt Abrahamowicz, *Katalog Documentow Tureckih* (Catalogul documentelor turcești), Warszawa, 1959.

[88] M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești,* I—II, București, 1960—1965.

[89] Mehmed A. Mustafa, *Documente turcești...* Doc. 117 este republicat cu o nouă datare.

[90] Franz Babinger, *Zwei Schutzbriefe für Georg II Rákóczy von Siebenbürgen aus dem Jahre 1649,* în „Le Monde Oriental", 1920, p. 115—151; Mihail Guboglu, *Șapte documente turcești în arhivele Brașovului privind relațiile Transilvaniei cu Poarta Otomană la începutul secolului al XVII-lea,* în „Revista Arhivelor" nr. 1, 1965, p. 213—253; Aurel Decei. *Relațiile lui Vasile Lupu și Matei Basarab cu Poarta Otomană în lumina unor documente turcești inedite,* în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj", XV (1972), p. 49—84; Tahsin Gemil, *Documente turcești inedite. Sfîrșitul sec. XVI și XVII,* în „Revista Arhivelor", nr. 3, 1981, p. 351—361.

[91] Vezi notele 71—74.

În transliterație am folosit alfabetul turc actual, mai bine zis formele de transcriere utilizate în lucrările turcești de specialitate [92]. Se știe că în ortografia arabă vocalele lipsesc frecvent. Regula armoniei vocalice am respectat-o numai atunci cînd cuvîntul respectiv nu avea și o altă vocală intermediară sau finală; în cazul existenței acestora le-am redat așa cum erau grafiate, căci nimeni nu știe precis cum erau pronunțate atunci acele cuvinte. Literele de întregire a unor cuvinte au fost puse, de asemenea, între paranteze unghiulare. Mărturisim că dificultățile cele mai mari le-am întîmpinat în transliterația documentelor; multe din acestea sînt concepte-rezumate, scrise în grabă și neglijent, prezentînd deseori și ștersături, adăugiri. De asemenea, în redactarea lor au fost folosite diverse stiluri ale grafiei arabe, iar limba utilizată nu numai că este impregnată cu arabisme și persanisme, dar de multe ori prezintă și înflorituri stilistice. De aceea, nici traducerea nu a fost lesne de făcut. Cum era și firesc, am căutat cu precădere să redăm cît mai exact conținutul documentului respectiv, apelînd, în consecință, la limba română literară modernă, fără a ignora însă și arhaismele. Întregirile de sens din versiunea românească au fost precizate între paranteze unghiulare. Conjuncția *ve* (și) foarte des utilizată în textele originale, a fost tradusă uneori prin *sau*, *iar*, desigur potrivit cu înțelesul propoziției.

În această ordine de idei menționăm și faptul că documentele care reprezintă traduceri oficiale în turco-osmană ale unor scrisori sau memorii redactate în original în română, maghiară sau latină suferă de deficiențe de ordin gramatical, fiind întocmite de traducători care se arată a nu fi întotdeauna cunoscători perfecți ai tainelor limbii de cancelarie turco-osmane.

Pentru claritatea textului am schimbat uneori forma de adresare de la persoana a III-a din original, la persoana a II-a; formula generală *hazretleri* a fost tradusă diferențiat: *Majestatea sa* — pentru sultanii otomani; *Măria voastră (sa)* — pentru hanii Crimeei; *Înălțimea voastră (sa)* — pentru marii dregători; *Luminăția voastră (sa)* — pentru cărturari (îndeosebi cadii — judecători) etc. De multe ori, formele de adresare prin utilizarea sufixului de plural au fost completate de noi cu formula amintită, dar între paranteze unghiulare (ex. *kullarınız* — „slujitorii 〈Înălțimii〉 voastre").

În privința antroponimelor, toponimelor sau hidronimelor am păstrat în transliterare forma originală, iar în traducere am folosit formele curente în istoriografia noastră: *Mihal* — *Mihai* sau *Mihail, Istefan* — *Ștefan, Ligor* — *Grigore, Mati* — *Matei; Akkerman* — *Cetatea Albă, Yerköki* — *Giurgiu, Özi* — *Vozia, Ibrail* — *Brăila, Turla* — *Nistru, Tuna* — *Dunărea* etc. În cazul numelor de persoane sau al denumirilor geografice neindentificate sau identificate sub rezervă este bine să se apeleze și la textul transilterat.

Fiecare document fiind privit ca o unitate distinctă, este însoțit de note explicative, care îl au în vedere nu numai pe cercetătorul român, ci și pe cel străin mai puțin avizat în problemele istoriei românești. De aceea, notele

---

[92] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Dicționar enciclopedic otomano-turc), Ankara, 1970, 1439 + 119 p.; M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Imparatorluğu Medeniyet tarihi çerçevesinde Osmanlı paleografya ve diplomatik ilmi* (Știința paleografiei și diplomaticii otomane în cadrul istoriei civilizației Imperiului Otoman), Istanbul, 1979; și ediții de texte de epocă, precum a lui Halil Inalçik *Adâletnâmeler* (Coduri de legi), în „Belgeler ...", cilt II, sayı 3—4, Ankara, 1967; Yaşar Yücel, *Kitâb-i Müstetâb* (Carte frumoasă), Ankara Universitesi Basımevi, 1974, ș.a.

sînt relativ bogate, trimiterile fiind, îndeobște, la textul tradus. *Glosarul* de la sfîrșitul volumului este menit să înlesnească — în primul rînd lectorului român nespecialist — înțelegerea conținutului oricărui document inclus în acest tom, ceea ce ne-a determinat să dăm cît mai multe din sensurile de folosire a unor termeni, precum și explicații suficient de cuprinzătoare în privința unor instituții otomane importante [93].

În sfîrșit, problema dificilă a plasării cronologice a documentelor nedatate am rezolvat-o atît prin critica textului respectiv (în cazul documentelor foi-volante), cît și în funcție de context (în cazul documentelor din condici). Bineînțeles, datările sub rezervă au fost marcate între paranteze unghiulare. În cazul documentelor din condici, mai ales din colecția *Mühime ...*, data de pe pagina unde se afla documentul nostru a fost preluată tacit, chiar dacă ea figura deasupra unui alt document.

Notăm, de asemenea, că la unele documente din colecțiile *Mühimme ...* și *Maliyeden Müdevver ...* nu am putut indica cifrele de ordine originale, datorită faptului că aceste numere nu există în înseși condicile care le cuprind sau sînt ilizibile în microfilme.

Nu putem, desigur, încheia fără a aduce cuvenitele expresii de recunoștință forurilor noastre de stat și științifice care au inițiat și au susținut, material și moral, desfășurarea investigațiilor în arhivele și bibliotecile din străinătate, în urma cărora s-a constituit fondul de microfilme și xerografii, cuprinzînd și surse de factură turco-osmană.

De asemenea, mulțumim oficialităților guvernamentale din Turcia, care ne-au îngăduit accesul și ne-au înlesnit cercetările în arhivele și bibliotecile din această țară, precum și conducerii și personalului celor două mari arhive din Istanbul, care au arătat multă înțelegere și bunăvoință în întreprinderea investigațiilor noastre, pe parcursul mai multor ani, în aceste instituții.

Mulțumim, de asemenea, celor doi referenți de specialitate, dr. Florin Constantiniu și dr. Mihai Maxim, pentru observațiile și sugestiile lor prețioase.

Totodată, mulțumim tuturor colegilor care ne-au ajutat să depășim unele dificultăți legate mai ales de identificări de persoane și localități. În această ordine de idei dorim să relevăm întrajutorarea cu adevărat colegială și prietenească pe care am avut-o cu Valeriu Veliman. Mulțumiri se cuvin și colegului dr. Costin Feneșan, căruia îi datorăm transcrierea și traducerea însemnărilor de epocă în limba maghiară de pe documentele originale păstrate la Direcția Generală a Arhivelor Statului — București. Mulțumim, de asemenea, tuturor celor care s-au îngrijit de partea tehnică a acestei ediții bilingve de documente, în primul rînd dactilografelor și tipografilor.

---

[93] Glosarul a fost întocmit pe baza lucrărilor citate mai sus și, în primul rînd, a valoroaselor instrumente de lucru elaborate de Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü* (Dicționar de termeni și expresii de istorie otomană), vol. I—III, Millî Eğitim Basımevi, Istanbul, 1946—1954, și de Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı tarihi ansiklopedisi* (Enciclopedia ilustrată a istoriei otomane), Istanbul Matbaası, 1958. De asemenea, pentru unii termeni ne-am folosit și de rezultate ale propriilor noastre cercetări.

RÉSUMÉ

Ce volume de documents turcs est destiné à fournir aux chercheurs roumains et aux spécialistes d'autres pays un recueil d'informations provenant de diverses archives. Il peut aussi illustrer, au moyen de certaines pièces particulièrement significatives, le tableau si complexe de l'évolution des rapports entre le peuple roumain et les Turcs, durant une périoade distincte de l'histoire de la Roumanie.

Après le grand combat mené par le peuple roumain pour obtenir son indépendance et son union territoriale, combat dirigé par Michel le Brave, prince de Valachie entre 1593—1601, les relations de la Valachie, de la Moldavie et de la Transylvanie avec la Porte ottomane ont connu une nouvelle phase, qui a pris fin par l'instauration du *régime des princes phanariotes*, en Moldavie d'abord (1711), en Valachie ensuite (1716). Les recherches entreprises jusqu'à cette date ont relevé certains des traits fondamentaux de cette phase nouvelle comprise entre 1601 et 1711. En effet, durant cette époque, toute une série de facteurs, à la fois de provenance interne ou extérieure, ont concouru pour promouvoir le développement et l'agencement d'un processus de longue haleine et très complexe, processus qui a fini par être remplacé par l'avènement du régime phanariote, qui a imposé une modification de contenu politique des rapports roumano-ottomans [1].

Les documents inclus en ce volume nous apportent de nombreux renseignements qui sont de nature à donner un contour nouveau au cadre général historique, et de mieux nuancer les traits particulier du lent et continuel processus qui a abouti à l'installation des règnes phanariotes.

Les traits spécifiques de l'évolution des relations des Principautés Roumaines avec la Porte, durant le XVII-e siècle, ont reçu leur empreinte

---

[1] Voir, à ce propos: Florin Constantiniu. *De la Mihai Viteazul la Fanarioți: observații asupra politicii externe românești* (Depuis Michel le Brave jusqu'à l'avènement des Phanariotes: observations sur la politique étrangère roumaine), „Studii și materiale de istorie medie", VIII (1975), pages 101—135; Tahsin Gemil, *Considérations sur les rapports politiques roumano-ottomans au XVII-e siècle*, „Revue Roumaine d'Histoire", XV (1976) No. 4, pages 653—667; idem, *Date noi privind haraciul țărilor române în secolul al XVII*-lea (De nouvelles données concernant le haradj imposé aux Pays Roumains durant le XVIIe siècle), „*Revista de istorie*", tome XXX (1977), No. 8, pages 1433—1446; idem, *Țările române în contextul politic international* (Les Pays Roumains dans le contexte politique international entre 1621 et 1672), Bucarest, Éditions de l'Académie de la RSR, 1979.

principale de l'évolution de la crise générale de l'Empire Ottoman, ainsi que des lignes directrices de la politique étrangère de la Porte, pour ce qui concerne cette dernière ; et aussi, pour ce qui concerne les Principautés Roumaines, de leur forte capacité de résistance, qui fut démontrée durant le règne glorieux de Michel le Brave.

Ce fut le principe du maintien de l'autonomie étatique de la Transylvanie, de la Valachie et de la Moldavie qui a constititué, durant toute cette période — ainsi que durant la période historique antérieure — le facteur de convergence du cours entier de l'évolution des rapports roumano-turcs. De nombreux documents viennent prouver d'une manière indubitable le fait que la Porte ottomane a reconnu et respecté constanment l'essence autonome de la politique roumaine, ainsi que l'individualité territoriale, administrative et législative des trois Principautés Roumaines. Il y eut bien des abus et des infractions à ces principes, durant tout le XVII-e siècle. Pourtant, malgré la fréquence de ces abus et de ces infractions, ils ne dépassèrent jamais, durant le XVII-e siècle, le caractère de certaines actions locales ou bien celui de certaines initiatives isolées. En effet, chaque fois que ces méfaits se produisaient, les princes roumains protesteient auprès de la Porte ottomane, qui se hâtait de condamner d'une manière officielle ces actes qui ne tenaient pas compte, d'une maniére flagrante, de l'autonomie étatique des Principuatés de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie. Bien plus — ce qui résulte de certains documents figurant dans ce volume — l'autorité étatique des princes régnants dans les trois Principautés Roumaines a réussi à obtenir de nouvelles valences, plus importantes, durant cette même période ; et cela d'une manière souvent tacite, mais aussi, quelques fois, par suite de la volonté patente de la Porte ottomane. De même, un grand nombre de documents nous relèvent un fait particulièrement significatif : celui qui démontre la politique poursuivie alors par la Porte, dans le sens de ne pas entraver, mais, souvent, d'encourager le renforcement des liens d'assistance mutuelle entre la Transylvanie, la Valachie et la Moldavie. Il est parfaitement vrai que la Porte avait déjà sollicité, avant le XVII-e siècle, la collaboration entre les trois Principautés Roumaines contre les ennemis du dehors. Pourtant, durant tout le XVII-e siècle, cette conception politique ottomane a pris le caractère d'un système politique et militaire, conçu de manière à repousser les visées de l'Empire des Habsbourg et des Polonais (et plus tard celles des Russes) vers l'espace compris entre le Danube et les monts Carpathes. Toutefois, la coopération entre la Transylvanie, la Valachie et la Moldavie avait pour fondement majeur — et antérieur aux conceptions ottomanes — la tradition d'une unité ethnique, tradition longuement cultivée, et qui fut aussi la conséquence naturelle de la première unification politique des Pays Roumains, celle réalisée en 1600 par Michel le Brave.

Durant la plupart des années comprises entre 1601—1660, la Porte s'est trouvée pratiquement incapable d'exercer son contrôle sur les trônes des trois Principautés Roumaines. Elle se vit, partant, contraite de tolérer, voire même de reconaître officiellement, des princes imposés par les forces internes ou bien par des puissances étrangères, à l'insu de la volonté du sultan. Ce fut le cas pour des princes comme Radu Șerban, Georges Ràkoczy I-er, Matei Basarab, Gheorghe Ștefan, etc. Ces princes purent effectivement disposer d'une large liberté d'initiative concernant leur politique étrangère ;

et ils ne se firent pas faute d'affirmer une politique qui leur était propre, et qui trouva plus d'une fois être contraire aux intérêts de l'Empire Ottoman. On est ainsi arrivé, d'une manière tout naturelle, à l'expression des manifestations patentes du désir d'indépendance complète des princes roumains. C'est sur une ligne politique pareille qu'on peut inscrire: le règne du prince valaque Radu Șerban (1602—1611), „l'épisode de Gaspar Grazziani" (en Moldavie, 1620), toute l'époque marquée par des personnalités proéminentes de la taille de Matei Basarab (1632—1654), de Vasile Lupu (1634—1653) et des deux princes Georges Rákoczy (1630—1658); ainsi que le combat mené sous la forme d'une véritable coalition par les trois Principautés Roumaines entre 1658—1660 contre la domination de la Porte Ottomane, et que les initiatives politiques anti-ottomanes prises par Ștefan Petriceicu en Moldavie (1672—1673), par Șerban Cantacuzène et par Constantin Brancovan en Valachie (1676—1688; 1688—1714), ainsi par les trois princes appartenant à famille des Cantemir en Moldavie. Même des princes de moindre importance se sont avérés capables de promouvoir une activité diplomatique importante, souvent secrète, dans le contexte des actions politiques initiées sur le pourtour des Principautés Roumaines, durant tout le XVII-e siècle. Il nous faut, toutefois, souligner le fait patent que tous les facteurs responsables de la politique roumaine, durant toute cette époque, ont prouvé avoir un sens particulièrement aigu des réalités politiques; et qu'ils n'ont jamais admis de sacrifier les intérets substantiels de leurs pays au nom de la solidarité chrétienne. Les Principautés Roumaines ont toujours eu la conscience profonde des buts réels, foncièrement expansionistes, des puissances chrétiennes voisines, surtout après l'annexion de la Transylvanie (devenue officielle en 1691). C'était, en effet, la crainte d'être mis en demeure de troquer la domination ottomane — avec des limites assez définies — avec la domination effective d'une autre puissance voisine, qui a pesé de tout son poids, beaucoup plus qu'auparavant, sur la conscience politique roumaine. „La convinction des révolutionnaires roumains de 1848 datait de plus d'un siècle et demi; et c'était la convinction que la dépendance des Principautés Roumaines de l'Empire Ottoman pouvait bien être un rempart contre la politique d'annexion pratiquée par la Russie des Tsars et par l'Autriche; convinction qui avait pris l'essor dès la fin du XVII-e siècle" [2].

Cette option prise par la politique roumaine n'était au fond qu'une décision visant à adapter aux nouvelles circonstances de la politique européenne l'ancien et constant principe roumain de veiller au maintien de l'équilibre des forces entre les puissances expansionnistes d'autour des Principautés Roumaines, afin d'arriver de la sorte à garantir l'existence autonome de ces principautés.

L'incorporation de la principauté de Transylvanie aux domaines des Habsbourg, à la fin de XVII-e siècle, a été le premier effet de l'irrémediable

---

[2] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 132. Voir aussi la conclusion — dans le même sens — du grand historien roumain Constantin C. Giurescu, dans son étude: *Despre caracterul relațiilor dintre români și turci* (Autour du caractère des relations entre les Roumains et les Turcs), publiées dans son volume: „Probleme controversate în istoriografia română (Les problèmes qui prêtent à controverse dans l'historiographie roumaine), Bucarest, Editions de l'Albatros, 〈1977〉, pages 87 à 122.

détérioration de l'équilibre des forces entre l'Empire Ottoman et les grandes puissances européennes en ascension constante. La second effet, en tant que conséquence naturelle de défense de la part de l'Empire Ottoman, devait se produire durant la seconde décennie du XVIII-e siècle, par l'instauration du régime phanariote en Moldavie d'abord, en Valanchie ensuite, ce qui devait profondément altérer le contenu de l'ancien statut international de ces deux Principuatés Roumaines. Ces deux événements historiques s'avèrent être des solutions particulièrerement brutales imposées par les grandes puissances dans le contexte du problème posé par la crise subie par la domination ottomane dans les Pays Roumains. Ils devaient avoir des répercussions bien graves dans la perspective générale de l'histoire du peuple roumain.

Cette crise se trouvait être en gestion depuis bien longtemps. Il avait fini par se manifester avec une grande force durant le grand combat dirigé par Michel le Brave, pour l'unité et pour l'indépendence des trois Principautés Roumaines. Ce mouvement avait pris son essor en tant que réaction envers les effets de la crise génerale de l'Etat ottoman, effets qui se répercutaient gravement sur les Pays Roumains. Il finit bientôt par se transformer en une action énergique qui niait ouvertement le principe même de la domination ottomane sur les Pays Roumains. La Porte vit échouer définitivement, à cette époque, ses efforts pour résoudre „le probleme roumain" par l'abolition de l'essence politique autonome de la Valachie et de la Moldavie, solution prônée par la doctrine juridique et politique d'Islam en de pareilles circonstaces. Après tout un siècle de tâtonnements, la Porte finit par imposer la solution des „règnes phanariotes", afin de pourvoir à des impératifs politiques majeurs et immédiats. Ensuite, cette formule finit par devenir tout un système qui permettait à la Porte d'exercer son contrôle sur la Valachie et sur la Moldavie. Les règnes phanariotes eurent le résultat d'un processus à longue échéance de préparation, surtout en accentuant le phénomène d'insinuation des éléments grecs et levantins dans la structure sociale et administrative des deux Principautés Roumaines. Ensuite, ces règnes se virent confrontés au développement successif des facteurs politiques internationaux, qui avaient du reste motivé la solution phanariote: ce fut, surtout, l'ascension de plus en plus irrésistible de la Russie orthodoxe dans son rôle de puissance „protectrice et libératrice" de tous les peuples orthodoxes du Sud-Est de l'Europe.

*

Parmi les 236 documents inclus dans le présent volume, 12 seulement* ont déjà été publiés dans des collections ou bien dans des revues de spécialité. Ces douze documents sont publiés pour la seconde fois dans ce volume sur la base de leurs textes originaux, à l'exception de deux pièces, pour lesqueles nous n'avons pas pu retrouver la documentation originale. Il s'agit des documents No.61 et No.129.

Le volume est composé de pièces originelles, de copies officielles et de concepts (ou resumés) ayant la valeur d'archétypes. Ces documents furent émis surtout par les chancelleries du Divan impérial d'Istanbul *(Divan-i hümâyûn kalemleri)*. On sait bien que ce Divan avait pouvoir de décision,

* Voir aussi les notes 74 bis et 89.

au nom du sultan, sur tous les problèmes particulièrement importans qui se posaient à l'Empire Ottoman. On a inclus aussi dans ce volume d'autres documents qui furent émis, toujours au nom du souverain ottoman, de son „camp impérial" *(Ordu-i hümâyûn)*, durant les campagnes militaires menées sur des territoires contigüs aux pays roumains. Un grand nombre de documents inclus dans ce volume appartiennent aux chancelleries fiscales ottomanes, ainsi qu'aux autorités provinciales. Tous ces documents, qui furent émis par les autorités ottomanes centrales ou provinciales, sont adresés aux dignitaires ottomans locaux, surtout à ceux qui commandaient dans les provinces situées dans le voisinage des Pays Roumains, ou bien aux princes, aux boyards et aux nobles de Valachie, de Moldavie et de Transylvanie, voire aux khans de Crimée et à d'autres hauts dignitaires tatares.

Un grand nombre de documents est constitué par des pièces originelles, ou bien par les traductions (les copies) officielles des lettres, des mémorandums et des suppliques adressées au sultan, à son grand-vizir, ou bien à d' autres hauts dignitaires ottomans de la capitale de l'Empire au bien des diverses provinces de l'Empire, par les princes ou bien par les boyards et par les nobles des trois Pays Roumains. D'autres documents représentent des *yarlıks* du Khanat de Crimée, adressés à la Porte Ottomane ou bien à la Pologne, à la Russie et aux Principautés Roumaines. On a aussi inclus dans ce volume d'autres documents qui représentent des pièces de la correspondance entre les Principautés Roumaines et les agents de leurs princes à la Porte Ottomane, les fameux kapukéhayas *(kapukethüda)*, ou bien des missives échangées entre ces derniers et les autorites ottomanes.

Le volume comprend ainsi une gamme assez variée de types de documents: des *ahdnamé*, des *bérat*, des *namé-i hümâyûn*, des *telhîs*, des *ferman*, des *hükm*, des *emr*, des *takrir*, des *buyuruldu*, des *tezkéré*, des *temessük*, des *mektub*, des *arz*, des *arzuhâl*, des *i'lâm*, des *defter*, etc.

Certains de ces documents contiennent aussi la résolution autographe du sultan *(hatt-ı hümâyûn)*. Un grand nombre d'autres documents contiennent l'autographe du grand-vizir ou bien la signature d'autres hauts dignitaires ottomans. Tous les documents originaux sont garantis par les signes d'authenticité requis: la *tuğra* ou le *mühür*, la *tamga*, l'*imza* et l'adresse. Il y a un grand nombre de pièces — surtout les suppliques et les copies *(suret)* — qui contiennent des mentions marginales *(derkenar)*. On trouve, dans ces notes, fréquemment, la reproduction — intégrale ou partielle seulement — du contenu d'un autre acte antérieur, se référant à la même question. L'éditeur de ce volume a respecté les principes de la rédaction intégrale des documents publiés et il y a publié aussi, dans une annexe du document primaire, ces notes marginales.

La plupart des documents publiés dans ce volume ont été copiés d'après des registres officiels *(defter)*: les *Namé-i hümâyûn*, les *Maliyeden Müdevver*, les *Şükr ü şikâyet*, les *Zeyl-i Mühimme;* mais, surtout, ils proviennent du *Mühimme* Defterleri.

Il est absolument hors de doute que tous les documents conservés dans ces registres sont des pièces authentiques. Pour fournir une preuve concluante en ce sens, nous avons publié dans ce volume, aussi bien le texte intégral du *temessük* original conféré par la Porte à la Transylvanie, le 7 décembre 1687,

que la copie officielle — figurant dans le registre — de ce même document (No.178).

On conservait dans de pareils registres, en premier lieu, des actes émanant des chancelleries ottomanes. Il y a d'autres documents, sous la forme de suppliques, des rapports, des réclamations, des décisions judiciaires, etc. qui furent envoyés de l'étranger, ou bien des provinces de l'Empire Ottoman, à Istanbul. Ces documents sont, ou bien pièces originelles, ou bien des copies légalisées. Dans la même catégorie se trouvent être d'autres documents publiés dans ce volume et qui sont conservés dans d'autres archives, et non pas dans les archives de l'ancienne capitale de l'Empire Ottoman.

Pour leur plus grande partie, les documents figurant dans ce volume proviennent des plus importantes archives de Turquie: la *Başbakanlık Arşivi* (l'Archive de la Présidence du Conseil des Ministres) et la *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi* (l'Archive conservée au Musée Topkapı Sarayı). Ces deux archives se trouvent à Istanbul. On y publie aussi des documents turcs conservés dans les Archives Nationales Hongroises *(Magyar Országos Levéltar)* de Budapest, dans l'Archive Centrale des Documents Anciens *(Archiwum Głowne Akt Dawnich)* de Varsovie, ainsi que dans la Bibliothèque Nationale „Cyrille et Méthode" *(Narodna Biblioteka „Kiril i Metodii", Orient. Ot.)* de Sofia. Comme de raison, on a aussi inclus dans ce volume des pieces, particulairement représentatives, provenant du fonds de documents turcs originaux de la Direction Générale des *Archives de l'Etat* de Bucarest.

Les documents figurant dans ce volume ont été triés en tenant compte de la problématique bien complexe des rapports roumano-turcs, ainsi que des carences dans le secteur documentaire concernant certains aspects de ce thème majeur de l'historiographie roumaine.

Quelques documents à caractère politique ou bien militaire nous apportent de nouveaux éléments historiques, et sont de nature à rendre plus exactement la situation et le rôle des Pays Roumains — et surtout ceux de la Transylvanie et de la Moldavie — dans le conflit majeur et permanent entre les intérêts expansionnistes de l'Empire Ottoman, d'un côté, et ceux de l'Empire des Habsbourg, la Pologne ou bien la Russie, de l'autre. Un nombre important de ces documents prouve jusqu'à l'évidence que la Porte ottomane a toujours respecté, et souvent même, en certaines périodes, renforcé la situation étatique individuelle et autonome des Pays Roumains, ainsi que l'inviolabilité de leurs territoires.

Etant donné que l'aspect économique des relations roumano-turques durant la périoade de 1601 à 1712 est moins connu en général, on a aussi inclus dans ce volume un grand nombre de documents qui fournissent de nouvelles données, ou bien des précisions concernant l'évolution du quantum du *haradj*, ainsi que le niveau et la véritable nature des obligations économiques (partant, celles touchant la production) des Principautés Roumaines envers la Porte Ottomane. On y peut aussi cueillir des détails concernant l'intensité du trafic commercial, surtout dans la zone du Danube inférieur, le mécanisme financier et administratif que l'on appliquait dans les territoires historiques roumains administrés à cette époque par la Porte (la Dobroudja, le Banat, le Budjak, etc); et aussi les abus et les illégalités commises sur le plan local. Toutes ces données, à la fois variées et bien précises, nous

offrent une image d'ensemble sur les relations entre le peuple roumain et les autorités ottomanes à cette époque ; et elles sont, de la sorte, susceptibles de nous permettre de corriger certaines appréciations exagérées, concernant, surtout, l'ainsi-dit „monopole commercial" imposé par la Porte aux Pays Roumains [3]. En même temps, ces données représentent des contributions documentaires bien utiles pour nous permettre de meilleures recherches concernant la connaissance de l'histoire de l'Empire Ottoman dans son ensemble.

Toute une série de documents reflètent certains aspects et certains élements concernant les relations roumano-tatares, un problème qui se trouve encore assez peu étudié dans l'historiographie roumaine. Le volume introduit aussi dans le circuit scientifique des informations nouvelles concernant, à la fois, les relations politiques de la Porte ottomane et le Khanat de Crimée avec les puissances européennes, et les rapports entre ces mêmes puissances, surtout la Pologne, l'Empire des Habsbourg, la Russie, la Suède, etc.

Dans son ensemble, ce volume reflète donc, d'une manière multilatérale, par les données et par les informations nouvelles qu'il contient, non pas seulement l'evolution des rapports roumano-ottomans-tatares, mais aussi divers aspects de l'histoire roumaine, ou bien de l'histoirre ottomane ou tatare, en particulier.

*

Les documents publiés dans ce volume sont insérés dans leur texte intégral, aussi bien dans leur translitération que dans leur traduction en roumain. La position originale des gloses marginales est spécifiée par des paranthèses angulaires, ainsi que les espaces blancs, déchirés, détruits, ou illisibles dans leur microfilm. La lecture peu sûre de certains mots a été marquée par un point d'interrogation mis entre des paranthèse rondes, immédiatement après le mot respectif. Les mots que l'on n'a pas pu déchiffrer sont marqués par un point d'interrogation figurant entre des paranthèses angulaires; toutefois, ces derniers cas sont extrêment rares.

Pour ce qui concerne notre translitération, nous avons utilisé l'alphabet turc moderne, ou, plutôt, les formes de transcription utilisées dans des ouvrages turcs de spécialité. Nous avons, toutefois, utilisé la règle de l'harmonie vocalique alors seulement que le mot respectif ne comportait pas d'autre voyelle intermédiaire ou bien finale. Si de pareilles voyelles existaient, nous les avons reproduites ainsi qu'on les avait écrites. En effet, personne ne saurait savoir comment ces mots étaient pronocés à l'époque de leur transcription. Les lettres ou les mots, qui servaient à compléter le sens d'une phrase, ont été inscrites entre des paranthèses angulaires.

Chaque document est conçu comme constituant une unité distincte et, partant, on l'a complété par des notes explicatives. Nous avons résolu le problème difficile comportant la détermination chronologique des documents manquant de date d'emission, à la fois par la critique du texte respectif

---

[3] Le si regretté professeur dr. Constantin C. Giurescu — membre de l'Académie de la R. S. Roumanie, *op. cit.*, pages 111—122, a démontré que, pour mieux caractérises les relations commerciales entre les Pays Roumains et la Porte, il convient d'utiliser le concept de *préemption*, qui lui semble plus convenant. Il a aussi souligne" le caractère excedentaire du commerce ⟨roumain⟩ avec l'Empire ottoman".

(alors qu'il s'agissait de documents figurant sur des feuilles-volantes), et en fonction du contexte du document respectif (alors qu'il s'agissait de documents figurant dans des registres). Les datations sous réserve ont été mentionnées entre des paranthèses angulaires. Pour tout ce qui concerne les documents provenant des registres (surtout pour ceux de la collection *Mühimme* ...), la date figurant sur la page où se trouvait inséré le document reproduit par nous a été tacitement acceptée par nous, même dans les cas où elle figurait au-dessus d'un autre document.

*

Nous désirons, pour conclure, adresser tous nos remerciements aux autorités scientifiques roumaines, ainsi qu'aux collégues de notre pays, qui nous ont soutenu dans nos efforts pour publier ce volume de documents. Et nous voulons exprimer toute notre reconnaissance aux autorités officielles du gouvernement de la République de Turquie, qui, avec une extreme bienveillance et une parfaite compréhension, nous ont permis d'entreprendre de longues et bien laborieuses recherches dans les archives de Turquie. Nous exprimons, en même temps, toute notre reconnaissance aux directions et aux fonctionnaires des deux grandes archives d'Istanbul, pour leur parfaite amabilité et pour l'exquise collégialité avec lesquelles ils nous ont permis d'obtenir des résultats particulièrement utiles durant les recherches entreprises par nous, durant un grand nombre d'années, dans ces instituts de haute culture.

LISTE DES DOCUMENTS

1 *⟨XVIe—XVIIe s.⟩. Telhis* (rapport succint) du grand vizir adressé au sultan, par lequel il appuie la demande du prince régnant de Valachie de lui accorder *l'ahd-name* (traité, „capitulation"), tel qu'on l'avait accordé au prince de Moldavie. La résolution autogra phe positive du sultan.

2 *1601 septembre 9—18 (1010 Rebiülevvel evâsıt), Constantinople.* Firman du sultan Mehmed III, dans lequel, vue la victoire de Mihai Viteazul contre Sigismund Báthory, on ordonne au beylerbey de Silistra, Ali Pacha, d'être prêt à intervenir en Moldavie ou en Valachie, le cas échéant.

3 *⟨1601 novembre—decémbre⟩.* Telhis du grand vizir Yemişçi Hasan Pacha, par lequel il demande au sultan Mehmed III de prendre les mesures nécessaires pour prévenir que la Transylvanie passe sous la domination des Habsbourgs; il montre son mécontentement au sujet du fait qu'il ne fut pas consulté relativement au remplacement préconisé de Simion Movilă par Radu Mihnea, au trône de la Valachie.

4 *⟨1601⟩.* Traduction de la lettre du chancelier de Transylvanie, adressée au représentant de l'Angleterre à la Porte, qui sollicite l'appui de celui-ci concernant la conclusion de la paix ottomano-habsbourgique; le traité doit stipuler le respect de l'autonomie politique des trois pays roumains, ainsi que, la cession à la Transylvanie de quelques châteaux aux frontières.

5 *⟨Avant 1602 mars 15⟩.* Lettre du prince de Valachie, Radu Mihnea, adressée probablement au grad vizir, par laquelle il décrit la manière dans laquelle les „frères Buzești" l'ont installé sur le trône de la Valachie, à la place de Simion Movilă; il demande qu'on lui envoie les emblèmes du règne; de même, l'arrestation de Caraman, Bana et Malkoçoğlu, coupables d'avoir incité Simion Movilă.

6 *⟨Avant⟩ 1602 septembre 22 (1011 Rebiülahır 5).* Lettre du prince régnant de Valachie, Simion Movilă, adressée probablement au grand vizir Yemişçi Hasan Pacha, dans laquelle il condamne l'attitude réservée des beys de Tighina *(Bender)* et Cetatea Albă *(Akkerman)*, qui ne lui ont pas porté secours contre les frères Buzești; il demande la nomination de Murtaza ibn Gaybî (?) comme bey de Tighina, puisqu'il l'a aidé et il est en mesure de l'aider effectivement contre l'attaque des armées habsbourgiques. L'avis favorable du sultan.

7 *⟨Avant 1602⟩ octobre 5 (⟨1011⟩ Rebiülahır 18).* Ordre du sultan Mehmed III, adressé au *silahdar* Divane Hüseyin, d'appuyer effectivement l'action de Simion Movilă dans la Valachie.

8 *1603 avril 19 (1011 XI 8).* Lettre du prince régnant de Moldavie, Ieremia Movilă, adressée probablement au grad vizir Yemişçi Hasan Pacha, par laquelle il demande qu'on lui émette un firman concernant une dette d'argent qu'un habitant décédé de l'île de Chios a envers Zane, fils de Constantin, employé du prince.

9 *⟨Avant⟩ 1603 avril 26 (1011 Zilkade 15).* Mémoire du prince régnant de Moldavie, Ieremia Movilă, adressé probablement au grand vizir, par lequel il demande le renouvellement de l'ordre adressé aux beys de Tighina et Cetatea Albă concernant l'anéantisement de quelques bandes de brigands tatars qui pillaient les régions de Tigheci, Trotuş, Fălciu, Covurlui, Bîrlad et Putna.

10 *⟨Avant⟩ 1603 juin 8 (1011 Zilhicce 28).* Note de chancellerie concernant le renouvellement de l'ordre, adressé au *mütevelli* de Vadul Ismail, d'interdire l'accès des chevaux et prisonniers dans la Moldavie, la Valachie et la Pologne.

11 *⟨Avant⟩ 1603 septembre 25 (1012 Rebiülahır) 18.* Telhis par lequel le grand vizir Yemişçi Hasan Pacha propose au sultan Mehmed III que le prince régnant de Moldavie, Ieremia Movilă, engage des soldats, au compte dû tribut annuel, pour soutenir son frère, Simion Movilă, dans la Valachie, et pour participer aux actions militaires en Transylvanie.

12 *⟨1603⟩*. Lettre du prince de Moldavie, Ieremia Movilă, adressée au *kadi* et au *mütevelli* d'Ismail, par laquelle il les rémercie pour les nouvelles concernant les troubles provoqués par les Tatars et il lui annonce qu'il leur a envoyé la copie de l'ordre de la Porte concernant les préparatifs militaires contre les Tatars.

13 *1604 mars 6 (1012 Sevval 4), Constantinople.* La copie *(suret)* authentifié du *berat* de nomination du *kapoudji* Mehmed dans la fonction de *mütevelli* du vakf d'Ismail; on fait la précision que l'ancient mütevelli, Mustafa, avait été destitué sur la demande du prince de Moldavie, Ieremia Movilă.

14 *⟨Avant⟩ 1604* avril *13 (1012 Zilkade 13).* Note de chancellerie concernant la promulgation d'un ordre adressée au *muhafız* de Babadag, Hasan Bey, d'interdiction des ingérences des *levents* dans la Valachie.

15 *⟨Avant⟩ 1604 avril 30 (1012 Zilkade 30).* Note de chancellerie concernant l'envoi d'une lettre de menace aux Szeklers de Transylvanie, auxquels on demande de se soumettre au prince fidèle à la Porte Ottomane.

16 *1604–1607.* Quittances de payement de taxes de passage *(mururiyye)*, données aux commerçants roumains d'esturgeons dans la zone des bouches du Danube.

17 *⟨1605 avril 23 (1013 Zilhicce 4).* Le sultan Ahmed I répond favorablement à la demande du prince régnant de Moldavie, Ieremia Movilă, concernant la nomination de Simion Movilă au trône de la Valachie, mais à condition que Simion Movilă participe à côté du beylerbey de Silistra, Ali Pacha, à l'action d'aider Ştefan Bocskai, le prince de Transylvanie.

18 *⟨1605 mai 3 (1013 Zilhicce 14)⟩*. Répondant au prince régnant de Valachie, Radu Şerban, le sultan Ahmed Ier lui annonce qu'il a donné satisfaction à ses doléances: Simion Movilă ne passera pas avec ses troupes par la Valachie; il renouvelle l'ordre concernant l'appui armé de Radu Şerban accordé au prince de Transylvanie, Ştefan Bocskai.

19 *⟨Avant⟩ 1605 mai 12 (1013 Zilhice 23)/.* Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Ieremia Movilă, par lequel il lui demande d'accorder d'urgence appui militaire au prince de Transylvanie, Ştefan Bocksai.

20 *⟨1605 octobre⟩*. Lettre du sultan Ahmed Ier, adressée au prince de Moldavie, Ieremia Movilă, par laquelle il exprime son contentement pour sa conduite, il lui demande de continuer à appuyer le prince de Transylvanie, Ştefan Bocskai, et il lui garantit qu'il ne sera pas remplacé.

21 *1605 octobre 28 (1014 Cemaziyülahır 15).* Ordre du sultan Ahmed 7I , adressé à l'ex-prince régnant de Valachie, Simion Movilă, par lequel il lui demande de démobiliser son armée concentrée à la frontière de la Valachie ; on mentionne que la présence de ces forces produit des troubles parmi la population de la Valachie.

22 ⟨*1605–1606*⟩. Telhis du grand vizir Mehmed Pacha, par lequel il suggère au sultan Ahmed Ier d'approuver le payement en nature des 40 000 florins demandés au prince régnant de Moldavie, Ieremia Movilă. La résolution négative du sultan.

23 ⟨*1606*⟩. Telhis du grand vizir Derviş Mehmed Pacha, adressé au sultan Ahmed Ier, par lequel il appuie la demande de la population de la Moldavie que le fils mineur du feu le prince Ieremia Movilă soit remplacé au trône par Simion Movilă. Ce remplacement est exigé par la situation trouble de la Moldavie et il correspond aux dispositions du traité ottomano-polonais.

24 ⟨*1607 janvier*⟩. Rapport *(takrir)* présenté au sultan Ahmed Ier, qui reproduit le contenu de la lettre du grand vizir Kuyudju Murad Pacha, envoyée probablement au *kaimakam*. Le grand vizir, qui se trouvait alors aux frontières occidentales de l'empire, annonce la mort du prince régnant de Transylvanie, Ştefan Bocskai, et il demande qu l'on observe les dispositions testamentaires de celui-ci, par lesquelles Homonnay Balint avait été désigné comme successeur, fait qui correspondrait aux dispositions du traité avec la Transylvanie. On mentionne également les mesures prises dans ces circonstances-là par le grand vizir, parmi lesquelles l'envoi de lettres aux princes régnants de Valachie et de Moldavie.

25 ⟨*1607 septembre 22 (1016 Cemaziyülahır 10*⟩. Firman du sultan Ahmed Ier, adressé au prince Radu Şerban, pour consolider son règne en Valachie.

26 ⟨*1607 septembre–novembre*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Valachie, Radu Şerban, par lequel il lui demande d'accorder appui militaire au prince régnant de Moldavie, Mihail Movilă.

27 *1608 janvier 9–18 (1016 Ramazan evâhır), Constantinople.* Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi et au mütevelli de Vadul Ismail d'emmener les soldats disponibles de la région au campement du „beylerbey de Tighina et Cetatea Albă", Ahmed Pacha, qui a la mission d'intervenir à l'appui de Mihail Movilă, prince régnant de Moldavie.

28 *1608 janvier 26 (1016 Şevval 8).* Ordre du sultan Ahmed Ier, par lequel il demande aux kadis qui se trouvaient entre Istanbul et la frontière de la Valachie de ne pas créer de difficultés à ceux qui transportent certaines marchandises au prince régnant de Valachie, Radu Şerban.

29 ⟨*1608 février 16 (1016 Şevval 29)*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé aux kadis du sandjak de Silistra, pour le jugement et la punition de Bostan Bey et Naibzade Mehemmed, qui ont commis des crimes dans les villages des environs de la bourgade de Karasu (Medgidia).

30 ⟨*1608 mars 18 (1016 Zilhicce 1).* Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au „beylerbey de Cetatea Albă et Tighina", Ahmed Pacha, de faire transférer dans leurs anciens parages les Tatars qui envahissent les frontières de la Moldavie et pillent. L'ordre est donné à la suite de la demande du prince régnant de Moldavie.

31 *1608 mars 25 (1016 Zilhicce 8).* Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé aux kadis de Vidin, Siştov, Brăila et à tous les autres kadis des rives du Danube, d'interdire la formation de *çiftliks* sur le territoire de la Valachie.

32 *1608 novembre 19 (1017 Şaban 10).* Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince tatar Şahin Ghiray, par lequel il lui demande d'aider le messager ottoman envoyé en Pologne et de ne pas permettre l'oppression des habitants de la Moldavie.

33 ⟨*1608–1609*⟩. Le sultan Ahmed Ier renouvelle l'ordre adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Movilă, d'envoyer du blé et de l'orge pour l'armée ottomane qui se trouvait en expédition en Orient.

34 ⟨*1609 janvier 24 (1017 Şevval 17)*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, par lequel il demande au prince régnant de Valachie, Radu Şerban, d'envoyer à la Porte le fils de Mihai Viteazul, Pătraşcu, qui avait été arrêté par le prince régnant de Transylvanie et livré à Radu Şerban.

35 *1609 janvier 24 (1017 Şevval 17)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé aux kadis des rives du Danube, d'interdire l'ingérence dans le problème des impôts payés par les habitants des villages de Dăieni *(Daya)* et Garvăn(?), appartenant au vakf de la princesse Ayşe. On mentionne les quanta des impôts les plus importants.

36 ⟨*1609 janvier*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Valachie, Radu Şerban, par lequel il lui demande de découvrir et de punir ceux qui ont pillé, dans la zone du lac Bistretz, le navire du commerçant Hadji Hüseyin.

37 ⟨*1609 janvier*⟩. Le sultan Ahmed Ier répète l'ordre adressé au prince régnant de Valachie, Radu Şerban, d'envoyer d'urgence à la Porte le tribut annuel en valeur de 72 *yüks* akçes.

38 ⟨*1609 janvier*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Movilă, d'envoyer d'urgence à la Porte le tribut de l'année précédente en valeur de 3 200 000 akçes.

39 *1609 février 10 (1017 Zilkade 5)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au bey et au kadi de Tighina, pour l'arrestation et la punition exemplaire du bandit Fındıklı Musli qui, avec des bandits tatars, a pillé et captivé des habitants de Moldavie.

40 *1609 février 11 (1017 Zilkade 6)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Movilă, d'acquitter, de quelque manière, l'argent que ses gens avait pris au boucher Scarlat d'Istanbul, pour lui envoyer des moutons de Moldavie.

41 *1609 février 16 (1017 Zilkade 11)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au bey et au kadi de Tighina, par lequel il leur annonce le transfert sous la souveraineté de la Moldavie de six villages à proximité du Dniester en échange de l'augmentation de 200 000 akçes du tribut annuel de la Moldavie.

42 *1609 février 23 (1017 Zilkade 18)*. Firman du sultan Ahmed Ier, par lequel on consolide le règne du prince Constantin Movilă en Moldavie.

43 ⟨*1609 avril 6 (1018 Muharrem 1)*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi de Hîrşova, par lequel il lui demande d'interdire les ingérences de certains janissaires dans le village Dăieni, qui n'a pas jusqu'à présent de *yasakçı*.

44 ⟨*1609 avril (1018 Muharrem)*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au *nazır* d'Isaccea Mustafa, par lequel il interdit les violations des frontières de la Moldavie et les abus commis, dans le port d'Isaccea, contre les messagers du prince régnant de Moldavie à la Porte. On montre que les hommes du nazır susmentionné avaient incendié le village Yeniköy et pillé les moutons et le bétail des habitants des villages Reni *(Tomarova)* et Calici(?), appartenant tous à la Moldavie.

45 ⟨*1609 avril*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Movilă, d'envoyer d'urgence, au compte du tribut annuel, du blé, de l'orge et des chevaux pour l'approvisionnement de l'expédition ; on y mentionne les quantités et les prix d'acquisition.

46 *1609 juin 19 (1018 Rebiülevvel 16)*. Le sultan Ahmed Ier ordonne au beylerbey de Timişoara de mettre fin aux incursions de pillage en Transylvanie, actions qui contreviennent aux dispositions du traité.

47 *1609 août 2 — septembre 1 (1018 Cemaziyülevvel)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé aux sandjakbeys, kadis et *emins* des ports qui se trouvent entre Vidin et Buda, de ne pas permettre la vente du sel de la Valachie dans des régions où „il est d'usage depuis longtemps" de vendre celui de Transylvanie.

48 *1609 novembre 9 (1018 Şevval 11)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé à l'inspecteur des *mukataas* d'Isaccea par lequel on interdit les incursions, outre le Danube, dans le territoire de la Moldavie; on a prouvé que l'emin et *nazır* d'Isaccea „n'a aucun rapport avec la terre de la Moldavie".

49 〈*1609 novembre (1018 Şaban)*〉. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi de Vadu Ismail, d'analyser la protestation du *kapukethüda* du prince de Moldavie, concernant les prétentions du *mütevelli* d'Ismail au sujet de trois lacs qui se trouvent sur la rive gauche du Danube. Si la plainte se confirme, interdire l'envahissement de la frontière de Moldavie, et si ces lacs-là „font partie de mes Pays bien gardés" qu'il n'existe pas la possi bilité qu'ils soient gouvernés par la Moldavie.

50 〈*1609 décembre 16 (1018 Ramazan 19)*〉. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi de Nicopolis, de veiller à l'application du firman concernant le droit du prince régnant de Valachie, Radu Şerban, de recouvrer les impôts des sujets de ce pays qui se sont établis dans le *çiftlik* du nommé Abdi de Nicopolis.

51 〈*1609*〉. Ordre du sultan Ahmed Ier , adressé au prince régnant de Valachie, Radu Şerban, par lequel il lui demande d'envoyer d'urgence le reste du tribut annuel pour l'année 1017 (1608—1609), ainsi que les chevaux dus au compte de ce tribut.

52 〈*1069*〉. Ordre de sultan Ahmed Ier, adressé au sandjakbey de Silistra, Ali Pacha, et à un kadi dont le nom n'est pas mentionné, par lequel il leur communique que la demande du prince régnant de Moldavie, Constantin Movilă, concernant l'exemption de mobilisation militaire de son secrétaire de langue turque, Bektaş, a été approuvée.

53 〈*1609*〉. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Movilă, de lui procurer dix ballots de fourrures de zibeline.

54 *1610 janvier 14 (1018 Şevval 18)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au frère du khan de Crimée, Selamet Ghiray I , de mettre fin aux incurssions entreprises par ses gens sur le territoire de la Moldavie.

55 〈*Après 1612 juillet 19*〉. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Ştefan Tomşa, par lequel il lui demande d'envoyer à Istanbul Stephan Potocki, qui avait été fait prisonnier pendant la bataille de Cornul lui Sas.

56 〈*1613 août 5 (1022 Cemaziyülahır 18)*〉. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Valachie, Radu Mihnea, d'envoyer d'urgence à la Porte le tribut annuel pour l'année 1020 (1611—1612), en valeur de 30 *yüks*.

57 *1613 octobre (1022 Ramazan)*. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Ştefan Tomşa, concernant les dommages dus au *mütevelli* du vakf de Vadul Ismail pour ses esclaves qui avaient été libérés de vive force par les boiards moldaves Mutul (Manol?) et Alexa.

58 〈*1613*〉 .Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au beylerbey de Buda, Hasan Pacha, de mobiliser l'armée pour la campagne préparée contre le prince de Transylvanie, Gabriel Báthory.

59 〈*1613*〉 .Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi de Babadag, concernant l'arrestation et la punition du janissaire Musli, qui à la tête d'une grande bande de brigands attaquait des villages de la Valachie.

60 ⟨*1613–1614*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au *defterdar* du Danube, d'évaluer la somme nécessaire pour la réparation du château-fort de Giurgiu, qui était tombé en ruine durant l'attaque de Mihai Viteazul, l'ancien prince de Valachie.

61 ⟨*1614 juillet*⟩. L'*ahd-namé* donné par le sultan Ahmed Ier aux nobles de Transylvanie et de la Hongrie Supérieure, à l'occasion de la confirmation du régne du prince Gabriel Bethlen. On y prévoit des condition bilatérales pour le respect de l'autonomie politique de la Transylvanie.

62 ⟨*1614–1615*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi de Hîrşova, concernant l'interdiction des violences commises par certains janissaires et sipahis contre les habitants de la Valachie et contre ceux de la Dobroudja, qui commercerent à la foire hebdomadaire de Tîrgul de Floci.

63 ⟨*1615*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au *müderris* Nimetullah de la *medrese* du sultan Bayazid II de Babadag, par lequel lui communique qu'il est renommé *müfti* de Babadag.

64 ⟨*1615*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, probablement Ştefan Tomşa, de préparer et d'envoyer d'urgence à la Porte des chevaux, des peaux de la cire et du suif.

65 ⟨*1615*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, par lequel il demande au prince régnant de Valachie, Radu Mihnea, de mettre fin aux pillages des navires du Danube commis par les Cosaques, dans la zone de Nicopolis-Silistra.

66 ⟨*1615–1616*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au kadi de Roustchouk (Ruse), concernant l'absolution de la fille et héritière du boïard Banu de la Valachie d'une prétendue dette d'argent.

67 *1617 septembre 22 — octobre 1 (1026 Ramazan evâhır)*. Copie officielle du texte turc de la convention polono-ottomane de Jarucha (Busza), qui avait été envoyé au roi de la Pologne, Sigismond III Vasa, par le beylerbey de Bosnie, Iskender Pacha, commandant-en-chef de l'expédition contre les Cosaques. On y ajoute egalement des dispositions concernant les trois pays roumains.

68 ⟨*1617*⟩. Ordre du sultan Ahmed Ier, adressé au prince régnant de Moldavie, Radu Mihnea, par lequel on renouvelle l'ancien firman concernant l'interdiction des ingérences étrangères dans les problèmes religieux du pays; on demande le respect strict des anciennes coutumes, même dans les relations avec le patriarcat grec, „car lui non plus il ne se mêle pas, depuis des temps anciens" aux affaires de la Moldavie.

69 ⟨*1617*⟩. Firman du sultan, probablement Ahmed Ier, par lequel on renforce le droit du prince régnant de Moldavie, Radu Mihnea, de refuser le payement des dettes, réelles ou fausses, au compte de l'ex-prince régnant de Moldavie, Ştefan Tomşa.

70 *1618 avril 22 (1027 Rebiülahır 26)*. Ordre du sultan Osman II, adressé au prince régnant de Moldavie, Radu Mihnea, d'envoyer d'urgence à Istanbul les 40 000 moutons qu'il s'est obligé de livrer au commerçant Scarlat.

71 ⟨*1618 avril–mai*⟩. Ordre du sultan Osman II, adressé au prince régnant de Valachie, Alexandru Iliaş, d'empêcher le passage des haidouks dans le sud du Danube; on commande au prince d'assurer de façon adéquate la garde du fleuve.

72 *1618 juin 1 (1027 Cemaziyülahır 7)*. Ordre du sultan Osman II, adressé au prince régnant de Transylvanie, Gabriel Bethlen, de veiller à la sécurité de la Valachie tant que son prince régnant, Alexandru Iliaş, se trouvera avec son armée dans l'expédition impériale dans les régions d'Özi; on a en vue les éventuelles actions de l'ex-prince régnant Radu Şerban.

73 ⟨*1618 juin*⟩. Ordre du sultan Osman II, adressé à Iskender Pacha et aux kadis en route, de faciliter le voyage à Istanbul de l'ex-prince régnant de Valachie, Alexandru Iliaș.

74 *1618 août 22 (1027 Ramazan 1)*. Ordre du sultan Osman II, adressé au beylerbey d'Özi, au kadi de Babadag et, surtout, au *nazır* du Danube, Mustafa, par lequel il demande la destruction des grand filets de pêche *(talian)* du Delta du Danube, car les raias (sujets) qui les ont faits et qui les emploient aident, avec des vivres et comme guides, les Cosaques qui veulent attaquer le territoire ottoman.

75 ⟨*1618*⟩. Ordre du sultan Osman II, adressé au prince régnant de Valachie, Gavril Movilă, ainsi qu'aux *zabits* de Roustchouk, Nicopolis, Silistra etc. de ne pas créer de difficultés aux gens du commerçant Grigoire, qui apportent des moutons de la Valachie pour approvisionner Istanbul. Des copies avaient été données aussi à d'autres commerçants qui achetaient des moutons de diverses régions de la Valachie.

76 *1620 septembre 18–27 (1029 Șevval evâhır), Constantinople*. Firman du sultan Osman II, par lequel Ștefan Bethlen, frère et remplaçant du prince régnant de Transylvanie, Gabriel Bethlen, est annoncé de l'avènement au trône de la Moldavie d'Alexandru Iliaș; on lui demande d'intervenir d'urgence pour la défense de la Moldavie, au cas où l'ex-prince régnant, Gaspar Grazziani, provoquerait des troubles.

77 *1623 juillet 19–28 (1032 Ramazan evâhır), Constantinople*. Firman du sultan Mustafa Ier, par lequel il ordonne au beylerbey de Bosnie, Ibrahim Pacha, et aux sandjakbeys dépendants de lui, de se mettre avec leurs troupes à la disposition du prince régnant de Transylvanie, Gebriel Bethlen.

78 *1627 janvier 18–27 (1036 Cemaziyülevvel evâ'il), Constantinople*. Firman du sultan Murad IV, par lequel il ordonne au beylerbey de Buda, Murtaza Pacha, de veiller au respect strict des dispositions des serments impériaux *(ahd-name)*, accordés à la Transylvanie, concernant le statut des villages situés à la frontière du sandjak de Lipova.

79 ⟨*1627 juin-juillet*⟩. Firman du sultan Murad IV, par lequel on demande au prince régnant de Valachie, Alexandru Coconul, de metre fin aux attaques commises contre les villages et les habitants de la Valachie par des brigands de la région du Danube inférieur.

80 *1627 juillet 16 (1036 Zilkade 3), Özi*. Ordre adressé, au nom du sultan Murad IV, au prince régnant de Valachie, Alexandru Coconul, d'envoyer d'urgence à Özi, au serdar Hasan Pacha, le reste d'argent du tribut du pays, de même que l'argent que le prince avait emprunté à la Trèsorerie intérieure de la Porte Ottomane *(Iç hazine)*.

81 ⟨*1627*⟩. Firman du sultan Murad IV, par lequel il reconfirme au prince régnant de Valachie, Alexandru Coconul, le droit de celui-ci de percevoir, pour la trésorerie du pays, la taxe *badj* des commerçants musulmans et des autres qui se sont établis dans la ville de Bucarest.

82 ⟨*1627 juillet-août*⟩. Ordre du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Miron Barnovschi, de renvoyer tous les habitants des *hass* de Ciubărciu, qui s'étaient réfugiés en Moldavie.

83 ⟨*1627 septembre 13*⟩. Firman du sultan Murad IV, accordé au prince régnant de Valachie, Alexandru Coconul, concernant le jugement des boïards qui ont gaspillé les biens laissés en héritage au prince par ses parents; que les boïards dont on cite les noms soient obligés de retrouver tous ces biens.

84 *1627 septembre 14 (1037 Muharrem 3), Özi*. Ordre du sultan Murad IV, adressé aux dignitaires de Tighina, par lequel il interdit la violation des anciennes coutumes concernant la perception des texas des paysans moldaves de la proximité de la frontière qui allaient à la terre de Tighina pour faire paître le bétail, ainsi que pour ramasser des glandes de chêne et pour couper du bois.

85 *1627 septembre 14 (1037 Muharrem 3), Özi.* Ordre du sultan Murad IV, adresse au kadi et au *mütesellim* de Tighina, concernant la découverte et le renvoi en Moldavie des paysans qui avaient quitté leurs villages pour échapper de la sorte aux obligations quant à la construction d'un château-fort dans la zone d'Özi (Dniepr).

86 *1627 septembre 29 (1037 Muharrem 18), Kilia.* Ordre adressé, au nom du sultan Murad IV, au prince régnant de Valachie, Alexandru Coconul, de payer l'argent dû à la *cizye* de *haymana* des Bulgares et des Serbes, qui se trouvaient en Valachie.

87 *⟨1627 septembre⟩.* Firman du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Miron Barnovschi, concernant l'interdiction des entrées abusives dans la Moldavie de certains sujets ottomans de Brăila, Ismail, etc. On ne donnera des vivres et des fourrages qu'à ceux qui viennent en mission officielle.

88 *⟨1627 septembre⟩.* Firman du sultan Murad IV de reconfirmation du règne de Miron Barnovschi dans la Moldavie, à la suite de son bon gouvernement et des mérites obtenus par la édification des fortifications dans la région d'Özi. Un *suret* au prince de Valachie.

89 *⟨1627–1628⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au kadi et au *mütesellim* d'Isaccea, par lequel il interdit les incursions commises à la frontière de la Moldavie et demande l'établissement des limites territoriales des villages qui font partie du vakf d'Isaccea.

90 *⟨1628⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Valachie, Alexandru Iliaș, de respecter les vieilles dispositions concernant l'impôt en sel de la Valachie envers la Porte; les blocs de sel n'avaient pas le poids usuel.

91 *1629 décembre 17–26 (1039 Cemaziyülevvel evâ'il), Constantinople.* Firman du sultan Murad IV, par lequel il communique au prince régnant de Valachie, Leon Tomșa, la mort du prince régnant de Transylvanie, Gabriel Bethlen, et lui demande d'être prêt à intervenir en Transylvanie, avec le prince régnant de Moldavie, Alexandru Coconul, lorsque les dirigeants transylvains l'appeleront au secours.

92 *1630 juillet 22–31 (1039 Zilhicce evâsıt), Constantinople.* Firman du sultan Murad IV, adressé au gouverneur de Transylvanie, Ștefan Bethlen, par lequel il lui demande de mettre fin aux troubles du pays; la Transylvanie sera défendue contre les ennemis de extérieur, étant un héritage laissé par le sultan Süleyman le Magnifique.

93 *⟨1630–1631⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au beylerbey d'Özi, Murtaza Pacha et au kadi de Razgrad, d'envoyer à Istanbul tous ceux qui prétendent avoir prêté de l'argent à Iancu, le trésorier de l'ancien prince régnant de Valachie, Alexandru Coconul.

94 *⟨1631 juin 3 (1040 Zilkade 3)⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Moise Movilă, de livrer son frère, Ioan Vodă, aux dignitaires de la Porte chargés de l'emmener à Istanbul.

95 *1611 juillet 22 (1040 Zilhicce 22).* Ordre du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Moise Movilă, de ne pas permettre de transférer des soldats de la Moldavie pour la garde de Buda.

96 *⟨1631⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Moldavie, probablement Moise Movilă, d'examiner les plaintes de Kantemir Mîrza, concernant la prise d'animaux de la population de Tighina par certains habitants de la Moldavie; au cas où la réclamation se trouve justifié qu'il prenne des mesures de dédommagement.

97 *⟨1632–1633⟩.* Lettre du prince régnant de Moldavie, adressée à la Porte Ottomane, par laquelle il demande le renouvellement de l'ordre, adressé au serasker Mehmed Pacha et à *yalıagası*, d'interdire le passage de l'armée tatare à travers le territoire de la Moldavie.

98 *⟨Avant⟩ 1634 juillet 4 (1044 Muharrem 8).* Traduction de la lettre du hetman de Pologne, Stanislaw Koniecopolski, adressée au prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Rakoczy Ier, concernant le problème du traité de paix ottomano-polonais.

99 *1634 juillet 29 (1634 Yaî-i evsât 29), Alba Iulia.* Traduction de la lettre du prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Ràkoczy Ier, adressée probablement au *serdar* Murtaza Pacha, par laquelle il demande que l'on mette fin aux incursions des Turcs de Timişoara et de Lipova aux frontières de la Transylvanie. La lettre est présentée au sultan Murad IV.

100 *1635 janvier 9 (1635 Receb 20), Sighişoara.* Traduction de la lettre du prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Rácokzy Ier, adressée au sultan Murad IV, concernant le conflit armé qui a eu lieu entre les soldats ottomans de Lipova et les forces du capitaine d'Ineu, Pàl Bornemissza, à cause de la violation des dispositions du contrat.

101 *1636 décembre 2 (1046 Receb 4), Orăştie.* Traduction de l'acte de garantie donné par le prince régnant de Transylvanie, Gh. Rákoczy Ier, au beylerbey de Buda, Hüseyin Pacha, où l'on prévoit certaines conditions concernant l'autonomie de la Transylvanie.

102 *⟨1636⟩.* Rapport du beylerbey de Buda, Nasuh Pacha-zade Hüseyin Pacha, adressé probablement au grand vizir Tabanıyası Mehmed Pacha, par lequel il appuie la demande du prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Ràkoczy Ier, de lui envoyer d'urgence la lettre impériale de confirmation du règne de celui-ci.

103 *⟨1637 janvier-février⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, d'obtenir des informations sûres relativement aux troubles du Khanat de Crimée; qu'il soit prêt à appuyer Kantemir Mırza (Pacha) à côté de Kenan Pacha.

104 *⟨1637⟩.* Ordre du sultan Murad IV, adressé au kadi de Hîrşova, par lequel il lui demande d'envoyer Mehmed à la Porte; il est accusé de n'avoir pas livré toute la quantité de miel et de cire qui'l avait reçue de la part du prince régnant de Moldavie.

105 *(1639 décembre).* Rapport d'Osman Aga, *mütesellim* de Nicopolis, adressé à un haut dignitaire ottoman; le signataire avait reçu l'ordre de soutenir avec son armée l'action du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, de s'installer sur le trône de la Valachie; mais Vasile Lupu a été vaincu par le prince régnant de Valachie, Matei Basarab; il mentionne qu'il a intercepté les mémoires de ce dernier adressé à la Porte; il demande des instructions.

106 *1641 septembre 28, Alba Iulia.* Traduction de la lettre de renouvellement de la fidélité à l'égard du sultan, du prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Rákoczy Ier; l'acte a été envoyé grâce à Ştefan Seredi, qui a porté également le tribut annuel de la principauté.

107 *⟨1641⟩.* Lettre du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, adressée probablement an grand vizir ottoman, concernant le problème de la libération de quelques prisonniers polonais.

108 *⟨1641⟩.* Résumé de la lettre du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, envoyé à son *kapukethüda*, concernant les troubles provoqués par les Tatars nogaïs; à cause de ces troubles, des difficultés ont surgi concernant la réalisation des tâches qui avaient été assignées au prince régnant par la Porte.

109 *1642 octobre 5—14 (1052 Receb evâsıt), Akmesçid Saray.* Lettre de Feth Ghiray, kalgay du khan de Crimée, Mehmed Ghiray, adressée au prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Rákoczy Ier, par laquelle il exprime son désir de maintenir des relations amicales entre les deux pays; il demande l'envoi des cadeaux et des *peşkeş* annuels, promettant en échange l'aide de l'armée tatare, lorsque cela sera demandé par le prince.

110 *⟨164⟩2 décembre 31 (⟨105⟩2 Şevval 9).* Ordre du sultan Ibrahim Ier, adressé au beylerbey de Damas, par lequel il lui demande de trouver et de séquestrer l'argent envoyé à Jeru-

salem par le prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu. Cet argent provenait d'un commerçant chrétien de Ianina, qui était mort en Moldavie et qui n'avait pas d'héritiers.

111 *1643 mars 22 — 1644 mars 9 (1053).* Note d'un registre de recensement fiscal des habitants non-musulmans du sandjak de Silistra, on fait mention de l'existence d'une nombreuse population roumaine dans la ville de Silistra.

112 *1643 juillet 18 (1053 Cemaziyülevvel 1).* Ordre du sultan Ibrahim Ier, adressé au beylerbey d'Özi, Mustafa Pacha, ainsi qu'aux kadis de Kilia, Cetatea Albă et Tighina, et à d'autres dignitaires locaux , par lequel il leur demande d'aider les gens du khan de Crimée, Mehmed Ghiray, chargés de faire partir les Tatars qui étaient venus en grand nombre dans ces contrées-ci.

113 *⟨1643 juillet-août⟩.* Lettre du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, adressée probablement au grand vizir, par laquelle il explique qu'il s'est conformé à l'ordre de chercher le rebelle fuyard Hüseyin Pacha, fils de Nasuh Pacha, mais il n'a pas pu le trouver

114 *1644 mars 30 — avril 8 (1054 Muharrem evâhır).* Ordre par lequel le sultan Ibrahim Ier demande au kadi de Giurgiu de ne pas empêcher la construction d'un bain public dans la ville de Giurgiu aux frais du prince régnant de Valachie, Matei Basarab.

115 *1644 mai 15 (1054 Rebiülevvel 8).* Ordre du sultan Ibrahim Ier, adressée au kadi de Varna et à d'autres dignitaires locaux, par lequel il leur communique que la demande du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, de construire une fontaine publique dans la ville de Varna, a été acceptée.

116 *1645 juillet 25 (1055 Cemaziyülahır 1).* Registre fiscal officiel des villages compris dans le vakf d'Isaccea du sultan Osman II. Les impôts et leurs quanta y sont enregistrés; il y est établi que la limite nord-danubienne du vakf constitue la zone „détachée du pays de la Moldavie".

117 *⟨1646 mars-avril⟩.* Lettre du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, adressée problement à Behram Aga, kehaya de la sultane-validé, par laquelle il fait parvenir des nouvelles concernant les relations russo-tatares et polono-tatares.

118 *⟨1646 juillet⟩.* Lettre d'Ibrahim, plausible bey de Tighina, adressée probablement au beylerbey de Roumélie, concernant les grands préparatifs militaires du roi de Pologne, qui avait l'intention d'attaquer Tighina et Cetatea Albă, tandis que le tzar de Russie se dirigeait vers la Crimée pour l'attaquer. Ces nouvelles avaient été confirmées par la lettre et les hommes que le prince régnant de Moldavie avait envoyés secrètement à Ibrahim et à d'autres commandants ottomans.

119 *1646 décembre 3 (1056 Şevval 24).* Ordre du sultan Ibrahim Ier, adressé au kadi de Kilia, par lequel il lui demande de mettre en application la disposition du fisc, de l'année 1053 (1642—1643), concernant l'exemption du payement du cizye des Moldaves et des Polonais qui venaient dans la zone pour faire du commerce.

120 *⟨1648—1656⟩, Silistra.* Lettre, probablement du beylerbey de Silistra, Sinan Pacha, adressée au prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Rákoczy, par laqelle il l'annonce qu'il lui a envoyé deux chevaux de bonne race arabe avec de riches harnachements; il demande des nouvelles concernant la Suède et la Pologne, ainsi que des pièces d'or avec l'effigie du prince, qui est appelé „notre cher ami et fils".

121 *⟨1649⟩.* Telhis, probablement du grand vizir, présenté au sultan, au sujet de la reconfirmation du règne de Matei Basarab dans la Valachie et la réception des cadeaux envoyés par celui-ci.

122 *⟨1649—1650⟩.* Telhis, probablement du grand vizir, présenté au sultan, concernant l'arrivée du tribut annuel de la Valachie et du cadeau qu'on a l'habitude de donner à cette occasion.

123 *⟨Avant 1650 novembre⟩, Bağçesaray.* Lettre du khan de Crimée, Islam Ghiray III, adressée au roi de Pologne, Jan Kazimir, par laquelle il justifie l'attaque de la Moldavie par les armées tatares; exprimant son désir de maintenir de bonnes relations avec la Pologne, le khan demande le respect strict du traité existant concernant les Cosaques Zaporogues.

124 *1651 novembre 23 — 1687 février 13.* Traductions de quelques lettres et actes mentionnant le nom du prince régnant de Moldavie, Gheorghe Duca, et celui du roi de Pologne, Jan Sobieski, concernant le différend pécuniaire entre le commerçant polonais Balaban et le trésorier moldave Ursachi.

125 *⟨1652 août — septembre⟩.* Lettre du kahn de Crimée, Islam Ghiray III, adressée probablement au grand vizir ottoman Tarhondju Ahmed Pacha, par laquelle il demande la promulgation d'un ordre impérial adressé au prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, concernant le problème de l'évasion de Crimée de quelques prisonniers polonais. L'interprète du roi de Pologne, arrêté dans la Valachie et envoyé au khan, a dévoilé l'immixtion du prince régnant de Moldavie dans cette affaire.

126 *1652 septembre 1, Alba Iulia.* Traduction du mémoire adressé à la Porte par les notables „des trois nations" de Transylvanie, par lequel on annonce l'élection de Francisc Rákoczy comme héritier du trône de la principauté et l'on sollicite la confirmation du sultan à cet égard, conformément aux anciennes coutumes.

127 *⟨1653 janvier — février⟩.* Lettre du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu, adressée probablement au grand vizir, par laquelle il l'informe de l'arrivée, à une date rapprochée, à Istanbul des messagers de Moscou et de la tension des relations polono-russes.

128 *⟨1653 avril — mai⟩.* Lettre du prince régnant de Moldavie, Vasile Lupu. adressée aux dignitaires ottomans de Cetatea Albă, Ahmed Aga et Sefer Aga, par laquelle il confirme la réception de leur missive et il leur envoie des nouvelles concernant la Pologne et le regions avoisinantes ainsi que du départ d'un messager ottoman à Moscou.

129 *1657 septembre 10 — octobre 8 (1067 Zilhicce), Bağçesaray.* Lettre du khan de Crimée, Mehmed Ghiray IV, adressée au tzar de Russie, Aleksei Mihailovitch, sur le triomphe des armées tatares contre l'armée du prince régnant de Transylvanie, Gheorghe Rákoczy II, qui avait envahi la Pologne; il proteste contre l'attaque et l'assassinat de son messager, Mehmed Emeldeș, qui avait été envoyé à Moscou.

130 *1659 février 25 — mars (1068 Cemaziyülevvel evahır).* Acte d'autorisation, légalisé par le tribunal d'Ismail, accordé à Marin, fils de Pogonel, pour représenter les intérêts des habitants chrétiens de la ville d'Ismail, dans le procès de ceux-ci avec le mutevelli Ahmed Aga.

131 *⟨Après 1658 octobre⟩.* Rapport comptable de décompte des dépenses faites par l'armée ottomane dans l'expédition contre la Transylvanie.

132 *1659 juin 29 (1069 Șevval 8).* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Gheorghe Ghica, d'envoyer à la Porte l'ex-kehaya du trésorier Eustratie Leurdeanu; celui-ci s'est converti par crainte à l'islamisme, a épousé Ayșe et ensuite il s'est enfui avec l'argent de celle-ci en Moldavie, où il est redevenu chrétien.

133 *1659 août 31 — septembre 8 (1069 Zilhicce evâ'il).* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Valachie, Mihnea III, de restituer à Mehmed son esclave, qui s'était enfui et qui se trouvait auprès de nommé Stoican du village Văcărești.

134 *⟨Avant⟩ 1661 décembre 22, Edirne.* Lettre du grand vizir Fazıl Ahmed Pacha, adressée au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, par laquelle il demande des informations sûres au sujet de la situation de la Transylvanie: si le prince a des forces suffisantes pour repousser l'ennemi, si la noblesse lui est soumise et si les 4000 soldats pris de la Valachie, par le „Transylvain nommé Petru Diacu", sont arrivés à destination. De même, il lui annonce que le serdar Ali Pacha a un firman pour la mobilisation de l'armée otto-

mane, avec laquelle il va passer l'hiver à Timișoara, prêt à intervenir en Transylvanie, le cas échéant.

135 *⟨Avant⟩ 1662 septembre 24, Constantinople.* Lettre du grand vizir Fazıl Ahmed Pacha, adressée au prince de Transylvanie, Mihail Apafi, concernant l'arrivée à la Porte de l'argent représentant le tribut de Transylvanie pour les dernières trois années. Le prince est annoncé qu'on lui enverra des „kaftans d'honneur", ainsi qu'une „lettre impériale" *(name-i hümâyûn)* où on lui rapelle ses obligations fondamentales du pays vis-à-vis de la Porte.

136 *1663 juin 7—16 (1073 Zilkade evâ'il), Camp de la plaine auprès de Belgrade.* Firman du sultan Mehmed IV, par lequel il demande au prince de Transylvanie, Mihail Apafi, de se mettre avec ses armées à la disposition du grand vizir Fazıl Ahmed Pacha, commandant de l'expédition ottomane contre les Habsbourgs.

137 *⟨1663 juin 7—17⟩, Belgrad.* Lettre du grand vizir Fazıl Ahmed Pacha, adressée au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, par laquelle il lui annonce le fait que l'on a adressé des lettres à la Valachie et à la Moldavie, pour que les armées ne passent pas à travers la Transylvanie ; il confirme la réception de nouvelles concernant la conclusion de l'accord entre le Saint-Siège et la France, en-vue de l' appui offert aux Habsbourgs.

138 *1664 juin 5 (1074 Zilkade 11).* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé aux kadis des rives du Danube, par lequel on demande d'expulser les habitants et les tziganes qui s'étaient enfuis de Valachie et s'étaient établis dans les *çiftliks* de ces kazas ; le boïard Roba (?) avait présenté un *arzuhal* à cet égard.

139 *1664 juin 22 (1074 Zilkade 28), Gumuldjina.* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé aux kadis de Hîrșova et Babadag, concernant la modalité du recouvrement des impôts des habitants chrétiens qui ont quitté ces kazas.

140 *1664 juin 22 (1074 Zilkâde 28), Gumuldjina.* Ordre du sultan Mehmed IV, adressè au kadi de Hîrșova et à un autre kadi du nord de la Dobroudja, par lequel les habitants chrétiens de Hîrșova, établis dans les villages de Dăieni, de Sarai etc., sont obligés de payer leur *cizye* conformément au registre où ils ont été inscrits.

141 *⟨1665 mars⟩.* Rapport comptable concernant les revenus et les dépenses de l'année financière 1074 (1664 mars 1 — 1665 mars 1) du vakf d'Isaccea du sultan Osman II.

142 *1666 septembre 10 (1077 Rebiülevvel 10).* Acte officiel *(hüccet)* contenent l'engagement pris par les Tatars nogaïs, en présence du *kapudjubașı* el-Hadj Halil Aga, autorisé par la Porte de les installer dans une zone du territoire historique de la Moldavie, ultérieurement connue sous le nom du „Pays de Halil Pacha" (d'après le nom de celui-ci). Les Nogaïs s'obligeaient aussi à „ne pas violer les frontières de la Moldavie et de la Valachie".

143 *1666 octobre 3 (1077) Rebiülahır 3.* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Valachie, Radu Leon, d'observer les anciennes dispositions concernant la perception du droit d'entrée des marchandises des habitants d'un *hass,* qui vont pour commercer dans la Valachie.

144 *1666 octobre 22 (1077 Rebiülahır 22).* Acte *(hüccet)* dressé par le kadi de Cetatea Albă, Ivaz bin Yusuf, où a été enregistrée officiellement la déclaration du prince régnant de Moldavie, Iliaș Alexandru, transmise par les boïards Costachi Gavril et Frătitza Ștefan, concernant le problème de l'installation des Tatars nogaïs dans une zone du territoire historique de la Moldavie, connue ultérieurement sous le nom du „Pays de Halil Pacha".

145 *1666 novembre 26 (1077 Cemaziyülevvel 28), Ianboli.* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au beylerbey de Silistra, au kadi de Cetatea Albă et aux dignitaires locaux de Budjak, de ne pas permettre au khan de Crimée et à ses dignitaires de s'immiscer dans

le problème des Tatars de Budjak, qui sont passés sous la directe dépendance de la Porte Ottomane.

146 *1666 novembre 29 (1077 Cemaziyülahır 1), Ianboli.* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au beylerbey de Silistra, au kadi de Hîrşova etc., par lequel il leur demande de mettre fin aux illégalités commises contre les sujets de la Valachie de la rive et des îles du Danube. Cet ordre avait été sollicité par le prince régnant de Valachie, Radu Leon.

147 *⟨Avant⟩ 1667 mai 25 (1077 Zilhicce 1).* Concept du firman, présenté pour être approuvé par le sultan Mehmed IV, où l'on précise les conditions de l'assujettissement direct à la Porte Ottomane des Tatars nogaïs, qui se sont établis dans une zone du territoire historique de la Moldavie, connue ultérieurement sous le nom du „Pays de Halil Pacha". La résolution autographe positive du sultan.

148 *1667 novembre 18 (1078 Cemaziyülahır 1).* Note concernant la rédaction de l'ordre, conformément à la résolution du sultan Mehmed IV, de reconfirmation, pour trois années, du régne de Radu Leon, dans la Valachie.

149 *⟨Avant⟩ 1668 novembre 9 (1079 Cemaziyülahır 4).* Note commune des *kapukethüdas* de Valachie et de Moldavie, adressée à la Porte, par laqelle on solicite l'envoi des *kaftans* aux deux princes régnants.

150 *1671 avril 18 (1081 Zilhicce 8), Edirne.* Firman du sultan Mehmed IV, adressé aux kadis et à tous les dignitaires qui se trouvaient sur la route entre Istanbul et la frontière de la Valachie, de ne pas empêcher ceux qui apportent des moutons (45 000 têtes) de la Valachie.

151 *1672 juin 16 (1082 Safer 19).* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Gheorghe Duca, de réparer les routes et les ponts „à l'intérieur de sa frontière" sur lesquels seront transportés les canons de Kilia et les effets nécessaire à l'armée qui était en campagne contre la Pologne.

152 *1672 juin 28 — juillet 28 (1083 Rebiülevvel 2 — Rebiülahır 2).* Ordres du sultan Mehmed IV, adressés au prince régnant de Valachie, Grigore Ghica, et au *muhafız* de Babadag, Ibrahim Pacha, concernant l'acquisition des chariots nécessaires au transport des provisions achetées pour l'armée ottomane qui se trouvait en campagne contre Kamenetz.

153 *1672 juillet 6 (1083 Rebiülevvel 10).* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Moldavie, Gheorghe Duca, de préparer la résine nécessaire à l'armée ottomane qui se trouvait en campagne contre Kamenetz. On fait mention qu'Isaccea „est frontière de la Moldavie".

154 *1672 août 7 (1083 Rebiülahır 12).* Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Valachie, Grigore Ghica, d'envoyer à l'armée ottomane — au compt du tribut pour l'année 1083 — 80 000 kiles d'orge. On mentionne que de la Moldavie on avait sollicité une quantité de 60 000 kiles d'orge.

155 *⟨Après 1672⟩.* Ordre circulaire du sultan, adressé à tous les dignitaires ottomans qui se trouvaient entre Istanbul et Tîrnovo, ainsi que sur le littoral occidental de la Mer Noire, d'empêcher ceux qui essayaient de conduire en Anatolie certains habitants de la Valachie, sous prétexte qu'ils sont des prisonniers polonais, pour les vendre comme esclaves.

156 *⟨Avant⟩ 1674 mars 2 (1084 Zilkade 25).* Rapport officiel concernant le nombre des localités et des habitants inscrits sur le registre fiscal du sandjak d'Oradea, ainsi que le *cizye* que ceux-ci étaient obligés d'acquitter. Le document se trouve dans le registre de recensement du sandjak d'Oradea, confirmé par le *tugra* du sultan Mehmed IV et le sceau de *Mehmed.*

157 ⟨*Avant 1674 juillet*⟩. Lettre de Yusuf, prévôt des bouchers impériaux d'Istanbul, adressé au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, par laquelle il le prie d'aider le commerçant Iani, fils de Moruzzi, envoyé pour acheter des moutons en Transylvanie.

158 ⟨*Avant 1678 janvier*⟩. Lettre du grand vizir Kara Mustafa Pacha, adressée au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, concernant la plainte envoyée à la Porte par la population du pays contre certains nobles qui, en opprimant et en se mêlant des affaires de l'Etat, provoquaient des troubles. On demande au prince, d'une manière sévère, d'imposer l'observation des anciennes lois et coutumes du pays.

159 ⟨*Avant*⟩ *1678 novembre 22*. Lettre de Mustafa Aga, *kehaya* du grand vizir, adressée au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, par laquelle, au nom du grand vizir, il lui demande d'envoyer en Pologne un homme capable de surveiller de près les négociations polono-russes; que les renseignements obtenus soient rapportés à la Porte.

160 ⟨*1678 — 1679*⟩. Mémoire de l'envoyé du prince de Transylvanie à la Porte, Ștefan Naláczi, par lequel il demande que l'on mette fin aux invasions commises par les *zaïms* d'Oradea aux frontières de la Transylvanie.

161 ⟨*1678 — 1679*⟩. Mémoire du envoyé du prince de Transylvanie à la Porte, Ștefan Naláczi, par lequel il demande que l'on mette fin à l'oppression des habitants transylvains qui vendent du sel dans la ville de Lipova.

162 *1679 juillet 20—29 (1090 Cemaziyülahır evâsıt)*. Acte de pleins pouvoirs donné au *çavuș* Hasan de mettre fin aux illégalités commises par les *Laz*es à Buzău et dans d'autres localités de la Valachie et de la Moldavie.

163 *1679 juillet 30 — août 9 (1090 Cemaziyülahır evâhır)*. Ordre du sultan Mehmed IV, adressé aux kadis et à d'autres dignitaires locaux de Brăila, Babadag, Măcin et Tulcea, de préparer les chariots demandés pour transporter, aux bateaux, la moitié de la quantité d'orge qui sera prise des granges d'Isaccea pour être portée à Istanbul.

164 *1679 octobre 6—15 (1090 Ramazan evâ'il)*. Ordre du sultan Mehmed IV, adressé aux kadis de Măcin et Brăila, de ne pas violer les anciens dispositions et traités *(ahd-name)* concernant le port de Galatz, qui est „le port établi du pays de la Moldavie".

165 *1680 mars 13—22 (1091 Safer evâsıt)*. Ordre du sultan Mehmed IV, adressé aux kadis de Brăila et Giurgiu, de même qu'au prince régnant de Valachie, Șerban Cantacuzino, concernant la façon de juger les sujets ottomans qui se trouvent à l'intérieur des frontières de la Valachie.

166 *1680 mars 13—22 (1091 Safer evâsıt)*. Ordre adressé, au nom du sultan Mehmed IV, aux kadis de Babadag, Tulcea, Isaccea, Brăila et Ismail de trouver et d'envoyer dans leur ancien pays les habitants de kaza de Măcin qui s'étaient installés dans certaines localités de ces kazas-là.

167 *1680 mai 30 — juin 8 (1091 Cemaziyülevvel evâ'il)*. Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au kadi, au mütevelli et à d'autres dignitaires de Vadul Ismail, de préparer les chariots et les portefaix nécessaires au transport de l'orge qui a été apporté sur le Danube, pour être mis dans les granges d'Isaccea.

168 *1680 juillet 4 (1091 Cemaziyülahir 6)*. Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Valachie, Șerban Cantacuzino, de confier au capitaine de Tîrgul de Floci la mission de liquider les bandits des îlots danubiens voisins.

169 *1680 octobre 21 (1091 Ramazan 27)*. Note d'un registre fiscal, concernant l'entrée dans la *Hazine-i enderûn* des impôts de *Bayram* envoyés par le prince régnant de Valachie et par celui de Moldavie.

170 *⟨1680⟩ décembre*. Autorisation accordée à un officier de janissaires de chasser de Iaşi les „brigands lazes" qui ont attaqué le palais princier, frappant et blessant de nombreux boïards et serviteurs.

171 *1681 octobre 1 (1092 Ramazan 18)*. Note d'un registre fiscal concernant l'entrée dans la *Hazine-i enderûn* des impôts de *mukarrer* envoyés par le prince régnant de Valachie, Şerban Cantacuzino, et par celui de Moldavie, Gheorghe Duca.

172 *1682 juillet 17—26 (1092 Receb evâ'il)*. Ordre du sultan Mehmed IV, adressé au kadi d'Isaccea, par lequel on communique que la demande de la population locale d'organiser une foire hebdomadaire dans le village de Kartal a été approuvée.

173 *1682 juillet 24 (1093 Receb 19)*. Ordre *(buyuruldu)* du comandant de l'expédition ottomane dans la Hongrie Supérieure, par lequel il demande au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, de lui envoyer des provisions, des chariots et des porteurs ; qu'il vienne avec l'armée de la Transylvanie dans le camp ottoman.

174 *⟨Avant 1683 juin 11⟩*. Lettre d'Ahmed Aga, haut dignitaire du khan de Crimée, adressée au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, par laquelle il lui demande de punir ceux qui ont tué des soldats tatars, durant leur passage à travers la Transylvanie.

175 *1684 août 2—11 (1095 Şaban evâhır), Edirne*. Firman du sultan Mehmed IV, par lequel il annonce au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, qu'il reconnaît la désignation de son fils, Mihail Apafi, comme successeur au trône de la Transylvanie. On mentionne que le mémoire à cet égard du prince et des nobles marquants avait été aporté à la Porte par l'envoyé du prince, Ştefan Naláczi. On y prévoit certaines conditions, parmi lesquelles aussi l'extradition des princes, des boïards et des autres notabilités de la Moldavie et de la Valachie qui, révoltés contre le pouvoir ottoman, se seraient réfugiés en Transylvanie.

176 *1684 octobre 10—19 (1095 Zilkade evâ'il), Edirne*. Firman du sultan Mehmed IV, par lequel il demande au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, d'envoyer — au compte du tribut — les provisions nécessaires à l'armée ottomane qui se trouvait à Buda et ses environs.

177 *1685 mai 15—24 (1096 Cemaziyülahır evâsıt), Edirne*. Firman du sultan Mehmed IV, adressé au prince régnant de Transylvanie, Mihail Apafi, par lequel il lui demande de remettre au mandataire de la Porte l'argent et les gens qui avaient été envoyés dans ces régions-là, pour la libération de la captivité polonaise de l'ex-prince régnant de Moldavie, Gheorghe Duca, étant donné que l'on a appris la mort de celui-ci.

178 *1687 décembre 7 (1099 Safer 1), Constantinople*. Act de garantie *(temessük)* comptant sept articles, accordé par le grand vizir Siyavuş Pacha aux envoyés de la Transylvanie, concernant la délivrance de l'occupation des Habsbourgs ; on garantit l'autonomie de la Transylvanie sous suzeraineté ottomane.

179 *⟨1688 septembre⟩*. Lettre du surveillant du vakf d'Isaccea *(dar-üs-saâde ağası)* adressé au commandant des armées ottomanes de la zone du Danube inférieur, par laquelle il lui fait conaître qu'à la suite de la plainte collective des habitants de ce vakf, il a demandé la promulgation d'un ordre de la Porte pour l'observation stricte des anciennes dispositions fiscales.

180 *1688 novembre 15—24 (1100 Muharrem evâhır)*. Firman du sultan Süleyman II de confirmation de Constantin Brîncoveanu au trône de la Valachie.

181 *1689 janvier 23 — février 1 (1100 Rebiülahir evâ'il)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, concernant l'argent représentant le tribut pour les années 1686—1687, qui avait été perçu par Şerban Cantacuzino, mais qui n'avait pas été remis à qui de droit. On demande au prince régnant de prendre cet

argent des héritiers du défunt prince ou d'assigner cette tâche au kadi de Giurgiu. L'ordre a été donné à la suite d'un *arzuhal* de la population de la Valachie concernant ce sujet.

182 *1689 décembre 13—22 (1101 Rebiülevvel evâ'il)*. Ordre de mobilisation adressé au beylerbey d'Özi, Ahmed Pacha, ainsi qu'aux kadis et à d'autres dignitaires locaux de Silistra et Nicopolis. Ces forces doivent prendre part à l'action, commandée par Mustafa Pacha, pour chasser de la Valachie les armées des Habsbourgs.

183 *1690 mars 12—21 (1101 Cemaziyülahır evâ'il)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé aux kadis de Kilia, Vadul Ismail, Isaccea, Brăila, Babadag, Tekirghiol, Mangalia, Silistra etc. par lequel il leur demande de rendre compte de la situation exacte des livraisons d'orge et de farine nécessaires à l'expedition impériale de cette année-là. On mentionne les quantités établies pour chaque kaza.

184 *1690 mars 22—31 (1101 Cemaziyülahır evâsıt)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé au beylerbey d'Özi, Ahmed Pacha, et aux dignitaires locaux de Silistra, Babadag, Karasu, Isaccea, Tulcea, Mangalia etc., concernant le nombre des soldats que chacun des kazas mentionnés était obligé d'envoyer dans le camp du sandjakbey de Nicopolis, Salih Pacha.

185 *1690 avril 1—9 (1101 Cemaziyülahır evâhır)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé au beylerbey d'Özi, Ahmed Pacha, ainsi qu'à certains kadis, par lequel il leur communique le fait que les habitants de la Valachie ont obtenu la permission d'acheter du seigle et du millet des régions se trouvant à droite du Danube. La pénurie d'aliments dans la Valachie a été provoquée par „l'invasion des *kâfirs* allemands".

186 *1690 avril 10—19 (1101 Receb evâ'il)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé aux dignitaires locaux des localités situées sur les rives du Danube, entre Isaccea et Nicopolis, de permettre aux habitants de la Valachie d'acheter du seigle et du millet; mais les ventes de blé, farine et orge sont interdites.

187 *1690 avril 20—29 (1101 Receb evâsit)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, par lequel il lui demande d'envoyer au kapudan du Danube des timoniers habiles pour naviguer aux Portes de Fer et dans d'autres *guerdaps*.

188 *1690 mai 10—19 (1101 Şaban evâ'il)*. À la suite de la plainte de la population de la Moldavie, on ordonne au muhafız et au kadi de Mytilène l'arrestation de Mavrodi, coupable d'avoir commis certaines actions abusives en Moldavie.

189 *1690 mai 20—29 (1101 Şaban evâsıt)*. Ordre du sultan Süleyman II, adressé au kaimakam d'Istanbul, Ömer Pacha, ainsi qu'au kadi d'Istanbul, concernant le fait que la villa et la maison d'Istanbul de Şerban Cantacuzino ont été données en propriété au prince de Valachie, Constantin Brîncoveanu.

190 *1691 avril 5 (1102 Receb 6)*. Rapport adressé à la Porte par le kadi de Tîrnovo, Ahmed Reşid, par lequel il confirme d'avoir reçu et porté à la connaissance de tous l'ordre du sultan Süleyman II d'interdiction des entrées illégales dans la Valachie et la Moldavie. Par le même ordre on demandait également d'accorder immédiatement du secours aux princes régnants de Valachie et de Moldavie, lorsque ceux-ci le demanderaient, au cas d'une attaque des ennemis extérieurs.

191 *1691 juin 18—27 (1102 Ramazan evâhır)*. Ordre adressé, au nom du sultan, probablement Süleyman II, au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, de ne pas créer de difficultée aux habitants nonmusulmans de Vidin qui cultivent des terrains dans la Valachie, s'ils acquittent le dîme.

192 *1691 septembre 27 (1103 Muharrem 4).* Acte de chancellerie comprenant le texte du firman du sultan Ahmed II, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, concernant l'acquisition d'une quantité de cordes.

193 *1691 novembre 12—21 (1103 Safer evâhır).* Le sultan Ahmed II fait connaître au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, que l'on a approuvé la demande des nobles transylvains réfugiés à Bucarest de revenir en Transylvanie, à l'exception de certains de leurs chefs.

194 *1691 novembre 22 — décembre 1 (1103 Rebiülevvel evâ'il).* Firman du sultan Ahmed II de confirmation de l'ancienne frontière entre la Valachie et la kaza de Brăila; l'acte a été sollicité par le prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, qui a protesté contre les violations, par les *nazirs* de Brăila, de cette „frontière ancienne, distincte et établie".

195 *1691 décembre 22—3 (1103 Rebiülahır evâ'il).* Ordre du sultan Ahmed II, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Cantemir, de faciliter l'établissement dans la Moldavie, conformément à leur désir, de quelques nobles transylvains.

196 *1692 janvier 1—10 (1103 Rebiülahır evâsıt).* Lettre du sultan Ahmed II, adressée au khan de Crimée, Safa Ghiray, par laquelle il lui annonce l'affermissement de l'autorité du prince régnant de Moldavie sur tout le territoire du pays et il lui demande d'intervenir pour mettre fin aux envahissements des frontières de la Moldavie par les Cosaques.

197 *1692 janvier 1—10 (1103 Rebiülahır evâsıt).* Le sultan Ahmed II annonce le prince régnant de Moldavie, Constantin Cantemir, que l'on a envoyé une lettre au khan de Crimée concenant le problème de la violation des frontières de la Moldavie par les Cosaques; il lui demande de collaborer avec le khan pour obliger les Cosaques d'observer le firman d'affermissement de l'autorité princière sur tout le territoire du pays.

198 *1692 janvier 10—19 (1103 Rebiülahir evâhır).* Ordre du sultan Ahmed II, adressé aux dignitaires ottomans du nord-est de la Roumélie, y compris ceux de Dobroudja, concernant l'application des nouvelles dispositions de levée des impôts *(cizye)* des habitants non-musulmans; on voulait de la sorte mettre fin aux illégalités.

199 *1692 janvier 20—29 (1103 Cemaziyülevvel evâ'il).* Ordre du sultan Ahmed II, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, d'envoyer à Istanbul le transylvain Mikșel (?) qui se trouve emprisonné à Bucarest.

200 *1692 mars 1—10 (1103 Cemaziyülahır evâsıt).* Ordre du sultan Ahmed II, adressé aux chefs tatars de Budjak de se mettre, avec leurs armées, à la disposition du *kalgay* Kırım Ghiray, qui, avec le beylerbey d'Adana, Mehmed Pacha, a la mission de défendre la Moldavie contre une éventuelle attaque polonaise.

201 *1692 mars 9—18 (1103 Cemyziyülahır evâhır).* Ordre du sultan Ahmed II, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, de livrer au messager d'Imre Thököly les partisans de celui-ci qui sont restés à Bucarest.

202 *1692 mars 19—28 (1103 Receb evâ'il).* Le sultan Ahmed II informe le prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, ainsi que les boïards et tous les hauts dignitaires du pays que l'on a promulgué un ordre d'interdiction des abus et des oppressions contre les habitants de la Valachie, commis par les dignitaires tatars et ottomans du voisinage; on demande d'observer les anciennes dispositions.

203 *⟨1692 mars — avril⟩.* Rapport comptable concernant les revenus et les dépenses de l'année financière 1102 (mars 1691—mars 1692) du vakf d'Isaccea du sultan Osman II.

204 *1693 mai 26 — juin 4 (1104 Ramazan evâhır).* Le sultan Ahmed II informe les boïards et les notables de la Moldavie du fait que le règne du pays a été confié à Constantin Duca, auquel ils doivent se soumettre tous.

205 *1693 août 23 — septembre 1 (1104 Zilhicce evâhır) — ⟨1715⟩*. Mémoire du prince régnant de Valachie, Ştefan Cantacuzino, adressé probablement au grand vizir, par lequel il demande le renouvellement du firman d'interdiction de la violation des frontières du pays. On reproduit la teneur d'un ordre du sultan Ahmed II, adressé aux kadis de Brăila et Giurgiu, concernant le marquage et l'observation stricte des frontières de la Valachie qui, du temps jadis, sont „distinctes et établies".

206 *1694 mai 21 (1105 Ramazan 26)*. Suret authentiqué, par le kadiasker de la Roumélie, du *hüccet* concernant la réduction temporaire du tribut annuel de la Moldavie à cause de l'occupation d'une partie de son territoire par les Polonais, les Cosaques et les Tatars.

207 *1695 janvier 17—26 (1106 Cemaziyulahır evâ'il)*. Ordre du sultan Ahmed II, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, concernant l'établissement dans la Valachie des partisans de Thököly Imre.

208 *1695 avril 15—24(1106 Ramazan evâ'il)*. Firman du sultan Mustafa II, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Duca, concernant le problème du payement des soldes des soldats ottomans de Kamenetz; on donne des éléments concrets concernant la situation difficile du pays.

209 *1695 novembre 28 — décembre 7 (1107 Rebülahır evâhır)*. Firman du sultan Mustafa II de révocation du prince régnant de Moldavie, Constantin Duca; on lui ordonne d'aller avec toute sa famille à Istanbul, pour habiter la maison de son père.

210 *1695 novembre 28 — décembre 7 (1107 Rebiülahır evâhır)*. Lettre du sultan Mustafa II, adressée aux boïards de la Moldavie, par laquelle il leur annonce la révocation de Constantin Duca et il leur demande de collaborer avec le nouveau prince régnant pour le bon gouvernement du pays.

211 *1695 décembre 8—17 (1107 Cemaziyülevvel evâ'il)*. Le sultan Mustafa II demande au *kaimakam* du nouveau prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, ainsi qu'aux autres boïards, de collaborer entre eux pour le bon gouvernement du pays.

212 *1696 janvier 7—16 (1107 Cemaziyülahır evâ'il)*. Firman du sultan Mustafa II, adressé au prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, concernant le pardon de ceux qui ont participé à des actions antiottomanes.

213 *1696 juin 11 (1107 Zilkade 10)*. Acte de chancellerie, contenant le texte du firman du sultan Mustafa II de renouvellement de „l'ancien ordre illustre", accordé en faveur des habitants de la Valachie qui résident ou se rendent pour des affaires à Istanbul; il est interdit de leur demander le payement du *cizye*.

214 *1696 juin 12—21 (1107 Zilkade evâsıt)*. Firman du sultan Mustafa II, accordé au patriarche grec de Jérusalem, Dositei, par lequel on confirme les sentences judiciaires de l'absolution de celui-ci de la dette d'argent réclamée par Antioh et Dimitrie Cantemir.

215 *1697 mai 22—21 (1108 Zilkade evail)*. Ordre du sultan Mustafa II, adressé au prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, de faire connaître à la femme du feu prince régnant de Valachie, Şerban Cantacuzino, qui se trouvait en Transylvanie, que l'on a approuvé la demande de celle-ci de s'établir à Istanbul, avec ses enfants et ses parents; on a accepté également les conditions qu'elle avait posées.

216 *1697 juin 1—10 (1108 Zilkade evâsıt)*. Le sultan Mustafa II demande au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, d'accomplir son obligation de repondre de la sureté de la circulation dans toute la zone roumaine du Danube; de mettre fin aux attaques des haidouks, surtout dans la région des Portes de Fer et de Cladova.

217 *1697 décembre 15—24 (1109 Cemaziyülahır evâ'il)*. Ordre du sultan Mustafa II, adressé au prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, de résoudre, conformément aux dispositions en vigueur, les différends qui existent entre certains Tatars, des habitants de la

Dobroudja et des rives du Danube, d'une part, et des habitants de Moldavie, d'autre part.

218 *1699 juin 29 — juillet 8 (1111 Muharrem evâ'il), Edirne.* Firman du sultan Mustafa II, adressé au beylerbey d'Özi, Yusuf Pacha, à un kadi dont le nom n'est pas mentionné et au prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, concernant le renforcement des frontières du vakf d'Isaccea; que l'on n'empêche pas les habitants de s'établir de nouveau dans leurs anciens villages.

219 *1700 février 3 (1111 Şabân 13).* Note officielle du registre, concernant l'emission du firman pour la reconfirmation du règne de Constantin Brîncoveanu dans la Valachie.

220 *1700 octobre 15 — 1701 mai 16 (1112 Cemaziyülevvel — 15 Zilhicce 8).* Double du rapport, plausible du defterdar, adressé, probablement, au grand vizir, concernant le quantum du tribut annuel de la Valachie et la modalité de son payement; on demande d'observer les anciennes dispositions à ce sujet.

221 *1701 février — mars (1112 Ramazan-Şevval).* Demande adressée à la Porte par le *kapukethüda* de Valachie, Ienachi, de lui accorder un diplôme d'immunité d'impôts, comme récompense pour ses services dévoués. Notes marginales de chancellerie et résolutions positives concernant ce sujet.

222 *1701 avril 8—17 (1113 Muharrem evâsıt).* Ordre du sultan Mustafa II, adressé au prince régnant de Moldavie, Constantin Duca, concernant „l'impôt de Bayram" que huit boïards, importants de al Moldavie s'étaient obligés de payer.

223 *1702 novembre 9 (1114 Cemazyülahir 18).* Rapport d'un haut dignitaire ottoman, adressé probablement, au grand vizir Daltaban Mustafa Pacha, concernant le renforcement de la garnison d'Orșova Veche, où se trouve „le détroit de la Valachie".

224 *⟨Avant⟩ 1702 — novembre 19 (1114 Cemaziyülahır 28).* Demande de Mustafa, aga des Tatars de Lipsca et de Cetatea Albă, adressée à un haut dignitaire ottoman, que l'on promulgue un ordre de la Porte concernant l'observation des dispositions fiscales au sujet desquelles on s'était mis d'accord à l'occasion de l'établissement d'un groupe de ces Tatars dans la zone d'Isaccea.

225 *1703 octobre 12 (1115 Cemaziyülahır 1).* Le texte turc de la convention concernant la frontière ottomano-moldo-polonaise. On a établi la frontière sur le terrain. On pose aussi le problème des cités de Rașkov et Kamionka, qui faisaient partie des possessions de la princesse Ruxandra, la fille de Vasile Lupu. Le document porte la signature du fondé de pouvoirs ottoman el-Hadj Ibrahim et il est l'exemplaire qui a été remis aux commissaires polonais.

226 *1703 novembre 29 (1115 Receb 20).* Sentence judiciaire *(hüccet)* authentiquée par le kadi de Silistra, concernant la livraison à la Porte des impôts en miel, cire et sel de la Valachie.

227 *1705 octobre 20 (1117 Receb 2), Constantinople.* Lettre du sultan Ahmed III, adressée au beylerbey d'Özi et aux kadis des sandjaks de Silistra et Nicopolis, par laquelle on demande l'observation stricte des dispositions légales concernant la perception des revenus appartenant au port de Brăila. Ces revenus, parmi lesquels aussi les impôts payés par le habitants moldaves et valaques de ces sandjaks, étaient réservés pour le payement de la solde des soldats de la garnison de la nouvelle palanka, Hasan Pacha, se trouvant à la frontière d'Özi.

228 *⟨1705 novembre⟩.* Ordre du sultan Ahmed III, adressé au prince régnant de Valachie, Constantin Brîncoveanu, d'envoyer d'urgence une partie du tribut annuel du pays en vue de payer les soldes des „esclaves de Porte".

229 *1706 mai 13 – décembre 11 (1118 Muharrem 29 – Ramazan 5).* Mémoire du prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, adressé probablement au grand vizir, par lequel il explique que la population du pays ne peut pas payer l'argent demandé au compte du tribut des années dernières, parce que cet argent avait été déjà perçu par les ex-princes régnants Constantin Duca et Mihai Racovitză ; il demande que ceux-ci rendent compte de l'argent perçu. Les notes marginales représentent la teneur d'un firman concernant ce problème.

230 *1707 mars 6–15 (1118 Zilhicce evâ'il).* Firman du sultan Ahmed III, adressé au prince régnant de Moldavie, Antioh Cantemir, par lequel il lui demande de préparer des ouvriers et du bois scié pour réparer la citadelle de Tighina. On y mentionne quelques-unes des anciennes obligations de la Moldavie vis-à-vis de la Porte Ottomane.

231 *⟨Après⟩ 1708 novembre 14–23 ((1120 Ramazan evâ'il).* Mémoire des *kapukethüdas* de Valachie à la Porte, par lequel ils demandent le renouvellement du firman concernant le droit d'hébergement des courriers et d'autres personnes de la Valachie dans les maisons des paysans des villages se trouvant sur le trajet de la route vers Istanbul ; on reproduit la teneur du firman émis auparavant à cet égard.

232 *⟨1709⟩ juillet 22 (⟨1121⟩ Cemaziyülevvel 14).* Résumé de la lettre du prince régnant de Moldavie, Mihai Racovitză, envoyée à son *kapukethüda* d'Istanbul, nommé „le fils de Cupar" *(Kuparoğlu)*, concernant la situation du roi de la Suède, Charles XII, et son armée, immédiatement après la bataille de Poltava. Nouvelles concernant les changements politique de Pologne, à la suite de la victoire remportée, à Poltava, par le tzar de la Russie, Pierre Ier le Grand.

233 *1709, septembre 26 – octobre 5 (1121 Receb evâhır), Constantinople.* Firman du sultan Ahmed III, adressé à certains kadis et au prince régnant de Moldavie, Mihai Racovitză, par lequel il demande l'arrestation et l'envoi à Istanbul d'Abdullah, pour qu'il soit jugé devant le Divan impérial. Celui-ci s'était emparé des biens du commerçant Halil, qui était mort à Iași.

234 *⟨1710⟩.* Traduction de la lettre du prince régnant de Moldavie, adressée à son *kapukethüda*, par laquelle il lui demande d'informer la Porte sur les lettres qu'il a reçues du général impérial Montecuccoli, concernant les *curutzes* de la Moldavie. De même, d'attirer l'attention de la Porte au sujet de la nécessité de renforcer la garde des frontières de la Moldavie.

235 *⟨1711⟩ – 1712 mars 22 (⟨1123⟩ – 1124 Safer 13).* Mémoire du prince de Valachie, Constantin Brîncoveanu, adressé probablement au *reisülküttab*, concernant les provisions déposées à Iași et les provisions et les animaux que la Valachie devait envoyer à Edirne. Telhis au sujet de ce mémoire.

236 *1712 juin 6 – le juillet 6 (1124 Cemaziyülevvel 1 – Cemaziyülahır 1). Temessük* du *mütevelli* el-Hadj Mehmed, concernant le louage de la villa et des jardins d'Ortaköy, appartenant au vakf d'Ibrahim Pacha, et qui avaient été la possession du prince de Moldavie, Dimitrie Cantemir ; on mentionne que cette possession avait été confisquée avec d'autres biens de Dimitrie Cantemir.

1 ⟨*Sec. XVI–XVII*⟩. Telhis (raport rezumativ) al marelui vizir către sultan, prin care susține cererea domnului Țării Românești de a i se acorda *ahd-name* (carte de legămînt, tratat), așa cum se acordase domnului Moldovei. Rezoluția autografă pozitivă a sultanului.

Hüve

Saâdetlü padişâhım

Hâlâ Eflâk beyinin kapukethüdası ve ademleri bu kulunuza gelüb saâdetlü pad⟨işahımıza âid⟩[2] olan harâç ve sair virgülerimizi virüb hizmetimizde k⟨usur itmedik⟩[2] lâkin Boğdân voyvodasının elinde ahid-nâme olub bizim e⟨limizde⟩[2] olmıyub doğruluğumuz ve hizmetimiz mukâbilesinde bize dahi ahid-nâme inâyet olunmak ricâ ideriz deyü i'lâm iderler.

Saâdetlü padişâhım

Eğer ferman-ı şerifiniz olursa kendülere yazılacak ahid-nâmenin sureti yazılub Rikâb-ı hümâyûnunuza gonderelim; bâki fermân saâdetlü padişahımındır.

Saâdetlü padişahım

Eflâk şimdi kemâl-ı ubûdiyyet üzeredir ve iltimâs itdikleri ahid-nâmenin zararı yok; ubûdiyyetde sâbit-kadem olmağa bâis olur; eğer sonra hilâf-ı emr-i şerif vaz' iderlerse tebdîl olunmağa mâni' olmaz; saâdetlü padişahımın emr-i şeriflerine müfevvızdır. Bâki fermân saâdetlü padişahımındır.

⟨Hatt-ı hümâyûn:⟩ Verirsûn (Verilsûn?).

⟨Verso⟩: Tezkire.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 8 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul Cevdet Tasnifi, Hariciye 1390). Publ. de Valeriu Veliman, în „Revista Arhivelor", vol. XXXVIII nr. 4, 1976, p. 449 (fotocopie și traducere).

⟨T r a d u c e r e⟩

Lui[1]

Fericitul meu padișah,

Capuchehaia și oamenii beiului Țării Românești, venind acum la acest slujitor al ⟨Majestății⟩ voastre, au înștiințat astfel: „achitîndu-ne haraciul

şi celelalte dări care ⟨aparţin⟩[2] fericitului ⟨nostru⟩[2] pad⟨işah⟩[2], nu ⟨am avut lipsuri⟩[2] în slujba noastră. Dar, voievodul Moldovei are în mîna sa carte de legămînt [3], iar în mîna noastră nu este; să ni se acorde şi nouă carte de legămînt, ca răsplată pentru cinstea şi slujba noastră".

Fericitul meu padişah,

Dacă s-ar da ilustra poruncă a ⟨Majestăţii⟩ voastre, atunci scriind suretul cărţii de legămînt care va fi scrisă pentru ei, l-am trimite la Scara de şa împărătească a ⟨Majestăţii⟩ voastre. Porunca cea din urmă este a fericitului meu padişah.

Fericitul meu padişah,

Ţara Românească este acum în deplină supunere şi, ⟨de aceea,⟩ cartea de legămînt pe care o pretind nu va dăuna; va fi ⟨chiar⟩ o cauză pentru ca ei să rămînă statornici în credinţa lor. Dacă după aceea ei ar acţiona împotriva poruncii ilustre, atunci nu ar fi o piedică pentru schimbarea ei; ⟨hotărîrea⟩ este încredinţată poruncii ilustre a padişahului meu. Porunca cea din urmă este a fericitului meu padişah.

⟨Rezoluţia imperială:⟩ Să se dea!
⟨Verso:⟩ Tezkire [4].

---

1 Invocaţie — „în numele lui Allah ...!"
2 Rupt.
3 *Ahid-name* sau *ahd-name* — carte de legămînt; are accepţiunea de tratat sau de aşa-zisă „capitulaţie". Cu acest termen au fost desemnate toate tratatele încheiate de Imperiul Otoman cu statele străine, inclusiv cu marile puteri europene.
4 *Tezkire (tezkere)* — notă de cancelarie, act de garanţie, dovadă.

2

1601 septembrie 9—18 (1010 Rebiülevvel evasıt), Constantinopol. Firman al sultanului Mehmed al III-lea, în care, avînd în vedere victoria lui Mihai Viteazul împotriva lui Sigismund Báthory, porunceşte beilerbeiului de Silistra, Ali paşa, să fie pregătit pentru a interveni în Moldova sau Ţara Românească, în caz de nevoie.

⟨Tuğra⟩

Emirü'l-ümerâ'i'l-kirâm kebirü'l-küberâi'l-fihâm zül-kadr ve'l-ihtirâm sâhibü'l-izz ve'l-ihtişam el-muhtass bi-mezid-i 'inâyet-i meliki'l-'allâm Silistre beğlerbeğisi Ali dâme ikbâlühû tevki-i refî-i hümâyûn vasıl olıcak malûm ola ki:

Bundan akdem sen Budun cânibine gidesin deyü düstûr-ı ekrem müşîr-ı efham nizâmül'-âlem müdebbir-i umurı'l-cumhur bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mehâmü'l-enâm bi'rre'yi's-sâib vezir-i âzamım serdâr Hasan Paşa edâm-allâhü te'âlâ iclâlehû tarafından sana hükm-i hümâyûnum vârid olmış idi lâkin Boğdan voyvodası Eremia voyvoda Südde-i saâdetime mektub gönderüb Mihâl lâîn hâliâ Erdel vilâyetine müstevlî olub Erdel voyvodası Jigmund voyvoda ile cenk ve muharebe eylediklerinde mezbûr Mihâl galib olmakla mezbûr Jigmund voyvoda Boğdan sınurına gelüb imdâd içün asker

taleb idüb Tuna yalılarının muhafazası lâzimdir deyü arz eylemeğin sen beğliğine müteallik olan ümerâ ve zuamâ ve erbâb-ı timar ile ve akıncı ve eli emirlü ve m'azûl taifesiyle Tuna yalıları muhafazasında olmak icün mukaddemâ sana emr-i şerifim gönderilmiş idi imdi ol emr-i şerifim kemâ-kân mukarrerdir buyurdum ki:

Vusûl buldukda emr-i celîl-ül-kadrim mûcibince beğlerbeğliğinde vâki' olan ümerâ ve cümle zuamâ ve erbâb-ı timâr ve ol cânibler de olan akıncı ve eli emirlü ve m'azûl ve gazâ ve dirlikden hazz ve safâ'sı olan yarar yiğitler ile Tuna yalılarının muhafazasında olub a'dâ tarafından ol semtlerde bir mahalle zarar ve gezend erişdirmemeğe sa'y ve ikdâm eyleyesin ve mûmâileyh Boğdan voyvodası Eremia ve Eflâk voyvodası Simon voyvoda ile muttasıl haberleşüb anın gibi imdâd için sana mektub ve adem gelürse mahall olan yerden imdâda varub müşârün-ileyhümâ ile mülâki olub ittifâk ve ittihâd ile lâîn mezbûrın def'-i fitne ve mazarrâtların gereki gibi hizmetde ve yoldaşlıkda bulunasın; ammâ berü cânibleri dahi hâlî komıyub muhafazası lâzim olan yerlere kifayet mikdârı adem koyub dahi sen varub-gelurken ber-vechile basîret ve intibâh üzere olasın ki gaflet ile yanında olan asker-i islâma zarar ve gezend erişmek ihtimalı olmıya ve a'dâ tarafına yarar câsuslar gönderüb orda olan ahbâr-ı sahiheyi ve sair arza muhtac olan husûsları arz ve ilâmdan hâlî olmıyasın; şöyle bilesin. Alâmet-i şerife i'timad kılasın. Tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Rebîülevvel sene-i aşar ve elf.

Be-makam-ı Kostantiniyye el-mahmiye.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 25, c. 699 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Fekete Tasnifi nr. 3019). Publ. incomplet (de Tahsin Gemil) în vol. *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, I, Editura Academiei, București, 1982, p. 664–666.

⟨T r a d u c e r e⟩

⟨Tugra⟩

Emir al emirilor de neam măreț printre cei mari și puternici, demn de onoare și respect, stăpîn al gloriei și magnificenței, personalitate ce se dezvoltă prin grația atotștiutorului Allah, beilerbeiul Silistrei, Ali — norocul să-i surîdă mereu! — să știe astfel atunci cînd îi va parveni înalta poruncă împărătească:

Înainte de aceasta, din partea celui mai îndurător vizir, cel mai ilustru consilier, orînduitor al lumii, cel care dirijează afacerile publice prin înțelepciunea sa pătrunzătoare, cel care duce cu clarviziune la bun sfîrșit problemele importante ale ființelor, marele meu vizir, serdarul [1] Hasan pașa [2] — Allah să-i prelungească gloria! — ajunsese la tine porunca mea împărătească, în care se spunea: „tu să mergi în partea Budei". Dar, voievodul Moldovei, Ieremia voievod [3], trimițînd scrisoare la Poarta mea a fericirii a raportat: „afurisitul Mihai [4] a ocupat acum țara Transilvaniei, iar atunci cînd a făcut luptă și război cu voievodul Transilvaniei, Sigismund voievod [5], sus-numitul Mihai fiind victorios, pomenitul Sigismund voievod a venit la hotarul Moldovei pentru a cere oaste în ajutor; este necesară apărarea malurilor Dunării". De aceea, mai înainte ți se trimisese poruncă ilustră pentru ca, împreună cu

emirii și zeameții [6] și timarioții [7] dependenți de beilicul tău, și cu acîngii [8] și cu cei care au poruncă în mînă și cu cei din tagma mazililor, să te afli la paza malurilor Dunării. Acum, acea poruncă ilustră este întărită așa cum a fost dată.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨acest firman⟩ va ajunge, conform poruncii mele de mare respect, să te afli la paza malurilor Dunării, împreună cu emirii și toți zeameții și timarioții existenți în beilerbeilicul tău și cu acîngii și cu cei care au poruncă în mînă și cu mazilii și cu acei viteji destoinici pentru care războiul sfînt și renta[9] reprezintă plăcere și distracție, din acele părți. Să te străduiești și să depui eforturi pentru ca în nici un loc din acele părți dușmanul să nu producă pagube și stricăciuni. Și, ținînd permanent legături cu sus-numitul voievod al Moldovei, Ieremia, și cu voievodul Țării Românești, Simion voievod [10], să mergi, printr-un loc potrivit, în ajutor, dacă va veni la tine scrisoare și om cerînd ajutor de acel fel; întîlnindu-te cu sus-numiții [11], cu alianță și unire, să te afli, așa cum trebuie, în slujbă și tovărășie, pentru a îndepărta tulburările și pagubele făcute de sus-menționatul [illegible] urisit. Dar să nu lași goale părțile de dincoace; să pui oameni în număr suficient în locurile care trebuie să fie apărate. De asemenea, în drumurile tale, să fii prevăzător și vigilent în toate privințele, în așa fel încît să nu fie posibil ca, prin surprindere, oastea islamică aflată lîngă tine să sufere vreo pagubă și stricăciune. Și, trimițînd iscoade bune în părțile dușmanului, să afli de acolo vești adevărate. Și, să nu încetezi a raporta și a aduce la cunoștință celelalte probleme care trebuie să fie raportate. Așa să știi. Să acorzi încredere semnului ilustru [12].

Prin scris, la mijlocul lunii Rebiülevvel, anul o mie zece.

În reședința
Constantinopol
cel bine păzit [13].

---

1 *Serdar* — comandant de expediție militară.

2 Yemișçi Hasan pașa, mare vizir (22 iulie 1601—14 noiembrie 1603).

3 Ieremia Movilă, domn al Moldovei (1595—1606).

4 Mihai Viteazul.

5 Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei (3 februarie 1601—1602, a patra domnie).

6 *Zeamet (zaim)* — posesorul unei feude cu un venit anual între 20.000 și 99.999 akçe *(zeamet)*.

7 *Timariot (erbâb-ı timar)* — posesorul unei feude cu un venit anual de pînă la 20.000 akçe *(timar)*.

8 *Acîngi (akıncı)* — corp militar format din călărime ușoară; se afla concentrat la hotare, de unde făcea incursiuni rapide în teritoriile dușmane. Era recrutat dintre turci; titlul acesta se transmitea din tată în fiu. Numărul său total a fost în jur de 40.000 oameni. Lovitura mortală acestui corp de oaste otomană a dat-o Mihai Viteazul, în 1595, la trecerea Dunării. După această dată, în locul lui a fost constituit corpul de pază al hotarelor *(serhad kulu)*, iar rolul său represiv a fost preluat de forțele hanului Crimeei.

9 *Dirlik* — rentă feudală, acordată ca răsplată, de obicei, pentru merite obținute în război.

10 Simion Movilă, domn al Țării Românești (octombrie 1601—iunie 1601; iulie 1601—august 1602) și al Moldovei (1606—1607).

11 Ieremia și Simion Movilă.

12 Monograma sultanului *(tuğra)*, pusă deasupra textului documentelor emise în numele său.

13 Într-o notă de cancelarie, din 4 octombrie 1601, se arată: „S-a scris poruncă lui Ali pașa, zicîndu-i-se: «fiind atent, împreună cu beii, către partea Moldovei și a Țării Românești,

să fii gata de a da ajutor şi sprijin în funcţie de ştirea care va veni; să acorzi ajutor atunci cînd va fi nevoie». De asemenea, s-a scris şi beilor" (Başbakanlık Arşivi—Istanbul, Fekete Tasnifi nr. 3022; publ. în fotocopie de M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Imparatorluğu medeniyet tarihi çerçevesinde osmanlı paleografya ve diplomatik ilmi* (Paleografia şi diplomatica otomană în cadrul istoriei civilizaţiei Imperiului Otoman), Istanbul, 1979, p. 133).

3 ⟨*1601 noiembrie—decembrie*⟩. Telhis al marelui vizir Yemişci Hasan paşa, prin care solicită sultanului Mehmed al III-lea luarea măsurilor necesare pentru a preîntîmpina trecerea Transilvaniei sub stăpînirea Habsburgilor; îşi arată nemulţumirea în legătură cu faptul că nu a fost consultat în preconizata schimbare a lui Simion Movilă cu Radu Mihnea pe tronul Ţării Româneşti.

Telhîs-i merhûm vezir-i â'zam Yemişci Hasan Paşa'nındır.

Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki:

Saâdetlü pâdişâhımın Erdel cânibierinin tafsîl-i ahvâlı dahi geçenlerde giden telhîsler ile Rikâb-ı hümâyûnlarına arz olunmuş idi. Mukaddemâ Erdel voyvodasından gelen elçiler ve gönderdüği mektûbda eyledüği ricâsı üzere ol cânibe irsâl olunan beğlerbeğiler ve beğler ve asker Erdel'de kışlamak içün emirler gönderilmiş idi ol cânibde olan asker Erdel voyvodasıyle ve Erdel askeriyle bir yere gelüb yürüdüklerinde nice askeri Erdel vilâyetinin ekser yerin ve kal'aların kabz idüb çâk-ı Tamaşvâr'a karib Deva nâm kal'a kurbına gelmişler iken bu cânibden bu kadar asker varmağla zikr olunan Nemçe askeri girüye çekilüb bu tarikle süre süre mel'unları Erdel vilâyetinden ve kal'alarından çıkarub kendü vilâyetlerine karib bir günlük yol Erdel içinde bir sârp yere girüb önlerin bir suya virüb ve ardların bir dağa virüb oturub kalmışlar. Bu cânibden varan asker dahi Nemçe askeri alub zabt eyledikleri Koloşvâr nâm kal'anın üzerine varub kal'ayı muhasara eylemişler zikr olunan kal'a Erdel'e tabi' iken Nemçe askeri geldiklerinde alub içine bir mikdârı Nemçe ⟨askeri⟩ komuşlar imiş ve hadd-ı zâtında mühkem kal'a olmayub heman bir kât divâr imiş asker ol kal'ayı muhâsara idüb ve bi-inayet-illahi te'âlâ almak dahi mümkin iken girü Erdel voyvodası ve askeri bu kal'anın içinde her birimizin oğlı ve kızı ve karındaşı ve sâir akrabâ ve ta'allûkatı vardır topla döğüldüğüne ve içinde olanlar katl olduğuna ve esbâbları gâret olduğuna rızâmız yokdur bolay ki hemân şöyle muhâsara olunmağla içinde olanlar havf idüb eyülük ile kal'ayı vireler deyü kal'ayı döğmeğe mâni' olmuşdur bu mahallede kış dahi gelüb yetişüb ve Erdel vilâyeti dahi harâb olub zahire dahi bulunmamağla Bektaş Paşa kulları bir kaç beğler ile ve bir iki bin mikdârı asker ile ve Erdel voyvodası yanında kışlayub kalub Anadolı beğlerbeğisi ittifâkla bu kullarına gönderüb Erdel vilâyetinin tafsîl-i ahvâlın i'lâm idüb evvel bahârda küllî mu'avenet ve asker taleb eylemişler ve kendüsünün cümle hazînesi Nemçe askeri el alub vilâyet ve memleketden dahi bu kadar toyumluk alub gitmekle mezbûrlar Erdel voyvodası kendü askerine ulûfe virecek bir akçe⟨ye⟩ kadir olmayub bu tarafdan hazîne taleb eylemişler ve bi'l-cümle ol cânibe dahi Nevrûz'dan mukaddem kullî asker gönderüb mu'âvenet eylemek lâzimdir ve beher-hâl bir mikdâr karz tarîkile

hiç olmazsa bari onbeş bin guruş mikdârı virilmek gerekdir şöyle ki şimdi bu tarîkle akçe virilmiye muttasıl Nemçe serdârı olan mel'ûn Erdel askerini kendü yanına da'vet idüb bi't-temâm ulûfelerinizi vireyim Erdel voyvodası gibi müflisin yanında ne işlersiz deyü haberler ve kâğıdlar göndermiş ve hadd-ı zatında Erdel voyvodası bir halde imiş ki mukaddemâ bir kaç def'a Nemçe ile cenk eyledüklerinde cümle esbâbını ve hazînesi⟨ni⟩ Nemçe askeri alub gidüb bir eski kaftandan gayri nesne kalmamış dâima anı giyermiş asker dahi kendüye kemâl mertebe itâat üzere olmamağla dahi askerine i'timâd idemez imiş hattâ asker-i islâm ile bu def'a bir yerde iken kendü askerinin arasında turmayub dâimâ müslümân askeri içinde konarmış mezbûrun başına hep bu belâlar geldüği saâdetlü pâdişâhımın ni'met ve ihsânını bilmeyüb nankörlük idüb pâdişâhıma mukaddemâ isyân ve tuğyân eyledüği içündür hattâ cümle reâyâsı dahi böyle derler imiş saâdetlü pâdişâhıma isyân ve tuğyân idenlerin başlarına hayır mı gelse gerekdir mezbûr eğerçe şimdi gü-nâhlarına pişmân olub cân ü gönülden saâdetlü pâdişâhım⟨a⟩ kul olmuşdur ammâ bir mertebe de fakir ve zebûn olmuşdur ki ta'bîre kabil değildir şöyle ki Erdel memleketi Nemçe eline gire Hak te'âlâ saklıya ne Tamaşvâr kalur ve ne Eflâk ve Boğdan kalur ana göre beher-hâl Erdel voyvodasına bir mikdâr hazîne virilmek lâzimdir bu bâbda saâdetlü pâdişâhım dahi emri nedir ve andan mâ ada mezbûr Erdel voyvodası Leh kıralından onbeş bin ve Boğdan ve Eflâk voyodalarından onar bin adem mu'âvenete gelmek içün hemen şimdiden emirler gönderilsün deyü ricâ idüb ve Eflâk voyvodası Simon voyvoda Leh kıralı ricâsıyle ⟨voyvoda⟩ olmuş idi ve Boğdan voyvodasının karındaşı idi bizimle dahi dostluk üzere olub bize çok mu'âvenet eylemişdir beher-hâl voyvodalığı yine ibkâ olunmak gerekdir deyü bir kaç def'a ricâ idüb lâkin bu tarafdan bu husûsa cevâb virilmemişdir eğerçe Eflâk voyvodalığı husû-sunda Asitâne-i saâdetden bir hâletdir olmuş ammâ şimdi bunun zemânı değil idi bilmezüz Mihne'nin oğlu Asitâne'den gelmiş ⟨mi⟩dir ve nice olmuşdur mezbûrdan ve ne bile olan kapucubaşıdan bir haber gelmedi havf olunur ki el'ıyazen b'illâh-i teâlâ Leh tarafından bir fitneye bâis olmıya Eflâk voyvo-dalığı çünki tebdîl olunurdı hele bu kullarına dahi bildirilmek lâzim idi zirâ bir ucı bu tarafdadır Asitâne'de olanlar bu husûsı bu kullarına bildirmediler Erdel voyvodası ise Eflâk voyvodasına emir taleb ider ne yazacağımız ve kangi voyvodaya emir vireceğimiz bilmeziz. Saâdetlü pâdişâhım in-şa'-Allahü teâlâ Tatar hân dahi evvel bahârda sefer-i hümâyûna gelmek gerekdir mukad-demâ dahi arz olunmuş idi bilmezüz bu cânibde Tatar hân husûsunda dahi dürlü güft ü gû peydâ idüb hanlık karındaşına virildi deyü istimâ' olunur. Saâdetlü pâdişâhım bu husûs az nesne değildir mülâhaza ve teemmül olu-nacak kıssadır her cânibde fitne ve fesâd variken bir fitne dahi zuhûr eylemek ihtimâlı olmasun hele saâdetlü pâdisâhım bu husûs kati mülâhaza yeridir bu bâbda fikr ve teemmül buyurub dîn ü devletinize lâyık olan ne ise müşâvere idüb anınla amel buyurasun ve beher-hâl Tatar hân ser sefere gelmek lâ-zimdir eğer eskisi yerinde ise nâme-i hümâyûn ile bir sözi anlar müte'ayyin âdem irsâl olunub karındaşı ve akrabası husûsunda kendüye istimâlet virilüb ve gönderilecek kadırgalar dahi gönderilüb hemen mu'accelen sefere çıkarmak lâzimdir ol bâbda dahi mühkem takayyüd-i hümâyûnları ricâ olunur. Fermân devletlü pâdişahımındır.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 51, c. 578–581 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan-1303, f. 16–20). Publ. de Cengiz Orhonlu, *Osmanlı tarihine âid belgeler. Telhîsler (1597–1607)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Istanbul, 1970, p. 67–70; Tahsin Gemil, *O colecție de documente otomane importante pentru istoria României (1597–1607)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" – Iași, XI (1974), p. 239–240 (rezumat).

⟨Traducere⟩

Telhis [1] al răposatului mare vizir Yemișci Hasan pașa [2].

Raportul robului infim este acesta:

Fericitul meu padișah, situația părților Transilvaniei a mai fost raportată în amănunțime Scării împărătești prin telhisul care a fost trimis de curînd. Au fost expediate porunci ca beilerbeii și beii și oștenii care au fost trimiși în acea parte, la rugămintea voievodului Transilvaniei [3] — transmisă mai înainte prin solii care au venit din partea sa și prin scrisoarea ce a trimis-o —, să ierneze în Transilvania. Oastea aflată în acea parte unindu-se cu voievodul Transilvaniei și cu oastea Transilvaniei și mergînd ⟨au înfrînt⟩ mulți osteni ⟨nemți⟩ și au pus stăpînire pe cele mai multe din locurile și cetățile Transilvaniei; cînd au ajuns tocmai lîngă cetatea numită Deva, care se află în apropierea Timișoarei, menționata oaste nemțească s-a dat înapoi, datorită numărului mare al oștirii venită din această parte. Și astfel, afurisiții au fost mînați și scoși din țara Transilvaniei și din cetățile sale. ⟨Dar, aceștia⟩ intrînd într-un loc greu accesibil — aflat în Transilvania, în apropierea țării lor, la o distanță de o zi de drum — s-au așezat și au rămas ⟨acolo⟩, avînd în față o apă, iar în spate un munte.

De asemenea, armata venită din această parte a mers și a asediat cetatea numită Cluj, care fusese luată și ocupată de oastea nemțească. Deși menționata cetate era dependentă de Transilvania, fusese luată la venirea oastei nemțești și înlăuntrul ei fusese pus un număr de osteni nemți. De fapt, nu era o cetate puternică, avînd doar un rînd de ziduri. Și atunci cînd — cu ajutorul lui Allah — era posibil ca ea să fie luată, voievodul Transilvaniei și oștenii săi au împiedicat baterea cetății, zicînd că: „înăuntrul acestei cetăți fiecare dintre noi avînd fii și fiice și frați-surori și alte rude, nu vrem ca să fie bătută cu tunurile și cei dinăuntru să fie uciși și bunurile lor jefuite; astfel că, să se facă imediat un asemenea asediu, încît cei dinăuntru să fie înfricoșați și să predea cetatea cu binele".

Deoarece în acest loc iarna a venit deja, iar țara Transilvaniei fiind ruinată și negăsindu-se nici provizii, a rămas să ierneze lîngă voievodul Transilvaniei ⟨doar⟩ Bektaș pașa, slujitorul lor [4], împreună cu cîțiva din beii și cu cîteva mii de osteni. Trimițînd, în înțelegere ⟨cu voievodul Transilvaniei⟩, pe beilerbeiul Anatoliei la acest slujitor al lor [5], au făcut cunoscută în amănunțime starea Transilvaniei și au cerut pentru primăvară ajutor și multă oaste. Voievodul Transilvaniei nu are putință de a plăti măcar vreun akçe (aspru) pentru solda oștenilor săi, căci viestieria sa a fost luată în întregime de oastea nemțească, care a scos din țară și atît de multe prăzi; de aceea au cerut bani din această parte. Și, într-adevăr, este necesar ca înainte de Nevruz [6] să se dea ajutor, trimițîndu-se multă oaste; și, în orice caz, trebuie să i se dea,

sub formă de împrumut, cel puţin o sumă de cinsprezece mii de guruşi[7]. Aşa că, dacă acum nu se vor da bani pe această cale, ⟨situaţia se va înrăutăţi⟩, căci afurisitul acela, care este comandantul nemţesc[8], invită în continuu oastea Transilvaniei lîngă sine; le-a trimis vorbe şi hîrtii, spunîndu-le: „vă voi da în întregime soldele voastre; ce căutaţi voi lîngă un scăpătat, cum este voievodul Transilvaniei!?" Şi, într-adevăr, se zice că voievodul este într-un asemenea hal că, atunci cînd, mai înainte, au luptat de cîteva ori cu neamţul, bunurile şi vistieria sa au fost luate şi duse în întregime de oastea nemţească; nu i-ar fi rămas nimic altceva decît un vechi caftan şi că mereu l-ar îmbrăca pe acela. Nici oastea nu i-ar fi pe deplin credincioasă; şi el, la rîndul său, nu ar avea încredere în oastea sa; fiind acum împreună cu oastea islamică, se spune chiar că nu ar sta lîngă oştenii săi şi că rămîne mereu înăuntrul armatei musulmane. Toate aceste belele care au căzut pe capul sus-pomenitului ⟨voievod al Transilvaniei⟩ se datorează faptului că, nepreţuind bunăvoinţa fericitului meu padişah şi fiind nerecunoscător, mai înainte s-a ridicat şi s-a răzvrătit împotriva padişahului meu. Se zice că înşişi supuşii săi, în totalitatea lor, ar vorbi în acest fel. Adică, oare trebuie să aibă parte de binefaceri cei care se răzvrătesc împotriva fericitului meu padişah?!

Dacă sus-numitul, regretînd acum păcatele sale, a devenit din suflet supus credincios faţă de fericitul meu padişah, tot aşa de adevărat este însă şi faptul că el a devenit atît de sărac şi neputincios, încît nu este cu putinţă să fie descrisă ⟨starea sa⟩. Astfel că, dacă — ferească Domnul! — ţara Transilvaniei ar încăpea în mîna neamţului, atunci nu ar rămîne nici Timişoara şi nici Ţara Românească şi Moldova. Avînd în vedere aceasta, trebuie oricum, să se dea o sumă de bani voievodului Transilvaniei. Care este porunca fericitului meu padişah în această privinţă?

Şi, în afară de aceasta, rugasem să se expedieze, încă de acum, porunci pentru ca în ajutorul sus-menţionatului voievod al Transilvaniei să vină cincisprezece mii de oameni din partea regelui Poloniei şi cîte zece mii din partea voievozilor Moldovei şi Ţării Româneşti.

Şi, voievodul Ţării Româneşti, voievodul Simion[9], devenise ⟨voievod⟩ pe baza rugăminţii regelui Poloniei; şi, el este fratele voievodului Moldovei[10], iar cu noi a fost, de asemenea, în prietenie şi ne-a ajutat mult. Rugasem în cîteva rînduri ca domnia sa să fie neapărat reînnoită; dar, din acea parte nu s-a dat vreun răspuns în această chestiune. Dacă din partea Pragului fericirii[11] s-a hotărît ceva în privinţa domniei Ţării Româneşti, ⟨credem⟩ însă că nu este acum vremea potrivită pentru aceasta. Nu ştim dacă fiul lui Mihnea[12] a venit de la Istanbul şi ce s-a întîmplat; nu a venit vreo ştire nici de la acela şi nici de la capugi başiul[13] în cunoştinţă de cauză. Este de temut — să ocrotească Allah! — ca aceasta să nu ducă la vreo tulburare din partea Poloniei. Despre schimbarea domniei Ţării Româneşti trebuie anunţat şi acest slujitor al lor, deoarece un capăt ⟨al firului conducerii⟩ este în această parte; cei aflaţi la Istanbul nu l-au înştiinţat, despre această problemă, pe acest slujitor al lor. Voievodul Transilvaniei cere poruncă pentru voievodul Ţării Româneşti; nu ştim ce să scriem şi nici cărui voievod să-i dăm porunca.

Fericitul meu padişah, trebuie ca şi hanul tătar[14] — cu voia lui Allah — să vină în primăvară la expediţia împărătească. Raportasem şi mai înainte; nu ştim, ⟨dar⟩ în această parte au apărut fel de fel de zvonuri şi în legătură cu hanul tătar. Se aude că hănia ar fi fost dată fratelui său. Fericitul meu

padişah, această problemă nu este ceva neînsemnat; este o chestiune care trebuie să fie luată cu toată grija în considerație. Cînd în toate părțile există tulburări, nu trebuie să se creeze posibilitatea de a apare încă o tulburare. Fericitul meu padişah, îndeosebi această chestiune trebuie să fie temeinic gîndită. Să binevoiți a cugeta adînc la această problemă şi, dezbătînd ceea ce este potrivit credinței și puterii Majestății voastre, să porunciți să se procedeze în acel mod. Şi, în orice caz, trebuie ca hanul tătar să vină în expediție. Dacă cel vechi se află la locul său, trimițîndu-li-se, cu un om binecunoscut, carte împărătească şi un cuvînt de laudă, să i se dea recomandări bune în privința fratelui și rudelor sale. Iar corăbiile care trebuie să fie trimise, fiind ⟨într-adevăr⟩ expediate, este necesar ca ⟨tătarii⟩ să fie scoşi deîndată în campanie. Rugăm ca şi în această privință să se acorde cea mai mare grijă a ⟨Majestății⟩ sale împărăteşti. Firmanul este al fericitului meu padişah.

[1] *Telhis* — raport rezumativ al marelui vizir către sultan în privința unor probleme importante.

[2] Yemişci Hasan paşa a fost mare vizir între 22 iulie 1601 şi 4 octombrie 1603; mazilirea şi executarea sa (16 octombrie 1603) se datorează dorinței sale de a pune mîna pe întreaga putere, prin utilizarea intrigilor în rîndurile oastei robilor Porții.

[3] Sigismund Báthory (3 februarie 1601—1602, a patra domnie).

[4] Al sultanului, adresantul acestui raport.

[5] La marele vizir Yemişci Hasan paşa, semnatarul acestui raport, aflat atunci la Belgrad, în fruntea armatei otomane.

[6] *Nevrûz* — prima zi a primăverii (22 martie) în tradiția persană şi turcă.

[7] *Guruş* — monedă mare de argint; 1 *tam(kâmil) guruş* (real) = 80 akçe şi *1 esedî guruş* (löventhaler) = 70 akçe.

[8] George Basta.

[9] Simion Movilă, domn al Țării Româneşti (1600 noiembrie—1601 iulie; 1601 noiembrie — 1602 iulie) şi domn al Moldovei (1606 iunie 30 — 1607 septembrie 14).

[10] Ieremia Movilă (1595 august — 1600 mai; 1600 septembrie — 1600 iunie 30).

[11] *Asitâne-i saâdet* — „prag al fericirii", una din denumirile palatului sultanului; desemnează conducerea centrală de la Istanbul, capitala Imperiului Otoman.

[12] Radu Mihnea, domn al Țării Româneşti (1611—1616); 1620—1623) şi domn al Moldovei (1616—1619; 1623—1626).

[13] *Capugi-başî (kapucubaşı, kapıcıbaşı)* — căpetenie a portarilor de la palatul sultanilor de la Istanbul. În secolul al XVII-lea existau 12 capugi-başî, avînd în subordine 2 000—2 500 capugii (portari), care păzeau primele două porți de la Topkapı Sarayı din Istanbul. Capugibaşii îndeplineau importante misiuni în provincii sau în afara hotarelor otomane (solii, maziliri, execuții ş.a.). Primeau o soldă zilnică de 100—150 akçe și posedau o feudă *(timar)* care îe aducea un venit anual de 19 000 akçe. Cei cu merite deosebite erau avansați la rangul de sangeacbei.

[14] Hanul Crimeei era atunci Gazi Ghiray-Bora (1596—1608, a doua domnie).

4

⟨*1601*⟩. Traducere a scrisorii cancelarului Transilvaniei, adresată reprezentantului Angliei la Poartă, în care se solicită sprijinul acestuia în privința încheierii păcii otomano-habsburgice; tratatul trebuie să stipuleze respectarea statutului de autonomie politică a celor trei țări române, precum şi cedarea către Transilvania a unor cetăți de la hotare.

Telhîs-i merhûm ve magfûr vezîr-i a'zam
Yemişci Hasan Paşa'nındur.

Vilâyet-i Erdel'ün kançıları Dergâh-ı muallâ'da mukîm olan Inglitere elçisine gönderdüği mektûbun tercemesidir:

Efendim, Erdel voyvodasına ve Erdel vilâyetine olan ziyâde muhabbetiniz ma'lûmum olduğundan bu bâbda hazretinize mektûb ve selâmlar göndermek borcumuzı bildük ve dahi tazarru' iderim ki şimden girü hidmetinüzi bize sipariş idesiz ma'lûm-ı şerîfiniz ola ki ben efendim hazretleriyle Rudolfo imparatora varmuşuz bu niyet ile ki saâdetlü pâdişâh-i alem-penâh hazretleriyle dostalaşmak içün bir yol bulayduk bu esnâda Ali Çavuş saâdetlü pâdişâhın nâme-i hümâyûnları ile ve devletlü vezîr-i a'zam Ibrahim Paşa hazretlerinin ve vezîr-i sâni Mehemmed Paşa hazretlerinin ve hazretünüzün dahi mektûbları ile bu cânibe gelmişdir ve gelen nâmenin ve muktûbların mazmûnunda gördük kim barışmak içün rıza-yi şerifleri olmuş idi ve bizim dahi niyetimiz oldı ve böyle niyetimiz olduğı sâbit etmek içün efendimiz Martiz Banyay nâm yarar âdemisin hâlâ Dergâh-ı mu'allâya göndermişdir ve büyük elçilerimizden Etori ki ol cânibe sulh içün gönderilmesine murâdımızdır saâdetlü pâdişâhdan yol hükmi ricâ itmek içün ısmarlamuşuz ve zikr olan efendimin âdemisinden her maslahatımız tafsîliye hazretinize i'lâm olunur ve hazretiniz anın ile sulh husûsı ne vechile olacağına meşveret itmek ricâ iderüz Ali Çâvuş sulh husûsunda zahmet çekdüği ikdâm itdüği içün bu cânibe hoş görüldi Hüseyin Çavuş ile bunda olan hidmetkârınuza ri'âyet olunur efendimizin büyük elçileri ile Dersaâdet'e irsâl olunurlar idi lâzimdir ki efendimiz şimdi gönderdüği âdemi bervech-i isti'câl bu cânibe irsâl oluna ki büyük elçilerimiz ale'l-isti'câl ol cânibe vâsıl olalar ve azdan çokdan sulh ü selâh şartları ma'lûmumuz oldı ki saâdetlü pâdişâh efendimiz ile sulh ü selâh itdirmek içün saâdetlü pâdişâhdan aldu̇ğumuz hisârları ol cânibe redd idüb adâvetden mukaddem ne vechile ve ne üslûb üzere geçinmişüz böyle kala ve Beç kıralı dahi şimdiki halde üzere kala. Imdi kıyâs-ı şerif eylen bu şartları nice müşkildür husûsa ki Beç kıralı belki Yanık ve Eğri nâm kal'aları taleb eyliye ve biz dahi bizden aldukları hisârlardan merhûm sultan Süleyman'ın ahd-nâmelerine muhâlif ziyâde harac aldıklarından ivâz umarız ve ricâ iderüz ki Eflâk ve Boğdan voyvodaları ve vilâyetleri dâimâ olageldüği üzere hristiyân beğlerinin zabtında olalar ve şimdi elimizde bulunan bazı hisârlar merhûm sultan Süleyman ve merhûm sultan Selim Hân zemân-ı şeriflerinde mülkümüz olub ve ol zemânda on bin sikke flori virmek borcumuz idi ve Tuna ile Tisa nâm nehirler serhaddımız idi bu vilâyetin cümle halkı sevinürlerdi ki bu ile eski üslûb üzere kalalar imdi hazretinize tazarru' ideriz ki işbu maslahatı bir hoşça göresüz ve nice olacağı mümkin ise bize bize bildüresiz ki ana göre Asitâne-i saâdete irsâl olunacak elçilerimiz telkin idüb nasihat idevüz ve böyle saâdetlü pâdişâhın vüzerâsına i'lâm idesiz ki böyle azîm ve saâdetlü pâdişâh hazretleri eski kullarına iki üç pâre hisârcıkları bağışlamak katî çok nesne değildir ve bu vechile serhadda olan cümle gavgalar def' ü ref' olunur ve saâdetlü pâdişâh hazretleri dahi Beç kıralı ile ve cümle yakın olan konşu hristiyân beğleri ile istirahat ve refâhiyyet üzere idi kılalar ve olalar ammâ hazretiniz böyle azîm maslahatı bitürmek içün dar vakıt olduğuna kıyâs idersinüz bu bâbda bir yıla değin iki cânibden bile aradan kılıç kalkub ve iki tarafdan adâvet kesilüb bir yıla değin amân olub sulh ü selah ne idüğin söyleşüb bitürmek içün elçiler iki cânibden bile emn ⟨ü⟩ amân üzere varub geleler an karîb hayırlu cevâbınıza mutazıruz ve hazretinizin sıhhat ve selâmetin dilerüz. Işbu mektûb yazılalı otuzbeş gündür deyü minvâl üzere i'lam ider-

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 51, c. 593—595 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan—1303, f. 32—34). Publ. de Cengiz Orhonlu, *op. cit.*, p. 70—71; Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 240 (rezumat).

⟨Traducere⟩

Telhis al răposatului și milostivitului mare vizir Yemișçi Hasan pașa.

Traducerea scrisorii pe care cancelarul țării Transilvaniei a trimis-o ambasadorului Angliei la Poartă [1].

Domnule, fiindu-mi cunoscută marea prietenie pe care o nutriți față de voievodul Transilvaniei și față de țara Transilvaniei, am considerat o datorie a noastră să transmitem Excelenței voastre scrisoarea și salutările noastre în această privință. Și, de asemenea, cu plecăciune vă rog ca, de acum înainte, să ne acordați nouă serviciul Domniei voastre. Aducem la ilustra știință a Domniei voastre faptul că eu, împreună cu Măria sa, stăpînul meu [2], am fost la împăratul Rudolf [3], cu intenția de a găsi o cale de împăcare cu Majestatea sa, fericitul padișah[4] — ocrotitor al lumii. În acest timp, a venit în această parte ceavușul [5] Ali, aducînd cartea împărătească a fericitului padișah, precum și scrisori de la puternicul mare vizir, Înălțimea sa Ibrahim pașa [6] și de la vizirul al doilea, Înălțimea sa Mehemmed pașa [7], precum și de la Excelența voastră. Și, în conținutul cărții ⟨împărătești⟩ și în cele ale scrisorilor, am văzut că s-a dat ilustra lor învoire ⟨în acest sens⟩; și intenția noastră este aceasta; și, pentru a dovedi că avem o astfel de intenție, stăpînul nostru a trimis acum la înalta Poartă pe omul său destoinic numit Bányay Márton; și dorim să-l trimitem în acea parte, pentru pace, pe Etori, care este dintre solii noștri mari. I-am dat misiunea de a-l ruga pe fericitul padișah pentru poruncă de drum (salv-conduct— n.ns.); și, prin pomenitul om al stăpînului nostru se vor aduce la cunoștința Excelenței voastre, în amănunțime, toate chestiunile și rugăm pe Excelența voastră să vă consultați cu el în privința problemei păcii.

Pentru că ceavușul Ali a trecut prin greutăți și s-a străduit în problema păcii, el a fost bine văzut în această parte. Se arată respect ceavușului Huseyin și servitorului Domniei voastre, care se află aici, împreună cu el; ar fi fost trimiși la Poarta fericirii, împreună cu marele sol al stăpînului nostru, ⟨dar,⟩ este necesar ca omul, pe care stăpînul nostru l-a trimis acum, să fie expediat grabnic în această parte, pentru ca marele nostru sol să ajungă cît mai grabnic în acea parte.

Mai mult sau mai puțin ați aflat despre condițiile păcii, precum că pentru a face pace cu fericitul padișah, stăpînul nostru, vom retroceda către acea parte cetățile pe care le-am luat de la fericitul padișah, și să fie așa cum a fost chipul și modul în care s-au desfășurat relațiile noastre înainte de dușmănie; iar regele de la Viena să rămînă și el în situația de acuma.

Așadar, vă dați seama că aceste condiții fac destul de dificilă problema, ⟨pentru că⟩ regele de la Viena s-ar putea să ceară cetățile numite Györ și Eger; și noi, de asemenea, în schimbul cetăților pe care le-au ocupat de la noi ⟨și⟩ a haraciului în plus pe care l-au luat, contrar cărților de legămînt ale răsposatului sultan Süleyman [8], sperăm și rugăm ca domniile și țările

Valahiei și Moldovei să fie permanent în stăpînirea beilor creștini, așa cum au fost pînă acum. Și, unele cetăți care se află acum în mîinile noastre au fost proprietăți ale noastre în timpurile ilustre ale răposatului sultan Süleyman[8] și ale răposatului sultan Selim han[9], și în acea vreme datoria noastră era să dăm zece mii monezi de florini și hotarul nostru erau fluviile numite Dunărea și Tisa, iar întreaga populație a țării se bucura că va rămîne în acest chip.

Deci rugăm cu plecăciune pe Excelența voastră să priviți cu bunăvoință această chestiune și să ne înștiințați despre modul în care ar fi posibilă ⟨rezolvarea ei⟩, pentru ca, în funcție de aceasta, să-i instruim și să-i sfătuim pe solii noștri pe care îi vom trimite la Pragul fericirii. Și, astfel să-i înștiințați pe vizirii fericitului padișah că nu este deloc ceva prea mult ca Majestatea sa, fericitul padișah, să dăruiască două-trei cetățui vechilor săi slujitori. Și, în acest fel vor fi înlăturate toate certurile de la hotar, iar Maiestatea sa, fericitul padișah, va rămîne în liniște și pace cu regele de la Viena și cu toți beii creștini aflați în imediata vecinătate. Dar, Excelența voastră vă dați seama că pentru a isprăvi o asemenea treabă atît de mare timpul este limitat. Trebuie ca, pînă într-un an, ambele părți, scoțînd sabia dintre ele și din ambele părți fiind curmată dușmănia, pînă într-un an să fie liniște și, discutîndu-se ceea ce este pacea și starea de liniște, solii din ambele părți să meargă și să vină în siguranță și liniște.

Așteptăm cît mai repede răspunsul de bun augur al Domniei voastre și dorim sănătate și pace Excelenței voastre.

Spunînd că de la scrierea acestei scrisori au trecut treizeci și cinci de zile, înștiințează în acest fel.

---

[1] Henry Lello, era de fapt agent.

[2] Probabil, este vorba de Mihai Viteazul sau de Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei (1601–1602; a treia și a patra domnie).

[3] Rudolf al II-lea, împărat al Imperiului Habsburgic și rege al Ungariei (1572–1608).

[4] Mehmed al III-lea (1595–1603).

[5] *Çavuș (ceauș)* — slujbaș al Divanului imperial de la Istanbul, utilizat în misiuni diplomatice (curier, împuternicit, sol); existau ceavuși și în armată și în marină (grad militar).

[6] Damad Ibrahim pașa, mare vizir (4 aprilie — 27 octombrie 1596; 5 decembrie 1596–3 noiembrie 1597; 6 ianuarie 1599 — 10 iulie 1601). Yemișci Hasan pașa, semnatarul acestui raport, a devenit mare vizir imediat după moartea lui Damad Ibrahim pașa (10 iulie 1601) (vezi doc. 3, nota 2).

[7] Lala Mehmed pașa s-a remarcat mulți ani în luptele desfășurate la granițele apusene ale Imperiului Otoman, avînd funcția de locțiitor al comandantului suprem (marele vizir), cu rang de al doilea vizir. A deținut sigiliul de mare vizir între 5 august 1604 și 21 iunie 1606.

[8] Süleyman Magnificul (1520–1566).

[9] Selim al II-lea (1566–1574).

5

⟨Înainte de 1602 martie 15⟩. Scrisoarea domnului Țării Românești, Radu Mihnea, adresată probabil marelui vizir, prin care arată modul în care frații Buzești l-au instalat pe tronul Țării Românești, în locul lui Simion Movilă; cere să i se trimită însemnele domniei; de asemenea, cere arestarea numiților Caraman, Bana și Malcocioglu, vinovați de incitarea lui Simion Movilă.

Saâdetlü ve mürûvvetlü ve merhametlü ve șefkatlü sultânım hazretlerinin hâk-pây-i șerîf-i șeref efzârlarına yüz yerden yüzler sürüb arz-ı bende-i

bî-vücûd ü zerre-i nâ-bûd old⟨ur ki:⟩ ⟨*rupt*⟩ adamları ve Yerköki'nin mu'teber müslümanlarıyle dâîma âva çıkardık kezâlik yine Şabânü'l-mu'azzâm'ın yiğirimi sekizinci gününde Yerköki ovâsına âva çıkdık Pûzoğulları ⟨*rupt*⟩ boyârları ve reâyâ kullarınız(?) Pûzoğulları'nın ikisi nice bin askeriyle Tırgovişte üzerine vardukda Simon voyvoda haber aldıkda firâr idüb çıkdukdan ⟨sonra⟩ mezbûrlar iskemleyi zabt eyledükden sonra üçünci karındaşı olan Preda vilâyetin nice yarar boyârları ile ve reâyâ kullarınuz ile ve sekiz yüz yarar atlu cebelü ile Yerköki kurbıs⟨ında⟩bu kulunuz dâhi ol araya âvlıyar varduğumuzda bir uğurdan çıkub bizi ortaya aldılar ve didiler ki el-hamdü-lil-lahü teâlâ seni bize saâdetlü ve azimetlü pâdişâh-i alempenâh hazretleri buyurmuşdur var Yerköki'de otur deyü buyurdı pâdişâhın vilâyeti hâlîdir gel elbette emr-i pâdişâhî mûcibince vilâyeti zabt eyleye ki biz kulları dâhi âsûde-hâl olub zulmden halâs olalım deyü ibrâm eylediklerinde bu kulunuz dahi anlara cevab virüb dedim ki kerem eylen bir mikdar sabır eylen ki ağa hazretlerine haber olunsun pâdişâhın sancağını alub dahi kendü ile bile gidevüz ve mezbûrlar didiler ki biz tahkîk bilürüz ki ağa Simon'un nice yük akçesin almışdır haber de gönderürsek(?) gelmiyeceği mukarrerdir bizüm Simon'ın zulmünden tâkatımız tâk olmuşdur bunca zamandır ki vilâyetimizden ferâgat idüb âher yerlerde ser-gerdân idik sizün geldüğinizden haber ⟨*rupt*⟩ deyü ⟨*rupt*⟩ ve saâdetlü ⟨padişahımıza⟩ ehl ü ıyâlımız ile duâ' iderdik lâkin kış azim olmağla dağlarda karları soküb gelemedik ve Simon'ın dâhi pâdişâhî pâdişâh-i alem-penâh hazretlerinin emirlerine itâ'at eylemedügine ⟨*rupt*⟩ asker cem' idüb geldik şimd⟨i⟩ nekr ü tevakkuf itmeğe takatımız yokdur benim karındaşlarım nice bin asker cem' idüb vilâyetin yarar boyârları ve reâyâları ile Tırgovişte iskemleyi zabt itdiriyor ⟨*rupt*⟩ tekazâ eylediklerinde ve ağa hazretlerine dahi minvâl-i meşrûh üzere mektub gönder deyü pâdişâhımın emr-i şerîfi mûcibince sancağı alub kendü dahi gelsün biz seni bir an komazız şimdi elbette alub gide⟨rüz⟩ didiler muhalefete iktidarım olmamakla ağa'ya minvâl meşrûh üzere mektub yazub gönderdüm ba'dehû mezburlar ile Bükreş'i geçüb Tırgovişte'ye karib yere vardukda Pûzoğulları'nın ikisi dâhi nice bin asker ile ve boyârlarına ve reâyâlarına karışub ita'ât-i pâdişâhî idüb ve bu kulunuz dahi Petre nâm karyede konak itdüm ki saâdetlü sultanıma vukû'yı üzere arz idüb bildirem ve in-şâ'-Allahü teâlâ buğün kabakuşluk vakdında konağım Tırgovişte'dir ve benim sultanım bir kaç günden sonra vilâyetin bir kaç yarar boyârları huzur-ı saâdetinüze gelürler âhvâllerin vukû'yı üzere arz iderler ve Karamân Ağa ve Bânâ'ya ve Malkoçoğlu nâm zimmileri ihsân idüb Asitâne'den taşra gitmeğe icâzet virmiyesiz ki boyârlar geldikde sultanımın huzurunda murâfi' olunub in-şa'-Allahü teâlâ pâdişâh hazretlerine nice sa'ylar ola ve benim saâdetlü sultânım serdâr-ı azam hazretleri top arabaları içün dört yüz aded bergir cem' olunub bâ-'an karîb irsâl itmek üzereyüz harâcı dâhi zamanıyle irsâl eylemek mukarrerdir. Bâkî fermân saâdetlü sultânım hazretlerinindir.

Bende-i
Râdûl
voyvoda-i
Eflâk
hâlâ.

Ve benim saâdetlü sultanım in-şâ-Allahü'l rahmet-i mer-
⟨Pe margine:⟩ hûm babam ve dedelerim gibi etek der-miyân idüb eğer pâdişâhın harâcı husûsıdır ve eğer gayri tekâlif emirleridir hizmet nice olunur müşâhede-i şerîf olur zirâ ki bu kulları 'adâletlü pâdişâhın bir ednâ kulı ve çırağıyım olunca evlâdım ile duâcı kullarıdır Allah-ü-teâlâ azimetlü pâdişâh-i alem-penâh hazretlerinin ömr ü dezvletini yevmen-fî-yevmen ziyâde eylesün amin Yâ-Râbbü'l-âlemîn. Ve benim saâdetlü sultanım Simon'ın bu denlü inâd eylemesi mezbûr Karamân Ağa'nın ve Bânâ'nın ve Malkoçoğlu'nun tahrikleri iledür mezbûrlar mühkem habs olunub haklarından gelinmek gerekdir ki sair hûnkârın haînlerine ibret ola ve mezbûrlar Boğdan voyvodasının yanına varurlar ise anı dahi ızlâl idüb isyân itdirmeleri mukarrerdir ve kapucıbaşı ne iderse hemen illahi'den bulsun.
⟨Verso: Mühür⟩

Arh. St. București, Colecția xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 2 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Ibnülemin Tasnifi, Hariciye 1513).

⟨T r a d u c e r e⟩

Plecîndu-ne fețele, din o sută de locuri, la pulberea onorată a ilustrelor picioare ale Înălțimii sale, sultanul [1] meu cel fericit și binevoitor și milostiv și iertător, ⟨înfățișăm⟩ raportul de rob neînsemnat și infim, care este:

Împreună cu oamenii ⟨*rupt*⟩ și cu musulmanii de seamă din Giurgiu, ieșeam mereu la vînătoare. Astfel, în ziua de 28 a Șaban-ului cel măreț [2] ieșisem iarăși la vînătoare în cîmpul ⟨de lîngă⟩ Giurgiu.

Frații Buzești [3] ⟨*rupt*⟩ boierii și populația, slujitorii ⟨Înălțimii⟩ voastre ⟨*rupt*⟩; atunci cînd doi dintre frații Buzești au mers, cu mii de oșteni, asupra Tîrgoviștei și după ce voievodul Simion [4], primind ⟨această⟩ veste, a scăpat prin fugă și după ce sus-numiții au ocupat scaunul, cel de-al treilea frate, Preda, ⟨a pornit către Giurgiu⟩ cu numeroși boieri de seamă și cu populația, slujitorii ⟨Înălțimii⟩ voastre, și cu opt sute de călăreți buni în platoșe; tocmai cînd eu, slujitor al ⟨Înălțimii⟩ voastre, fiind lîngă Giurgiu, am ajuns vînînd în acel loc, deodată s-au ivit ⟨Preda și oamenii săi⟩, care ne-au înconjurat și mi-au spus: „mulțumiri Domnului cel preamăreț că Maiestatea sa, fericitul și magnificul padișah — adăpost al lumii, a poruncit pentru noi ca tu să vii să stai în Giurgiu. ⟨Acum⟩ țara padișahului este neocupată, vino neapărat să stăpînești țara, potrivit poruncii padișahului; astfel, și noi, slujitorii săi, fiind scăpați de năpăstuire, să fim mulțumiți de starea noastră".

La aceste stăruințe ale lor, eu, slujitor al ⟨Înălțimii⟩ voastre, la rîndul meu, le-am răspuns, zicîndu-le: „Vă rog să aveți puțină răbdare; să fie anunțat Înălțimea sa aga [5], ca să mergem împreună cu el, luînd și steagul padișahului [6]". Și, sus numiții au zis: „noi știm cu temei că aga a luat multe poveri [7] de akçe ale lui Simion; chiar dacă i-am trimite știre, este sigur că nu va veni. Datorită opresiunii lui Simion răbdarea noastră a ajuns la capăt; de atîta vreme am părăsit țara și am umblat fără rost în alte locuri. ⟨Cînd am primit⟩ știrea

despre venirea Domniei voastre ⟨la Giurgiu⟩, ⟨*rupt*⟩ și, împreună cu toți ai noștri aducem mulțumiri fericitului nostru padișah (?). Dar, iarna fiind foarte grea, nu am putut veni, neputînd trece de zăpezile din munți. Și ⟨aflînd⟩ că Simion nu se supune poruncilor Majestății sale, padișahul-adăpost al lumii ⟨*rupt*⟩ am strîns oaste și am venit. Acum nu mai avem putința să renunțăm și să ne oprim; strîngînd mii de oșteni și împreună cu boierii de seamă și locuitorii țării frații mei iau în stăpînire scaunul de la Tîrgoviște. ⟨*Rupt*⟩ atunci cînd vor strîmtora și zicînd să trimită scrisoare, așa cum s-a arătat mai sus, Înălțimii sale aga, pentru ca, potrivit ilustrei porunci a padișahului, să vină el însuși, luînd steagul padișahului. Noi nu te vom lăsa nici măcar o clipă; desigur, te vom lua acum și vom merge".

Neavînd puterea de a mă opune, am trimis scrisoare la aga, scriind-o așa cum s-a arătat mai sus.

Apoi, atunci cînd, împreună cu ei, am trecut de București și am ajuns într-un loc aproape de Tîrgoviște, și ceilalți doi frați Buzești, cu mii de oșteni, și împreună cu boierii și cu populația, au făcut supunere padișahului. Iar acest slujitor al ⟨Înălțimii⟩ voastre am făcut popas în satul numit Pietre(?), pentru a face raport și a-l înștiința pe fericitul meu sultan așa cum s-a întîmplat. Și, cu ajutorul Domnului cel preamăreț, astăzi, către ora prînzului, popasul meu va fi în Tîrgoviște.

Și, sultanul meu, după cîteva zile, cîțiva boieri de seamă ai țării vor veni la înfățișarea Înălțimii voastre; vor prezenta lucrurile așa cum s-au întîmplat.

Și, neacordînd favoare creștinilor pe nume Caraman aga și Bana și Malcocioglu, să nu le dați voie să plece din Istanbul, pentru ca, atunci cînd vor veni boierii, să se facă confruntare în fața sultanului meu; cu ajutorul preaînaltului Domn, se vor depune multe străduințe pentru Maiestatea sa, padișahul.

Și, fericitul meu sultan, pentru carele de tun ale Înălțimii sale, mărețul serdar [8], au fost strînși patru sute de cai; sîntem gata să-i trimitem în cel mai scurt timp. Este sigur că și haraciul va fi trimis la vreme.

În rest, porunca este a Înălțimii sale, fericitul meu sultan.

Robul
Radu,
voievod al
Țării Românești,
în prezent.

⟨Pe margine:⟩ Și, fericitul meu sultan, fie că va fi problema haraciului padișahului, fie că vor fi porunci referitoare la alte cereri, indiferent care ar fi slujba, o vom privi ca o onoare și o vom îndeplini întocmai, așa cum au făcut răposatul meu părinte [9] și strămoșii mei. Deoarece sînt un mic slujitor și cirac al preadreptului padișah, atîta timp cît voi exista, împreună cu odrasla mea[10], mă voi ruga pentru Majestatea sa. Preaînaltul Domn să sporească zi de zi viața și fericirea mărețului padișah — adăpost al lumii; amin! Și, fericitul meu sultan, o asemenea încăpățînare din partea lui Simion se datorează incitărilor numiților Caraman aga și Bana și Malcocioglu. Este necesar ca pomeniții să fie întemnițați

și să fie pedepsiți aspru, pentru a fi pildă celorlalți haini ai împăratului. Dacă aceștia se duc lîngă voievodul Moldovei [11], este sigur că scoțîndu-l și pe acesta din calea cea dreaptă, îl vor face să se răzvrătească.

Și, orice ar face capugi-bașiul să-și găsească imediat pedeapsa Domnului.

<Verso: sigiliul lui Radu Mihnea>.

---

[1] *Sultan* — stăpîn, domn; formulă de politețe utilizată în scrisorile adresate înalților dregători otomani.

[2] 28 Șaban <1010> — 21 februarie 1602.

[3] Radu, Preda și Stroe Buzescu — descendenți ai unor vechi familii boierești; au avut poziții însemnate în timpul domniei lui Mihai Viteazul și au jucat un rol esențial în instalarea lui Radu Șerban în Țara Românească (1601; 1602—1611). Dar, în vremea cînd se desfășoară acest ultim conflict între Radu Mihnea și Simion Movilă, terminat prin înfrîngerea celui dintîi la Crețești pe Jiu (5/15 martie 1602), frații Buzești se pare că nu se aflau în Țara Românească; încă de la sfîrșitul anului precedent ei se găseau în Imperiul Habsburgic, unde căutau ajutoare pentru unchiul lor, Radu Șerban.

[4] Simion Movilă, domn al Țării Românești (octombrie 1600 — iunie 1601; iulie 1601 — august 1602); din septembrie 1601 și pînă în martie 1602 a deținut domnia în rivalitate cu Radu Mihnea, care controla sudul țării.

[5] Probabil este vorba de *iskemle ağası*, dregătorul otoman împuternicit cu intronarea domnilor români.

[6] Steagul de domnie, acordat de sultanul otoman, împreună cu alte însemne ale autorității de stat.

[7] *Yük* — „povară" (de bani), în valoare de 100 000 akçe (aspri).

[8] *Serdar* — comandant otoman de expediție militară.

[9] Mihnea Turcitul, domn al Țării Românești (1577—1583; 1585—1591).

[10] Alexandru Coconul, viitor domn al Moldovei (1623—1627) și al Țării Românești (1629—1630).

[11] Ieremia Movilă (1595—1606).

6 *<Înainte de> 1602 septembrie 22 (1011 Rebiülahır 5).* Scrisoare a domnului Țării Românești, Simion Movilă, adresată probabil marelui vizir Yemișci Hasan pașa, prin care arată atitudinea rezervată a beilor de Tighina și Cetatea Albă în privința ajutorării sale împotriva fraților Buzești; cere numirea ca sangeacbei de Tighina a lui Murtaza ibn Gaybî(?), care l-a ajutat și este în măsură să-l ajute efectiv împotriva atacului oștilor habsburgice. Avizul favorabil al sultanului.

Yüz yerden koyub devletlü ve mürüvvetlü ve izzetlü sultanım hazretlerinin hâk-pây-i kemyâb misallerine yüz sürmekden sonra arz-ı bende-i bî-vücûd budur ki:

Işbu geçen sene Buzoğulları'nın isyanı zuhûr idüb üzerimize bir nice bin eşkıya ile geldüklerinde Bender ve Akkerman beylerine defaât ve kerrâtle mektub ve âdem gönderüb muâvenet rica eyledüğümizde varan mektublarımıza amel eyleyüb hiç birisi muâvenete gelmediler; lâkin Bender ve Akkerman alaybeyi olan işbu râfi' ruka'-i rıkkıyyet Murtaza ibn Gaybî(?) bendeleri hadd-ı zatında yarar ve kâr-güzâr ata ve dona ve cebe ve cevşenlü levendata kadir

olmağın atı yarar kendü dilâver cebe ve cevşenlü iki bin mikdârı levendatla bu bendelerine muâvenete gelüb Buzoğulları'nın üç dört yerde taburlarun bozub nice baş kesüb ve yarar dil tutub uğur-ı hümâyûn padişahîde envâ'-i dürlü yararlıklar ve yoldaşlıklar eyleyüb küllî hizmeti sübût olunmuşdur. Ve hâlâ üzerimize Nemçe askeri müstevlî oluyor eliniz altında olan askeriniz ile hazır ve müheyyâ olub muâvenete gelesiz deyü Bender ve Akkerman beylerine bu ane dek dört beş def'a mektub ve adem göndermüşizdir mektublarımıza yeriyle amel olunmadı ale-l-husûsun hâlâ Bender beyi olan Pîr Kehân Mehmed Beğ ata ve dona kadir olmamakla eli altında olan levendât mutî olmıyub bu bendelerine muâvenete gelmeğe takat ve iktidarı yokdur merkûm Murtaza bendeleri ata ve dona cebe ve cevşenlü levendâta kadir her kaçan ki mektub ve adem gönderüb muavenet rica eyledügümizde iki üç bin mikdarı levendâtla muavenete gelüb yetişmeğe kuvvet-ül-iktidardır kerim-üş-şandan mercû ve mutazarrı'dır ki merkûm bendelerine Bender sancağı inayet ve sadaka buyurulmasına himmet ve inâyet buyurasız zirâ ki her vechile mahall-i himmet ve müstemî'i inâyet bendeleridir merkûm bendelerine Bender sancağı inayet olunmaz ise üzerimize müstevlî olan duşmana cevab virilmeyüb Boğdân ile Eflâke el den gitdüğünden gayri Tuna'nın öte yakasına geçüb nice karye ve kasaba ihrâk bi-n-nâr eylemeleri mukarrer ve muhakkakdır fehm olunmağın hâk-pay-i merâm bahş-i türâbına arz olundı. Baki fermân devletlü ve saâdetlü sultanım hazretlerinindir.

Bende-i
ferman
Simion
voyvoda-i
Eflâk
hâlâ.

⟨Pe margine:⟩ Fî 5 R sene 1011
⟨Deasupra:⟩ Livâ-i mezbûr mezkûre virilmek buyuruldu.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 25, c. 697 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Fekete Tasnifi nr. 3987).

⟨T r a d u c e r e⟩

După ce, din o sută de locuri, ne plecăm fața la pulberea de sub distinsele picioare ale Înălțimii sale, fericitul și generosul și gloriosul meu sultan [1], înfățișarea robului neînsemnat este aceasta că:

În anul trecut, cînd, izbucnind răscoala fraților Buzești, aceștia au venit asupra noastră cu multe mii de tîlhari, am trimis de mai multe ori scrisori și oameni la beii de Tighina și Cetatea Albă, rugîndu-i pentru ajutor. ⟨Dar,⟩ ⟨ne⟩dînd curs scrisorilor noastre care au ajuns ⟨la ei⟩, nici unul dintre ei nu a venit în ajutor. Dar, robul lor [2], cel care este alaibei [3] de Tighina și Cetatea Albă, Murtaza ibn Gaybi(?), purtătorul acestei scrisori de rob, fiind prin natura sa destoinic și priceput, dispune de leventi [4] înzestrați cu cai și echipament și cuirase și cămăși de zale. El a venit în ajutorul acestui rob al lor [5] cu două mii de leventi viteji, în cuirase și zale, și pe cai buni. Distrugînd tabăra fraților Buzești în trei-patru locuri, a tăiat numeroase capete și a

prins limbi [6] folositoare, făcînd astfel, pe calea binecuvîntării împărătești, felurite fapte bune și de tovărășie; și-a îndeplinit în întregime slujba.

Și, în prezent, asupra noastră vine oastea nemțească. Pînă în acest moment, de patru-cinci ori am trimis scrisori și oameni beilor de Tighina și Cetatea Albă, zicîndu-le: „pregătindu-vă cu oastea aflată sub comanda voastră, să veniți în ajutor". Nu s-a dat curs, așa cum trebuie, scrisorilor noastre. De altminteri, cel care este acum bei de Tighina, Pir Kehan Mehmed bei, nu dispune de cai și echipament; de aceea, levenții aflați sub comanda sa nefiind ascultători, el nu are putința de a veni în ajutorul acestui rob [5] al lor. Sus-numitul rob al lor, Murtaza, dispune de cai și echipament și de leventi în cuirase și zale; ori de cîte ori i-am trimite scrisoare și om, rugîndu-l pentru ajutor, are putința să vină în ajutor cu două-trei mii de levenți. Ceea ce se speră și se cere cu umilință de la renumita bunăvoință ⟨a Înălțimii sale⟩ este să depuneți străduință și să arătați bunăvoință pentru ca sus-numitul rob al lor ⟨Murtaza⟩ să fie miluit cu sangeacul Tighina, fiindcă este un rob al lor care merită străduința și bunăvoința ⟨Înălțimii sale⟩. Dacă sus-numitul rob al lor nu va fi miluit cu sangeacul Tighina, atunci neputîndu-se riposta dușmanului care a venit asupra noastră, este sigur faptul că, în afara pierderii Moldovei și Țării Românești, ⟨dușmanul⟩ va trece în partea cealaltă a Dunării și va da foc la nenumărate sate și tîrguri.

Înțelegerea ⟨acestei stări⟩ a fost prezentată pulberii doritoare și țărînei lor darnice [2]. În rest, porunca este a Înălțimii sale, sultanul meu puternic și fericit.

Robul
firmanului,
Simion,
voievodul
Țării Românești,
în prezent.

⟨Pe margine:⟩ În ziua de 5 R anul 1011 [7]
⟨Însemnare deasupra:⟩ A fost hotărît ca livaua [8] respectivă să fie dată sus-numitului ⟨Murtaza⟩.

---

1 *Sultan* — stăpîn; formulă de adresare protocolară, echivalentă cu „domnul meu".
2 Al adresantului.
3 *Alaybeyi* — șeful timarioților (posesori de feude condiționate de serviciul militar) dintr-un ținut; era subordonat sangeacbeiului (vezi nota 8).
4 *Levend* — oștean călare aflat în slujba unei căpetenii locale; existau levenți și în marina otomană, recrutați din rîndurile turcilor și grecilor din arhipelag.
5 Simion Movilă, domn al Țării Românești (1600—1601; 1601—1602).
6 Prizonier luat pentru obținerea de informații militare.
7 22 septembrie 1602 este data înregistrării acestei scrisori la Istanbul.
8 *Liva* — sangeac, unitate administrativă otomană condusă de un sangeacbei sau *mîrliva*, subordonat beilerbeiului.

7 *⟨Înainte de 1602⟩ octombrie 5 (⟨1011⟩ Rebiülahır 18).* Porunca sultanului Mehmed al III-lea, adresată silahdarului Divane Hüseyin, de a susţine efectiv acţiunea lui Simion Movilă în Ţara Românească.

Dergâh-ı muallâm silhadârlarından Divâne Hüseyin'e hüküm ki:

Bundan akdem vâki' olan Üngürüs seferlerinde bi'd-defaât yararlığın ve yoldaşlığın zuhûr ve sudûr bulduğı mesmû'-ı hümâyûnum olmağla düstûr-ı mükerrem ⟨*loc alb*⟩ vezirim Hızır Paşa edâm-allâhü teâlâ iclâlehû tarafından nehr-i Tuna yâlıları muhafazasına tayın olunan yarâr beylerden Deli Tuna ve Bosnî (?) Ahmed ve gayrilere sen bâş-u-bûğ olmak ferman-ı hümâyûnum olub eline emr-i şerîfim virilmeğin hâlâ Eflâk voyvodası olan kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-Mesihiyye Simion voyvoda ber-mûcib-i emr-i şerîf Eflâk cânibine teveccüh eyledikde eğer nehr-i Sîret ve eğer Ibrâil ve yahûd Hırsova iskelelerinden iktizâ itdüğüne göre her kangısından murûr ü ubûr eylemek lâzim gelürse elünde olan emr-i şerifim müktezasınca senünle muhafazaya memûr olan bi'l-cümle ma'zûl ve eli emirlü ve sâir at ve dona kâdir olan gonüllü tâifesin yanına getürdüb merkûm Simion voyvoda ile ma-ân Eflâk vilâyetine geçüb mahall-i memûre isâl eylemede mücidd ü sa'y olasın ki bi-inâyet-i Allahü teâlâ yanında itmâm-ı maslahatda bulunan yarâr yiğitlerden mühürlü defterin mûcibince me'mûllarından ziyâde riâyet olunmaları mukarrer ve muhakkakdır şöyle ⟨bilesin⟩.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Vezir Hızır Paşa'ya hitâben yazıla bu minvâl üzere silahdârı istihdâm eyleyesin iktizâ eyledüği yerde deyü buyuruldu.

⟨Însemnare pe margine:⟩ Kendüye hitaben yazılmıya.

⟨Verso:⟩ Mukayyed olunmuş fî 18 R sene-i m⟨ezbûr⟩.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 21 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Ibnülemin Tasnifi, Dahiliye 472).

⟨Traducere⟩

Poruncă lui Divane Hüseyin, unul din silahdarii [1] înaltei mele Porţi:

Fiind aduse la cunoştinţa mea împărătească destoinicia şi tovărăşia pe care le-ai arătat în campaniile ungureşti, care au avut loc mai înainte, a fost emis firmanul meu împărătesc prin care eşti numit căpetenie asupra beilor destoinici Deli Tuna şi Bosnî(?) Ahmed şi a altora, care au fost numiţi la paza malurilor fluviului Dunărea, de către cel care este onorat printre viziri, vizirul meu Hîzîr paşa — să-i sporească gloria !

Ţi s-a dat în mînă porunca mea ilustră pentru ca, atunci cînd voievodul actual al Ţării Româneşti, Simion voievod [2] — pildă emirilor din naţia lui Mesia, potrivit ordinului ilustru, se va îndrepta către partea Ţării Româneşti, să-i aduci lîngă tine pe toţi mazilii şi pe cei care au porunci în mîini şi pe cei înzestraţi cu cai şi echipament din tagma voluntarilor care, alături de tine, au primit misiune de pază, şi să treci, împreună cu sus-numitul Simion voievod, în Ţara Românească, fie peste rîul Siret, fie pe la schelele Brăila şi Hîr-

șova, indiferent pe unde va fi necesară trecerea. Să fii harnic și să depui tot efortul pentru ca ⟨Simion voievod⟩ să ajungă la locul ce i s-a încredințat [3]. Astfel, cu ajutorul lui Allah, este sigur și ferm faptul că vitejii destoinici de lîngă tine, care se vor strădui pentru îndeplinirea misiunii, vor fi răsplătiți, pe baza condicii tale pecetluite, cu mai mult decît speranțele lor. Așa ⟨să știi⟩ !

⟨Însemnare deasupra:⟩ Se va scrie către vizirul Hîzîr pașa, pentru ca în acest mod să-l folosească pe acel silâhdar, în locul undeva fi necesar.

⟨Însemnare pe margine:⟩ Nu se va scrie lui personal [4].

⟨Verso:⟩ A fost înregistrată la 18 R anul m⟨enționat⟩.

---

[1] *Silahdar* — oștean din unitățile de cavalerie ale „robilor Porții" *(kapıkulu)*.
[2] Simion Movilă, domn al Țării Românești (octombrie 1600—iunie 1601; iulie 1601—august 1602).
[3] Tronul Țării Românești.
[4] Lui Divane Hüseyin.

8

⟨1603 aprilie 19 (1011 XI 8)⟩ [1] Scrisoare a domnului Moldovei, Ieremia Movilă, adresată probabil marelui vizir Yemișci Hasan pașa, prin care cere să se emită un firman în legătură cu o datorie bănească pe care doi locuitori decedați din insula Chios o au față de numitul Zane, fiul lui Constantin, slujitor al domnului.

Mürüvvetlü ve izzetlü ve 'âlî inayetlü sulatanım hazretlerinin hâk-pây-i kemyâb misallerine yüz sürmekden sonra arz-ı bende budur ki:

Bundan akdem nefs-i Sakız sâkinlerinden Kuzi ve Yakumi veled Pandeli nâm zimmiler sâlik sülük ile Lih içine varub dahîl olduklarında merkûmlarun nukûda gayet ile müzâyaka olmağın yanımızda ve hizmetimizde sabit kadem ve rasihdem olan Zane veled Kostantin nâm zimmî merkûmlar ile iki kardaş oğlancıkları olmakla anlar ile Lih içinde mülâkât olub Eilov(?) nâm kasabada merkûmlara dört yüz doksan beş flori karz-ı hakk virüb kanunları üzerine kenellerine dülerinin memhür zâbitlerin alub Yaș nâm kasabaya dâhîl olduklarında harclığa müzâyaka üzere olmakla merkûm ademimiz aherdan merkûmlara yüz on flori karz alıvirüb ve kendüsi kefîl-ül-hâl olub merkûmlarun birü alduğı metâ'ları ile Sakız'a gidüb vardukda ömrü addia dökmeyüb mürd olub ve birisi bu cânibde öldükde yüz on floriye kefilsün deyü mezbûr ademimiz Zane'ye yapışub mahzarımıza getürüb bi-t-temâm mezbûrdan merkûmlarun hakkı edâ olunub ve mutevvefâ-i mezbûrlarun üzerinden ellerinde olan zabitleri mûcibince altı yüz beș flori hakk kılub ve mezbûr ademimizden gayri karîb akrabaları olmıyub ve hizmetimizden cezâ düşdüğüne rıza gösterilmedüğüni ecelden bu bendelerin mahzarında nefs-i Sakız sakinlerinden Nikozi veled Yani ⟨ve⟩ Pandeli Mamka(?) nâm zîmmileri vekil nasib eyleyüb revâne olmuşlardur kerîm-üș-șandan mercûdur ki zikr olunan nukûtdan ötürü mütev-

vefa-i mezbûrenin emvâl erzakları bey' olunub ve mukaddem bey' dahi olunmuş ise girüye dönüb bi-t-temâm edâ olunması içün müekkedi evâmir-i şerife sadaka ve inayet buyurulmak ricasına arz olundı. Bâki fermân devletlü ve izzetlü sultanımındır.

Bende-i
Eremia
vevoda-i
Boğdan
hâlâ.

⟨Însemnare deasupra⟩: Şer'ile alıvirile deyü hükm buyuruldu.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 25, c. 695 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Fekete Tasnifi nr. 4057).

⟨T r a d u c e r e⟩

După ce ne plecăm faţa la pulberea de sub distinsele picioare ale generosului şi gloriosului şi preamilostivului Înălţimea sa, sultanul meu, arzul de rob este acesta:

Mai înainte de aceasta, creştinii pe nume Cuzi şi Iacumi, fiii lui Pandeli, locuitori în Chios, atunci cînd, pe o cale, au ajuns în Polonia, aceştia au fost în mare strîmtoare de bani. Creştinul numit Zane, fiul lui Costantin, care se află cu credinţă şi conştiinciozitate lîngă noi şi în slujba noastră, fiind văr cu sus-menţionaţii, s-a întîlnit cu ei în Polonia; în tîrgul numit Ilow(?) a dat acestora, cu împrumut, patru sute nouăzeci şi cinci florini; potrivit legii lor, a luat chitanţele pecetluite de ei înşişi. Atunci cînd au intrat în tîrgul numit Iaşi, avînd nevoie de bani pentru cheltuială, sus-numitul nostru om a luat de la alţii, pentru aceştia, cu împrumut, o sută zece florini; el însuşi (Zane – n.ns.) fiind garant. Unul dintre aceşti ⟨creştini⟩ a plecat la Chios, cu bunurile pe care le-a luat, iar acolo, viaţa sa scurgîndu-se, a murit. Atunci cînd şi celălalt a murit în aceste părţi, ⟨creditorii⟩ s-au repezit la sus-numitul nostru om Zane, zicîndu-i: „eşti garant pentru o sută zece florini". Fiind adus la înfăţişarea noastră, sus-numitul ⟨Zane⟩ a achitat în întregime datoria acestora; şi, potrivit chitanţelor date de aceşti decedaţi, s-a hotărît o datorie de şase sute cinci florini.Şi, pentru că în afara sus-numitului nostru om ei nu au o altă rudă apropiată şi deoarece din slujba nostră nu se cade să se dea pedeapsă, în faţa acestui rob al lor, creştinii pe nume Nicos, fiul lui Iani ⟨şi⟩ Pandeli Mamca(?), locuitori în Chios, au fost desemnaţi ca reprezentanţ ⟨şi⟩ au pornit.

De la renumita bunăvoinţă ⟨ a Înălţimii sale⟩ se speră milostivirea de a se da porunci ilustre ferme pentru ca menţionata sumă de bani să fie achitată în întregime, prin vînzarea bunurilor pomeniţilor decedaţi şi, chiar dacă ⟨aceste bunuri⟩ au fost vîndute mai înainte, să fie luate înapoi. Cu rugămintea ⟨în acest sens⟩ a fost făcut raportul.

În rest, porunca este a fericitului şi gloriosului meu sultan.

Robul
Ieremia,
voievodul
Moldovei,
în prezent.

⟨Însemnare deasupra:⟩ S-a poruncit să fie achitată pe calea şeriatului.

---

1 Datare făcută în arhiva deţinătoare, probabil pe baza unei însemnări pe *verso*.

9

⟨*Înainte de*⟩ *1603 aprilie 26 (1011 Zilkade 15)*. Memoriu al domnului Moldovei, Ieremia Movilă, adresat probabil marelui vizir, prin care cere reînnoirea poruncii către beii de Tighina şi Cetatea Albă în privinţa nimicirii unor cete de tîlhari tătari care jefuiesc ţinuturile Tigheci, Trotuş, Fălciu, Covurlui, Bîrlad şi Putna.

Saâdetlü ve mürüvvetlü ve şefkatlü sultanım hazretlerinin hâk-pây-i şeriflerine yüz sürmekden sonra arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki:

Benim mürüvvetlü ve izzetlü sultanım hazretleri bundan akdem Kigeç nâhiyesin ve Tokuş nâhiyesin ve Fâlçin nâhiyesin ve Kohûrlû nâhiyesin ve Bûrlâred nâhiyesin ve Pûtna nâhiyesin bu zikr olunan altı pâre kadılıkları yer ile beraber eylediler Kırım Koca nâm haram-zâde ile Kili ovasında sâkinlerdir ve Abdullah Efendi kendi âdemleriyle ve Deniz kendi yoldaşlarıyla ve Ismâil nâm kimesneler devletlü pâdişâhımızın vilâyetin harab eylediler. Benim mürüvetlü sultanım nice def'a erkân-ı saâdetden emr-i şerif ve çâvuşlar gelüb ve serdâr hazretlerinden emr-i şerif gelüb vilâyeti incitmıyalar deyü bunlar pâdişâhımızın emrine ve ne çavuşlarına itâat eylemediler muttasıl vilâyeti harab etmeden hâlî değillerdir. Benim mürüvvetlü ve izzetlü sultânım ricâm ve temennâm budur ki:

Izzetlü aziz mubarek başunuz içün olsun bir koyıca emr-i şerif eyleyin ve yarar müstakîm kapucı kullarunuzdan ol cânibe gelüb Bender beyine ve Akkerman beyine bir müekked emr-i şerif ve kapucı ilen bu zikr olunan haram-zâdeleri böliği ele getürüb muhkem haklarından geline. Benim mürüvvetlü sultanım bilmeziz bir cânibden bu vilâyeti düşmandan korudup bir cânibden yine bu haram-zâdeler böyle harâb idiyorlar sultanımın eyyâm-ı adaletinde devletlü pâdişâhımızın vilâyeti harâbe gitmeye ola ki bu haram-zâdelerün mühkem haklarından geline ki saire mûcib-i ibret ola. Madem ki bu haram-zâdelerün haklarından gelinmeyüb ana değin vilâyet elden gider şöyle ma'lûm-ı hazret ola.

Bâkî fermân mürüvvetlü ve izzetlü sultanım hazretlerinindir.

Bende-i Eremia voyvoda-i Boğdan hâlâ.

⟨Telhîs:⟩ Bogdân voyvodası Eremia voyvoda'nın arzıdır:

Kigeç ve Tokûş ve Falçin ve Kohûrlu ve Bûrlared ve Butna nahiyelerin Kırım Koca ve Abdullah ve Deniz

Kendi[11] ve Ismâil nâm kimesneler yoldaşlarıyla harâb eylemişlerdir; nice def'a emr-i şerifle çavuşlar gelmişken emr-i şerife itâat itmeyün vilâyeti harâb eylemekden hâlî değillerdir deyü haklarından gelinmek içün Bender ve Akkermân beylerine bir kapucı ile müekked emr-i şerif virilmek ricasına arz ider.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Haklarından geline deyü emr-i şerif buyuruldu.

⟨Verso:⟩ Boğdan voyvodasının arzıdır.
Mukayyed-şud 15 Za sene ⟨10⟩11.
⟨Mühür⟩

Arh. St. Bucureşti, Colecţia xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 11 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Ibnülemin Tasnifi, Hariciye 932).

⟨T r a d u c e r e⟩

După ce plecăm faţa la pulberea călcată de ilustrele picioare ale Înălţimii sale, fericitul şi generosul meu sultan [1], ⟨prezentăm⟩ raportul de rob neînsemnat care este acesta:

Generosul şi gloriosul, Înălţimea sa sultanul [1] meu ⟨să ştie că,⟩ mai înainte de aceasta, nelegiuitul numit Kîrîm Kodja şi cei care sînt stabiliţi în stepa Chiliei au făcut una cu pămîntul şase cadiate [2], anume: ţinutul Tigheci şi ţinutul Trotuş şi ţinutul Fălciu şi ţinutul Covurlui şi ţinutul Bîrlad şi ţinutul Putna [3]; şi cei care au distrus ţara [4] fericitului nostru padişah sînt numiţii Abdullah Efendi cu oamenii săi proprii şi Deniz cu proprii săi tovarăşi şi Ismail [5].

Generosul meu sultan, de mai multe ori au sosit porunci ilustre şi ceavuşi de la stîlpii fericirii [6]; a venit poruncă ilustră şi de la Înălţimea sa serdarul [7]; ⟨în aceste porunci⟩ se cerea ca ţara [4] să nu fie supărată. ⟨Dar,⟩ aceştia nu s-au supus nici poruncilor şi nici ceavuşilor padişahului nostru; ei nu încetează să distrugă ţara [4].

Generosul şi gloriosul meu sultan, rugămintea mea este aceasta:

Fiind pentru gloriosul, respectatul şi norocosul cap al ⟨Înălţimii⟩ voastre [8], să întocmiţi o poruncă ilustră, destul de dură, pe care s-o ducă în acea parte unul dintre slujitorii ⟨Înălţimii⟩ voastre, un capugi [9] destoinic şi cinstit. Reînnoindu-se în mod ferm porunca ilustră către beiul de Tighina şi beiul de Cetatea Albă, prin mijlocirea capugiului ⟨amintit⟩ să se pună mîna pe menţionaţii nelegiuiţi şi să li se dea pedeapsă aspră.

Generosul meu sultan, nu ştim ⟨ce să credem⟩, dintr-o parte faceţi ca această ţară să fie protejată de duşmani, iar pe de alta tot aceşti nelegiuiţi sînt cei care o distrug astfel. Fie ca în zilele de dreptate ale sultanului meu, ţara fericitului nostru padişah să nu fie ruinată! Aşa că, aceşti nelegiuiţi să fie aspru pedepsiţi, astfel încît să fie pildă pentru alţii. Dacă aceşti nelegiuiţi nu vor fi pedepsiţi, atunci ţara va fi pierdută; aşa să ştie Înălţimea sa!

În rest, porunca este a generosului și gloriosului, Înălțimea sa sultanul meu.

Robul
Ieremia, voievod
al Moldovei,
în prezent.

⟨Telhis [10]:⟩ Este raportul voievodului Moldovei, Ieremia voievod. Numiții Kîrîm Kodja și Abdullah și Deniz Kendi [11] și Ismail, împreună cu tovarășii lor, au ruinat ținuturile Tigheci și Trotuș și Fălciu și Covurlui și Bîrlad și Putna. Zice că, deși, de mai multe ori, au venit ceavuși cu porunci ilustre, aceștia nu s-au supus poruncii ilustre, continuînd să distrugă țara; roagă ca, printr-un capugi, să se trimită beilor de Tighina și Cetatea Albă o nouă poruncă categorică pentru pedepsirea acestora.

⟨Însemnare deasupra:⟩ A fost hotărîtă ⟨trimiterea⟩ unei porunci ilustre pentru pedepsirea acestora [12].

⟨Verso:⟩ Este arzul voievodului Moldovei. Înregistrat la 15 Za anul ⟨10⟩11. ⟨Sigiliu rotund cu cap de bour⟩

---

1 Sultan — aici în sensul de „stăpîn, domn"; termen de politețe.

2 *Kadılık* — cadiat, unitate administrativă otomană, numită *kaza*, condusă de un cadiu (*kadı*). Aici termenul este utilizat ca echivalent pentru *ținut*.

3 În document este utilizat termenul *nahiye*, care era însă o componentă a *kaza*-lei (cadiat). În grafie arabă, aceste ținuturi apar în următoarele forme: *Kigheci*, *Tokuș*, *Fălcin*, *Kohurlu*, *Burlared* și *Butna*.

4 Moldova.

5 Textul original nu este suficient de clar, fiind gîndit într-o altă limbă decît turco-osmană; persoanele numite sînt „cei care locuiesc în stepa Chiliei".

6 În sensul de „înalții dregători ai Porții Otomane".

7 Probabil, se referă la marele vizir Yemișci Hasan pașa, care, la începutul lunii februarie 1603, a sosit la Istanbul, venind de la Belgrad, unde se afla la iernat împreună cu armata otomană.

8 În sensul că adresantul este răspunzător de aceste fapte (amenințare vădită).

9 Capugi (*kapucı*) — portar, păzitor al porților palatului sultanilor; îndeplineau și misiuni speciale în afara capitalei.

10 *Telhis* — raport scurt al marelui vizir către sultan în privința unor probleme importante care reclamau decizia personală a suveranului.

11 Este o greșeală evidentă, căci pronumele personal de întărire *kendi* (el însuși, al său) este folosit aici ca antroponim.

12 Este vorba de rezoluția autografă a sultanului (*hatt-ı hümâyûn*).

10 *⟨Înainte de⟩ 1603 iunie 8 (1011 Zilhicce 28)*. Notă de cancelarie privind reînnoirea poruncii, adresată mutevelliului de la Vadul Ismail, de a interzice trecerea de cai și prizonieri în Moldova, Țara Românească și Polonia.

Ismail Geçidi mütevellisi Mustafa'ya Boğdân'luya ve Leh'lüya ve Eflâk'lu tarafına bir kimesnenin at geçürmiyelor deyü müekked hükm buyuruldu.

Ve esir dahi geçürmiyeler.

⟨Verso:⟩ Mukayyed-şud fî 28 Z sene ⟨10⟩11.
Civan Ahmed Çavuş.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 5 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Ibnülemin Tasnifi, Dahiliye 434).

⟨T r a d u c e r e⟩

Lui Mustafa, mutevelliul [1] de la Vadul Ismail:
A fost reînnoită în mod ferm porunca în care se zice ca nici o persoană să nu treacă cai în Moldova şi în Polonia şi în partea Ţării Româneşti. De asemenea, să nu treacă nici prizonieri.

⟨Verso:⟩ A fost înregistrată la 28 Z anul ⟨10⟩11.
⟨A fost dată⟩ ceavuşului Givan Ahmed.

---

1 *Mütevelli* — administrator al unei fundaţii pioase islamice *(vakıf)*; epitrop.

11 *⟨Înainte de⟩ 1603 septembrie 25 (1012 Rebiülah'r 18).* Telhis prin care marele vizir Yemişci Hasan paşa propune sultanului Mehmed al III-lea ca domnul Moldovei, Ieremia Movilă, să angajeze oşteni — în contul haraciului — pentru a-l susţine pe fratele său, Simion Movilă, în Ţara Românească şi pentru a participa la acţiunile militare din Transilvania.

Saâdetlü pâdişâhım

Boğdân ve Eflâk voyvodaları kadim-ül-eyyamdan Devlet-i aliyye'nin dostuna dost düşmenine düşmendir. Hâliâ Nemçe ve Macar mel'unları Erdel ve Eflâk içine girüb Eflâk voyvodası olan Simon voyvoda mukavemete kadir olmamağla tegallüben Eflâk içine girmişlerdir; lâkin Boğdân'dan bu sene harac teklif olunmıyub atlu ve yâyâ vafır asker yazub Eflâk'da kendü karındaşını bekleyüb andan Erdel'e varub anda olan askerimiz ile ittifâk ve ittihâd üzere hizmetde bulunsa olur idi; bir kaç zemândır ki Boğdân'dan harac dahi gelmiyor hele bari bu 'tarîk ile asker yazub göndermek küllî faidedir. Bu sene olan haracına tuta vâfır asker yazub Eflâk içinde olan ihtilâlı ber-taraf idüb andan Erdel'e varub Erdel'de Temeşvâr beylerbeyisi Bektaş Paşa ve asker-i islâma mülâkî olub asker-i islâm ile müttefik olub vilâyet-i Erdel'den Nemçe ve Macar leşkerini çıkarub uğur-ı hümâyûnda hizmetde olmak üzere bu sene harac taleb olunmasun ve eğer bu hizmete müteahhid olmazsa zemanı ile haracını gönderesin deyü hükm-i şerif gönderilmek bâbında emir ü fermân devletlü ve saâdtelü pâdişâhımındır.

Saâdetlü pâdişâhım şöyle ki bu hızmeti görmez ise yine haracı taleb iderüz gerçe Mihâl isyânından berü ol cânibden harac gelmemişdir. Ammâ bri biri ardınca emirler dahi gönderiliyor hele şimdilik ademleri ber vechile emr-i

șerif virilürse bu hizmeti edâ iderüz deyü cevâb idiyorlar ol bâbda emir ü fermân devletlü pâdișâhımındır.

⟨Hatt-ı hümâyûn:⟩ Emir virülsün.

⟨Însemnare
pe margine:⟩ Mukayyed șud(?) fî 18 R sene ⟨10⟩12.

Arh. St. București, Colecția xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 5 (Bașbakanlık Arșivi Istanbuli Ibnülemin Tasnifi, Dahiliye 690). Publ. parțial de Ismail Hakkı Uzunçarșılı, *Osmanlı Tarihi* (Istoria otomană), ed. a II-a, cild. III, kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, p. 82, n. 1.

⟨T r a d u c e r e⟩

Fericitul meu padișah,

Din vremuri vechi, voievozii Moldovei și ai Țării Românești sînt prieteni prietenilor și dușmani dușmanilor măreţului Stat [1]. În prezent, blestemații nemți și maghiari se află în interiorul Transilvaniei și Țării Românești. Deoarece voievodul Simion [2], care este voievod al Țării Românești, nu s-a putut împotrivi, aceștia au intrat cu sila în interiorul Țării Românești.

Dar, ar fi mai bine ca în acest an să nu se pretindă haraci din Moldova; ⟨voievodul ei⟩ [3] să recruteze mulți oșteni călări și pedeștri și, așteptîndu-l pe fratele său [2] în Țara Românească, de acolo să meargă în Transivania, pentru a se găsi în slujbă, în unire și înțelegere cu armata noastră aflată acolo. ⟨De altfel,⟩ de la o vreme încoace nici nu vine haraci din Moldova; este cu totul folositor ca într-un asemenea mod el să recruteze oșteni și să-i trimită.

Să nu se ceară haraci pe acest an; în schimb, în contul haraciului său pe acest an, recrutînd mulți oșteni, lichidînd răzmerița existentă în interiorul Țării Românești ⟨și,⟩ de acolo, mergînd în Transilvania, întîlnindu-se cu beilerbeiul Timișoarei, Bektaș pașa, și cu armata islamică care se află în Transilvania, în alianță cu armata islamică, să scoată din țara Transilvaniei oștile nemțești și maghiare, fiind astfel în slujba binecuvîntării împărătești. Și, dacă nu se obligă la această slujbă, decizia aparține puternicului și fericitului meu padișah în privința trimiterii poruncii ilustre prin care să i se ceară să-și trimită haraciul la vreme.

Fericitul meu padișah, situația este astfel că, dacă nu va îndeplini această slujbă, îi vom cere iarăși haraciul; într-adevăr, de la revolta lui Mihai [4] încoace nu a venit haraci din acea parte. Dar, se trimit porunci una după alta; deocamdată, oamenii săi [5] răspund că „dacă s-ar da, în modul arătat, porunca ilustră, vom aduce la îndeplinire această slujbă". În acea privință porunca și ordinul sînt ale puternicului meu padișah.

⟨Hatt-ı hümâyûn[6]:⟩ Să se dea porunca.

⟨Însemnare
pe margine:⟩ A fost înregistrată la 18 R anul ⟨10⟩12.

[1] Poarta Otomană.

[2] Simion Movilă, domn al Țării Românești (1600—1601; 1601—1602).

[3] Ieremia Movilă, domn al Moldovei (1595—1606).

[4] Mihai Viteazul.

[5] Reprezentanții domnului la Poartă *(capuchehaie)*.

[6] *Hatt-ı hümâyûn* — „scrisul împărătesc"; rezoluția autografă a sultanului.

12 ⟨1603⟩ Scrisoare a domnului Moldovei, Ieremia Movilă, adresată cadiului și mutevelliului de Ismail, prin care le mulțumește pentru știrile despre tulburările iscate de tătari și îi anunță că le-a trimis copia poruncii Porții privind pregătirile militare împotriva tătarilor.

Câlis-i der-bâr-i(?) devlet-nisâb rif'at-saâdet hazret-i ağa kâmî kâmyâb edâm-Allahü ömrehü ve devletuhü illâ yevmü'l mev'âd ve'l-cevâb dürer-i da'vât-i sâfiyyet-i gülşen âyât-i devlet-i hüzûn(?) ve gurrer-i tekrimât vâfiyet-i muveddet nümâyân-nümûn ithâfından sonra zamîr-i münîrlerine (?) hafî pûşîde buyurulmıya ki:

Hâliâ bundan akdem bu hubbinize hitaben cenâbinizin ve efendi hazretlerinin mektub-ı şerifleri vârid ve nâzil olub mefhûm-ı saâdet-makrûnunda her ki beyân ve ayân olunmuş ise min evvelî ila ahirihi bi't-temâm muttalî' olunub ma'lûmımız olmuşdur.

Tatar askerinin hareketlerin bildirmişsiz ömrünüz varolsun ve buyurmuşsız ki Asitâne-i saâdet-medâr kıbelinden mustevlî olan emr-i şerifin suretin bu cânibe gönderesiz deyü işrâb olunmuş buyurdu⟨ğ⟩unuz üzere tahrîr olunub huzur-ı şerife irsâl olunmuşdur. Vusûl buldukda kadı efendiye sicil itdirdüb der-akab Akkerman ve Kili ve Bender tarafına sureti gönderesiz bu husûsda ihmâl ve tekâsül itmeyüb askerinizi hazın ve müheyyâ idüb Bender ve Akkerman ve Kili askeriyle yek-cihet olub biz dahi an-karib hazır etmişüzdir anın gibi halbeyi sülûk idüb gelen tatarun emr-i şerif mûcibince kılıcdan geçürüb haklarından gelesiz pâdişâhımızın emr-i şerifine itâat ve inkıyâd üzere olmanuz evlâ' ü enfa'dır ve husûs-ı mezbûr içün han azîm-üş-şân hazretlerinin yarlıg-ı şerifleri çokdur ol tarafından suâl vârid olursa biz cevabın virelüm; bâki hemişe-i ömr ü devlet müstedâm bâd.

Eremia, voyvoda-i
Boğdân
hâlâ.

⟨Pe margine:⟩ Ve ol cânibde zuhûr ve sudûr iden ahvâl tafsil üzere i'lâm itmeden halî olmıyasız. Benüm ruhûm eğer sizün vilâyetdir ve eğer bizüm vilâyetdir cem'an saâdetlü pâdişâhımızun memâlik-i mahrusalarıdır; sizün vilâyete olan zarar ü ziyân bizedir ve bize olan zarar ü ziyân kezâlik hemân husûs-ı mezbûrenin üzerine mukayyed olub def' ü ref' ile takayyüd olması evlâ' ü enfa'dır şöyle ma'lûm-ı hazret buyurula. Ve-s-selâm.

⟨Post scriptum:⟩ Ve benüm ruhûm bu hafta içinde Yaş nâm tahtımıza var⟨ma⟩mız mukarrerdir.

⟨Verso:⟩ Ismail efendi'sine ve mütevellî aga'ya.

⟨Mühür⟩

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 20, c. 330 (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi — Istanbul, E— 3539).

⟨T r a d u c e r e⟩

Așezat în locul care poartă măsura puterii și măreția fericirii, Domnia sa aga [1], cel ce și-a atins scopul — Allah să-i prelungească viața și fericirea! — atunci cînd, în ziua sortită, va da seamă, perlele chemărilor să răsune

în grădina purității. Şi, după dedicația care arată limpede strălucirea respectului şi întregimea prieteniei, să nu se creadă că este ceva ascuns luminii sufletului Domniei lor.*

Aşa că:

În prezent, sosind scrisoarea ilustră pe care mai înainte de aceasta Domnia voastră şi Luminăția sa efendi [2] au adresat-o acestui prieten sincer [3] al vostru, s-a aflat şi a ajuns la ştiința noastră, de la început pînă la sfîrşit, tot ceea ce ați anunțat şi ați făcut cunoscut prin conținutul ei purtător de fericire.

Ați înştiințat despre mişcările oastei tătare; să fiți sănătoşi! Şi, cu un scop disimulat ați zis: „să trimiteți în această parte[4] suretul poruncii ilustre care a venit din partea Pragului — centru al fericirii". Aşa cum ați cerut, ⟨acea poruncă⟩ a fost scrisă şi trimisă Înălțimilor voastre. Atunci cînd va ajunge, cadiu efendi s-o înregistreze şi, imediat, suretul să fie trimis în partea Cetății Albe şi Chiliei şi Tighinei. Să nu arătați neglijență şi delăsare în această privință; şi, făcînd gata oastea voastră, să vă uniți cu oastea Tighinei şi Cetății Albe şi Chiliei. De asemenea, de îndată ne-am pregătit şi noi ⟨oastea⟩. Punînd pe o cale aceste trupe auxiliare de călăreți, potrivit poruncii ilustre, să-i treceți prin sabie şi să-i pedepsiți pe tătarii care vor veni. Este mai bine şi mai folositor să vă supuneți poruncii ilustre a padişahului nostru. Şi, pentru problema menționată există multe iarlîcuri [5] ale Măriei sale hanul [8] preaglorios. Dacă va sosi întrebare din acea parte, să-i dăm noi răspunsul.

În rest, viața şi fericirea să fie de-a pururi!

Ieremia, voievod
al Moldovei,
în prezent.

⟨Pe margine:⟩ Să nu încetați de a înştiința în amănunțime despre situația ivită în acea parte.

Sufletul meu, fie că este ținutul [6] vostru, fie că este țara [6] noastră, toate fac parte din Țările bine păzite[7] ale fericitului nostru padişah. Stricăciunea şi paguba făcute provinciei [6] voastre sînt şi ale noastre, aşa cum paguba şi stricăciunea făcute nouă, sînt la fel ⟨şi pentru voi⟩. Consacrîndu-vă imediat problemei respective, este mai bine şi mai folositor să vă ocupați de înlăturarea ei. Aşa să ştie Înălțimile voastre. Salutări.

⟨Post scriptum:⟩ Şi, sufletul meu, este sigur că în cursul acestei săptămîni vom ajunge în capitala noastră numită Iaşi.

⟨Verso:⟩ Către efendiul şi mutevelliul aga de Ismail.

⟨Sigiliu⟩

---

* Această parte introductivă a documentului a fost tradusă liber.

1 Mutevelliul (administrator) vakîfului (fundație pioasă) de la Ismail.

2 *Efendi* — apelativ specific cărturarilor; aici este vorba de cadiul de Ismail.

3 Ieremia Movilă, domn al Moldovei (1595—1600).

4 La Ismail.

5 *Yarlık* — scrisoare, poruncă a hanilor tătari.

6 *Vilayet* — ținut, regiune, țară.

7 *Memalik-i mahrusa* (țări bine păzite, protejate) — una din denumirile oficiale ale Imperiului Otoman.

8 Gazi Ghiray — Bora, han al Crimeei (1596—1608, ultima domnie).

13 *1604 martie 6 (1012 Şevval 4), Constantinopol.* Suretul autentificat al beratului de numire a capugiului Mehmed în funcţia de mutevelli al vakîfului de la Ismail. Se precizează că vechiul mutevelli, Mustafa, fusese destituit la cererea domnului Moldovei, Ieremia Movilă.

Nişân-i şerîf-i alîşânî sultânî ve tuğrây-i garrây-i cihânsitân-i hâkanî nakd-i bil-avn-ür-Rabbânî hükm oldur ki:

Çün avâtıf-ı aliyye-i şâhâne ve avârıf-ı seniyye-i mülûkânem müstahakk-inâyet-i himâyet olanlar bâbında mebzûl-ı masrûf bî-dirîgdir binâenalâ-zâlik Boğdân voyvodası Divân-ı hümâyûna mektub gönderüb Ismâil Geçidi mevzî'de vâki' merhum Mehmed Ağa'nın evkafına mütevellî olan sipahiden Mustafa nâm kimesne vilâyet-i Boğdân'ın nice kareyelerin yağma idüb ve geçen sene kazak eşkıyası Ismail'i urmağa sebeb olub ref' lâzim gelmeğin Dergâh-i 'âlî bevvâblarından Mehmed kapucı yarar ve ol cânibin ehl-i vukûfı olub reâyâyı kavdırtmağa kadirdir deyü her vechile hüsn-i haline şehâdet eyledüklerinden mâ-adâ bundan akdem mütevellî olanlar senede beş yük akçe muhasebe vir⟨ir⟩ler iken mezkûr kapucı Mehmed yedi yüz elli bin akçe muhasebe virmeğe teâhüd eyledikden sonra hâlâ kendü yanından sefer mühimmatı içün top arabalarına yüz re's güçlü ve küvvetlü bergir alıvirmek şartıyle tevliyet-i mezbûre sadaka buyurulmak bâbında inâyet rica itmeğin kendü malından yüz re's gayet topa yarar bergir virüb sonradan yine mahsub ve iki yüz elli bin akçe ziyade muhasebeye virmek üzere tevliyet-i mezbûre virilmek fermân-ı şerifim olub işbu dârende tevkî-i'r-refî-i şân kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân mûmâ-ileyh kapucı Mehmed zîde-kadrühû hakkında mezîd-i inâyet-i padişâhânem zuhûre getürüb merkûm voyvodanın arzı mûcibince ref' olunan sipahi-i mezbûr Mustafa yerine sene-i isneyn aşer ve elf Şevvâl' ının yedisinden yevmi yiğirmi akçe ile mütevellî nasib idüb bu berât-ı hümâyunı virdüm ve buyurdum ki:

Varub şart-ı teâhüdı üzere evkâf-ı mezbûre mütevellî olub şol ki vazâif-i hidemat tevliyetdir müeddâ müeddâ kılındıkda tayın olunan yevmi yiğirmi akçe vazifesin evkâfı mahsulûndan alub mutasarrıf ola ve evkâf-ı mezbûreye müteallik yerlerin ehâlileri mezbûr kapucı Mehmed'i mütevellî bilüb i'zâz ü ikrâm kılub sözünden tecâvüz itmiyeler ve itdirmiyeler; şoyle bilesiz. 'Alâmet-i şerîfe itimâd kılalar. Tahrîren fî el-yevm-ür-rabi' şehr-ı Şevval ül-mukerrem sene-i isneyn aşer ve elf.

Be-makâm-ı
Konstantiniyye
el-mahmiye.

⟨Ibâre-i tasdîk:⟩ Hezâ-i sûret-i'l-berât-ı şerîf naklad an-et-tescîli'l-mahfûz mahkeme-i Ismâil nemakahû'l-fakîr-i ⟨?⟩ Ahmed el-müvellâ be-Ismâil afâ anhû'l-hâlik.

⟨Mühür⟩.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 84, c. 247 (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-7377/4).

⟨T r a d u c e r e⟩

Porunca ilustrului semn al măreției sultanale și a tugralei[1] strălucitoare a hakanului[2] stăpînitor al universului, scrisă cu ajutorul lui Allah, este aceea că:

Deoarece în privința celor care se fac demni de măreața mea favoare împărătească și de înalta mea protecție monarhică, marile cheltuili ce se fac sînt fără vreo lipsă, tocmai de aceea:

Voievodul Moldovei[3], trimițînd scrisoare la Divanul împărătesc, a spus: „insul numit Mustafa, care face parte dintre sipahii și este mutevelli[4] al vakîfului[5] răposatului Mehmed aga, aflat în locul ⟨numit⟩ Vadul Ismail, a prădat numeroase sate ale țării Moldovei, iar în anul trecut a fost cauza lovirii Ismailului de către tîlharii cazaci; de aceea, fiind necesară înlăturarea sa, capugiul Mehmed, care face parte dintre capugii măreţului Prag, fiind vrednic și bun cunoscător al acelei părți, este capabil să conducă raiaua".

Și, în afară de faptul că astfel ⟨voievodul⟩ a dovedit buna purtare a acestuia, sus-numitul capugiu Mehmed s-a obligat să dea socoteală de șapte sute cincizeci de mii akçe, în timp ce pînă acum cei care erau mutevelli dădeau cont de cinci poveri[6] akçe pe an. Apoi, cu condiția ca din partea sa să dea, pentru înzestrarea expediției, o sută de cai puternici pentru carele de tunuri, a cerut favoarea de a i se acorda funcția menționată.

S-a emis ilustrul meu firman pentru ca funcția menționată să se acorde cu condiția de a se da o sută de cai puternici buni pentru tunuri și, apoi, din nou în cont, să se dea în plus fiscului două sute cincizeci de mii akçe. Fiind scoasă la iveală marea mea bunăvoință împărătească față de cel care poartă această înaltă poruncă, pildă printre cei de o seamă cu el, sus-zisul capugiu Mehmed — să-i sporească puterea! — a fost numit mutevelli, potrivit raportului susnumitului voievod — în locul celui ce a fost înlăturat, pomenitul sipahiu Mustafa — , începînd cu ziua a șaptea a lui Șevval, anul o mie doisprezece[7], cu o diurnă de douăzeci akçe.

Am dat acest berat împărătesc și am poruncit:

Mergînd și, potrivit obligației asumate, devenind mutevelli în menționatul vakîf, să știe că funcția aceasta înseamnă îndeplinirea sarcinilor; luîndu-și solda de douăzeci de akçe pe zi din veniturile vakîfului, să dețină ⟨funcția de mutevelli⟩.

Și, populația din locurile aparținînd vakîfului menționat știindu-l pe sus-zisul capugiu Mehmed ca mutevelli, să-l onoreze și să-l respecte și să nu se abată de la cuvîntul său și să nu permită să se facă acest lucru.

Așa să știți. Să se acorde încredere semnului ilustru.

Prin scris, în a patra zi a lunii Șevval cea respectată, anul o mie doisprezece.

În reședința
Constantinopol,
cea ocrotită.

⟨Autentificare⟩ Acest suret al ilustrului berat a fost transcris întocmai (?), din registrul păstrat în judecătoria de la Ismail, de către sărmanul Ahmed, judecător de Ismail, fie iertat.
⟨Sigiliu⟩

---

[1] *Tugra* — monograma sultanului, pusă deasupra actelor emanate în numele său.
[2] *Hakan* — vechi titlu acordat suveranilor mongoli și turci.
[3] Ieremia Movilă, domn al Moldovei (1600—1606, a doua domnie).
[4] *Mütevelli* — intendent, administrator al unui *vakîf* (fundație pioasă).
[5] *Vakıf* sau *vakf* — bunuri imobile și mobile ale căror venituri erau utilizate în folos public (pentru întreținerea moscheelor, cimitirelor, spitalelor, școlilor, ajutorarea săracilor etc.). El era acordat de persoane particulare (inclusiv sultanul și membrii familiei sale), dar nu presupunea pierderea dreptului de proprietate al donatorului asupra bunurilor cedate astfel. Vakîfurile se aflau sub protecția și controlul statului, care numea în acest sens supraveghetori, de obicei din rîndurile marilor dregători.
[6] *Yük* (povară) — reprezenta 100.000 akçe.
[7] 9 martie 1604.

14 *⟨Înainte de⟩ 1604 aprilie 13 (1012 Zilkade 13)*. Notă de cancelarie privind emiterea unei porunci către muhafîzul de Babadag, Hasan bei, de interzicere a ingerințelor leven-ților în Țara Românească.

Saâdetlü sultanım

Eflâk cânibinde olan mutî' ve harâc-güzâr reâyâları bazı levendât-ı tâife hilâf-ı şer'î ve kânûn rencîde eylemeden hâlî değillerdir hilâf-ı şer'î ve kânûna muhâlif mezbûr ber-vech-i rencîde itdirülmemek içün Babadağı muhafazasında olan Hasan Bey kullarına hitâben emr-i şerif rica olunmuşdur.

⟨Insemnare deasupra:⟩ Harâc-güzâr olan reâyâyı hilâf-ı şer'î şerîf kimesne rencîde eylemiye deyü hükm buyuruldu.

⟨Verso:⟩ Mukayyed şüd fî 13 Za, sene ⟨10⟩12.

Arh. St. București, Colecția xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 3, p. 3 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Ibnülemin Tasnifi, Şükr ü şikâyet 89).

⟨T r a d u c e r e⟩

Fericitul meu sultan,

Unii din tagma leventilor [1] nu încetează să necăjească, contrar șeriatului [2] și legii, raialele supuse și plătitoare de haraci aflate în partea Țării Românești.

S-a făcut rugămintea de a se emite poruncă ilustră, adresată slujitorului lor, Hasan bei, care se află la paza Babadagului, pentru a nu permite acestora să facă supărări de felul celor mai sus arătate, contrar șeriatului și legii.

⟨Însemnare deasupra:⟩ S-a hotărît să se dea poruncă pentru ca nimeni — contrar sfîntului șeriat — să nu supere raiaua care plătește haraci.

⟨Verso:⟩ A fost înregistrată la 13 Za, anul ⟨10⟩12.

---

[1] *Levend* — osteni aflați în solda unui mare dregător otoman, în primul rînd a unui guvernator de provincie; atunci cînd acesta era mazilit, leventii săi rămîneau pe drumuri. Existau și leventi ai statului otoman, folosiți în marină.
[2] *Șeriat* — legislația islamică clasică, considerată de origine divină.

15 ⟨*Înainte de*⟩ *1604 aprilie 20 (1012 Zilkade 30)*. Notă de cancelarie privind trimiterea unei scrisori de amenințare populației secuiești din Transilvania, căreia i se cere să se supună principelui credincios Porții otomane.

Seküllere,

Bu cânibe her kangi vayvoda tâbi' olursa ana tâbi' olasız şöyle ki tâbi' olmıyasız oğlınız kızınızla vücûdunuz ortadan götürilür cümle asâkir-i islâm ile ve tatar askeriyle üzerinize varılur. Ve eğer tâbi' olursanuz umduğunuzdan ziyâde riâyet olunursuz deyü hükm ve mektub buyuruldu.

⟨Verso:⟩ Mukayyed-şüd fî selh Za sene ⟨10⟩12.
An yed-i kethüda-i Erdel.

Arh. St. Buc., Colecția xerografii Turcia, pach. XVIII, doc. 19 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Ibnülemin Tasnifi, Dahiliye 482).

⟨T r a d u c e r e⟩

Secuilor,

Să vă supuneți acelui voievod [1] care se va închina acestei părți [2]; așa că, dacă nu vă veți supune, vor fi nimicite trupurile voastre, împreună cu fiii și fiicele voastre; se va merge asupra voastră cu întreaga oaste islamică și cu oastea tătară. Dar dacă vă veți supune, veți fi respectați mai mult decît sperați voi. S-a ordonat ⟨să se trimită⟩ poruncă și scrisoare zicîndu-se astfel.

⟨Verso:⟩ A fost înregistrată în ultima zi a ⟨lunii⟩ Za, anul ⟨10⟩12.
S-a dat în mîna chehaiei [3] Transilvaniei.

---

[1] Probabil este vorba de Ștefan Bocskai, principe al Transilvaniei (1604 — 1606).
[2] Porții otomane.
[3] *Kethüda (kehaya)* — agent, reprezentant.

16 *1604—1607*. Chitanțe de plată a dării de trecere *(mururiyye)* date unor negustori români de moruni în zona gurilor Dunării.

Hâmil-i varaka Simû nâm zimmî yediyle üç moruna iştîrâ içün o cânibe irsâl olundı. Tahrîren fî şehr-i 19 Zilhicce sene-i isneyn aşer ve elf.

⟨Semnătura⟩

⟨Verso-mühür:⟩ Mehmed ibn Mahmud.

*

Hâmil-i varaka Ninkulâ nâm tüccâr yediyle on moruna irsâl olundı alâmet içün yedine temessük virildi; bac alındı. Tahrîren fî 25 şehr-i Zilhicce sene-i isneyn aşer ve elf.

⟨Semnătura⟩

⟨Verso-mühür:⟩ Mehmed ibn Mahmud.

*

Hâmil-i varaka Fûlûrân nâm zimmî yediyle içi bütün yiğirmi altı moruna iştirâ içün o cânibe irsâl olundı. Tahrîren fî 27 şehr-i Zilhicce sene-i isneyn aşer ve elf.

⟨Semnătura⟩

⟨Verso-mühür:⟩ Mehmed ibn Mahmud.

*

Hâmil-i tezkere Kırsta Kili iskelesinden yiğirmi altı moruna iştira eylemeğin alâmet içün yedine tezkere virildi. Fî 24 Zilhicce sene-i selase aşer ve elf.

⟨Semnătura⟩

⟨Verso-mühür:⟩ Mehmed ibn Mahmud.

*

Hâmil-i tezkere Gonça nâm zimmî içleri yarılmadan moruna iştira idüb alâmet içün yedine tezkere virildi. Fî 26 Zilhicce sene-i selase aşer ve elf.

⟨Semnătura⟩

⟨Verso-mühür:⟩ Mehmed ibn Mahmud.

*

Hâmil-i tezkere Vasîl nâm zimmî yiğirmi beş yarılmadan moruna ve bir tane yarılmış moruna cümle yiğirmi altı moruna Kili iskelesinden alub ol cânibe teveccüh eylemeğin alâmet içün yedine tezkere virildi. Fî 11 Muharrem sene-i hâmise aşer ve elf.

⟨Semnătura⟩

⟨Verso-mühür⟩

*

Boğdân sâkinlerinden Yakov nâm kimesne bir donbaza tuzlu moruna pâresi yükledüb vâmâsı alındı; rencîde olunmıya. Fî mâh-ı Muharremü' l-haram sene 1015.

Brâtûl
el-vameş-i
Kili hâlâ.

⟨Verso-mühür:⟩ Brâtûl bin ⟨*indescifrabil*⟩.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 156, c. 101—104 (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-2830/1—4, 7, 23, 25)

⟨Traducere⟩

Purtătorul documentului, creştinul numit Simu a fost trimis în acea parte pentru a cumpăra trei moruni.

Scris în luna Zilhicce 19, anul o mie doisprezece [1].

⟨Semnătura — indescifrabilă⟩

⟨Verso — sigiliu:⟩ Mehmed, fiul lui Mahmud.

*

Prin mîna purtătorului documentului, negustorul numit Nincula, au fost trimişi zece moruni; ca dovadă i s-a dat în mînă temessuc [2]; s-a luat badj-ul [3].

Scris în luna Zillhicce 25, anul o mie doisprezece [4].

⟨Semnătura — indescifrabilă⟩.

⟨Verso — sigiliu:⟩ Mehmed fiul lui Mahmud.

*

Purtătorul documentului, creştinul numit Fuluran, a fost trimis în acea parte pentru a cumpăra douăzeci şi şase de moruni întregi pe dinăuntru.

Scris în ⟨ziua de⟩ 27 luna Zilhicce, anul o mie doisprezece [5].

⟨Semnătura — indescifrabilă⟩.

⟨Verso — sigiliu:⟩ Mehmed fiul lui Mahmud.

*

Deoarece purtătorul teşcherelei [6], Cîrstea a cumpărat, din schela Chilia, douzeci şi şase de moruni, i s-a dat în mînă ⟨această⟩ teşcherea ca dovadă.

La 24 Zilhicce, anul o mie treisprezece [7].

⟨Semnătura — indescifrabilă⟩.

⟨Verso — sigiliu:⟩ Mehmed fiul lui Mahmud.

*

Purtătorul teşcherelei, creştinul numit Goncea, a cumpărat moruni nedespicaţi; ca dovadă i s-a dat în mînă ⟨această⟩ teşcherea.

La 26 Zilhicce, anul o mie treisprezece [8].

⟨Semnătura — indescifrabilă⟩.

⟨Verso — sigiliu:⟩ Mehmed fiul lui Mahmud.

*

---

[1] 18 mai 1604.
[2] *Temessük* — act de garanţie, de probă, dovadă; zapis.
[3] *Bac (Badj)* — dare pe circulaţia mărfurilor.
[4] 25 mai 1604.
[5] 27 mai 1604.
[6] *Tezkere* — act de învoire, permis, bilet, notă.
[7] 12 mai 1605.
[8] 14 mai 1605.

Deoarece purtătorul teşcherelei, creştinul numit Vasil, luînd din schela Chilia douăzeci şi cinci de moruni nedespicaţi şi unul despicat, în total douăzeci şi şase de moruni, a pornit către acea parte; i s-a dat în mînă teşcherea ca dovadă.

La 11 Muharrem, anul o mie cincisprezece [9].

⟨Semnătura — indescifrabilă⟩.

⟨Verso — sigiliu⟩.

*

Persoana numită Iacov, care este unul din locuitorii Moldovei, a încărcat într-un donbaz [10] bucăţi de moruni săraţi; i s-a luat vama [12]. Să nu fie supărat.

În ⟨ziua de⟩ 23 a lunii Muhharrem cea sfîntă, anul 1015 [11].

Bratul,
vameşul [12]
Chilie, în prezent.

⟨Verso — sigiliu:⟩ Bratul, fiul lui ⟨*indescifrabil*⟩.

---

[9] 19 mai 1607.

[10] *Donbaz (tonbaz)* — barcă mare cu fundul plat, utilizată pentru transport şi ca ponton pentru poduri.

[11] 31 mai 1607.

[12] În textul original: *vama* şi *vameş*.

17 ⟨*1605 aprilie 23 (1013 Zilhicce 4)*⟩. Sultanul Ahmed I răspunde favorabil cererii domnului Moldovei, Ieremia Movilă, privind numirea lui Simion Movilă pe tronul Ţării Româneşti; pune însă condiţia ca Simion Movilă să participe, alături de beilerbeiul de Silistra, Ali paşa, la acţiunea de susţinere a lui Ştefan Bocskai pe tronul Transilvaniei.

Boğdân voyvodasına hüküm ki:

Dergâh-ı muallâma mektublar gönderüb Erdel içinde olanların bazısından sana mektublar gelüb Sekellü tâifesine ahd-nâme ve istimâletler virilmekle Asitâne-i saââdetim tarafına itâ'at ve Macâr kıralı olan Boçkay'ı tebea' yin itdürdüğin i'lâm eyleyüb ve sen otuz bin mikdârı asker ile hazır olduğunu bildirüb karındaşın Simon Eflâk voyvodası mukarrer olmasın istidâ' eyleyüb ve dahi ol bâbda ne dimiş isen pâye-i serîr saâdet-masîr hüsrevâneme arz ve takrîr olunmuşsa cümlesine ilm-i şerifim muhît ü şâmil olmuşdur Sekell husûsunda hüsn-i tedbîr eylemişsin ber-hurdâr olasın senden umulan bu makûle hüsn-i tedbîr idüb zuhûre getürmişsin imdi Silistre beylerbeyisi olan emirü'l-ümerâ'i'l-kirâm Ali dâme ikbalühû bazı ümerâ ile Boçkay'ı muâvenet ve müzâheret içûn tayın olunub serdâr-ı zafer-şiârımdan mukaddem varırsa erişub hizmetde bulunmak fermânım olmuşdur sen ve karındaşın Simon voyvoda bu husûsda hizmet eylemen murad-ı hümâyûnum-

dur karındaşını mûmâ-ileyh Ali dâme ikbalühû'ya maân koşub mûmâileyh Boçkây'a imdâd ve muâvenet eylemen emr idüb buyûrdum ki:

Varduka eğer Eflâk voyvodalığı muradunuz ise karındaşın Simon voyvodayı mûmâ-ileyh Ali dâme-ikbalühû'ya maân Boçkây imdâdına gönderüb ve sen dahi mümkün olduğu üzere imdâd ve muâavenet eyleyüb in-şa'-Allahü teâlâ karındaşın Eflâk voyvodalığı ile mühennâ-bend olub ve sen dahi küllî riâyet olunub iltifât-ı aliyye-i şahâneme mazhar düşmen mukarrerdir ana göre Boçkây'a imdâd ve mûâvenet eyleyesin ve serdâr-ı zafer şiârım dahi in-şa'Allahü teâlâ mâh Zilhicce'nin gurresinde Asitâne-i saââdetimden çıkub Belgrâd cânibine teveccüh üzeredir müşârûn-ileyh Belgrad'a varmazdan mukaddem sen ve karındaşın Macâr kıralı olan Boçkây tarafına imdâd ve muâvenetde kusur komıyub ugûr-ı hümâyûnumda hizmetde bulunasın.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 107, c. 426 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri 77, doc. 73).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Moldovei:

Trimițînd scrisori înaltei mele Porți, ai înștiințat că — prin cartea de legămînt dată și consolările oferite — ai făcut neamul secuiesc și pe Bocskai[1], care este regele maghiar, să se supună către partea fericitului meu Prag, ⟨fapte ce ți-au fost anunțate⟩ prin scrisorile pe care le-ai primit din partea unor ⟨persoane⟩ aflate înăuntrul Transilvaniei.

Și, anunțînd că ești pregătit cu un număr de treizeci de mii de oșteni, ai cerut ca fratele tău, Simion, să fie confirmat voievod al Țării Românești. Și, de asemenea, tot ceea ce ai zis în acea privință fiind scris și raportat la Scara tronului meu împărătesc, care este izvorul fericirii, a fost în întregime adăpostit în ilustra mea știință.

În problema secuilor ai procedat bine; ești demn de laudă; ai făcut aceasta luînd măsurile potrivite, care ⟨de altfel⟩ erau de așteptat de la tine.

Așadar, am poruncit ca, cel care este beilerbeiul Silistrei, ilustrul emir al emirilor, Ali — să-i dăinuie norocul! — fiind desemnat împreună cu unii emiri ca ajutor și sprijin pentru Bosckai, să se afle în slujbă, dacă va ajunge ⟨acolo⟩ înaintea serdarului[2] meu purtător al semnului biruinței. Este dorința mea împărătească ca tu și fratele tău Simion voievod să fiți în slujbă în această chestiune. Am poruncit să-l trimiți pe fratele tău, împreună cu susnumitul Ali — să-i dăinuie norocul! —, în ajutorul și sprijinul sus-numitului Bocskai.

Am poruncit:

Dacă doriți domnia Țării Românești, atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să-l trimiți pe fratele tău Simion voievod, împreună cu sus-numitul Ali — să-i dăinuie norocul! —, în ajutorul lui Bocskai. Și tu, de asemenea, să-i dai ajutor și sprijin, atît cît este posibil; ⟨atunci,⟩ cu voia lui Allah, fratele tău va fi răsplătit cu domnia Țării Românești. Iar tu, la rîndul tău, fiind respectat așa cum se cuvine, este sigur că vei avea parte de înalta mea bunăvoință împărătească. Avînd în vedere acestea, să-i dai ajutor și sprijin lui

Bocskai. Şi, de asemenea, serdarul meu purtător al semnului biruinţei, cu voia lui Allah, ieşind din Istanbul, în prima zi a lunii Zilhicce [3], se îndreaptă către partea Belgradului. Înainte ca sus-numitul ⟨serdar⟩ să ajungă la Belgrad, tu şi fratele tău, nearătînd lipsuri în privinţa ajutorării regelui maghiar Bocskai, să fiţi în slujba binecuvîntării mele împărăteşti.

---

[1] Ştefan Bocskai, principe al Transilvaniei (1604—1606).

[2] *Serdar* — comandant de oşti, de expediţie; aici este vorba de marele vizir Lala Mehmed paşa, sub conducerea căruia a fost pornită atunci o nouă expediţie împotriva Habsburgilor.

[3] 1 Zilhicce 1013 — 20 aprilie 1605. De fapt, expediţia aceasta, comandată de marele vizir, a pornit de la Istanbul în ziua de 21 mai 1605 (3 Muharrem 1014).

18

⟨1605 mai 3 (1013 Zilhicce 14)⟩. Răspunzînd domnului Ţării Romîneşti, Radu Şerban, sultanul Ahmed I îl anunţă că a satisfăcut doleanţa sa ca Simion Movilă să nu treacă cu trupele sale prin Ţara Românească; reînnoieşte porunca privind susţinerea armată de către Radu Şerban a principelui Transilvaniei, Ştefan Bocskai.

Eflâk voyvodası Râdûl voyvodaya hüküm ki:

Hâlâ Erdel hâkimi olan Boçkây Iştvân hutimet' avâkibuhû bi'l-hayr imdâd içün Boğdân voyvodası tarafından asker ile irsâl olunan Simon voyvoda Eflâk içine uğrarsa ihtimaldır bir fitne zuhuruna sebeb ola fermân olunan hizmet muattal kala deyü i'lâm eylediğin ecelden mûmâ-ileyh Eflâk'a uğramayub Totriç ve Bersiçka(?) nâm mahallerden gitmek içün Boğdân voyvodasına emr-i hümâyûnum gönderilmişdir; imdi sen bu bâbda gönülünü hoş tutub hemen irsâl olunması fermân olunan askeri mûmâ-ileyh Boçkây'a vakit ve zemânıyle yetişdirmen emrim olmuşdur buyûrdum ki:

Vardukda fermân olunan askeri muaccelen Boçkây'a yetiştiresin Eflâk vilâyetinin hıfz ü hırâsetinde ve reâyâ be berâyânın zabt ü sıyânetinde mücidd ü sa'y olasın ve mümâ-ileyh Boğdân voyvodası Eremia voyvoda ile hüsn-i ittifâk ve ittihâd üzere olman fermân olub mûmâ-ileyhe emr-i şerifim gönderilmişdir dahi mezkûr ile yekdil ve yekcihet olub birbirinize muhalefet itmekle reâyâ perişân olmakdan zarar üzere olasın.

⟨Pe margine:⟩ ⟨E⟩flâk reâyâsına ⟨ber⟩vechile taâddî⟨ve ta⟩arruz olduğuna ⟨rız⟩a-i hümâyûnum ⟨yok⟩dur.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 107, c. 433 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, *Mühimme* Defterleri 77, doc. 103 (p. 19).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Ţării Româneşti, Radu voievod: [1]

Ai înştiinţat: „dacă Simion voievod[2], care a fost trimis cu oaste de către voievodul Moldovei [3] pentru a-l ajuta pe stăpînitorul de acum al Transilvaniei,

Bocskai Ștefan[4] — să aibă parte de un bun sfîrșit!—va trece prin înăuntrul Țării Românești, atunci este posibil să se ivească vreo tulburare; slujba poruncită să fie anulată". De aceea, s-a trimis voievodului Moldovei porunca mea împărătească pentru ca sus-numitul, netrecînd prin Țara Românească, să meargă prin locurile numite Trotuș și Bistrița (?). Așadar, în această privință să fii liniștit și să trimiți de îndată oastea care a fost poruncită; s-a emis ordinul meu ca ⟨această oaste⟩ să ajungă la timp la sus-numitul Bocskai.

Am poruncit ca atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să faci ca oastea poruncită să ajungă grabnic la Bocskai. Să depui toate strădaniile pentru apărarea și liniștea Țării Românești și pentru stăpînirea și ocrotirea raialei și beraialei[5].

Și, s-a poruncit să fii în bună înțelegere și unire cu sus-numitul voievod al Moldovei, Ieremia voievod; a fost trimisă porunca mea ilustră și sus-numitului. De asemenea, să fii cu sus-zisul de același suflet și de același gînd; vei avea de pierdut dacă din opoziția noastră va suferi raiaua.

⟨Pe margine:⟩ Nu există permisiunea mea împărătească ca raiaua Țării Românești să fie năpăstuită și atinsă în vreun fel.

---

1 Radu Șerban, domn al Țării Românești (1602—1610, prima domnie).

2 Simion Movilă, fost domn al Țării Românești (1600—1601; 1601—1602) și viitor domn al Moldovei (1606—1607).

3 Ieremia Movilă (1600—1606, a doua domnie).

4 Ștefan Bocskai, principe al Transilvaniei (1604—1606).

5 *Raia (reâyâ)* și *beraia (berâyâ)* — prima categorie se referă la supușii care plăteau dări, iar a doua categorie desemnează pe cei scutiți, într-un fel sau altul, de asemenea dări.

19

⟨Înainte de⟩ 1605 mai 12 (1013 Zilhicce 23). Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Moldovei, Ieremia Movilă, prin care îi cere să trimită grabnic ajutor militar principelui Transilvaniei, Ștefan Bocskai.

Boğdân voyvodası Eremia voyvodaya hüküm ki:

Iftihârü'l-ümerâi'l milleti'l-Mesihiyye Erdel hâkimi olan Boçkay Iştvân hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr'a imdâd ve iânet eylemek mühimmatdan olmakla sen muaccelen Boğdân askerinden mürretib ve mükemmel düşmen yarağıyle üç bin yarâr atlu ve iki bin tüfenk-endâz piyâde gönderüb Tırgovişte' den geçüb Koloşvâr üzerinden varub erişub mûmâ-ileyh vech ü münâsib gördüği üzere imdâd ve iânet eylemen bâbında fermân-ı alişânım sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda husûs-ı mezbûre bizzât mukayyed olub Bogdân askerinden mürretib ve mükemmel düşmen yarağıyle üç bin atlu ve iki bin piyâde tüfenk-endâz gönderüb iki konağı bir idüb dahi mahall-i mezbûrdan murûr ve ubûr idüb varub mûmâ-ileyhe erişub vech ü münâsib gördüği üzere imdâd ve iânet eyleyeler; husûs-ı mezbûr mühimmatdandır emr-i şerifim vardukdan sonra üç güne değin zikr olunan askeri bî-eyyi vech-i kân tedârik idüb eğlendirmeyüb irsâl eyleyesin bu bâbda gereki gibi mukayyed olub zikr olunan askeri noksan üzere göndermekden ve geç göndermekden begayet intirâz eyleyesin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Yazılub Kalgar (?) Leka'ya(?) 'virilmişdir; fî 23 Z.

⟨Însemnare sub text:⟩ Bu dahi mezbûre virilmişdir. Bir sureti Eflâk voyvodası mũmâ-ileyh imdâdına iki bin atlu ve bin nefer piyâde tüfenk-endâz göndermek içün vech-i meşrûh üzere yazılmışdır.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 107, c. 425 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri 77, doc. 66—67).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Ieremia voievod:

Fiind o chestiune importantă acordarea de ajutor și sprijin celui care este pildă emirilor neamului lui Mesia, stăpînitorului Transilvaniei, Ștefan Bocskai — sfîrșitul să-i fie cu noroc! —, să-i trimiți degrabă trei mii de călăreți destoinici și două mii de pușcași pedeștri din oastea Moldovei, bine aranjați și înarmați la fel ca și dușmanul. S-a emis măreţul meu firman ca ⟨această oaste⟩ să treacă pe la Tîrgoviște, și, ajungînd prin Cluj, să se afle în ajutor și sprijin, așa cum va crede de cuviință sus-numitul ⟨Ștefan Bocskai⟩.

Am poruncit:

La sosirea ⟨prezentei porunci⟩, ocupîndu-te personal de problema men ționată, să trimiți, din oastea Modovei, trei mii de călăreți și două mii de pușcași pedeștri, bine aranjați și înarmați la fel ca și dușmanul. ⟨Aceștia⟩ să facă unul din două popasuri și, trecînd prin locul menționat, să ajungă la sus-numitul și să se afle în ajutorul și sprijinul său, așa cum se va considera potrivit. Chestiunea arătată este importantă; în răstimp de trei zile de la primirea poruncii mele ilustre să pregătești, neapărat, oastea menționată și s-o trimiți fără întîrziere ⟨la Ștefan Bocskai⟩. Să te ferești foarte mult de a trimite oastea respectivă cu lipsuri și cu întîrziere.

⟨Însemnare deasupra:⟩ S-a scris și a fost dată lui Călugar Leca (?), la 23 Z.

⟨Însemnare sub text:⟩ Și aceasta a fost dată sus-menționatului.

O copie a acestei porunci a fost scrisă, în modul arătat mai sus, pentru ca voievodul Țării Românești să trimită în ajutorul pomenitului ⟨Ștefan Bocskai⟩ două mii de călăreți și o mie de pușcași pedeștri.

20

⟨1605 octombrie⟩. Scrisoare a sultanului Ahmed I, adresată domnului Moldovei, Ieremia Movilă, prin care își exprimă mulțumirea pentru conduita acestuia; îi cere să-l sprijine în continuare pe principele Transilvaniei, Ștefan Bocskai, și îl asigură că nu va fi schimbat din domnie.

Boğdan voyvodasına hüküm ki:

Vezir-i azamım ve hâlâ asakir-i nusret-eserime serdâr olan düstûr-ı ekrem müşîr-i efham Mehmed Paşa edâm Allahü teâlâ iclâlehû'ya mektub ve adem gönderüb her ne dimiş isen cümle ma'lûm-ı hümâyûnum olmuşdur. Imdi sen Boğdan voyvodası olalıdan berü Asitâne-i saâdetime kemâl mertebe itâat ve inkıyad üzere olub ve Rikâb-ı felek-âşiyânım tarafından irsâl olunan evâmir-i 'aliyyem imtisâl idub her ne hizmet fermânım olmuş ise yerine getürdüğünden gayri hıfz ü hırâset-i memleket ve zabt ü sıyânet-i memleket ve raiyyet bâbında mücidd ü sâ'y olub ve hâlâ Erdel hâkimi olub Asitâne-i saâdetime kemâl mertebe itâat ve inkıyâd üzere olan iftihârü'l-ümerâi'l izâmi'l Iseviyye Batori Iştvân [2] hutimet avakibehû bi'l-hayır'a muâvenet ve müzaheret üzere oldûğun i'lâm olundı berhûrdâr olasun senden me'mûl olan bu makûle hizmetlerdir vücûde getürmişsin. Imdi min-ba'd dahi ol cânib1erde düşen hidemât-i hümâyûnumda bezl makdûr ve sa'y-i mevfûr eyleyüb ve mûmâ-ileyh Boçkay'a her husûsda imdâd ve muâvenet eylemen fermânım olmuşdur buyûrdum ki:

Vardukda min ba'd dahi Dergâh-ı saâdet ve dest-gâhım tarafıından ve serdâr-ı zafer-şiârım tarafından varid olan evâmir-i aliyyeme emsâl idüb fermân olunan husûsları yerine getürüb Devlet-i aliyyeme müteallik olan umûrda bezl makdur ve sa'y-i mevfûr eyleyüb husûsen mumâ-ileyh Boçkay'a lâzim olan husûslarda mukaddemâ ve hâlâ irsâl olunan evâmir-i şerifim mûcibince her vechile imdâd ve muâvenet eyleyüb uğûr-ı hümâyunda hizmetde ve yoldaşlıkda bulunasın. Madem ki senden mukaddem Boğdan voyvodası olanlarun Asitâne-i saadetime itaât ve inkıyâd üzere olub sadakat ve istikâmetde sâbit kadem pe râsih-dem olasın ve voyodalığın Asitâne-i saâdetim tarafından ve müşârün-ileyh serdârım tarafından ahere virilmek ihtimalı yokdur ol fikiri haturuna getürmeyüb hemen uğur-ı hümâyunumda sadakat ve istikâmet üzere hizmet eyleyüb lâzimü'l-farz olan emvâlı Asitâne-i saâdet âşiyanım savbına ve mûmâ-ileyh serdârım cânibine arz ve i'lâmdan hâlî olmıyasın ve bu hükm-i hümâyûnum sana vasl oldukda nerede bulununu ve ne hizmetde olduğun Asitâne-i saâdetime ve mûmâ-ileyh serdârım tarafına yazub bildüresin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Kapukethüdası ⟨?⟩ kethüdaya virilmişdir.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 107, c. 441 (Başbakanlık Arşivi-Istambul, Mühimme Defterleri 77, doc. 171).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Moldovei:

A ajuns la ştiinţa mea împărătească tot ceea ce ai zis prin scrisoarea şi omul pe care i-ai trimis la marele meu vizir, care acum este serdar asupra oştilor mele purtătoare ale semnului biruinţei, cel care este vizir măreţ şi comandant plin de onoruri, Mehmed paşa [1] — preaînaltul Allah să facă să-i dăinuie măreţia!

Așadar, de cînd ai devenit voievod al Moldovei, tu ai fost în chip desăvîrșit supus și ascultător față de Poartea mea a fericirii; și, dînd curs, așa cum trebuie, măreţelor mele ordine trimise din partea Scării mele — sediu al universului, ai îndeplinit toate slujbele pe care ți le-am poruncit. În afară de aceasta, ai depus multe străduinţe și ai muncit mult în privința protejării și apărării țării, precum și a stăpînirii și ocrotirii țării și ale supușilor; ⟨de asemenea,⟩ s-a aflat că ai acordat ajutor și sprijin celui care, fiind acum stăpînitorul Transilvaniei, se află în supunere și ascultare desăvîrșită față de Poarta mea a fericirii, cel care este cinstit de către măreții emiri ai lui Iisus, Bathory Ștefan [2] — să-i fie hărăzit sfîrșit norocos!

Fii fericit! ⟨De altminteri,⟩ ceea ce se aștepta de la tine erau astfel de slujbe; le-ai adus la îndeplinire.

Așa că, a fost dată porunca mea ca, și de acum înainte, să depui întreaga putere și multă străduință în slujbele mele împărătești care se vor ivi în acele părți, și, în toate chestiunile, să acorzi ajutor și sprijin sus-numitului Bocskai.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această scrisoare⟩ va ajunge, aducînd la îndeplinire, și de acum încolo, chestiunile care vor fi hotărîte prin măreţele mele ordine emise din partea Curții fericirii și a tronului meu, precum și din partea serdarului meu purtător al biruinței, să depui întreaga ta putere și toată străduința în problemele legate de înaltul meu Stat. În special să acorzi ajutor și sprijin, în toate felurile, în chestiunile necesare, sus-numitului Bocskai, conform ilustrelor mele ordine ce au fost trimise mai înainte și acum, astfel încît, să te afli în slujbă și tovărășie pe calea binecuvîntării mele împărătești.

Prin urmare, dacă tu, fiind supus și ascultător față de Poarta mea a fericirii — ⟨la fel ca și⟩ cei care au fost înainte de tine voievozi ai Moldovei —, vei fi neclintit și ferm în devotament și cinste, atunci nu există vreo posibilitate ca, din partea Porții mele a fericirii sau a sus-numitului meu serdar, domnia ta să fie acordată altcuiva. Neaducînd acea idee în gîndul tău, să slujești de îndată cu credință și cinste pe calea binecuvîntării mele împărătești. Să nu încetezi de a raporta și informa, către Poarta mea — cuib al fericirii și către partea sus-numitului meu serdar, despre problemele care se impun ⟨să fie aduse la cunoștință⟩. Și, atunci cînd această poruncă va ajunge la tine, să scrii și să înștiințezi la Poarta mea a fericirii și către partea sus-numitului meu serdar despre locul unde te afli și slujba pe care o îndeplinești.

⟨Însemnare deasupra:⟩ S-a dat lui ⟨?⟩ chehaia, care este capuchehaia lui.

[1] Lala Mehmed pașa, mare vizir (5 august 1604 — 21 iunie 1606).
[2] Trebuie să fie o greșeală de grafie, căci la acea dată principele Transilvaniei era Ștefan Bocskai (1604—1607); de altfel, mai jos, numele principelui este menționat corect.

21

1605 octombrie 28 (1014 Cemaziyülahır 15). Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată fostului domn al Țării Românești, Simion Movilă, prin care îi cere să-și demobilizeze oastea concentrată la hotarul Țării Românești; se menționează că prezența acestor forțe produce tulburări în rîndurile populației Țării Românești.

Sabıka Eflâk voyvodası olan Simon'a hüküm ki:

Hâliâ sen bir mikdâr asker ile vilâyet-i Eflâk ve Erdel ve Boğdân sınurunda oturub dernek üzere olduğundan vilâyet-i Eflâk reâyası vilâyetlerine akın olur mülâhazasıyle mâ-beynlerine havf ve haşyet ve ihtilâl düşdüği i'lâm olundı. Imdi senden bir nâ-ma'kûl vaz' sudûr itmek fehm olunmaz; rızâ-i hümâyunum olmadukça bu kadar asker ile anda oturub reâyâ ve berâyânın fitnesine sebeb olmak münâsib değildir.

Buyurdum ki:

Vusûl buldukda te'hîr ve terâhî eylemeyüb yanınca olan asker ile kalkub askerin dağıdub kendün karındaşın Eremiya voyovoda yanına varasın Eflâk reâyâsına ber vechile taâddî ve tecâvüz olunmakdan ihtiyât eyleyesin. In-şâ'-Allahü teâlâ senin sadâkat ve ubûdiyetine göre uğur-ı hümâyûnumda sebk iden hizmetin mutâbi' olub mahallinde riâyet olundığı muhakkak(?) bilesin.

Hemen sadakat ve istikâmetini elden komayub rıza-i şerifim üzere hareket eyleyesin ve muhtac-ı arz olan husûsunı yazub ve kadimi üzere arz ve i'lâm eyleyesin.

〈Însemnare deasupra:〉	Bâ hatt-ı Ahmed(?) Efendi. Yevmü'l-Cuma fî 15 Cemaziyülahır sene 1014.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 107, c. 441 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 77, doc. 172).

〈Traducere〉

Poruncă lui Simion[1], care [a fost voievod al Țării Românești:

S-a aflat că acum tu stai, cu un număr de oșteni, la hotarele țărilor Moldova și Transilvania și Țara Românească [2]. De aceea, raiaua Țării Românești gîndindu-se că se va face incursiune în țara sa, a fost cuprinsă de frică și teamă și de tulburări.

Așadar, nu este admisibil ca din partea ta să se săvîrșească vreo acțiune nepotrivită. Atîta vreme cît nu există îngăduința mea împărătească, nu este potrivit ca tu să stai acolo cu atîta oștire și astfel să pricinuiești tulburarea raialei și beraialei.

Am poruncit:

Atunci cînd 〈această poruncă〉 va ajunge, fără a zăbovi și a întîrzia, să pornești cu oastea aflată lîngă tine, să-ți împrăștii oștirea, iar tu însuți să mergi lîngă fratele tău Ieremia [3]; să te ferești să produci supărări și silnicii, de vreun fel, raialei Țării Românești. Să știi ca sigur faptul că slujbele pe care le-ai îndeplinit înainte — cu voia lui Allah —, conform credinței și cinstei tale, pe calea mea împărătească cea binecuvîntată, sînt bine apreciate și vor fi onorate așa cum se cuvine.

Fără a-ți pierde credința și cinstea, să acționezi de îndată potrivit ilustrei mele îngăduințe și, așa cum s-a obișnuit în trecut, să raportezi și să înștiințezi prin scris acele probleme ale tale despre care trebuie să fie făcut raport.

<Însemnare deasupra:> Prin scrisul lui Ahmed(?) efendi. În ziua de vineri, la 15 Cemaziyülahır anul 1014.

[1] Simion Movilă, domn al Ţării Româneşti (1600—1601; 1601—1602) şi al Moldovei (1606—1607)
[2] În text: „Ţara Românească şi Transilvania şi Moldova".
[3] Ieremia Movilă, domn al Moldovei (1595—1606).

22

<1605—1606>. Telhis al marelui vizir Lala Mehmed paşa, prin care sugerează sultanului Ahmed I să aprobe plata în natură a celor 40 000 de florini ceruţi domnului Moldovei, Ieremia Movilă. Rezoluţia negativă a sultanului.

Telhîs-i merhûm ve mağfûr vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa'nundur.

Sa'âdetlü padişahum Boğdan voyvodası Eremia voyvoda kullarınun mukaddema vâki' olan muhâsebesi ve hâlâ sefer-i hümâyûn içün taleb olunan zehâir ve bergîr ve donânma-i hümâyûn içün iç yağı ve Kilâr-i âmire mühimme içün balmumı ve Kırım cânibine virdükleri sâlyâne ve mukaddema vâki' olan seferlerin bazı teklîf sebebi ile ellerine virilen mu'af-nâmeleri mûcibince edâsı lâzim zimmetlerinde nesne kalmamış iken hâlâ Asitâne-i saâdetde olan âdemlerini getürdüb envâ'-i ikdâm ve ihtimâm olundukda hâh ü nahâh yiğirmi yük akçe virmelerin kabul itdirdiğümüzden sonra dört yük akçesin teslîm idüb ve onaltı yük akçesin Matbah-ı âmire'ye alınan koyun süricilere havâle olunduğı ve sâir ahvalleri tafsîl üzere yazılub ve sâbıka merhûm pâdişâh rahmet-ullâhi aleyh hazretlerinin zemân-i şeriflerinde ellerine virilen emr-i şerif ve üzerinde olan hatt-ı hümâyûnları ile Rikâb-ı şeriflerine arz olundukda mezbûr Eremia voyvoda kullarından kırk bin flori taleb olunması bâbında fermân-i âlileri sâdr olmuş emr ü fermân saâdetlü pâdişâhımındır.

Anlar emr-i pâdişâhî mûcibince fermân olunan kırk bin flori virmeğe cânlarına minnet bilürler; şu kadar vardır ki bu sene-i mubârekede Şark seferi zahîresi içün otuz beş bin kile dakîk ki bahâsı otuz beş yük akçe olur ve otuz bin kile şâ'ir ki bahâsı oniki yük akçe ider; ve Üngürüs seferine top ve darbzenler içün beş yüz re's bergîr bahâları onbeş yük akçe ider; zikr olunan donanma-i hümâyûn içün iç yağı ve Kilâr-i 'amire içün balmumu ki bahaları beş yük akçe ider. Zikr olunan mühimmâtın bahâları mekârîleri ile altmış yedi yük akçe olur yazılan yiğirmi yük akçe ile cümlesi seksen yedi yük akçe ider. Bunlardan gayri bazı levâzim ve mühimmât mezbûrlara havâle olunmuşdur ki aher yerden tedârik olunması mümkin değildir; alınması fermân olunan kırk bin flori alınduğı takdirce zikr olunan zahîre ve bergirlerin ve sair mühimmatın akçeleri virilmek lâzim gelüb bu takdirce mühimmât-ı sefer görülmeyüb avk olunmak mukarrerdir; ve yazılan mühimmât aher yerden tedârik olunmak mümkin değildir; vech-i meşrûh üzere olması vükelâ-i saltanat olan kulları ile vech-i münâsîb görüldüği Rikâb-ı hümâyûna arz olunmuş idi. Yine dîn ü devlete münâsib olan budur; emr ü fermân saâdetlü pâdişâhımındır.

⟨Derkenar:⟩ Merhûm ve mağfûr sultân Ahmed Han hazretlerinin cevâb-ı șerifleridir:
Kırk bin flori istedirim.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 51, c. 570—571 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi-Istanbul, Revan — 1303, f. 8—9). Publ. de Cengiz Orhonlu, *op. cit.* p. 96—97; Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 240—241 (rezumat).

⟨Traducere⟩

Telhis al răposatului și milostivitului mare vizir Mehemmed pașa [1].

Fericitul meu padișah, socoteala încheiată mai înainte a slujitorului lor, voievodul Moldovei, Ieremia voievod, și cererile actuale de provizii și cai pentru expediția împărătească, și de seu pentru flota împărătească, și de ceară de albine pentru trebuințele cămărilor împărătești, și renta pe care au dat-o către partea Crimeei, precum și unele nevoi ale expedițiilor care au avut loc mai înainte au făcut ca în mîinile lor (ale moldovenilor — n.ns.) să se dea act de scutire, conform căruia în sarcina lor nu a mai rămas nimic. Totuși, aducîndu-i acum pe oamenii săi, care se află la Pragul fericirii, prin felurite străduințe, i-am făcut să accepete vrînd-nevrînd plata a douăzeci de poveri de akçe. După aceasta, au predat patru poveri akçe din această ⟨sumă⟩, iar ⟨restul de⟩ șaisprezece poveri akçe au fost transferate negustorilor care au luat oi pentru bucătăriile împărătești.

Cînd această situație și celelalte probleme ale lor, fiind scrise în amănunțime, au fost raportate la ilustra lor Scară de șa, împreună cu porunca ilustră prevăzută cu hatt-i hümâyûn [2], ce le-a fost înmînată în timpul Majestății sale, padișahul răposat mai înainte [3] — milostivirea lui Allah să fie asupra sa! — s-a emis înaltul lor firman precum că de la sus-numitul slujitor al lor, Ieremia voievod, să se ceară patruzeci de mii de florini; porunca și firmanul sînt ale fericitului meu padișah.

Ei (moldovenii — n-ns.) știu ca o datorie de viață plata celor patruzeci de mii de florini care le-a fost ordonată prin porunca împărătească. Dar pentru aprovizionarea expediției orientale din acest an norocos este nevoie de treizeci și cinci de mii chile [4] de făină, care costă treizeci și cinci de poveri akçe [5], și de treizeci și cinci de mii chile de orz, în valoare de douăsprezece mii akçe. Și, în expediția ungurească este nevoie de cinci sute capete de cai pentru tunurile de cîmp și de asediu; costul lor este de cincisprezece poveri. Seul pentru flota împărătească și ceara de albine pentru cămările împărătești, menționate mai sus, costă cinci poveri akçe. Costul menționatelor trebuințe face, împreună cu chiria animalelor de transport, șaizeci și șapte de poveri akçe; împreună cu cele douzeci de poveri akçe, care au fost scrise, fac în total optzeci și șapte de poveri akçe. În afară de acestea, unele din lucrurile necesare și din provizii au fost date în sarcina sus-menționaților pentru că nu este posibil ca ele să fie procurate din alt loc.

În situația în care cei patruzeci de mii de florini vor fi luați, așa cum s-a poruncit, atunci este necesar să se dea banii menționatelor zaherele și cai, precum și ai celorlalte trebuințe. Într-o asemenea situație nu se va face apro-

vizionarea expediţiei şi anularea ei este sigură. Şi, necesităţile înşirate ⟨mai sus⟩ nu pot fi procurate din alt loc.

Împreună cu slujitorii lor, vechilii sultanatului [6], s-a considerat potrivit acest mod şi s-a raportat la Scara de şa împărătească de a se proceda în acest fel. Această soluţie este, de altfel, potrivită intereselor credinţei şi *statului*. Porunca şi firmanul sînt ale fericitului meu padişah.

⟨Pe margine⟩: Răspunsul ilustru al răposatului şi milostivitului sultan Ahmed han [7]: Să se ceară patruzeci de mii florini.

---

[1] Lala Mehmed paşa, mare vizir între 5 august 1604 şi 21 iunie 1606.
[2] *Hatt-ı hümâyûn* — rezoluţia autografă a sultanului.
[3] Sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).
[4] *Kile* (chilă) — măsură pentru cereale. Au existat diverse chile, printre care şi cea de Brăila (100 kg.) Aici este vorba de chila de Istanbul, care măsura 25,7 kg.
[5] *Yük* — povară = 100.000 akçe (aspri).
[6] Este vorba de membrii Divanului imperial.
[7] Sultanul Ahmed I (1603—1617).

23

⟨*1606*⟩. Telhis al marelui vizir Dervi̇ş Mehmed paşa către sultanul Ahmed I, prin care susţine cererea populaţiei Moldovei ca fiul nevîrstnic al lui Ieremia Movilă să fie înlocuit pe tron cu Simion Movilă. Această schimbare este reclamată de situaţia tulbure din Moldova şi ea corespunde prevederilor tratatului.

Merhûm vezir-i a'zam olan Derviş Paşa'nındır telhîs:

Devletlü pâdişâhım Boğdan voyvodası Eremia fevt olmağla ahd-nâme [2] mûcibince oğluna inâyet olunmuş idi.

Devletlü padişahım sağ olsun hâlâ vilâyet halkından mahzar geldi oğlı sagîr olmağla böyle fitne ve ihtilâl zemânında vilâyet hıfzına kâdir değildir deyü müteveffânın karındaşı Simon voyvoda kullarına ricâ eylemişler mahzar telhîs olunub Rikâb-ı hümâyûnlarına gönderildi; fî'l-vâki' devletlü pâdişâhım böyle ihtilâl zemânında bir sabî zabta kadir olmayub ıyazen b'-illâh-i teâlâ bir fesâd zuhûr eylemeden ricâları üzere karındaşına virilse hem ahd-nameye ri'âyet olunmağla vilâyet halkı sefâlar iderler ve hem memleket zabt olunur memleket ittifâkı ile virildüği haber-i mahzdır hemen isti'câl üzere emri ve üsküf ve sancak gönderilüb voyvodalık karındaşına ricâları üzere sadaka buyurulmak bâbında fermân devletlü pâdişâhımındır.

Saadetlü pâdişâhım vilayet ma'mûr iken voyvodalara üsküf ve sancak bir kapucıbaşı ile gönderilürdi; lâkin hâla vilâyet harâb olub kapucıbaşıya ri'ayet idemezler ve çok âdem varmağla ihtilâle sebeb olur; ol cânibe varub gelen ehl-i vukûf bir kulları vardır anunla ve kapukethüdaları ile mahfîce gönderilür hemen yerine beğ nasb olunmak lâzimdir kapucıbâşı kullarından birisi ricâ iderse müsâ'ade buyurulmak bâbında fermân pâdişâhımındır.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 51, c. 628–629 (Topkapı Sarayı Müzesi Arșivi Kütüphanesi—Istanbul, Revan-1303, f. 67). Publ. de Cengiz Orhonlu, *op. cit.*, p. 118–119; Mihai Maxim, *Culegere de texte otomane*, fasc. I, Universitatea din București, 1974, p. 96–98; Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 242–243 (rezumat).

⟨Traducere⟩

Telhis al răposatului mare vizir Derviș pașa [1]

Puternicul meu padișah, cînd voievodul Moldovei, Ieremia, a murit, potrivit tratatului [2], ⟨domnia⟩ a fost dată fiului său [3].

Să trăiască puternicul meu padișah, acum a venit mahzar din partea populației țării, zicînd că fiul ⟨lui Ieremia⟩ fiind nevîrstnic nu este în stare să apere țara în situația actuală de tulburări și răzmerițe; și, au rugat ⟨ca domnia să fie dată⟩ fratelui său, Simion voievod, slujitorul lor. Mahzarul a fost făcut telhis și a fost trimis la Scara lor împărătească de șa.

Puternicul meu padișah, într-o asemenea vreme de răzmerițe, într-adevăr un prunc nu este în stare să stăpînească; dacă înainte de izbucnirea vreunei tulburări — să ferească Allah! — ⟨domnia Moldovei⟩ s-ar da, potrivit rugăminții lor, fratelui său, astfel nu numai că s-ar respecta tratatul și populația țării ar fi lipsită de griji, ci și țara ar fi bine stăpînită. Știrea ⟨aceasta⟩, dată prin unirea țării, este reală. Porunca de a i se trimite imediat fratelui său, în chip grabnic, poruncă și üsküf [4] și steag, așa cum ei au rugat, rămîne la hotărîrea puternicului meu padișah.

Fericitul meu padișah, atunci cînd țara ⟨Moldovei⟩ era în bună stare, üsküful și steagul se trimiteau voievozilor printr-un capugi-bașî [5]; dar, țara fiind acum ruinată, nu l-ar putea primi cum se cuvine pe capugi-bașî și, dacă ar merge mulți oameni, ⟨aceasta⟩ ar duce la tulburări. Există un slujitor al lor care, călătorind mult în acea parte, este bun cunoscător ⟨al Moldovei⟩. Trimițîndu-se pe ascuns cu acesta și cu capuchehaia lor, este necesar să fie de îndată numit bei la locul său. Dacă solicită vreunul dintre slujitorii săi capugi-bașî, atunci acordarea învoirii în această privință rămîne la hotărîrea padișahului meu.

---

[1] Derviș Mehmed pașa a fost mare vizir între 21 iunie și 9 decembrie 1606.

[2] În tratatul de pace *(ahd-name)* otomano-polonez, de la 4 august 1598, era prevăzut în mod expres faptul că, la moartea lui Ieremia Movilă, domnia Moldovei avea să fie dată fiului său (Archiwum Głowne Akt Dawnich-Warszawa, Archiwum Koronne Warszawskie, dz. Tureckie, k. 71, t. 280, nr. 518). Miron Costin, în „Letopisețul Țării Moldovei..." *(Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 52), arată că Ieremia Movilă ar fi primit de la sultan „și diresă, ce-i dzicū ei atșirif, de domniie vécinică lui și seminții lui".

[3] Constantin Movilă, viitor domn al Moldovei între 1607 și 1611.

[4] *Üsküf* — un fel de bonetă cu panaș; era acordat și domnilor români, ca însemn al autorității.

[5] *Capugi-bașî (kapıcıbașı)* — unul din cei 12 șefi ai portarilor de la palatul sultanilor din Istanbul. Erau deseori însărcinați cu misiuni speciale, printre care și cea de înscăunare sau de mazilire a domnilor români. În ambele cazuri aveau o suită numeroasă. La înscăunare, domnul era nevoit să le dăruiască sume mari și cadouri valoroase.

24 ⟨*1607 ianuarie*⟩. Raport *(takrir)* prezentat sultanului Ahmed I, în care se reproduce conținutul scrisorii marelui vizir Kuyudju Murad pașa, trimisă probabil caimacamului. Marele vizir, aflat atunci la hotarele apusene ale imperiului, anunță moartea principelui Transilvaniei, Ștefan Bocskai, și cere respectarea testamentului acestuia, prin care fusese desemnat ca succesor Homonnay Bálint, fapt ce ar corespunde prevederilor tratatului. Sînt menționate și măsurile luate în acele împrejurări de marele vizir, printre care și trimiterea unor scrisori domnilor Țării Românești și Moldovei.

Vezir-i âzam Murad Paşa kullarının bu bendelerine gönderdüği mektubdır.

Mâh-ı Ramaz⟨anın⟩ yiğirmi ikinci gününde Erdel hâkimi ve Macar kıralı Boçkay'nın cemi' esrârına vakıf olub Kâşa'nın baş papası olan Pitr Pâp ve musâhibi ve müşaviri olan Ormendi Pal ve Seçi Simon nâm üç bellübaşlulardan gelen mektublar nazır olundukda devletlü pâdişâh hazretleri sağ olsun Boçkay mürd oldı ahd-nâme-i hümâyûnda kendüden sonra kimi dilerse ⟨o⟩l ola deyü mukayyed olmağla Erdel beğlerinin neseb-sahiblerinden Homonnây Balind nâm kullarının istikâmeti ve saâdetlü ⟨pâdişâ⟩ha hizmet eylemesi ve reayayı siyânet itmesi mukarrer olub yarar ve nâmdar olmağla hal-ı hayvetinde kendünün yerine kıral ⟨olma⟩sını saâdetlü pâdişâhımıza ve müteveffâ Derviş Paşa'ya ve bu kullarına gönderdüği mektubda kullî ibrâm eylemiş ve bundan evvel bu kulları sefer-i nusret-eserde nice vükelası ile sulh husûsuna ikdâm olundukda mûmâ-ileyh Boçkay'a bir mukarreb âdemisi zehr virmekle halâs olmıyacağın bilüb bu canibe dahi kendüden sonra kimi isterese kıral olmak içün emr-i şerif rica itmekle muradı üzere emr virmiş idik hâlâ gelen kâğıdların her birinde bu husûsı yazub etrafa mühkem tenbih olunmasın rica itmişler saâdetlü padişahımıza dahi gönderdikleri kâğıdların tercemesi irsâl olundı nazırı hümâyûn müteallik oldukda ma'lûm-ı şerifleri olur lâkin bu kâğıdlar Der-ı devlete varub gelince zemân murûr idüb erken tedâriki görilmek mühimmatdan olmağın sâbıka Rûmeli eyâletine mutasarrıf olan Hasan Paşa ve Eğri beğlerbeğisi Sinân Paşa ve sâir serhadd ihtiyârlarile müşâvere olundukda şimdi ortalık ve eşkıyâ ayak üzere olub isti'câl üzere tedâriki görülmesi evlâ'dır deyü bu kullarının re'yne muvaffık cevâb virdikleri ecelden bilâ-tevkîf Boçkay kıralın vasiyeti ve ihtiyârlarının ma'kul görüb kırallığa kabul eyledikleri mukaddemâ virilen ahd-nâme mûcibince mezbûr Homonnay Balind'i ricâları üzere vilâyet-i Erdel'e hâkim ve Macar kıralı nasib ve tayın idüb ve berât-ı şerifle nâme-i hümâyûn yazdırılub Degrâh-ı'alî kapucıbaşılarından Belgrad'da olan Mustafa Ağa kulları mezbûrı yerine geçürmek ve Macar kıralı nasib itmek içün gönderilmişdir in-şâ'-Allahü te'âlâ eyyâm-ı devlet-i pâdişâhîde ümidimiz budur ki hüsn-i vechile kıralı yerine geçürüb bir fitne zuhur eylemiye hâlâ eğer Erdel'lüden ve bazı boy beğlerinden al cânibe varub Erdel hükümetine tâlib olurlarsa sözlerine i'timâd olunmıyub ahz olunub habs oluna ki şimdi tâlib çok zuhûr idüb sonı fitneye bais olur serhaddlarımız bir mikdâr teskîn-i fitne bulmuşken bais-i fitne olacak ahvalden ziyade havf gerekdir ve Nemçe'nin dahi büyük elçisi ile-hüze'l-ân Budûn'a dâhil

olmıyub cemî' pişkeşleri ve kethüdâ ve âdemleri Komrân kal'asına dâhil olduğı bundan evvel dahi Rikâb-ı hümâyûna i' lâm olunmuşdı hâliâ bu ahvâl içün te'hîr itdirmek mülâhaza olunur ve bu ahvâl içün Nemçe vükelâsından dahi habere bakaruz girü Beç'de olan Herseke ve sulh vükelâsına kâğıdlar gönderilmişdir Boçkây kıral gitdi ise uhdemiz uhde ve sulhumuz sulhdur ve Boçkây pâdişâhımızın kulı olmağla girü vasiyeti üzere pâdişâh tarafından vasiyet itdügüne kırallık inâyet olunmuşdur vilâyetlerine tecâvüz ve taarruz olunmıyub hemen elçileri erişdiresiz deyü te'kîd olunmuşdur bundan mâ-adâ cümle serhadd beğlerine ve beğlerbeğilerine ve Boğdân ve Eflâk voyvodalarına dahi nâmeler gönderilmişdir Erdel cânibine tecâvüz olunmıyub şimdi kıral oluna tebaiyyet idüb dostlukdan hâlî olmıyasız ve fevt olan Boçkây kıral Erdel Belgrad'ında defn olunsa gerek azîm cem'iyyetdir yarar ademleriniz gönderüb anda maân hazır olalar deyü tenbih olunmuşdur zirâ âyînleri bu imiş ki bunun gibi kıral defn olundukda etrafında olan bellü başlular cem' olub defn itdiklerinden sonra kıral olacak kim ise ol mahallede ma'lûm olub el öpülüb iskemleye geçürürler imiş ol güne varınca kıral kim olduğı ma'lûm olmaz imiş bunun dahi meyyiti beş haftda defn olmağı tayın itmişler irsâl itdüğümüz kulları dahi Erdel Belgrad'ına gönderilmişdir şimdi bunda bulunduğumuz aceb isâbet olmuşdur şimdiden sonra dahi ne zuhûr iderse i'lâm olunur ve Asitâne'den dahi Boğdân ve Eflâk voyvodalarına ve Lih kıralına emirler gönderülüb tenbih olunmak munasibdir ammâ Eflâk voyvodasına ziyadece tenbîh lâzimdir ve hâlâ Macâr kıralı tayın olunan kullarına alem-i şerif ve murassa' kılıç ve bir topuz ve iki hil'at ve mükemmel rahtı ile bir at ve sair bellü başlularına kırk pare hil'at istimâlet içün gönderilmişdir deyü i'lâm ider.

⟨Hatt-ı hümâyûn:⟩ Ma'lûm oldı.

Başbakanlık Arşivi-Istanbul, (A) AMD-1017.

⟨Traducere⟩

Scrisoarea pe care slujitorul lor, marele vizir Murad paşa [1], a trimis-o acestui rob al lor:

Atunci cînd au fost citite scrisorile primite, în ziua de douzeci şi două a lunii Ramazan [2], de la trei fruntaşi ⟨ai Transilvaniei⟩: episcopul de Caşovia, Pèter Pap, care cunoaşte toate secretele lui Bocskai, stăpînitorul Transilvaniei şi regele Ungariei, şi consilierii intimi ai acestuia, Ormandi Pal şi Secsi Simon, ⟨s-a aflat că⟩ — Majestatea sa puternicul padişah să fie sănătcs! — Bocskai a murit [3].

Deoarece în cartea împărătească de legămînt (tratat — n.ns.) stă scris că după el va fi cel ce va fi desemnat de el însuşi, în scrisorile pe care le-a trimis, în timpul vieţii sale, fericitului nostru padişah [4] şi răposatului Derviş paşa [5], precum şi acestui slujitor al lor [6], ⟨Bocskai⟩ a insistat mult ca în locul său să fie rege slujitorul lor numit Hommonay Bálint, care este dintre nobilii de sînge ai Transilvaniei şi este sigur că acesta va sluji cu credinţă fericitului padişah şi va proteja raiaua, fiind destoinc şi renumit. Şi, mai înainte de acestea, cînd acest slujitor al lor, aflat în expediţia marcată de biruinţă, se străduia, cu unii vechili ai săi, în problema păcii [7], sus-numitul Bocskai ştiind

că va fi otrăvit de unul din oameni săi apropiați și nu va scăpa [8], rugase ca din această parte să i se dea o poruncă ilustră pentru ca după el să fie rege cel pe care îl va dori el însuși; dădusem poruncă potrivit dorinței sale. În fiecare din hîrtiile sosite acum se adresează rugămintea de a se trimite instrucțiuni ferme în împrejurimi, în această privință. De asemenea, a fost expediată traducerea hîrtiei pe care ei au adresat-o fericitului nostru padișah. Ilustra lor știință va afla atunci cînd privirea lor împărătească îi va acorda atenție. Dar, pînă ce aceste hîrtii vor ajunge și se vor întoarce de la Reședința fericirii (Istanbul — n.ns.), va trece vreme. Deoarece este important să se ia din timp măsuri, cînd au fost consultați, fostul posesor al provinciei Rumelia, Hasan pașa, și beilerbeiul de Agria, Sinan pașa, precum și ceilalți veterani de la hotare au spus că: „lumea și tîlharii fiind acum în stare de răzmeriță, este mai potrivit ca problema să fie rezolvată cît mai grabnic"; astfel, au împărtășit opinia acestui slujitor. De aceea, potrivit testamentului regelui Bocskai și clarviziunii bătrînilor de a-l accepta ca rege, și conform cărții de legămînt dată mai înainte, sus-numitul Homonnay Balint să fie numit fără întîrziere — așa cum au rugat — stăpînitor în Transilvania și rege în Ungaria, și, punîndu-se să se scrie ilustrul berat [9] și cartea împărătească, a fost trimis Mustafa aga — aflat în Belgrad, și care este dintre capugi-bașii înaltei Porți — pentru a-l trece pe sus-numitul ⟨Homonnay Balint⟩ la locul său de ⟨stăpînitor al Transilvaniei⟩ și pentru a-l desemna ca rege al Ungariei.

Cu voia lui Allah, ceea ce sperăm în zilele puterii padișahale este aceasta: regele fiind instalat, într-un chip potrivit, la locul său, să nu se ivească vreo tulburare și, dacă cineva dintre transilvăneni sau dintre nobili mergînd în acea parte ar pretinde guvernarea Transilvaniei, să nu se acorde încredere cuvintelor sale, ci să fie arestat și întemnițat, pentru că acum se vor ivi mulți pretendenți, iar ⟨aceasta⟩ ar cauza tulburări. Acum cînd hotarele noastre au ajuns la o oarecare liniște, trebuie să ne temem mult de situația care ar provoca tulburări.

Și, de asemenea, marele sol al neamțului nu a intrat pînă acum în Buda; mai înainte de aceasta anunțasem la Scara de șa împărătească că darurile și chehaia și oamenii săi (ai solului habsburgic — n.ns.) au intrat în cetatea Kommorn. Este de gîndit că această situație înseamnă amînare; așteptăm vești și de la vechilii nemți. Au fost trimise hîrtii herțegului aflat la Viena și comisarilor păcii, zicîndu-li-se: „chiar dacă regele Bocskai a dispărut, cuvîntul nostru este cuvînt și pacea noastră este pace. Și, deoarece Bocskai a fost slujitorul padișahului nostru, regalitatea a fost acordată din partea padișahului celui pe care l-a dorit el, potrivit testamentului său. S-a reînnoit cererea ca țara lor să nu fie încălcată și atacată, iar solii lor [10] să ajungă degrabă ⟨la Istanbul⟩".

În afară de aceasta, au fost trimise scrisori tuturor beilor și beilerbeilor, precum și voievozilor Moldovei și Țării Românești, sfătuindu-i astfel: „nu faceți încălcări în partea Transilvaniei și supunîndu-vă celui care a devenit acum rege, să nu arătați lipsuri în a fi în prietenie ⟨cu el⟩. Și, regele Bocskai dacă va fi înmormîntat în Belgradul Transilvaniei, atunci trebuie că va fi o mare adunare; să trimiteți acolo oamenii voștri destoinici".

Se zice că ceremonia lor ar fi următoarea: în cazul înmormîntării unui rege ca acesta, fruntașii aflați în jurul său se adună într-un loc, după ce l-au înmormîntat, și acolo se află cine va fi rege; și, sărutîndu-i mîna îl așează pe

scaun; se spune că pînă în acea zi nu se știe cine va fi rege. Au stabilit ca înmormîntarea acestuia (a lui Bocskai — n.ns.) să se facă după cinci săptămîni de la decesul său.

Supușii pe care i-am trimis au fost, de asemenea, trimiși la Belgradul Transilvaniei.

Oare ceea ce am făcut acum aici și-a atins ținta?! Va fi comunicat tot ceea ce se va ivi și de acum înainte.

Este potrivit ca și din partea Pragului, trimițîndu-se porunci voievozilor Moldovei și Țării Românești și regelui Poloniei să fie sfătuiți ⟨în sensul arătat mai sus⟩. Dar sînt necesare sfaturi sporite voievodului Țării Românești.

Și, mai înștiințează că slujitorului lor, care a fost numit acum rege al Ungariei, i s-a trimis ilustrul steag și sabie *ornamentată* și un buzdugan și două caftane și un cal cu harnașament bogat, iar celorlalți fruntași ai Transilvaniei le-au fost trimise patruzeci de bucăți caftane în scop de consolare.

⟨Rezoluția imperială:⟩ S-a luat la cunoștință.

---

[1] Kuyudju Murad pașa — mare vizir între 11 decembrie 1606 și 5 august 1611; a fost renumit pentru cruzimea cu care a înăbușit răscoalele anatoliene *(djelali)*.

[2] 22 Ramazan 1015 — 21 ianuarie 1607.

[3] Ștefan Bocskai a murit la 29 decembrie 1606; după izvoare turco-otomane, el a murit la 4 ianuarie 1607.

[4] Ahmed I (1603—1617).

[5] Marele vizir Derviș Mehmed pașa a fost exercutat la 9 decembrie 1606; obținuse sigiliul de mare vizir la 21 iunie același an.

[6] Semnatarul scrisorii, Kuyudju Murad pașa, care atunci era comandantul expediției apusene.

[7] Este vorba de pacea otomano-habsburgică de la Szitvatörök, încheiată la 11 noiembrie 1606.

[8] A fost otrăvit de consilierul Kátai Mihály; asasinatul acesta a fost pus la cale de Habsburgi.

[9] *Berat* — diplomă de numire, de investire, dată de sultan.

[10] Ai Habsburgilor.

25

⟨1607 septembrie 22 (1016 Cemâziyülahır 10)⟩. Firman al sultanului Ahmed I acordat lui Radu Șerban pentru întărirea domniei acestuia în Țara Românească.

Eflâk voyvodası Radul voyvodaya hüküm ki:

Sen sadâkat üzere Asitâne-i saâdetime hizmet idüb vilâyetin hıfz ü hırasetinde ve reâya ve berâyânın zabt ü siyanetinde ikdâm ü ihtimâm üzere olduğun mesâmi'-i 'aliyye-i hüsrevânem ilkâ olunmağın hizmetin meşkûr olmuşdur; imdi voyvodalığına mutasarrıf olub min ba'd dahi hıfz ü hırasetinde olub ve haracın mukabilesinde irsâlı fermânım olan vakıtı ile irsâl eylemen fermânım olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda kemâ-kân voyvodalığına mutasarrıf olub vilâyetin hıfz ü hırasetinde ve reâyâ ve berâyânın huzûr ü refâhiyetlerinde ve sair Devlet-i aliyyeme müteallik umûr ve husûslarda sadâkat üzere hizmet idüb irsâlı fermânım olunan balı vakıtı ve zemânı ile irsâl ve isâl idüb hizmetde bulunmağa sa'î ü ikdâm eyleyesin; madem ki Asitâne-i saâdetime sadâkat

üzere hizmet eyleyesin voyvodalığın âhera virilmek ihtimâlı yokdur; ana göre mukayyed olasın.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 21, c. 359 (Başbakanlık Arşıvı-Istanbul, *Mühimme* Defterleri 76, doc. 123).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Ţării Româneşti, Radu voievod:

A fost încredinţat măreţul meu auz împărătesc faptul că tu, slujind cu devotament faţă de Pragul fericirii mele, ai dovedit străduinţă şi grijă în apărarea şi protejarea ţării, precum şi în stăpînirea şi ocrotirea populaţiei; de aceea, slujba ta este socotită demnă de laudă.

Aşadar, a fost emis firmanul meu ca, deţinînd ⟨în continuare⟩ domnia pe care o ai, să fii şi de acum înainte în ⟨slujba⟩ de apărare şi protejare ⟨a ţării şi a populaţiei ei⟩; şi, de asemenea, în schimbul haraciului tău să trimiţi la vreme mierea care a fost poruncită.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, fiind, ca şi pînă acum, posesorul domniei pe care o deţii, să slujeşti cu credinţă în privinţa apărării şi protejării ţării şi în ceea ce priveşte ⟨asigurarea⟩ liniştii şi bunăstării populaţiei, precum şi în privinţa treburilor şi problemelor legate de măreţul meu Stat. ⟨De asemenea,⟩ să trimiţi şi să faci să ajungă la timp mierea care ţi-a fost comandată; să depui muncă şi străduinţă pentru a fi în slujbă.

Atîta vreme cît îndeplineşti slujba cu credinţă faţă de Pragul meu al fericirii, nu există posibilitatea ca domnia pe care o deţii să fie dată altcuiva. Să procedezi potrivit acestuia.

26

⟨1607 septembrie-noiembrie⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Ţării Româneşti, Radu Şerban, prin care îi cere să acorde ajutor militar domnului Moldovei, Mihail Movilă.

Eflâk voyvodasına hüküm ki:

Mektub gönderüb bundan akdem sana irsâl olunan hükm-i hümâyûnum mûcibince Boğdan voyvodası Mihâil voyvodaya imdad içün dört bin mikdârı âdem gönderüb min ba'd dahi ol bâbda takayyüd üzere olduğun bildirmişsin ber-hurdâr olasın; imdi Boğdan vayvodalığı müşârün-ileyh Mihâil voyvodanın üzerinde olub ahere virilmek ihtimâlı yokdur bundan sonra dahi onat vechile mukayyed olub iktiza iderse muâvenet içün müstevfî âdem gönderüb lâzim gelürse müşârün-ileyh ile haberleşüb bizzât kendün varub muâvenet ve müzâheret eylemen babında fermân-ı alişânım sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda onat vechile ve dikkât ve ihtimâmla mukayyed olub ve dâimâ müşârün-ileyh Mihâil voyvoda ile haberleşüb asker göndermeği

iktizâ ider yahud kendün bizzât varub maiyyet ile def'-ı mazarrat-ı a'dâda hizmetde bulunmak mı icâb ider ve bi'l cümle her ne tarik ile mümkün ise müşârün-ileyh'in üzerine düşmen gelmek ihtimâlı oldukda varub imdâd *ve iânetde dakîka fevt eylemeyesin.*

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 21, c. 398 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri 76, doc. 26).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Țării Românești [1]:

Expediind scrisoare, ai înștiințat că, potrivit poruncii mele împărătești care ți-a fost adresată mai înainte, ai trimis un număr de patru mii de oameni în ajutorul voievodului Moldovei, Mihail voievod [2], și că te vei strădui în această privință și de acum înainte. Fii lăudat!

Așadar, nu există posibilitatea ca domnia Moldovei, aflată acum în seama lui Mihail voievod, să fie dată altcuiva. Arătînd și de acum înainte grija cuvenită ⟨acestei probleme⟩, să-i trimiți în ajutor oameni în număr suficient, dacă va fi necesar; iar dacă va trebui, ținînd legătura cu sus-numitul ⟨Mihail voievod⟩, să mergi tu însuți în persoană. În această privință a fost emis firmanul meu glorios, ⟨prin care⟩ poruncesc:

Cînd ⟨această poruncă⟩ îți va parveni, străduindu-te în modul cuvenit și cu atenție și grijă, să ții permanent legătura cu sus-numitul Mihail voievod; dacă va fi necesar, să trimiți oaste sau dacă va trebui, să mergi tu însuți în persoană, pentru ca, împreună cu el, să fii în slujba de a pune capăt stricăciunilor dușmanului; indiferent pe ce cale va fi posibil, să nu pierzi nici un minut în a acorda ajutor, atunci cînd dușmanul ar veni asupra sus-numitului ⟨Mihail voievod⟩.

---

[1] Radu Șerban, domn al Țării Românești (1602—1610).
[2] Mihail Movilă, domn al Moldovei (14 septembrie — octombrie; înainte de 16 noiembrie — înainte de 9 decembrie 1607).

27

1608 ianuarie 9—18 (1016 Ramazan evâhır). Constantinopol.
Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiului și mutevelliului de la Vadul Ismail, de a duce oștenii disponibili din regiune în tabăra „beilerbeiului de Tighina și Cetatea Albă", Ahmed pașa, care are misiunea să intervină în sprijinul lui Mihail Movilă, domnul Moldovei.

⟨Tuğra⟩

Kıdvetü'l kuzât ve'l hükkâm muaddün-li'l-kâzî ve'l kelâm mümeyyizi'l-helâl 'ani'l-haram Ismail Geçidi kadısı zîde fazluhû ve kıdvetü'l emâsil ve'l akrân Ismail Geçidi evkâfı mütevellîsi zîde kadruhû tevk'-i refî'i hümâyûn vâsıl olunacak malûm ola ki:

Hâlâ Boğdan voyvodalığı berât-ı hümâyûnumla inayet olunan Simon oğlu Mihâil voyvoda üzerinde iken Eremia oğlu Kostantin rıza-i şerifime mugayır voyvodalık sevdâsıyle ilân-ı isyân idüb Kazak tâifesinden ve gayriden hayli eşkıyâ ile fesâd üzere olmakla avn-i Hakk'la def' ve izâlesine müstevfî asker lâzim olmağın ol cânibde çebelü Tatar tâifesinden ve eli emirlü ve mazullerden ve il erlerinden ne mikdâr adem bulunursa müretteb ve mükemmel düşmen yarağıyle ihrâc olunub ve sen ki mütevellîsin sen dâhi yarar adamlarınla maan kalkub taife-i mezbûreyi yanına alub hâliâ Bender ve Akkerman beğlerbeğisi olub zikr olunan askere baş-ü-buğ olunan emirü'l-ümerâ'i- l-kirâm Ahmed dâme ikbâlühû 'ye mulâkî olub vech ü münasib gördüği üzere hizmetde bulunmak emrim olmuşdır buyurdum ki:

Vusül buldukda bir an te'hîr itmeyüb tevâif-i mezbûreyi muaccelen müretteb ve mükemmel düşmen yarağıyle ihrâc idüb ve sen ki mütevellîsin yanına alub üç dört güne dek varub müşârün-ileyhe erişub uğur-ı hümâyûnumda hizmetde bulunasın in-şâ'-Allahü teâlâ bu bâbda hizmetde bulunanlara hallerine göre riâyet olunur ve emre adem-i inşâî olub ihmâl ve inâd idenlere zarrara olunur sonra bilmedik ve işitmedik dimeyüb emrimin icrâsında var kuvvetî bâzüî himmete getiresin.

Sen ki kadısın mütevellî-i mezbûr ne mikdâr âdem ile kalkduğını ve emr-i şerifim vardukdan sonra ne vechiyle tedârik görüb ve ne günde ve ne târihde teveccüh itdüğin sıhhat üzere yazub arz eyliyesin. Şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timad kılasın. Tahrîren fî evâhır şehr-i Ramazânü'l- mubarek sene-i sitte aşer ve elf.

Be-makam-ı
Kostantiniyye
el-mahrûse.

⟨Verso:⟩ Ismail Geçidi kadısı ve mütevellîsine.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 238—239 (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-7786)

⟨T r a d u c e r e⟩

⟨Tugra⟩

Cel care este pildă printre cadii și judecători, cel ce a fost pregătit pentru a judeca și cuvînta, cel ce știe să distingă ceea ce este bun de ceea ce este rău, cadiul de Vadul Ismail — să-i sporească meritul ! — și cel care este pildă printre cei de o seamă cu el, mutevelli [1] al vakîfului de la Vadul Ismail — să-i crească demnitatea ! — atunci cînd va sosi mărețul semn împărătesc să știe că:

Deși domnia Moldovei se află acum în seama fiului lui Simion, Mihail voievod [2], fiindu-i dată prin favoarea ⟨cuprinsă⟩ în beratul meu împărătesc, totuși, împotriva ilustrei mele permisiuni, fiul lui Ieremia, Constantin, [3] a declarat revoltă, cu dorința de a obține domnia; el se găsește pe calea răutăților, fiind împreună cu cei din neamul cazac și cu alți tîlhari. Pentru înlăturarea și nimicirea lui — cu ajutorul lui Allah — fiind nevoie de numeroși

oșteni, să fie scoși — bine orînduiți și înarmați la fel ca și dușmanul — gebelii[4] din neamul tătăresc și cei care au poruncă în mînă și mazilii și toți oștenii de provincie care pot fi găsiți în acea parte.

De asemenea, și tu, cel care ești mutevelli, ridicîndu-te cu oamenii tăi destoinici și luînd lîngă tine menționata tagmă ⟨de oșteni⟩, să te unești cu emirul emirilor renumiți, cel care a fost numit căpetenie asupra menționatei oștiri, actualul beilerbei de Tighina și Cetatea Albă, Ahmed — să aibă mereu parte de noroc! A fost emisă porunca mea de a te afla în misiune așa cum va considera el (Ahmed pașa — n. ns,) de cuviință.

Am poruncit:

Cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, fără a întîrzia o clipă, să scoți grabnic tagmele respective ⟨de oșteni⟩, înzestrate și înarmate la fel ca și dușmanul.

Și, tu, care ești mutevelli, să-i iei lîngă tine și, pînă în trei-patru zile, să mergi și să ajungi la sus-numitul ⟨beilerbei⟩, pentru a fi în slujba binecuvîntării împărătești. Cu voia lui Allah, cei care se vor afla în această slujbă vor fi onorați, potrivit cu starea fiecăruia; iar cei care, neîndeplinind porunca, vor fi delăsători sau îndărătnici, vor avea de suferit. Să nu ziceți că nu ați știut și nu ați auzit. Să depui toate strădaniile pentru a îndeplini porunca.

Tu, cel care ești cadiu, să raportezi cu exactitate numărul de oameni cu care sus-numitul mutevelli a pornit, precum și despre măsurile pe care le-a luat după sosirea ilustrei mele porunci și în ce zi și la ce dată a pornit la drum. Așa să știi. Să acorzi încredere semnului ilustru.

Prin scris, la sfîrșitul lunii Ramazan cea de bun augur, anul o mie șasesprezece.

În reședința
de la Constantinopol
cel bine păzit.

⟨Verso:⟩ Cadiului și mutevelliului de Vadul Ismail

---

1 *Mütevelli* — administrator al unei fundații pioase *(vakıf)*.

2 Mihail Movilă, domn al Moldovei (septembrie—octombrie; noiembrie—decembrie 1607); a murit la 27 ianuarie 1608.

3 Constantin Movilă, domn al Moldovei (1607—1611).

4 *Cebelü (cebeli)* — oșteni pe care erau obligați să-i aducă în campanie posesorii de feude; numărul lor varia în funcție de valoarea veniturilor posesiunilor respective.

28

1608 ianuarie 26 (1016 Șevval 8). Poruncă a sultanului Ahmed I, prin care cere cadiilor aflați pe drumul dintre Istanbul și hotarul Țării Românești să nu creeze dificultăți celor care duc unele mărfuri pentru domnul Țării Românești, Radu Șerban.

Südde-i sa'âdetimden Eflâk'a varınca yol üzerinde ve iskelelerde vâki' olan kadılara hüküm ki:

Eflâk voyvodasının kapukethüdası müşârün-ileyh voyvoda mühimmatı içün üç pasdav mor çuka ve yiğirmi aded hâlı ve yüz zirâ' atlas ve yiğirmi zirâ' kemha ve on beş yorgan ve yiğirmi vakıyye harîr ve elli top(?) ibrișim

ve yetmiş aded dülbend ve yüz aded bogası ve iki yüz zirâ' tafta ve elli pare sırma ve yiğirmi aded tor kuşak ve otuz aded döşek yüzü ve yiğirmi aded yasdık yüzü ve elli aded kenevir ipliği ve sekiz aded sayisâne bergiri ve otuz deste kaytan ve elli aded mohayir ve kırk aded sof alub lâkin menâzil-i merâhilde tuvârlarına ve zikr olunan esbâblarına dahl olunmamak bâbında inâyet ricâ eyledüği i'lâm olunmağın olageldüği üzere amel olunmak fermânım olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda zikr olunan esbâblarına ve tuvârlarına haricden kimesneye dahl itdirmeyüb olageldüği üzere birbirinize irsâl ve isâl eyleyesiz.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Ba-hatt-ı Mehmed Efendi vech-i meşrûh üzere buyuruldu; fî 8 L sene ⟨10⟩16.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 21, c. 309 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defteri 76, doc. 251).

⟨T r a d u c e r e⟩

Cadiilor aflaţi pe drumul şi în schelele dintre Pragul meu al fericirii şi Ţara Românească, poruncă:

Capuchehaia voievodului Ţării Româneşti a luat pentru nevoile numitului voievod trei suluri [1] de postav mov şi douăzeci de bucăţi covoare şi o sută coţi [2] de atlas şi douăzeci coţi de damasc şi cincisprezece plăpumi şi douăzeci ocale de mătase şi cincizeci suluri(?) de ibrişin şi şaptezeci bucăţi de dülbend [3] şi o sută bucăţi bogasî [4] şi două sute coţi de tafta şi cincizeci bucăţi de sîrma [5] şi douăzeci bucăţi de centuri împletite şi treizeci bucăţi de pînză pentru saltea şi douăzeci bucăţi de feţe de pernă şi cincizeci bucăţi de fire de cînepă şi opt bucăţi desagi de cal şi treizeci teancuri de găitan [6] şi cincizeci bucăţi de mohair şi patruzeci bucăţi (ghemuri) de lînă. Dar, fiind înştiinţat faptul că el (capuchehaia domnului Ţării Româneşti — n. ns.) a cerut bunăvoinţă pentru ca în popasuri ⟨nimeni⟩ să nu le pretindă ceva pentru vitele lor şi menţionatele lor bunuri, a fost emis firmanul meu de a se proceda aşa cum s-a făcut pînă acum.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, nepermiţînd cuiva din afară să se amestece, să trimiteţi şi să faceţi ca ⟨aceste bunuri⟩ să ajungă, de la unul la celălalt dintre voi, conform modului cum s-a procedat pînă acum.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Prin scrisul lui Mehmed Efendi; s-a poruncit precum s-a arătat mai sus; la 8 L anul ⟨10⟩16.

---

[1] *Postav* — balot, sul de postav de 50 arşini (1 arşin comercial = 68 cm); 3 suluri = = 102 m.

[2] *Zira* — cot (68 cm).

[3] *Dülbend* — pînză fină de bumbac cu ţesătură rară.

[4] *Bogası* — pînză fină de bumbac, folosită mai ales pentru căptuşeală.

[5] *Sırma* — fir de aur sau argint; ţesătură din asemenea fire.

[6] *Kaytan* — cordon de mătase folosit pentru a borda îmbrăcămintea din postav şi a face butoniere.

29 ⟨*1608 februarie 16 (1016 Şevval 29)*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiilor din sangeacul Silistra, pentru judecarea şi pedepsirea numiţilor Bostan bei şi Naibzade Mehemmed, care au săvîrşit fărădelegi în satele din jurul tîrgului Carasu.

Silistre sancağında vâki' olan kadılara hüküm ki:

Tekfürgölü kadısı mevlânâ Cafer Südde-i saâdetime mektub gönderüb Bostan Bey'in kethüdası olan Naibzâde Mehemmed nefs-i Karasu'ya gelüb etraf kuraya zorba gönderüb bazısına senin çobanın gayıb olmuşdur ve bazısına evinden maktûl bulunmuşdur deyü üçer ve dörder yüz altunların alub ve Kocak Bey nâm karyeden Yeğzâde nâm hatunun vefât itmiş oğulları içün senin oğullarun koyun ve sığır almışlar ve bir caryen hamile olub vaz'-ı haml itdirmişsin deyü otuz kırk nefer atlu ile üzerine varub on üç gün oturub müft ve meccânen koyun ve sığırların ekl idüb ve kırk iki bin akçesin alub ve mezbûr Bostan Bey dahi kendü tarafından zorba gönderüb cemî' karye halkın aher kazaya alub gidüb hilâf-ı şer'î şerif üçer yüz altunlarun alub zulm ve taâddîlerinden fukaranın halleri diğer-gûn olmuşdur deyü arz itmeğin buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda onat vechile mukayyed olub mezbûrları meclis-i şer'îne ihzâr da'vâ-yı hakk ve tayîn-ı madde iden hasmları muvacehesinde bir def'a şer'ile görülüb fasl olunmıyan husûslarını onat vechile şer'ile hakk olan teftişi idüb ba'de-s-sübût erbâb-ı hukûka şer'ile teveccüh olan hakların hükm idüb bî-kusur alıvirdükden sonra ehl-i fesâddan muhtac-i arz olanların üzerin sübût bulan mevaddın suret-i sicilleriyle ahvallerin vuku'ı üzere yazub arz eyleyesin değiller ise şer'ile hakklarında lâzim geleni icrâ idüb hilâf-ı şer'î şerif kimesneye iş itdirmiyesin şöyle ki inâd ve muhalefet iderlerse kayıd ü bend ile Südde-i saâdetime gönderesin ki ahvalleri şer'ile Divân-ı hümâyûnumda görülüb icrâ-i hakk itdirile.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Mehmed Efendi hattıyle.
Inad iderlerse kayıd ü bend ile Asitane'ye gönderile.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 21; c. 389 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 76, doc. 49).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă ⟨adresată⟩ cadiilor aflaţi în sangeacul Silistra:

Cadiul de Techirghiol, mevlana [1] Geafer, trimiţînd scrisoare la Poarta mea a fericirii, a arătat:

Naibzade Mehemmed, care este chehaia lui Bostan bei, intrînd în tîrgul Carasu [2], a trimis zorbale în împrejurimi şi zicînd unora „ciobanul tău a dispărut", iar altora „în casa ta a fost găsit un mort", a luat de la fiecare cîte trei sau patru sute de galbeni. Şi, mergînd cu treizeci-patruzeci de călăreţi asupra femeii numită Yeğzade, din satul Koceak Bei, au stat la ea treisprezece

zile și i-au mîncat pe gratis oile și vacile și i-au luat patruzeci și două de mii akçe, spunîndu-i despre fiii ei morți „fiii tăi au luat oi și vaci și o roabă de a ta fiind însărcinată, se zice că ai făcut-o să nască (avorteze?)". Și, pomenitul Bostan bei trimițînd la rîndul său zorbale, a luat toată populația satului și a dus-o în altă caza și, contrar prevederilor ilustrului șeriat, le-a luat cîte trei sute de galbeni; datorită asupririlor și fărădelegilor săvîrșite de ei, starea sărmanilor locuitori s-a înrăutățit.

Pentru că ⟨pomenitul cadiu⟩ a raportat ⟨astfel,⟩ am poruncit:

Cînd va ajunge ⟨acest firman,⟩ străduindu-vă în modul cel mai potrivit, să-i aduceți pe sus-numiții în fața tribunalului și confruntîndu-i cu reclamanții lor, să-i judecați o dată pentru capetele de acuzare stabilite. În privința problemelcr care nu au putut fi decise într-un mod corespunzător, să faceți cercetările legale și, după verificare, să dați hotărîrea care este potrivită oamenilor justiției. După ce veți înapoia ⟨bunurile⟩ fără vreo lipsă, în privința răufăcătorilor care trebuie să fie raportați la Poartă, să scrii și să raportezi situația lor așa cum a fost, trimițînd dosarele lor cu problemele care au fost probate. Iar dacă ⟨nu trebuie raportați⟩, să aplici în privința lor ceea ce este legal. Să nu permiți nimănui să facă ceva contrar prevederilor șeriatului. Dacă se împotrivesc, să-i trimiți în lanțuri la Poarta mea a fericirii, astfel încît situația lor fiind judecată în Divanul împărătesc, să fie făcută dreptate, conform șeriatului.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Prin scrisul lui Mehmed efendi. Dacă se împotrivesc, să fie trimiși în lanțuri la Poartă.

---

1 *Mevlana (mevla, molla)* — „monsenior"; titlu acordat cărturarilor, în primul rînd judecătorilor (cadii).

2 Azi, Medgidia.

30

⟨1608 martie 18 (1016 Zilhicce 1)⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată "beilerbeiului de Cetatea Albă și Tighina," Ahmed pașa, de a strămuta pe vechile lor locuri pe tătarii care încalcă hotarele Moldovei și fac prădăciuni. Porunca a fost dată la cererea domnului Moldovei.

Akkerman ve Bender beylerbeyisi olan Ahmed Paşa'ya hüküm ki:

Vilâyet-i Kırım ve Nogay tatarları Özi ve Turla nâm nehirlerden berü geçüb Akkerman ve Bender ve Kili sahralarında mütemekkin olagelmeyüb ancak Akkerman sahrasında kadimden bir kaç pâre kuralarda yerlü tatar olub ziraat ve haraset idüb öşr ve resm virüb vilâyet-i Boğdân'a ve gayriye taâddî ve tecavüzleri yoğiken bir kaç seneden berü Kırım ve Nogay tatarları Özi ve Turla suların geçüb beş on bin tatar Akkerman ve Bender ve Kili sahralarında sâkin ve mütevattın olub bir karyeden bir kal'aya tüccâr ve aher ayende ü revende murûr ve ubûra kadir olmadığından gayri Boğdan'a tabî' beş altı günlük yerlerde olan iç karyeleri ihrâk ve reâyâsın oğlanların ve kızların esir ve koyun ve sığırların sürüb garet ve hasaretden halî değillerdir

şöyle ki kadimi mütemekkin olan tatardan gayri bir kaç seneden berü gelüb mütevattın olan Tatar ve Nogay eşkıyası kaldırılub kadimi yerlerine gönderilmezlerse Boğdân vilâyetinin bakî kalan karyeleri dahi ihrâk ve harab olmak mukarrerdir deyü Boğdân voyvodası [1] tarafından i'lâm olunmağın bu husûsı sen görüb ol makule sonradan gelüb vilâyete zarar ve taâddîsi olan Tatar tâifesin kaldırub kadimi yerlerine gönderüb taâddîlerin def' ü ref' itmeğin bâbında fermân-i alişânım sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda ferman-ı celil'ül-kadrim muktezasınca onat vechile mukayyed olub i'lâm olunduğı üzere sonradan vilâyet-i Kırım tarafından gelüb taâddî ve tecavüzi olan Tatar ve Nogay taifesin hüsn-i vechile kaldırub kadimi yerlerine gönderüb vilâyeti dest-i(?) taâddîlerinden halas eylemek babında sa'y ü ihtimâm üzere olasın.

Arh. St. București, Colecția microfilmelor Turcia, rola 21, c. 291 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 76, doc. 300).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă lui Ahmed pașa, care este beilerbei de Cetatea Albă și Tighina:

Din partea voievodului Moldovei [1] s-a făcut înștiințare că, pînă acum, nu era obiceiul ca tătarii din țara Crimeei și nogaii să treacă încoace de fluviile numite Nipru și Nistru și să se așeze în stepele de ⟨lîngă⟩ Cetatea Albă și Tighina și Chilia; doar în cîteva sate din stepa Cetății Albe sînt, din vechime, tătari localnici care, ocupîndu-se cu arăturile și semănăturile, plătind dijma și impozitele, nu făceau silnicii și încălcări în Moldova și în alte părți. ⟨Dar,⟩ de cîțiva ani încoace, tătari crimeeni și nogai au început să treacă apele Nipru și Nistru; în stepele de ⟨lîngă⟩ Cetatea Albă și Tighina și Chilia s-au așezat și s-au stabilit cincizeci de mii de tătari. În afară de faptul că ⟨din cauza lor⟩ negustorii și alții nu mai pot să circule între un sat și o cetate, ei nu încetează să facă prădăciuni și jafuri, incendiind sate ale Moldovei — aflate în interior, la cinci-șase zile de drum — și înrobind feciorii și fetele populației acestor ⟨sate⟩ și luînd cu sila oile și vitele ei.

Așa că, dacă nu vor fi scoși și trimiși în vechile lor locuri acei tătari și nogai tîlhari — care sînt alții decît tătarii stabiliți din vechime —, atunci este sigur că și celelalte sate ale țării Moldovei vor fi incendiate și ruinate.

De aceea, a fost emis firmanul meu glorios pentru ca tu să te ocupi de această chestiune; să scoți și să trimiți în vechile lor locuri pe cei din neamul tătăresc, care, venind mai tîrziu, în chipul arătat mai sus, produc pagube și fac silnicii țării ⟨Moldovei⟩; să pui astfel capăt năpăstuirilor făcute de ei.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, potrivit cerințelor măreţului meu firman, procedînd în modul cel mai nimerit, să-i scoți și să-i trimiți în vechile lor locuri, în chipul cel mai bun, pe cei din neamul tătăresc și pe nogai, care, venind din părțile Crimeei, fac silnicii și încălcări. Să ai grijă și să depui străduințe pentru ca țara ⟨Moldovei⟩ să fie scăpată de opresiunile lor.

---

[1] Constantin Movilă (1607—1611).

31 *1608 martie 25 (1016 Zilhicce 8).* Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiilor de Vidin, Siştov, Brăila şi tuturor celorlalţi cadii de pe malurile Dunării, de a interzice crearea de ciftlicuri pe teritoriul Ţării Românești.

Vidin ve Ziştovi ve Ibrâil ve sair Tuna yalılarinda kadilara hüküm ki:

Hâlâ Eflâk voyvodasının [1] Südde-i saâdetimde kapukethüdası olan Pitar kethüda Dergâh-ı muallâma arzuhâl sunub Tuna'nın berü yakasından bazı sipâhi ve yeniçeri ve cebeci ve topçı ve sairleri öte yakaya geçüb Eflâk karyelerinden bazı karyelerde çiftlikler peydâ ve ihdâs idüb Eflâk reâyâsın çiftliklerinde istihdâm itdirüb ve selem namı ile akçeler virüb muâmele idüb ziyâde nesnelerin almağla reâyâ tâifesine küllî taâddî ve'l-ıyazen b'-illah-i teâlâ girü evvelki gibi vilâyet-i Eflâk'a ihtilâl virüb küllî fesada bâis oldukları mukaddemâ i'lâm olundukda o makuleler men' olunmak fermânım olmağla hükm-i hümâyûnum ve ağaları tarafından mektublar virüb men' olunmuşlar iken hâlâ emrime muhalif taife-i mezbûreden bazı kimesne Eflâk yakasına geçüb Yâlhovitsa ve Bahna ve Terkastia ve Boçna ve Jidestişa ve Bresnitsa ve Rakov ve Tisava ve Kırlişta ve Çernişu ve Balodişta ve Şovurligu ve Osturgartsa nâm karyeler ve sairlerinde hilâf-ı emr-i şerif çiftlikler peydâ idüb leyl ü nehâr Eflâk reâyâsın kendü hizmetlerinde istihdâm itdiklerinden gayri reâyâyâ selem namı ile ziyâde ile akçeler virüb reâya taâddî ve vilâyete ihtilâl virdiklerin bildirüb mukaddemâ emr-i şerif ve ağaları virdüği mektublar mûcibince men' olunmaları bâbında hükm-i hümâyûnum rica olunmağın buyurdum ki:

Vusul ⟨buldukda⟩ bu bâbda mukaddemâ virilen emr-i şerif ve ağaları virdüği mektublar mûcibince amel idüb emr-i şerifime muhalif Eflâk yakasına geçüb reâyâya taâddî ve tecâvüz idüb ihtilâla bâis olanları men' ü def' eyleyesiz ba'd-et-tenbih memnu' olmıyanları isim ve resimlerin yazub arz eyleyesin ki sonra emrim ne vechile sadr olub mûcibince amel oluna.

⟨Însemnări deasupra:⟩ ⟨Yev⟩m-üs-selâse fî 8 sene ⟨10⟩16.
Bâ-hatt-ı Mehmed Efendi men' olunma içün müekked emr yazılmışdır (?).

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 21, c, 375 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Mühimme Defterleri 76, doc. 75).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă ⟨adresată⟩ cadiilor de Vidin şi Şistov şi Brăila şi celorlalţ[1] ⟨cadii⟩ de pe malurile Dunării:

Chehaia Pitar, care se află cum la Pragul meu al fericirii în calitate de capuchehaia a voievodului Ţării Româneşti [1], prezentînd arzuhal la Poarta mea măreaţă, a arătat:

Unii sipahii şi ieniceri şi gebegii şi topci [2] şi alţii trecînd din această parte în cealalta a Dunării şi înfiinţînd ciftlicuri [3] în unele sate ale Ţării Ro-

mânești, și utilizînd raiaua Țării Românești în ciftlicurile lor și dîndu-le bani sub formă de acont, făcînd cămătărie, le iau lucruri în plus, oprimînd astfel în toate felurile tagma raialei și — să ferească Allah! — tulburînd, ca și înainte, Țara Românească, ei au fost cauza tuturor răutăților. Cînd acestea au fost aduse mai înainte la cunoștință, se poruncise ca cei de o asemenea teapă să fie înlăturați și, în acest sens, fuseseră date porunca mea împărătească și scrisori din partea agalelor lor. Deși fuseseră astfel opriți, totuși și acum unii indivizi din tagma menționată trecînd în partea Țării Românești, împotriva poruncii mele ilustre, au înființat ciftlicuri în satele numite Ialhovița și Bahna și Tercăstia și Bocina și Jidiștița și Breșnița și Racov și Tisava și Gîrlița și Cernișu și Balotești și Șovurligu și Sturgarița și în altele. În afară de faptul că, ziua și noaptea, folosesc raiaua Țării Românești în slujba lor, dîndu-le bani în plus sub formă de acont, asupresc raiau și produc tulburări în țară.

Înștiințînd despre acestea, ⟨capuchehaia⟩ a rugat să se emită porunca împărătească ca — potrivit poruncii ilustre și a scrisorilor agalelor lor, date mai înainte — aceștia să fie opriți ⟨de la asemenea fapte⟩.

⟨Cînd va⟩ sosi ⟨această poruncă⟩, conformîndu-vă poruncii ilustre și scrisorilor agalelor lor, date mai înainte, să opriți și să înlăturați pe cei care, contrar poruncii mele ilustre, trecînd în partea Țării Românești, fac năpăstuiri și silnicii asupra raialei și cauzează astfel tulburări. Pe cei care, după ce li s-a atras atenția, nu se conformează, să-i raportați scriindu-le numele și chipul, ⟨apoi⟩ vă veți conforma poruncii mele, așa cum va fi emisă ea ulterior.

⟨Însemnări deasupra:⟩ În ziua de marți, la 8 Z anul ⟨10⟩16.
Prin scrisul lui Mehmed efendi, a fost din nou scrisă porunca de opreliște.

---

1 Radu Șerban (1602—1610); 1611.
2 Categorii militare: gebegi — cuirasieri, topci — tunari, artileriști.
3 *Çiftlik* — moșie, fermă.

32

1608 noiembrie 19 (1017 Șaban 10). Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată prințului tătar Șahin Ghiray, prin care îi cere să ajute solul otoman trimis în Polonia și să nu permită împilarea locuitorilor Moldovei.

Şahin Giray'a hüküm ki:

Hâlâ bir mühimm ve müsta'cil husûs içün Dergâh-i muallâm çavuşlarından kıdvet-ül-emâsil ve'l-akrân Mehmed Çavuş zîde kadruhû evlâ'-i alâ nâme-i hümâyûnum ile Lih kıralı canibine irsâl olunmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda maebûre iktizâ itdüği üzere muâvenet idüb ve yanına ademler koşub emin ü sâlim nâme-i hümâyûnum ile Lih kıralı cânibine irsâl ü isâl eyledükden sonra Tatar tâifesin mühkem zabt idüb Boğdân reâyâsından hiç ⟨bir⟩ ferdı rencîde ve remîde itdirmiyesin ve bil-cümle Boğdân reâyâsı sair memâlik-i mahrûsam reâyâsı gibi olub dahl ü tecavüz olunduğuna rıza-i

hümâyûnum yokdur ana göre mukayyed olub rıza-i hümâyûnuma muhalif vaz'den ihtiyât eyleyesin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Yevm-üs-selâse fî 10 Şaban sene 1017.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 155, c. 541 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divân-ı Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 135).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă lui Şahin Ghiray că:

Acum, pentru o problemă importantă şi grabnică a fost trimis, în partea regelui Poloniei, cel care face parte dintre ceavuşii măreţei mele Porţi, pildă printre cei de o seamă cu el, ceavuşul Mehmed — să-i crească puterea!

Am poruncit ca atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să-l ajuţi aşa cum trebuie şi, însoţindu-l cu oameni, să-l faci să ajungă în siguranţă şi cu sănătate, cu scrisoarea mea împărătească, în partea regelui Poloniei. Apoi, să stăpîneşti ferm neamul tătăresc, astfel încît să nu permiţi ca vreun individ din raiaua Moldovei să fie supărat şi deranjat. Şi, raiaua Moldovei fiind în totul la fel ca şi raiaua din Ţările mele bine păzite [1], nu există permisiunea mea împărătească ca ⟨asupra ei⟩ să se săvîrşească intervenţii şi încălcări. Străduindu-te în acest fel, să te fereşti să acţionezi contrar dorinţei mele împărăteşti.

⟨Însemnare deasupra:⟩ În ziua de marţi, la 10 Şaban anul 1017.

---

[1] Una din denumirile oficiale ale Imperiului Otoman.

33

⟨1608—1609⟩. Sultanul Ahmed I reînnoieşte porunca adresată domnului Moldovei, Constantin Movilă, de a trimite grîu şi orz pentru armata otomană aflată în expediţia din Orient.

Bogdân voyvodasına hüküm ki:

Hâlâ sefer-i hümâyûn mühimmatı içün vilâyet-i Boğdân'dan Istanbul kilesyile otuz bin kile arpa ve yiğirmi bin kile buğday ki cümle elli bin kile olur araba ve tuvarınız ile münâsib olan iskeleye nakl itdiresin ki gemilere tahmîl olunub asâkir-i islâm içün Erzurûm'a nakl itdirile deyü emr-i şerifim gönderilmiş idi ol hükm-i şerif mûcibince Dergâh-ı muallâm çavuşlarından

kıdvet-ül-emâsil ve'l-akrân Mustafa Çavuş zîde kadruhû tahsîl(?) ve mahall-i memûre irsâl ve isâl itmek içün Mâliyye tarafından emr-i şerif virilmeğin buyurdum ki:

Vardukda bu husûs içün Mâliyye tarafından virilen emr-i şerifim mûcibince amel idüb fermân olunan buğday ve arpayı vakt ü zemâniyle mahall-i memûre irsâl ü isâl eyleyesin avk ve te'hîrden ziyade zarar eylersin

⟨Însemnare deasupra:⟩ Mâliyye hükmi mûcibince.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 155, c. 544 (Başbakanlık Arşıvi-Istanbul Kepeci Tasnifi, Divân-i Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 208).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Moldovei:

Ţi se trimisese porunca mea ilustră în care se zicea că, pentru aprovizionarea expediţiei împărăteşti de acuma, ⟨să strîngi⟩ din ţara Moldovei — în chila de Istanbul[1] — treizeci de mii chile de orz şi douăzeci de mii chile de grîu, care, în total, fac cincizeci de mii chile; să faci ca ⟨aceste provizii⟩ să fie transportate, cu carele şi vitele voastre, la o schelă potrivită, unde fiind încărcate pe corăbii, să fie duse ⟨apoi⟩ la Erzurum, pentru oştile islamice[2]. Potrivit acelei porunci ilustre, fiscul a emis ordinul ilustru pentru ca ⟨unul⟩ dintre ceavuşii măreţei mele Porţi, cel care este pildă celor de o seamă cu el, ceavuşul Mustafa — să-i sporească puterea! — să fie trimis la locul misiunii[3].

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, conformîndu-te ordinului meu ilustru emis de fisc în această privinţă, să trimiţi la timp, la locul indicat, grîul şi orzul care au fost comandate; să te fereşti să amîni şi să zăboveşti, căci vei avea multă pagubă.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Conform ordinului fiscului.

---

[1] *Istanbul kilesi* (chila de Istanbul) — 25,7 kg; cantitatea de cereale cerută prin această poruncă era de 1285 tone.

[2] Desigur, corăbiile nu puteau transporta aceste provizii decît pînă la Trabzon (Trapezunt), de unde urmau să fie duse pe uscat la Erzurum; armata otomană aflată aici era comandată de marele vizir Kuyudju Murad paşa şi avea misiunea de a înăbuşi răscoalele *djelali* din Anatolia.

[3] În Moldova, pentru a supraveghea strîngerea şi transportarea acestor provizii.

34 ⟨*1609 ianuarie 24 (1017 Şevval 17)*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, prin care cere domnului Ţării Româneşti, Radu Şerban, să-l trimită la Poartă pe fiul lui Mihai Viteazul, Pătraşcu, care fusese prins de principele Transilvaniei şi predat lui Radu Şerban.

Eflâk voyvodası Râdul voyvodaya hüküm ki:

Hâlâ harâç isâline memûr olan Dergâh-ı muallâm çavuşlarından Çırag-zâde Mutî çavuş zîde kadruhû ile Südde-i saâdetime ubûdiyet ve ihlâsda sâbit-kadem olub fermân olunan hidemât-i hümâyûnda bezl makdûr ve gönderilen emr-i şerifim mûcibince harâc tahsiline sa'y mevfûr üzere iken Mihâl bed-fa'âl oğlu Patraşku yanına eşkıyâ cem' idüb voyvodalık sevdâsıyle fesâda mürtekıb olmağla reâyâ mâbeyinde ihtilâle ve harâcın ile-l-ân avkına bâis olub lâkin Erdel hâkimi Devlet-i aliyyeme ubûdiyet ve ihlâsda râsih-dem olmakla rızâ-i hümâyûnum üzere hareketi sermaye-i devlet bilüb müfsid mezbûrı ele getürüb sana irsâl itmekle bir dûvâlle burunı kati' olunub mahbus olduğın ve harac dahi muaccelen tekmil ve irsal olunmak mukarrerdir deyü bildirüb dahi ol bâbda her ne ki i'lâm olunmış ise bi't-tamâm malûm-ı şerifim olub mezbûr Patraşku'nun muaccelen Südde-i saâdetime irsâlı mühimmatdan olmağın buyurdum ki:

Vusul buldukda te'hîr itmeyüb mezbûrı yarâr adamlara koşub mukayyed ve mahbus Südde-i saâdetime gönderüb gayb ve firâr itdirmiyesin ve min ba'd dahi memleket ve vilâyetin hıfz ü hırâsetinde bol ikdâm idüb emr-i sâbık üzere mu'tâd olunan haracı muaccelen tekmil ve Südde-i saâdetime irsâl eylemeğe sa'y cem'an idüb ihmâl ve mesâmih ve avk ve te'hîr eylemeyesin.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 155, c. 525 (Başbakanlık Arşivi-Istanbul. Kepeci Tasnifi, Divan-i Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 32).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Ţării Româneşti, Radu voievod:

Ai înştiinţat că, atunci cînd, fiind ferm în supunerea şi credinţa faţă de Pragul meu al fericirii, te străduiai din plin — împreună cu cel care este dintre ceavuşii măreţei mele Porţi, ceavuşul Ciragzade Muti, să-i sporească puterea, care are acum misiunea să trimită haraciul — pentru îndeplinirea slujbei împărăteşti poruncite şi, potrivit poruncii mele ilustre care a fost trimisă, depuneai eforturi deosebite pentru strîngerea haraciului, fiul răufăcătorului Mihai [1], Pătraşcu [2], strîngînd tîlhari în jurul său, se pusese pe răutăţi, dorind să obţină domnia. Astfel, a provocat răzmeriţă printre raiale şi a fost cauza amînării pînă acum a ⟨trimiterii⟩ haraciului. Dar, stăpînitorul Transilvaniei fiind perseverent în supunerea şi credinţa faţă de măreţul meu Stat şi ştiind că acţiunea care este conformă permisiunii mele împărăteşti constituie capital al fericirii, a pus mîna pe sus-numitul afurisit [2] şi l-a trimis ţie. ⟨Ai mai mai înştiinţat,⟩ că, tăindu-i-se nasul, printr-o viclenie, acesta a fost întemniţat şi că este sigur că haraciul va fi completat şi trimis grabnic.

De asemenea, tot ceea ce ai înştiinţat în această privinţă a fost adus la ilustra mea ştiinţă. Trimiterea grabnică a sus-numitului Pătraşcu la Poarta mea a fericirii fiind o problemă importantă, am poruncit:

Cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, fără a întîrzia, să-l trimiţi pe sus-numitul la Poarta mea a fericirii, însoţindu-l cu oameni destoinici, legat şi în stare de arest; şi, să nu cumva să-l faci pierdut şi fugit!

Şi, de acum înainte să te străduieşti mult pentru apărarea şi protejarea ţării tale; potrivit vechii porunci, să depui toate eforturile pentru a completa haraciul obişnuit şi a-l trimite grabnic la Pragul meu al fericirii; să nu neglijezi şi să nu amîni şi să nu întîrzii!

---

[1] Mihai Viteazul (1593—1601).
[2] Nicolae Pătraşcu.

35

1609 ianuarie 24 (1017 Şevval 17). Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiilor de pe malurile Dunării, de interzicere a ingerinţelor în problema dărilor plătite de locuitorii satelor Dăieni şi Garvăn (?), aparţinînd vakîfului prinţesei Ayşe. Sînt menţionate cuantumurile principalelor dări.

Tuna yalısında vâki' olan kadılara hüküm ki:

Merhûm mağfûrün-leh Ayşe sultan tâbet—serâhünün evkâfından olan Daya ve Garbî [1](?) nâm karyeler reâyâsı tarafından Südde-i saâdetime şöyle 'arz olundı ki müşârün-ileyhenin karyeleri reâyâsına kadimü'l-eyyamdan ümenâ' ve 'ummâl ve sair mübâşirîn taraflarından dahl olunagelmiş değil iken mezbûrlar tarafından hadden bîrûn dahl olunmakla ekseri perâkende ve perîşan olmağla mâl-ı vakıfa küllî noksân lâzim gelüb şöyle ki üslûb-ı sabık üzere şimden sonra öşürlerin on beş kileden iki kile ve haraclarından ikişer yüz kırk beş akçe ve bir koyundan iki akçe ve bir kovândan altı akçe ve her bir dönüm-i bâğdan yiğirmişer akçe ve ketenlerinin her demetinden ikişer akçe ve bir nefer-i mücerredinden yüz yiğirmi akçe ve karyelerine gelen tüccarın her bir neferinden seksen akçe yümn(?) nâmına cizye alına ve cizyeye yaramıyan emred başına kırk akçe alınub ziyâde ve noksân üzere alınmıyub bu vechile olursa bi'l-külliyye perâkende olan reâyâ yerlerine gelür deyü taahhüd ile vekilleri bildirüb bu minvâl üzere olması dahi vakıfa enfa' olduğun evkâf-ı mezbûreye hasbî nâzır olan iftihârü'l-havâss ve'l-mukarrebîn müttehîdü'l mülûk ve'-s-selattîn darü's-saâdetim ağası Mustafa dâme' uluvvuhû ile mütevellisi olub Dergâh-ı muallâm çâvûşlarından olan kıdvetü'l-emâsil ve'l-akran Sefer Çâvûş zîde kadruhû taraflarından vech-i meşrûh üzere virilen mühürlü mektûb mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı alişânım sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda taahhüd ile vekilleri üzere muşârün-ileyhüma taraflarından virilen mühürlü mektûb mûcibince amel olunub şer'i şerîfe muhâlif ve emr-i hümâyûnuma mugâyır bir kimesneye iş itdirmiyesin memnû'

olmıyub hilâf-ı şer'i şerîf reâyâya taâddî ve tecâvüz iden her kimler ise isim ve resimleri ile yazub bildiresin.

⟨Însemnări deasupra:⟩ Yevmü's-selâse fî 17 L sene ⟨10⟩17.
Bâ-hatt-ı Imâmî(?)

Arh. St. Bucureşti, Colecţia xerografii Turcia, pach. XVII, doc. 1, f. 8 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Divân-ı Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 57).

⟨T r a d u c e r e⟩

Cadiilor de pe malurile Dunării poruncă:

Din partea raialei satelor Dăieni şi Garvăn [1](?), care fac parte din vakîfurile răposatei şi milostivitei Ayşe sultan — să-i fie ţărîna parfumată! — s-a făcut arz la Pragul meu al fericirii în felul următor:

Deşi din vremuri vechi nu era obiceiul ca, din partea eminilor şi a guvernatorilor şi a celorlalţi împuterniciţi, să se facă intervenţii asupra raialei satelor sus-menţionatului ⟨vakîf⟩, totuşi ⟨acum⟩ pomeniţii fac ingerinţe dincolo de limite. De aceea, cei mai mulţi ⟨dintre aceşti locuitori⟩ s-au răspîndit şi s-au împrăştiat, ceea ce a produs multe daune avuţiei vakîfului. Aşa că, vechilii lor [2] au înştiinţat că dacă, de acum înainte, se va lua, potrivit modalităţii vechi, öşür-ul lor două chile din cincisprezece, şi din haraciul lor cîte două sute patruzeci şi cinci akçe şi pentru fiecare dönüm [3] de vie cîte douăzeci de akçe, şi din inul lor cîte două akçe la fiecare snop şi de la un individ holtei o sută douăzeci de akçe şi de la fiecare negustor care va veni în satele lor se va lua, sub numele de *yümn* (?)[4], optzeci de akçe de gizie [5], şi luîndu-se patruzeci de akçe, de la fiecare adolescent, care nu este ⟨încă⟩ bun de gizie, nu se va percepe mai mult sau mai puţin şi va fi în acest mod, atunci toată raiaua împrăştiată va reveni la locul ei. Astfel au zis şi s-au obligat ⟨vechilii lor⟩.

Faptul că, dacă s-ar face în acest mod, ar fi folositor pentru vakîf, a fost arătat, de asemenea, de cel care este nazîr [6] fără indemnizaţie, cel care este cinstit de către cei onoraţi şi de cei care sînt apropiaţii monarhilor şi sultanilor, aga Porţii mele a fericirii [7], Mustafa — să-i dăinuie măreţia! — şi de cel care, fiind mutevelli [8], este unul din ceavuşii măreţei mele Porţi, cel care este pildă celor de o seamă cu el, ceavuşul Sefer — să-i sporească şansele!

A fost emis firmanul meu măreţ pentru a se proceda conform scrisorii pecetluite pe care au dat-o aceştia, în felul mai sus arătat.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, procedînd potrivit scrisorii pecetluite pe care sus pomeniţii[9] au dat-o, ca obligaţie asumată, vechililor acestora, să nu îngăduiţi vreunei persoane să facă ceva contrar ilustrului şeriat şi potrivnic ordinului meu împărătesc. Dacă cineva, fără a se abţine, contrar

ilustrului șeriat, va produce supărări și va face silnicii raialei, atunci, indiferent cine ar fi aceștia, să-i raportați în scris, cu numele și înfățișarea lor.

⟨Însemnări deasupra:⟩ În ziua de marți, la 17 L anul ⟨10⟩17.
Prin scrisul lui Imâmî(?)

---

[1] Într-o altă poruncă, din același an, adresată cadiilor de Silistra, Cirmen, Babadag și Ceardak, sînt menționate satele Dăieni *(Daya)*, Sarîgöl și Karvan, aparținînd aceluiași vakîf Ayșe sultan (Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 118, c. 4; Bașbakanlık Așivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc. 4).

[2] Ai locuitorilor acestui vakîf.

[3] *Dönüm* — circa 1000 m².

[4] *Yümn* — binecuvîntare, bogăție, fericire.

[5] *Cizye* — capitație, plătită de nemusulmanii valizi; erau exceptate femeile, copiii, invalizii etc.

[6] *Nazır* — supraveghetor, supraintendent.

[7] *Dar-üs-saâdet agası* — șeful haremului imperial; îndeplinea și funcția de *nazır* al vakîfurilor închinate orașelor sfinte islamice Mecca și Medina.

[8] *Mütevelli* — administrator al unui vakîf; epitrop.

[9] Nazîrul Mustafa și mutevelliul Sefer.

36

⟨1609 ianuarie⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Țării Românești, Radu Șerban, prin care îi cere acestuia să-i prindă și să-i pedepsească pe cei care, în zona lacului Bistreț, au prădat corabia negustorului Hagi Hüseyin.

Eflâk voyvodasına hüküm ki:

Haci Hüseyin nâm kimesnenin Belgrâd'dan gemi ile esbâb ve ademleri Tuna üzerinde gelürken Bistrec gölü nâm mahallede Eflâk eşkıyasından nice eşkıya üzerine varub iki bin zirâ' atlâs ve kemhâ ve kadife ve yiğirmi sofralık sahn ve bin nakd altunun garet idüb yedi nefer ademlerin katl idüb ziyade fesâd eyledikleri i'lâm olunmağın,

Buyurdum ki:

Vardukda bu husûsa ziyâde mukayyed olub Eflâk tâifesinden olan eşkıyayı elbette ele getürüb dahi mezkûr Haci Hüseyin ile beraber idüb vech-i meşrûh üzere fesâd ve şenâ'atları yanında zaher ve ma'lûm oldukdan sonra bî-kusur garet olunanı alıvirüb dahi ehl-i fesâda ruhsat virmeyüb gereki gibi haklarından gelesiz ki sair eşkıyaya mûcib-i ibret ola.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Osman Efendi ⟨hattıyle⟩.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 155, c. 529 (Bașbakanlık Arșivi — Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divân-i Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 52).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Țării Românești:

S-a făcut înștiințare despre faptul că, pe cînd lucrurile și oamenii persoanei numită Hagi Hüseyin veneau, de la Belgrad, cu corabia, pe Dunăre,

în locul numit lacul Bistreț [1], mulți tîlhari dintre tîlharii valahi au mers asupra ⟨corabiei⟩ și l-au jefuit ⟨pe Hagi Hüseyin⟩ de două mii de coți de atlas și kemha [2] și catifea și de vesela pentru douăzeci de sofrale [3] și de o mie de galbeni lichizi ⟨și⟩ i-au ucis șapte oameni, făcînd astfel multe răutăți.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să te dedici mult acestei chestiuni, așa încît să pui mîna neapărat pe tîlharii care sînt din neamul valah și să-i aduci la un loc cu pomenitul Hagi Hüseyin; după ce, astfel în fața ta vor fi scoase la iveală și cunoscute răutățile și fărădelegile pe care le-au săvîrșit, în modul arătat mai sus, să iei și să dai înapoi, fără lipsă, ceea ce a fost prădat. Să nu mai dai îngăduință răufăcătorilor, ci să-i pedepsești așa cum se cuvine, astfel încît să fie pildă necesară pentru ceilalți tîlhari.

⟨Însemnare
⟨deasura:⟩ ⟨Cu scrisul lui⟩ Osman efendi.

---

1 Bistreț — lac pe malul Dunării, în județul Dolj.
2 *Kemha* — țesătură de mătase.
3 *Sofra* — masă scundă și rotundă folosită pentru servitul mesei.

37 ⟨*1609 ianuarie*⟩. Sultanul Ahmed I reînnoiește porunca adresată domnului Țării Românești, Radu Șerban, de a trimite grabnic la Poartă haraciul în valoare de 72 poveri akçe.

Eflâk voyvodasına hüküm ki:

Vilâyet-i Eflâk reâyâsının kadimden yetmiş iki yük akçe haracları olmağın zikr olunan mikdarî akçeyi muaccelen Asitâne-i saâdetime irsâl ve isâl eyleyesin deyü bundan akdem evâmir-i şerife irsâl olmuş iken bu âne değin gelüb dâhil-i hazine olmamağın ber-vech-i isti'câl kiselenüb ve mühürlenüb mukaddemâ ve hâlâ irsâl olunan kullarım ve yarâr mu'temed-i alî adamlarınla ber-vech-i isti'câl irsâl idüb dahil-i hazine itdirmek bâbında Maliyye tarafından emr-i şerifim virilmeğin mûcibince amel olunub zikr olunan akçeyi bî-kusur irsâl ve isâl eylemek bâbında fermân-ı şerifim sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusül buldukda bu bâbda Mâliyye tarafından virilen emr-i şerifim mûcibince zikr olunan mikdarî akçeyi ber-vech-i isti'câl gönderüb dâhil-i hazine-i enderûn avk ve te'hîr eylemeyesin in-şâ' Allahü teâlâ zuhûre gelen sa'y ve hizmetin meşkûr olub envâ'-i inâyet-i aliyyeme mazhar düşmen mukarrerdir ana göre mukayyed olub ta'cîllen hazineni göndermek bâbında cidd bî-dirîg eyleyesin.

⟨Însemnare
deasupra:⟩ Bâ-hatt-i Karamanî Efendi.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 155, c. 537 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divân-i Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 118).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Ţării Româneşti:

Deoarece raiaua Ţării Româneşti a avut din vechime haraci de şaptezeci şi două poveri akçe [1], ţi-au fost expediate, mai înainte de aceasta, porunci ilustre ca să trimiţi grabnic suma de bani menţionată la Poarta mea a fericirii. Totuşi, pînă în clipa aceasta, ⟨banii de haraci⟩ nu au sosit şi nu au intrat în vistierie. De aceea, punînd ⟨acei bani⟩ cît mai repede în pungi şi sigilînd, să-i trimiţi grabnic, prin slujitorii mei care au fost trimişi înainte şi acuma, precum şi prin oamenii tăi de înaltă încredere; în acest sens şi pentru a depune ⟨banii respectivi⟩ în vistierie a fost dată, din partea fiscului, porunca mea ilustră. A fost emis firmanul meu ilustru ca să te conformezi acestei ⟨porunci⟩, pentru a trimite banii menţionaţi fără vreo lipsă.

Am poruncit:

Cînd ⟨aceasta⟩ va ajunge, conformîndu-te poruncii mele ilustre ce a fost dată din partea fiscului, să trimiţi cît mai repede suma menţionată de bani şi să nu amîni sau să întîrzii intrarea ei în vistieria de dinăuntru[2]. Cu voia lui Allah, străduinţa şi slujba ta fiind bine apreciate, este sigur că vei fi onorat cu înaltele mele favoruri. Avînd în vedere aceasta, să te străduieşti şi să depui eforturi fără margini în privinţa trimiterii grabnice a banilor tăi.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Prin scrisul lui Karamani Efendi.

---

[1] *Yük* (povară) — 100.000 akçe; aici, 7.200.000 akçe.

[2] *Hazine-i enderûn* sau *iç hazine* (vistieria de dinăuntru) vistieria privată a sultanului (vezi *Glosar*).

38 ⟨*1609 ianuarie*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Moldovei, Constantin Movilă, de a trimite grabnic la Poartă haraciul anului precedent, în valoare de 3 200 000 akçe.

Boğdân voyvodasına hüküm ki:

Boğdân cizyesi bin on yedi Muharrem'inin on beşinde vâki' Mayıs evvelinden sene temâmına değin otuz iki kerre yüz bin akçe olur cümlesi Âsitâne-i saâdetime gönderilmek bâbında Mâliyye tarafından hükm-i şerifim virilmeğin mûcibiyle amel olunmak emrim olmuşdur buyurdum ki:

Vardukda Mâliyye tarafından virilen emr-i şerifim mûcibince zikr olunan otuz iki kerre yüz bin akçeyi muaccellen Âsitâne-i saâdetime irsâl ve isâl idüb dâhil-i hazine itdiresin ihmâl ve müsâhele itmeyüb ve yanına mu'temed ademler koşub vakt ü zemanıyle yetiştiresin.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 155, c. 540 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divân-i Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 129).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Moldovei:

Începînd cu a cincisprezecea zi a lunii Muharrem, din anul o mie șaptesprezece, care corespunde cu începutul lui mai [1], și pînă la sfîrșitul anului, gizia Moldovei este de treizeci și două ori o sută de mii akçe [2]. Deoarece din partea fiscului a fost dat ordinul meu ilustru ca întreaga sumă să fie trimisă la Poarta mea a fericirii, am poruncit să procedezi potrivit ⟨acestui ordin⟩.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨acest firman⟩ va ajunge, potrivit ordinului meu ilustru emis din partea fiscului, să trimiți și să faci să ajungă grabnic la Poarta mea a fericirii menționata sumă de treizeci și două ori o sută de mii akçe; să faci ca ea să intre în vistierie. Nearătînd neglijență și ușurință, să însoțești ⟨suma respectivă de bani⟩ cu oameni de încredere și să faci ca ea să ajungă la timp.

---

[1] 15 Muharrem 1017 = 1 mai 1608; prima zi a lunii mai era ultimul termen pentru achitarea haraciului Moldovei.

[2] 32 × 100.000 = 3.200.000 akçe sau 32 de poveri *(yük)*.

39

1609 februarie 10 (1017 Zilkade 5). Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată beiului și cadiului de Tighina, pentru prinderea și pedepsirea exemplară a tîlharului Fîndîklî Musli, care, împreună cu tîlhari tătari, a prădat și a înrobit locuitori ai Moldovei.

Bender beğine ve kadısına hüküm ki:

Eşkıyâdan Fındıklı Muslî dimekle ma'rûf kimesnenin def'âtle töhmeti sâbit olub katl olunmak üzere iken bir tarîkle gayıb idüb hâlâ mürtedd olub Boğdan reâyâsı üzerine varub Tatar eşkıyâsına müttefik olub yüzden ziyâde reâyâyı fürûht idüb küllî fesâd üzere olduğı i'lâm olunmağın mezbûr ele getürilüb vech-i meşrûh üzere fesâd ve şenâatı sâbit olursa şer'ile hakkından gelinmek fermânım olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda gereki gibi mukayyed olub mezkûr şâkıyı bî-eyyi-vech-i kân ele getürüb ahvâlin hak üzere teftiş idüb göresiz vech-i meşrûh üzere fesâd ve şenâât üzere olduğı vâki' ise fermân-ı şerîfim mûcibince âmân ve zemân virmeyüb mezbûrun şer'île hakkından gelesiz ki sâir eşkıyaya mûcib-i ibret ve bâis-i nasihat ola amâ temâm-ı hakk üzere olub garaz ve taassub ve celb ve ahz olunmağla haramzadeye himayetde⟨n⟩ olunmakdan ziyâde ihtiyât eyleyesiz ve ne vecihle ele getürilüb hakkından gelindüğin yazub bildiresiz.

⟨Însemnări deasupra:⟩ ⟨Yev⟩mü's-selâse fî 5 Za sene 1017. Osman Efendi.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 155, c. 526 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divan-i Hümâyûn Deftereli 71/11, p. 39).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă beiului și cadiului de Tighina:

Fiind stabilită vinovăția tîlharului cunoscut sub numele de Fîndîklî Musli, atunci cînd era să fie executat, a găsit o cale să dispară. Acum, renegîndu-și credința ⟨islamică⟩ și unindu-se cu tîlhari tătari, a mers asupra supușilor Moldovei, vînzînd mai mult de o sută dintre aceștia. Deoarece s-a făcut înștiințare în acest fel, a fost dat firmanul meu pentru a fi prins și — dacă se stabilește, așa cum s-a arătat mai sus, fărădelegea și răutatea sa — pentru a fi pedepsit, pe baza șeriatului.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, procedînd așa cum trebuie, să puneți mîna neapărat pe amintitul tîlhar și, cercetînd starea sa să vedeți dacă, așa cum s-a arătat mai sus, săvîrșește răutăți și fărădelegi; dacă este adevărat, atunci — potrivit ilustrului firman —, fără milă și fără a-i da răgaz, să-i veniți de hac, pe baza șeriatului, în așa fel încît să fie pildă și pricină de povață pentru ceilalți tîlhari. Dar, procedînd cu desăvîrșită dreptate, să vă feriți tare mult, ca din dorință sau credință sau atracție sau accepțiune, să îl ocrotiți pe nelegiuit. Și, să scrieți și să comunicați în ce fel ați pus mîna pe el și cum l-ați pedepsit.

⟨Însemnări deasupra:⟩ În ziua de marți, la 5 Za anul 1017.
⟨Prin scrisul lui⟩ Osman efendi.

40 *1609 februarie 11 (1017 Zilkade 6).* Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Moldovei, Constantin Movilă, de a achita, într-un fel, banii pe care oamenii săi îi luaseră de la măcelarul Scarlat din Istanbul, pentru a-i trimite oi din Moldova.

Boğdan voyvodasına ve boyârlarına hüküm ki:

Bundan akdem adamların Istanbul'da Iskarlât nâm kasabdan akçe alub mukabilesinde ol cânibden koyun göndermeğe müteahid olub mezbûr dahi adamın gönderüb koyun taleb eyledikde kış olmağla koyun kırılub tedariki mümkün olmamağla cümle akçeyi koyun ile haklaşmağa kail değildir deyü taallül olunduğı i'lâm olunmağın buyurdum ki:

Vusûl buldukda mezbûrdan alınan akçe mukâbilesinde müteahhid olunduğun üzere koyun ile haklaşmağa dikkat eyleyesin eğer cümlesi koyun ile haklaşdırılmak mümkün olmaz ise mümkün olduğı mertebe ve mâ-adâsına öküz ve akçe virüb cümlesin bî-kusûr teslîm ve edâ eyleyesin.

⟨Însemnare sub text:⟩ Bir sureti Boğdan'a sancak ile irsâl olunan Ibrahim Çavuşa.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Efendi hazretleri hattıyledir.
⟨Yev⟩mü'l-hamis fî 6 Za sene ⟨10⟩17.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 39, c. 83 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 81, doc. 381).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului și boierilor Moldovei:

S-a înștiințat faptul că, mai înainte de aceasta, oamenii tăi luînd bani, la Istanbul, de la măcelarul numit Scarlat, se obligaseră ca, în schimbul lor, să-i trimită oi din acea parte; și că, sus-pomenitul atunci cînd, trimițîndu-și omul, ceruse oi, spunîndu-i-se că, din pricina iernii, oile muriseră și că, de aceea, nu ar mai fi posibilă și acceptabilă achitarea cu oi a întregii sume de bani, se invocase pretext. De aceea, am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să te îngrijești să achiți cu oi, așa cum te-ai obligat, banii care au fost luați. Dacă nu este posibil ca toată suma să fie achitată cu oi, atunci să cauți calea posibilă, dînd pentru rest boi și bani, așa încît să predai și să achiți, fără lipsuri ⟨întreaga datorie⟩.

⟨Însemnare sub text:⟩ Un suret lui Ibrahim ceavuș, care a fost trimis cu steag în Moldova.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Este cu scrisul Luminăției sale efendi.
În ziua de joi, la 6 Za anul ⟨10⟩17.

41

1609 februarie 16 (1017 Zilkade 11). Poruncă a sultanului Ahmed I către beiul și cadiul de Tighina, prin care îi anunță de trecerea în stăpînirea Moldovei a șase sate din apropierea Nistrului, în schimbuul majorării haraciului cu 200 000 akçe.

Bender beyine ve Bender kadısına hüküm ki:

Bogdân voyvodasının kapukethüdası olan Karamân Dergâh-ı muallâma gelüb Boğdan sınurunda nehr-i Turla karibinde vâki' müteveffâ Tohtamış tahvîlinden bin on yedi Safer'inin dördüncü gününden havâss-ı hümâyûnuma ilhâk olunub senevî yüz bin akçe mahsûl kayd olunan hakk ber-vech-i fârik ü kelâs(?) ki cümle altı pâre karyeleri tarih-i mezkûrden senevî iki yük akçeyi her sene Bogdân haracı geldikçe dâhil-i hazine eylemek üzere berât-ı şerifim virilüb ellerinde olan berât mûcibince zabt ü tasarruf itdirüb min ba'd ümenâ ve ummâldan ve sairden bir ferdî dahl itdirilmemek bâbında Mâliyye tarafından emr virilmekle mûcibince Divân-ı hümâyûnumdan hükm-ı hümâyûnum virilmek bâbında fermân-ı şerifim sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda Mâliyye tarafından virilen emr mûcîbince amel idüb min ba'd hilafına cevâz göstermiyesiz.

⟨Însemnări deasupra:⟩ Yevm-üs-selase fî 11 Za sene ⟨10⟩17.
Mâliyye tarafından virilen emr mûcibince.

⟨Însemnare sub text:⟩ Bir süreti dahi vech-i meşrûh üzere Akkermân beyine ve Akkermân kadısına yazıla.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 155, c. 534 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divân-ı Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 97 bis).

⟨Traducere⟩

Poruncă beiului de Tighina și cadiului de Tighina:

Caraman, care este capuchehaia voievodului Moldovei [1], venind la înalta mea Poartă, ⟨a arătat că⟩ cele șase sate situate lîngă fluviul Nistru, la hotarul Moldovei, și care, fiind în posesiunea [2] răposatului Tohtamîș, începînd cu a patra zi a lunii Safer din anul o mie șaptesprezece, [3] au fost adăugate hasurilor [4] mele împărătești. Acest drept, care a fost înregistrat, într-un mod distinct și separat, ca un venit de o sută de mii akçe pe an, a fost trecut ⟨în stăpînirea Moldovei⟩. A fost dat ilustrul meu berat precum că, începînd cu data sus-menționată [3], la sosirea haraciului Moldovei să fie depuse la vistierie ⟨încă⟩ două poveri akçe în fiecare an [5].

Potrivit beratului aflat în mîinile lor, li s-a dat dreptul de stăpînire și posesiune ⟨asupra acestor sate⟩; de acum înainte, nimeni dintre dregătorii mari și mici și nici dintre alții să nu se amestece. Fiind dat în acest sens ordin din partea fiscului, a fost emis firmanul meu ca, potrivit acestuia, Divanul meu împărătesc să dea porunca mea împărătească.

Am poruncit:

Cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să procedați potrivit ordinului meu dat din partea fiscului ⟨și⟩, de acum înainte, să nu permiteți contrariul.

⟨Însemnare deasupra:⟩	Marți, la 11 Za anul ⟨10⟩17[6]. Conform ordinului dat din partea fiscului.
⟨Însemnare sub text:⟩	De asemenea, în modul arătat, o copie să fie scrisă beiului de Cetatea Albă și cadiului de Cetatea Albă.

---

[1] Constantin Movilă (1607—1611).

[2] Este folosit termenul juridic *tahvîl*, care desemnează feudele rămase fără posesori, ca urmare a morții titularului sau a sustragerii acestuia de la serviciul militar.

[3] 20 mai 1608.

[4] *Has* — feudă cu un venit anual mai mare de 100.000 akçe; ele se aflau în posesiunea sangeacheilor, beilerbeilor, vizirilor, femeilor sultanului sau a suveranilor otomani.

[5] Două poveri *(yük)* însumau 200.000 akçe.

[6] 16 februarie 1609.

42

⟨1609 februarie 23 (1017 Zilkade 18)⟩. Firman al sultanului Ahmed I, prin care se întărește domnia lui Constantin Movilă în Moldova.

Bogdân voyvodası olan *⟨loc alb⟩* voyvodaya hüküm ki:

Hâlâ Boğdân voyvodalığı tebdîl ve tagyîr olmak müşâvere olmağla reâyâ ve berâyânın adem-i itâatına ve ihtilâl vilâyete bâis olduğı i'lâm olundı; imdi mâdem ki sen sadâkat ü istikâmet üzere olub eğer hıfz ü hırâset-i memleket ve eğer zabt ü sıyânet-i râiyyet bâbında ve sair fermân olunan hidemât-i hümâyûnumda müccid ü sa'y olasın voyvodalığın ahera virilmek ihtimâlı yokdur kemâ-kân mutasarrıf olman emr idüb buyurdum ki:

Vusûl buldukda zikr olunan voyvodalığına kemâ-kan mutasarrıf olub dahi vilâyet ü memleketin hıfz ü hırâsetinde ve reâyâ ü berâyânin himâyet ü sıyânetinde ve sair fermân olunan hidemât-i hümâyûnumda bezl makdûr ve sa'y nâ-mahsûr eyleyesin ve mâdem ki sen sadâkat ü istikâmet üzere hizmet eyleyesin voyvodalığın ahera virilmek ihtimâlı yokdur ana göre takayyüd ve ihtimam üzere olub dâimâ rıza-i şerifime muvâfık hizmetlerde bulunmağa sa'y ü ihtimâm eyleyesin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Bâ-hatt-ı ⟨Osman⟩ Efendi.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 155, c. 557—558 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Kepeci Tasnifi, Divan-i Hümâyûn Defterleri 71/11, p. 272).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului ⟨*loc alb*⟩ care este voievodul Moldovei:

A fost înștiințat faptul că deliberările în privința schimbării și reînnoirii acum a domniei Moldovei au cauzat nesupunerea și răzmerița supușilor. Așa că, atîta vreme cît tu, fiind credincios și cinstit, depui toate străduiniile, atît în privința apărării și protejării țării, cît și în cea a stăpînirii și ocrotirii supușilor, precum și pentru îndeplinirea celorlalte slujbe împărătești poruncite, atunci nu există vreo posibilitate ca domnia ta să fie dată altcuiva. Ordonînd să fii posesorul ⟨domniei⟩, așa cum ai fost pînă acum, am poruncit:

Cînd ⟨acest firman⟩ va ajunge, să deții menționata ta domnie, ca și pînă acum; iar în apărarea și protejarea țării și în ocrotirea supușilor, precum și în îndeplinirea celorlalte slujbe împărătești poruncite să depui eforturi nelimitate. Și, atîta vreme cît tu slujești cu credință și cinste, nu există vreo posibilitate ca domnia ta să fie dată altcuiva. Străduindu-te și comportîndu-te în funcție de aceste ⟨condiții⟩, să fii mereu atent și cu grijă ca să te afli în slujbe care sînt conforme ilustrei mele permisiuni.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Prin scrisul lui ⟨Osman⟩ Efendi.

43

⟨*1609 aprilie 6 (1018 Muharrem 1)*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiului de Hîrșova, prin care îi cere să interzică ingerințele unor ieniceri în satul Dăieni, care nu a avut pînă acum *yasakci*.

Hırsova kadısına hüküm ki:

Taht-ı kazanızda merhûm ve magfürün-leh Ayşe sultan tâbe serâhû evkâfından Dâya — Köy nâm karyeye bu ane gelince yasakçı göndirilmeyüb ve ehâli-i karyenin dahi yasakçıya ihtiaçları yoğiken Dergâh-ı muallâm

yeniçerilerinden ol cânibe zâbit nâmına varub reâyâsına dahl ve taâddî eyleduği i'lâm olunmağla karye-i mezbûreye min-ba'd yasakçı zâbit nâmına varanları dahl ve taarruz itdirmiyesin deyü hâlâ Dergâh-ı muallâm yeniçerileri ağası olan Mehmed dâme 'uluvvuhû tarafından mühürlü mektub virilmeğin buyurdum ki:

Vardukda bu bâbda mukayyed olub müşârün-ileyh tarafından virilen mühürlü mektub mûcibince min ba'd yasakçı zâbit nâmına karye-i mezbûreye varanları dahl ve taarruz itdirmiyesin men' olmazlar ise ismî ve resmî ile ve bölükleri ile yazub 'arz eyliyesin.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 118, c. 521 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul Mühimme Defterleri 78, p. 508).

⟨T r a d u c e r e⟩

Cadiului de Hîrșova poruncă:

În satul Dăieni, aflat în cazaua pe care o conduceți, și care face parte din vakîfurile răposatei și milostivitei prințese Ayșe — să-i fie țărîna parfumată! — pînă în acest moment nefiind trimis yasakci [1] și populația satului, la rîndul ei, neavînd nevoie de yasakci, s-a aflat că totuși merg în acea parte, sub numele de zabit [2], ieniceri ai înaltei mele Porți, care supără și oprimă locuitorii lui. De aceea, a fost dată scrisoarea pecetluită din partea agăi de acum al ienicerilor înaltei mele Porți, Mehmed — să-i dăinuie măreția! precum că, de acum înainte să nu permiți celor care merg în acel sat, sub numele de *yasakci zabit*, să se amestece și să hărțuiască.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨porunca⟩ va ajunge, să te conformezi în această privință și, potrivit scrisorii pecetluite dată din partea sus-numitului, să nu permiți amestecul și încălcările celor care merg în satul menționat sub numele de yasakci zabit. Dacă nu se opresc, atunci să raportezi scriindu-le numele și chipul și unitatea [3] din care fac parte.

---

[1] *Yasakçı* — „cel care interzice"; asigură paza și ordinea în sate; slujbă acordată de obicei ienicerilor veterani. Aceeași denumire purtau și ienicerii care asigurau paza reprezentanțelor diplomatice străine din Istanbul.

[2] *Zabit* — comandant, ofițer; aici în sensul de cel care care deține funcția de *yasakci*.

[3] Ienicerii erau organizați în unități *(bölük)* desemnate cu cîte o cifră.

44 *⟨1609 aprilie (1078 Muharrem)⟩*. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată nazîrului de Isaccea, Mustafa, prin care interzice încălcările săvîrşite în hotarul Moldovei şi abuzurile comise, în schela Isaccea, asupra trimişilor domnului Moldovei la Poartă. Se arată că oamenii sus-numitului nazîr incendiaseră satul Yeniköy (Satul Nou) şi jefuiseră oile şi vitele locuitorilor din satele Reni (Tomarova) şi Calici(?), toate aparţinînd Moldovei.

Isakçı nazırı olan Mustafa Cavuş'a hüküm ki:

Boğdan voyvodası Südde-i saâdetime adem gönderüb Isakçı karşusunda olan Boğdan karyelerinden Yeniköy nâm karyeyi ademlerin ihrâk eyelediğünden gayri Tomarova ve Kalic (?) nâm karyelerin dahi koyunların ve sığirlaın sürüb ve Asitâne-i saâdetime mümâ-ileyh voyvoda tarafından irsâl olunan ademleri dahi iskeleden murûr ve ubûr itdüğde her birin ahz itdirüb rencîde ve remîde itdirdüğün i'lâm olundı. Imdi vilâyet-i Boğdan memâlik-i mahrûsemdir reâyasına ve Boğdan'luya dahl ve taâddî olunduğuna âlslâ rızâ-ı hümâyûnum yokdur.

Buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu husûsa gereki gibi mukayyed olub ademlerine tenbîh ve te'kîd eyleyesin ki Boğdan reâyâsın ve Boğdan'a tâbi' olanları min-ba'd rencîde ve remîde itdirmeyüb zülm ve taâddî itdirmiyesin bi'l-cümle emr-i şerifime muhâlif Boğdan'lu murûr itdüğde ve sair zemânda rencîde itdirilmeyüb ve koyun ve sığırların aldırmıyasın; şöyle ki emr-i şerifime muhalif girü rencîde iderler ise gereki gibi te'dîb idüb haklarından gelesin ki bir dahi Boğdân'luya zulm ve taâddî itmiyeler ve itdirmiyeler.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Karaman ⟨kapu⟩kethüdaya virildi.
Bâ hatt-i ⟨Osma⟩n.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 118, c. 729 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă ceavuşului Mustafa, care este nazîr [1] de Isaccea:

Trimiţînd om la Pragul meu al fericirii, voievodul Moldovei a înştiinţat că oamenii tăi, în afară de faptul că au incendiat satul numit Satul Nou, au mînat şi oile şi vitele din satele numite Reni şi Calici (?), care fac parte din satele Moldovei; şi că, de asemenea, punînd să-i oprească pe fiecare din oamenii care sînt trimişi, din partea sus-numitului voievod, la Poarta mea a fericirii, atunci cînd ⟨aceştia⟩ trec prin schelă, pui să li se facă supărări şi necazuri.

Aşadar, ţara Moldovei este ⟨una din⟩ Ţările mele bine ocrotite; nu există îngăduinţa mea împărătească să se facă intervenţii şi silnicii asupra raialei ei şi asupra moldoveanului [2].

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să te consacri cum trebuie acestei chestiuni, așa încît să atragi atenția cu insistență oamenilor tăi, ca de acum încolo, să nu facă supărări și necazuri raialei Moldovei și celor care sînt supuși ai Moldovei [2]; astfel, să nu îngădui săvîrșirea de opresiuni și năpăstuiri. Atunci cînd moldoveanul trece dintr-o parte în alta ⟨a Dunării⟩ și în alte ocazii să nu îngădui ca el să fie necăjit, și ⟨de asemenea ⟩ să nu îngădui ca ⟨locuitorilor Moldovei⟩ să li se ia oi și vite, contrar tuturor ilustrelor mele porunci.

Astfel că, dacă — contrar poruncii mele ilustre — vor săvîrși iarăși supărări ⟨moldovenilor⟩, să-i pedepsești pilduitor și să le vii de hac, așa încît să nu mai facă și să nu mai permită ca cineva să facă opresiune și năpăstuire asupra moldoveanului.

⟨Însemnare deasupra:⟩ I s-a dat ⟨capu⟩chehaiei Caraman.
Prin scrisul lui ⟨Osma⟩n.

---

[1] *Nazır* — supraveghetor, administrator.
[2] Aici este avută în vedere, pe de o parte, populația de rînd, plătitoare de dări (raia), iar pe de alta, boierimea, din rîndul căreia erau recrutați cei care îndeplineau diferite misiuni la Poartă.

45

⟨*1609 aprilie*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Moldovei, Constantin Movilă, prin care cere acestuia să trimită grabnic — în contul haraciului — grîu, orz și cai pentru aprovizionarea expediției; sînt menționate cantitățile și prețurile de achiziție.

Boğdan voyvodasına hüküm ki:

Sefer-i hümâyûnum mühimmatı içün Boğdan vilâyetinden yiğirmi bin kile buğday ve otuz bin kile arpa taleb olunmuş idi Tatar tâifesi vilâyeti garet itmişdir reâyânın tahammülü yokdur deyü arz eylediğin ecelden işbu bin on sekiz senesinin cizyesi akçesinden Istanbul kilesi on sekizer akçeye yiğirmi bin kile buğday ve Istanbul kilesi sekizer akçeye otuz bin kile arpa ve bin beş yüz akçeye beşyüz re's bergir cümle on üç yük elli bin akçe olur; tayın olunan sefinenin akçesin mukaddema irsâl olunan Balıkçı-zâde Mustafa Çavuş zîde kadrehû'ya virüb bâki kalan on iki yük elli bin akçe harac akçesin dahi serdâr-ı azâm çıkmazdan mukaddem ber vech-i isti'câl irsâl ve isâl eylemen bâbında Maliyye tarafından mufassal ve meşrûh emr-i şerifim virilüb mûcibince amel olunmak bâbında emr-i celîl-ül-kadrim vârid olmuşdur buyurdum ki:

Vardukda Mâliyye tarafından virilen emr-i şerifim mûcibince amel idüb zikr olunan arpa ve buğday ve harac akçesin fermân oldunduğu üzere ta'cîl'alî et-ta'cîl tedârik idüb serdâr-ı zafer şi'ârım Istanbul'dan çıkmazdan mukaddem irsâl ve isâl eyleyesin husûs-ı mezbûr mûhimmatdandur girü bir tarîkle taâddî ve bahâne itmeyüb elbette muaccelen irsâl idüb geç göndermekden ve kusur ve noksan üzere göndermekden ziyâde zarar eyleyesin.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 21, c. 600 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc. 763).

⟨Traducere⟩

Poruncă voievodului Moldovei:

Pentru aprovizionarea expediției împărătești se ceruseră din țara Moldovei douăzeci de mii chile de grîu și treizeci de mii chile de orz. ⟨Dar,⟩ ai raportat: „neamul tătăresc a prădat țara; populația este nevolnică". De aceea, din partea fiscului s-a dat ilustrul meu ordin amănunțit și explicit pentru a socoti în banii gizielei pe acest an, o mie optsprezece [1]: douăzeci de mii chile de grîu, la cîte optsprezece akçe chila de Istanbul [2], și treizeci de mii chile de orz, la cîte opt akçe chila de Istanbul [2], și cinci sute capete de cai, la cîte o mie cinci sute de akçe; în total fac treisprezece poveri [3] și cincizeci de mii akçe. Banii pentru corabia care a fost destinată ⟨transportului acestora⟩ au fost dați ceavușului Balîkçi-zade Mustafa — să-i sporească șansele! —, care a fost trimis mai înainte ⟨acolo⟩; restul de douăsprezece poveri cincizeci de mii akçe, din banii de haraci, să-i trimiți, de asemenea grabnic, înainte de ieșirea ⟨în expediție⟩ a măreţului serdar. A fost emisă porunca mea de valoare măreață ca să procedezi așa cum se arată ⟨în ordinul dat de fisc⟩.

Am poruncit:

Cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, conformîndu-te ilustrului meu ordin dat de către fisc, să pregătești în cea mai mare grabă — așa cum a fost poruncit — grîul și orzul, precum și ⟨restul⟩ din banii de haraci, care au fost menționați, și să-i trimiți înainte de ieșirea din Istanbul a serdarului meu purtător al biruinței. Chestiunea sus-menționată face parte dintre cele importante; de aceea, fără a face supărări într-un fel oarecare și fără a pretexta, neapărat să trimiți grabnic ⟨cele cerute⟩; vei avea mult de pierdut dacă le vei trimite tîrziu sau cu lipsuri.

---

1 6 aprilie 1609 — 22 martie 1610.
2 Chila de Istanbul — 25,7 kg.
3 *Yük* (povară) — 100 000 akçe.

46

1609 iunie 19 (1018 Rebiülevvel 16). Sultanul Ahmed I poruncește beilerbeiului Timișoarei să pună capăt incursiunilor de jaf în Transilvania, fapte ce contravin prevederilor tratatului.

Temeşvâr beylerbeyisine hüküm ki:

Bundan akdem def'at ile sana ahkâm-ı hümâyûnum gönderilüb Erdel vilâyetine ahd ü âmâna muhalif dahl ü taarruz olunmıyub ikâz-ı fitne ve fesâddan ihtiyat üzere olasın deyü fermânım olmuşken Temeşvâr tarafından bazı eşkıya Erdel vilâyetine akın idüb rızâ-i hümâyûnuma muhalif bazı kuraları urub ehâlisin esir ve emvâl ü erzâkların gâret ü hasâret itmekle serhaddın ihtilâline bâis oldukları i'lâm olunmağın bu bâbda mesûl ve muâteb olmuşsundur; imdi ahd ü amâna muhalif Erdel vilâyetine tâbi' karyelerin

ehâlisin esir idenler her kimler ise ele getürilüb aldıkları esir ve emvâl ve erzâklar girü eshâbına redd olunub eşkıyanın haklarından gelinmek bâbında fermân-ı alişanım sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda aslâ te'hîr ve terâhî itmeyüb ⟨bu bâbda sadr⟩ olan ferman-ı celîlü'l-kadrim mûcibince bu husûsda onât vechile mukayyed olub dahi emn ü amân ve ahd ü peymâna ve emr-i hümâyûnuma muhalif Erdel vilâyetine tâbi' köyleri urûb ehâlisin esir ve emvâl ü erzâkların garet idenler her kimler ise hüsn-i tedbir ü tedârik ile ele getürüb garet olunan emvâl ü erzâklarını eshâbına redd ve esirlerin itlâk itdiğden sonra bu fesâdları iden-lerin mühkem haklarından gelesin ki sairlerine mûcib-i ibret vâki' ola ve bi'l-cümle sulh ü salah ve ahd ü aman husûs-ı mühîmmât-ı umurdandır bu bâbda onat vechile mukayyed olub emr ü aman ve ahd-i mîsaka muhalif vaz'ı sudurundan ictinâb eyleyesin.

⟨Însemnarea
deasupra:⟩ ⟨Yev⟩mü'l-Cuma fî 16 Ra sene ⟨10⟩18.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 118, c. 573 (Başbakanlik Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc.).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă beilerbeiului Timișoarei:

Mai înainte, ți-au fost trimise în repetate rînduri poruncile mele împărătești, în care se poruncea să nu se facă, contrar legămîntului și iertării, încălcări și silnicii în țara Transilvaniei și ⟨ți se cerea⟩ să te ferești de incitări la răutăți și tulburări. Totuși, s-a aflat că, potrivnic permisiunii mele împărătești, unii tîlhari din părțile Timișoarei, făcînd incursiuni în țara Transilvaniei, au lovit unele sate și au luat prizonieri din populația lor, iar bunurile și proviziile acesteia le-au prădat și distrus, devenind astfel cauza tulburărilor de la ⟨acel⟩ hotar; în această privință ai devenit răspunzător și vinovat. Așa că, a fost emis firmanul meu glorios privind prinderea celor care, indiferent cine ar fi, au prădat populația satelor dependente de țara Transilvaniei, contrar legămîntului și iertării; prizonierii și bunurile și proviziile să fie date înapoi stăpînilor lor, iar tîlharii să fie pedepsiți.

Am poruncit:

Cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să nu întîrzii și să nu amîni îndeplinirea firmanului meu de valoare măreață și să te consacri în modul cel mai potrivit ⟨pedepsirii⟩ celor care, lovind satele dependente de țara Transilvaniei — contrar stării de siguranță și legămîntului și poruncii mele împărătești — , au luat prizonieri din populația lor și au prădat bunurile și proviziile acesteia. Cu pregătirile cele mai potrivite, punînd mîna pe acești ⟨răufăcători⟩, indiferent cine ar fi ei, să dai înapoi la stăpînii lor bunurile și proviziile jefuite și să eliberezi prizonierii. După aceasta, să pedepsești aspru pe cei care au săvîrșit aceste răutăți, astfel încît să fie pildă pentru ceilalți. Și, chestiunea ⟨respectării⟩ în întregime a stării de pace și liniște și a legămîntului și iertării

face parte din problemele importante; de aceea, să acționezi în această privință în chipul cel mai potrivit și să te ferești de ivirea vreunei situații potrivnice stării de siguranță și iertare și ⟨prevederilor⟩ tratatului.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Vineri, la 16 Ra anul ⟨10⟩18.

47 *1609 august 2 — septembrie 1 (1018 Cemaziyülevvel)*. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată sangeacbeilor, cadiilor și eminilor de schele aflați între Vidin și Buda de a nu permite vînzarea sării din Țara Românească în ținuturile unde „s-a obișnuit din vechime" să se vîndă cea din Transilvania.

Vidin'den Budûn'a varınca vâki' olan sancakbeyilerine ve kadılara ve iskele eminlerine hüküm ki:

Hâlâ vilâyet-i Erdel hâkimi olan iftiharü'l-ümerâi'l milleti'l-Mesîhiyye Bator Gabor'un hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr Südde-i saâdetime kaziyye defterin gönderüb kadim-ül-eyyâmdan Eflâk vilâyetinden ihrâc olunan tuz Vidin'e dek ve vilâyet-i Erdel'den ihrâc olunan tuz Vidin'den yukaru Budun'a ve etraf serhaddlara varınca bey' olunagelmişken hâlâ olagelene muhalif Eflâk tuzı Vidin'den yukaru olan kasabada ve kurada bey' olunmakla Erdel vilâyeti mahsûluna küllî gadr olduğın bildirüb ol bâbda hükm-i hümâyûnum taleb itmeğin kadimden olageldüği üzere bey' olunmasın emr idüb buyurdum ki:

Vusûl buldukda vilâyet-i Eflâk'dan ihrâc olunan tuz kadimden Vidin'e dek ve Erdel vilâyetinden ihrâc olunan tuz Vidin'den yukaru olan vilâyetlerde bey' olunagelmişse girü ol vechile bey' itdirüb olagelene muhalif kimesneye tuz bey' itdirmiyesin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Tekrar zayiinden(?) virildi; fî Ca sene ⟨101⟩8.
Bâ hatt-ı Osman Efendi.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 118, c. 319 (Başbakanlık Aranşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc. 804).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă sangeacbeilor și cadiilor și eminilor de schele aflați între Vidin și Buda:

Stăpînitorul de acum al Transilvaniei, cel ce este onorat printre emirii neamului lui Mesia, Gabriel Bathory — să aibă parte de un sfîrșit fericit! — trimițînd condica pricinii la Pragul fericirii mele, a înștiințat că din vremuri vechi sarea scoasă din Țara Românească se vindea ⟨în orașele și satele de⟩ pînă la Vidin, iar sarea scoasă din Transilvania ⟨în orașele și satele aflate⟩ mai sus de Vidin pînă la Buda și serhaturile [1] din împrejurimi. Dar, contrar la ceea ce se obișnuia, sarea Țării Românești vînzîndu-se acum în orașele și satele

aflate mai sus de Vidin, se aduc mari pagube producției țării Transilvaniei. Cerînd porunca mea împărătească în această privință, am poruncit să se vîndă așa cum s-a obișnuit din vechime.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să faceți ca sarea scoasă din Țara Românească să se vîndă — așa cum s-a obișnuit din vechime — în ⟨orașele și satele de⟩ pînă la Vidin, iar sarea scoasă din Transilvania în ținuturile aflate mai sus de Vidin. Dacă pînă acum s-a făcut așa, să faceți iarăși să se vîndă în acest mod și să nu permiteți nimănui să facă contrar la ceea ce s-a obișnuit pînă în prezent.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Deoarece dispăruse (?), s-a dat din nou ⟨firman⟩. În Ca, anul ⟨101⟩8.
Prin scrisul lui Osman Efendi.

---

[1] *Serhadd* — hotar; aici în sens de „regiuni de la hotare".

48

⟨1609 noiembrie 9 (1018 Şevval 11)⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată inspectorului mukataa-lelor de la Isaccea, prin care sînt interzise încălcările, peste Dunăre, în teritoriul Moldovei; s-a dovedit că eminul și nazîrul de Isaccea „nu are nici o legătură cu pămîntul Moldovei".

Isakçı mukataâtı müfettişine hüküm ki:

Boğdân voyvodasının kapukethüdâsı olan Karamân kethüdâ Dergâh-ı mualla'ya arzuhâl sunub Tuna yalısında Isakçı mukabilesinde vâki' Boğdân toprağında ziraât ve harâset idenlerin terekelerinin öşrleri ve kovân ve koyun ve otlâk ve kışlâk resmi kadim-i ser-eyyamdan Boğdân voyvodası tarafından zabt ve kabz olunagelmiş iken hâlâ Isakçı emini ve nazırı olan Mustafa Çavuş mirî tarafından ben kabz iderim deyü dahl ve taarruz eyledüğin bildirüb men' ü def' olunmak bâbında emr-i şerîfim taleb itmekle Hazine-i amirem'de muhafaza olan mukataât defterlerine nazar olundukda mezbûr Mustafa'nın Boğdân toprağında alâkası olmaduğı zâhir olmağla mahsulunda nizâ' olunan yerler Boğdân toprağında olub vâki' olan a'şâr ve rüsûmu kadim-i ser-eyyâmdan Boğdân cânibinden kabz olunagelmiş iken ve ümenânın cidden müdahâlî yoğiken Boğdân toprağında hasl olan terekenin a'şâr ve rüsûmun emin-i mezbûr kabz itmek ister ise men' ü def' eyleyüb kadim-i ser-eyyâmdan ol makûle Boğdân topragında vâki' olan terekeler a'şâr ve rüsûmun kimler kabz idegelmişler ise yine anlara kabz itdirüb olagelmişe muhâlif bir ferde iş itdirmiyesin deyü Mâliyye tarafından emr virilüb mûcibince Divân-ı hümûyun'dan dahi hükm-i şerîfim taleb itmeğin buyûrdum ki:

Vusûl buldukda Mâliyye tarafından virilen emr mûcibince amel idüb min-ba'd hilâfına cevâz göstermiyesin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Mâliyye tarafından virilen emr mûcibince.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 118, c. 32 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc. 78).

⟨Traducere⟩

Poruncă inspectorului mukataa[1]-lelor de la Isaccea:

Chehaia Caraman, care este capuchehaia voievodului Moldovei, prezentînd arzuhal la înalta Curte, a înștiințat că din vremuri vechi voievodul Moldovei este cel care stăpînește și ia dijma din recolte și dările pentru stupi și oi și pășunat și iernat ale celor care ară și cultivă pămîntul Moldovei care se află pe țărmul Dunării, în fața Isaccei. Cu toate acestea, ceavușul Mustafa — care este emin [2] și nazîr [3] de Isaccea — zicînd că le ia el în numele miriei, produce necazuri și săvîrșește încălcări.

Pentru că ⟨sus-numitul Caraman⟩ a cerut ordinul meu ilustru în privința zădărnicirii și interzicerii ⟨unor asemenea fapte⟩ ale acestuia, au fost cercetate condicile de mukataa-le, păstrate în Vistieria mea împărătească; a ieșit astfel la iveală faptul că pomenitul Mustafa nu are nici o legătură cu pămîntul Moldovei. De aceea, din partea fiscului a fost dat ordinul precum că: locurile ale căror produse sînt disputate fiind pe pămîntul Moldovei, dijmele și dările care se dau ⟨din acele locuri⟩ sînt luate, din vremuri vechi, de către Moldova; și cum, într-adevăr, eminii nu au drept de amestec ⟨în aceste locuri⟩, dacă pomenitul emin va dori să pună mîna pe dijmele și dările din recoltele obținute din pămîntul Moldovei, să fie oprit și să i se interzică ⟨să facă așa ceva⟩. Să faceți ca dijmele și dările recoltelor obținute din pămîntul Moldovei să fie luate tot de către cei care le iau din vremuri vechi.

Deoarece s-a cerut ca în același sens să se dea poruncă ilustră și din partea Divanului meu împărătesc, am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să procedați conform ordinului dat din partea fiscului și, de acum încolo, să nu îndrăzniți să faceți ceva contrar acestuia.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Conform ordinului dat de către fisc.

---

[1] *Mukataa* — arendarea veniturilor statului dintr-un anumit loc, sursă sau ținut. Existau două categorii de mukataa: de *mirie*, care trebuia reînnoită la 2—3 ani, și de *malikane*, care erau viagere. De evidența și legislația mukataa-lelor se ocupa o cancelarie specială a fiscului otoman (*Baș-mukataa kalemi*).

[2] *Emin* — „om de încredere"; acest termen a avut o foarte largă întrebuințare în administrația otomană, în sensul de responsabil, conducător sau intendent al unui loc sau compartiment de activitate.

[3] *Nazîr* — „supraveghetor"; termenul a fost întrebuințat în sensul de administrator, controlor sau supraintendent.

[4] *Mirie* — statul sau fiscul otoman.

49 ⟨*1609 noiembrie (1018 Şaban)*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiului de la Vadul Ismail, de a cerceta pricina reclamată de capuchehaia Moldovei, privind pretenţiile mutevelliului de Ismail asupra a trei lacuri aflate pe partea stîngă a Dunării. Dacă reclamaţia se confirmă, să interzică încălcarea hotarului Moldovei, iar dacă acele lacuri „fac parte din Ţările mele bine păzite (Imperiul otoman — n.ns.), să nu existe posibilitatea ca ele să fie stăpînite de Moldova".

Ismail Geçidi kadısına hüküm ki:

Boğdan voyvodasının kapukethüdası olan Karaman Südde-i saâdetime mektub gönderüb Tuna yalısında Boğdan sınûrı içinde olan Yâlpûh ve Çahalu(?) ve Katâlu(?) nâm üç [2] kat' göl kadimden Boğdan tarafından zabt olunagelmişken hâlâ Ismail Geçidi mütevellisi olan kimesne olagelmişe muhâlif Boğdan sınûrına geçüb zikr olunan göllere dahil ve fuzulî zabt eylemişdir deyü kadimden olageldüği üzere zikr olunan göllere mütevelli olanlar dahl itdirilmeyüb Boğdan voyvodası tarafından zabt olmak bâbında emr-i şerifim virilmek ricasına 'arz itmeğin buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda onât vechile mukayyed olub göresin fi'l-vâki' zikr olunan göller memâlik-i mahrûsem muzafatındam (olmıyub fi'l-vâki)[4] Boğdan sınûrı içinde olub kadimden Boğdan voyvodası tarafından zabt olunagelmiş ise hâlâ mütevellî olanlar (ol vechile)[4] fuzulî dahl iderse men' ve def' idüb girü kadimden olageldüği üzere Boğdan voyvodası cânibine zabt ve tasarruf itdiresin; âmâ mukayyed olasın ki memâlik-i mahrûsemden iken Boğdan cânibine zabt itdirilmek ihtimâlı olmıya.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Osman Efendi hattıyle.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 118, c. 503 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc.).

⟨T r a d u c e r e⟩

Caraman, care este capuchehaia voievodului Moldovei [1], trimiţînd scrisoare la Pragul meu al fericirii, a arătat:

Deşi din vechime cele trei [2] lacuri, denumite Ialpug şi Ceahalu(?) şi Catalu(?), aflate pe malul Dunării, înăuntrul hotarului Moldovei, sînt stăpînite de către Moldova, persoana care acum este mutevelli [3] de Vadul Ismail trecînd în hotarul Moldovei — contrar la ceea ce s-a obişnuit să se facă pînă în prezent — a pătruns ⟨pînă⟩ la sus-menţionatele lacuri şi le-a luat cu forţa în stăpînire.

Deoarece ⟨sus-numitul capuchehaia⟩ a rugat să se dea ordinul meu ilustru, în sensul ca cei care sînt mutevelli să nu aibă ⟨drept⟩ de amestec în ⟨privinţa⟩ lacurilor sus-menţionate, aşa cum ⟨de altfel⟩ a fost pînă acum, am poruncit:

Atunci cînd ⟨acest ordin⟩ va ajunge, consacrîndu-te în modul ⟨cel mai⟩ bun, să vezi dacă, într-adevăr, pomenitele lacuri (nefăcînd)[4] parte din anexele

Țărilor mele bine protejate [5], (fiind într-adevăr) [4] în interiorul hotarului Moldovei, sînt stăpînite din vechime de către voievodul Moldovei. Dacă, ⟨fiind așa,⟩ cei care sînt mutevelli intervin cu forța, (în acel mod)[4], atunci să interzici și să îndepărtezi ⟨asemenea încălcări,⟩ astfel încît să faci ca ele să fie stăpînite și deținute, așa cum a fost din vremuri vechi, de către voievodul Moldovei. Dar, dacă ele fac parte din Țările mele bine protejate, să ai grijă ca nu cumva să îngădui ca ele să fie stăpînite de Moldova.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Cu scrisul lui Osman efendi.

---

1 Constantin Movilă, domn al Moldovei (1607—1611).
2 Inițial fusese scris *iki* (două); Catalu a fost adăugat deasupra rîndului.
3 *Mütevelli* — administrator al unei fundații pioase islamice *(vakıf)*.
4 Cuvintele aflate între paranteze rotunde au fost tăiate cu o linie, probabil din greșeală, căci altminteri propozițiile respective rămîn incomplete.
5 *Memâlik-i mahrûse* — „Țările bine protejate (păzite)"; una din denumirile oficiale ale Imperiului Otoman.

50

⟨*1609 decembrie 16 (1018 Ramazan 19)*⟩ Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată cadiului de Nicopole, de a veghea la aplicarea firmanului privind dreptul domnului Țării Românești, Radu Șerban, de a percepe dările de la acei supuși ai țării care s-au stabilit pe ciftlicul numitului Abdi din Nicopole.

Niğboli kadısına hüküm ki:

Elfâk voyvodası olan kıdvet-ümerâi'l-milleti'l Mesihiyye Radul voyvoda ile Elfâk'ın âyanı Südde-i saâdetime mektub ve mahzar gönderüb vârid olan evâmir-i şerife mûcibince hidemât-i hûmâyûnumda gereki gibi takayyüd üzere iken Niğboli sâkinlerinden olub Dergâh-ı muallâm müteferrikalarından olan Hasan Tuna yalılarında bir kaç yerde çiftlik idinmekle Eflâk vilâyetinde olan harâc-güzâr reâyanın eksirisin çiftliğine alub iskân itdirüb mûmâ-ileyh voyvoda tarafından adem gönderilüb zikr olunan reâyâdan harac taleb eyledikde gönderdiği ademlerine envâ'-i hakaret idüb ve memâlik-i mahrusemden sırkat olunan tuvârlar mezbûr Abdî-nin çiftliğinde sâkin olan Eflâk reâyâsı elinde bulunmakla ele getürilüb haklarından gelinmekle mezbûr elinde bulunmakla ele getürilüb haklarından gelinmekle mezbûr Abdî hilâf-ı vâki' Eflâk reâyâsı memâlik-i mahruseme geçüb evler bâsub garet-i emvâl iderler deyü garazen arz eylemişdir hâlâ bir çavuş tayın olunub ol makule Eflâk'ın harâc-güzâr reâyâsın mezbûr Abdî kendüye mütâbaat itdirmeyüb üzerlerine lâzim gelen harâcları alıvirilmek bâbında emr-i şerifim virilmek ricâsına arz eyledikleri ecelden buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda onat vechile mukayyed olub ol makûle Eflâk reâyâsından mezbûr Abdî'nin çiftliğinde sâkin olub harâc-güzâr olanların üzerlerine lâzim gelen haracların çavuş-ı mezbûr mubaşiretiyle mûmâ-ileyhin

ademlerine cem' ve tahsîl itdirüb emr-i şerifime muhalif teâllul ve nizâ' itdirmiyesin.

⟨Însemnare
deasupra:⟩ Imam Efendi hattıyle.

Arh. St. Bucureşti, Colecţia microfilme Turcia, rola 21, c. 639 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri 78, doc.).

⟨T r a d u c e r e⟩

Cadiului de Nicopole, poruncă:

Pildă printre emirii neamului lui Mesia, voievodul Radu — cel care este voievodul Ţării Româneşti —, împreună cu fruntaşii Ţării Româneşti, trimiţînd scrisoare şi mahzar la Pragul meu al fericirii, a arătat că, pe cînd ei se străduiau să îndeplinească slujbele împărăteşti ce le-au fost încredinţate prin porunci ilustre, unul dintre locuitorii Nicopolei, Hasan [1], cel care este unul dintre muteferricalele [2] măreţei mele Porţi, şi-a făcut ciftlicuri [3] în cîteva locuri de pe malurile Dunării; a atras şi a stabilit pe ciftlicul său o bună parte dintre supuşii plătitori de haraci ai Ţării Româneşti; iar cînd din partea sus-numitului voievod au fost trimişi oameni şi s-a cerut haraci de la supuşii menţionaţi, ⟨numitul⟩ a adus felurite injurii oamenilor săi. Şi, cînd vitele, care au fost furate din Ţinuturile mele bine păzite [4], fiind găsite la supuşii Ţării Româneşti stabiliţi pe ciftlicul pomenitului Abdi[1], ⟨aceia⟩ au fost prinşi şi pedepsiţi, menţionatul Abdi, contrar realităţii, a făcut raport duşmănos spunînd că supuşii Ţării Româneşti ar fi cei care trec în Ţinuturile mele bine păzite [4], pentru a jefui case şi a face felurite prădăciuni.

Prin acest raport, ei au adresat acum rugămintea de a se emite porunca mea ilustră şi de a fi numit un ceavuş pentru a interzice ca pomenitul Abdi să aducă în supunerea sa proprie acele categorii de supuşi plătitori de haraci ai Ţării Româneşti şi pentru ca aceştia să-şi plătească haraciul pe care îl datorează.

Am poruncit:

Atunci cînd ⟨această poruncă⟩ va ajunge, să te consacri în această privinţă în chipul cel mai bun şi, prin intermediul menţionatului ceavuş, să faci ca oamenii sus-numitului ⟨Radu voievod⟩ să strîngă haraciurile pe care le datorează acei supuşi ai Ţării Româneşti care s-au stabilit pe ciftlicul pomenitului Abdi şi sînt plătitori de haraci. Să nu permiteţi scuze şi ceartă, potrivnice poruncii mele ilustre.

⟨Însemnare
deasupra:⟩ Prin scrisul lui Imam efendi.

---

[1] Numele *Hasan* este adăugat deasupra unui cuvînt care pare a fi *Abdî*.

[2] *Müteferrika* — membru în suita sultanului sau în cea a unor înalţi demnitari otomani; *müteferrika*-le existau şi în corpul ienicerilor, precum şi în cel al marinei.

[3] *Çiftlik* — fermă, moşie.

[4] Una dintre denumirile oficiale ale Imperiului Otoman; aici se are în vedere teritoriul sud-dunărean, aflat sub administraţie otomană.

51 ⟨*1609*⟩. Poruncă a sultanului Ahmed I, adresată domnului Țării Românești, Radu Șerban, prin care îi cere să trimită grabnic restul haraciului pe anul hegirei 1017 (1608—1609), precum și caii care au fost ceruți în contul acestui haraci.

Eflâk voyvodasına hüküm ki:

Bin on yedi senesinde lâzim gelen haracın zamanı murûr itmeğin zikr olunân haracı otuz iki yük akçe üzerine tahsil idüb ve fermân olunan bârgiri dahi cem' ve tedârik eyleyüb ve bâki haracın dahi yiğirmi dört yük akçeye katı' olunub bir mikdarı teslim-i hazine olmağla bâkîsin dahi muaccelen Âsitâne-i saâdetime irsâl ve dâhil-i hazine eylemen bâbında fermân-ı alişânım sadr olmuşdur buyurdum ki:

Vusûl buldukda bu bâbda onât vechile mukayyed olub Âsitâne-i saâdet-a'şiyânıma olan itâatın muktezâsınca bin on yedi senesinin haracın otuz iki yük akçe üzerine cem' ve fermân olunan bârgiri dahi tedârik idüb ve bâki haracın dahi yiğirmi dört yük akçe katı' olunub teslim-i hazine olunandan mâ-adâsın dahi ta'cîl cem' ve fermân-ı celîlü'l-kadrim üzere ber-vech-i isti'câl Âsitâne-i saâdetime irsâl ve dâhil-i hazine eylemeğe dikkat ve ihtimâm eyleyesin in-şâ'-Allahü teâlâ vücûde gelen hizmetin mukâbili envâ'i inâyet-i aliyyeme mazhar olman mukarrerdir ana göre mukayyed olub zikr olunan akçe ve atı ta'cîl-ale-t-ta'cil irsâl ve isâl eyleyesin.

⟨Însemnare deasupra:⟩ Osman Efendi hattıyle.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 155, c. 549 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Kepeci, Tasnifi, Divân-i Hümâyûn Defterleri nr. 71/11, p. 246).

⟨T r a d u c e r e⟩

Poruncă voievodului Țării Românești:

Deoarece a trecut sorocul [1] haraciului tău pe anul o mie șaptesprezece [2], a fost emis firmanul meu glorios în privința stîngerii haraciului menționat la valoarea de treizeci și două poveri akçe și, de asemenea, a adunării și pregătirii cailor comandați, precum și a trimiterii grabnice la Poarta mea a fericirii și vărsării la Vistierie a restului haraciului, stabilit la douăzeci și patru poveri de akçe, din care o parte a fost deja predată.

Am poruncit:

Cînd ⟨prezenta poruncă⟩ va ajunge, consacrîndu-te în chipul cel mai potrivit ⟨acestei chestiuni⟩, conform cerințelor supunerii tale față de Pragul meu — reședință a fericirii, să strîngi haraciul tău pe anul o mie șaptesprezece, la valoarea de treizeci și două poveri akçe, și, de asemenea, să pregătești caii comandați. Și, restul haraciului tău fiind fixat la douăzeci și patru poveri akçe, potrivit firmanului meu de valoare măreață, să arăți atenție și grijă în strîngerea și trimiterea grabnică la Pragul meu al fericirii și pentru vărsarea la Vistierie a ceea ce a rămas ⟨din acest rest⟩ după predarea făcută la Vis-